

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

ISSN 2306-6814

9 772306 681405

Науково-практичний журнал

№ 9 травень 2024

Головний редактор:

Ємельянов В.М.,
доктор наук з державного управління,
професор, заслужений діяч науки
і техніки України

Заступники головного редактора:

Антонова Л.В.,
кандидат економічних наук, доктор наук
з державного управління, професор
Нора Г.А.,
доктор економічних наук, професор

Відповідальні секретарі:

Штиршов О.М., кандидат наук з
державного управління, доцент
Тимофеев С.П., кандидат наук з
державного управління, доцент
Кучеренко Г.Б.

Члени редакційної колегії:

Abbas Mardani, Ph.D. in Philosophy Management
(USA)
Бартош Гордецьки, доктор політичних наук, профе-
сор факультету журналістики й політичних наук
Університету імені Адама Міцкевича (м. Познань,
Польща)
Беглиця В. П., кандидат економічних наук, доктор
наук з державного управління, професор
Гармідер А. Д., доктор економічних наук, доцент
Гнатєва Т. М., кандидат економічних наук,
доцент
Гришова І. Ю., доктор економічних наук
Дацій О. І., доктор економічних наук
Денисенко М. П., доктор економічних наук,
професор
Козловський С. В., доктор економічних наук,
професор
Кравчук А. О., кандидат економічних наук, доцент
Кушнір С. О., кандидат економічних наук,
професор
Лазарева О. В., доктор економічних наук,
професор
Ніколюк О. В., доктор економічних наук,
професор
Плеханов Д. О., кандидат економічних
наук, доктор наук з державного
управління, професор
Резнікова Н. В., доктор економічних наук,
професор
Сазонець І. А., доктор економічних наук,
професор
Сазонець О. М., доктор економічних наук, професор
Сорока С. В., доктор наук з державного управління,
професор
Стоян О. Ю., кандидат економічних наук,
доктор наук з державного управління, доцент
Тарасова Т. О., доктор економічних наук,
професор
Чвертко Л. А., кандидат економічних наук, доцент
Яременко Л. М., к. е. н., доцент, доцент кафедри
фінансів, обліку і оподаткування
Ярошевська О. В., доктор економічних наук,
професор

ІНВЕСТИЦІЇ:

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 9 травень 2024 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць

Журнал включено до переліку наукових фахових
видань України з питань

ЕКОНОМІКИ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Категорія «Б»
(Наказ Міністерства освіти і науки України від
02.07.2020 № 886)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

— Index Copernicus (IC);
— SIS;
— Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 23727-13567ПП від 17.12.2018 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 458-10-73
(050) 382-06-63

E-mail: economy_2008@ukr.net
www.nauka.com.ua
www.investplan.com.ua

Засновники:

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою
редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть
автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів
публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе
відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою 07.05.24 р.
Підписано до друку 07.05.24 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 31.5.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 0705/2.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2024

РОЗМІЩЕННЯ СТАТТІ

1. Вимоги щодо змісту наукової статті.

- 1.1. Високий науковий рівень статті.
- 1.2. Приймаються раніше не опубліковані наукові статті.
- 1.3. Автор несе відповідальність за оригінальність тексту статті (за плагіат відповідає автор).
- 1.4. Стаття повинна бути написана українською, російською або англійською мовою.
- 1.5. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних назв, географічних назв та інших відомостей, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, що не підлягають відкритій публікації.
- 1.6. Остаточне рішення про публікацію ухвалюється Редакційною колегією, яка також залишає за собою право на додаткове рецензування, редагування і відхилення статей.

2. Вимоги щодо оформлення наукової статті.

- 2.1. У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (Регистр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- 2.2. Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад. (На мові статті, українською (якщо стаття не україномовна) та англійською мовою). ORCID ID.
- 2.3. Назва статті (Регистр – «Как в предложениях») мовою статті, українською (якщо стаття не україномовна) та англійською мовою.
- 2.4. Анотація.
 - 2.4.1. Мовою статті (обсяг не менш як 100 слів).
 - 2.4.2. Англійською мовою (обсяг не менш як 1800 знаків без пробілів).
 - 2.4.3. У статті не українською мовою обов'язкова анотація українською мовою (обсяг не менш як 1800 знаків без пробілів).
- 2.5. Ключові слова (5–8 слів) мовою статті, українською (якщо стаття не україномовна) та англійською мовою.
- 2.6. Текст статті.

У статті повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи:

 - постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
 - формулювання цілей статті (постановка завдання);
 - виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
 - висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі;
 - список літератури;
 - список літератури (References) в романському алфавіті.

Згідно з новими правилами, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один мовою оригіналу і окремим блоком той же список літератури (References) в романському алфавіті (harvard reference system), повторюючи в ньому в тому ж порядку всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні.

Для правильного оформлення, скористайтеся рекомендаціями <http://www.economy.in.ua/d/references.doc> або замовте цю послугу в редакції (див. анкету для автора).

3. Технічні вимоги до статті.

- 3.1. Обсяг рукопису — 20—35 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- 3.2. Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman). Якщо стаття зроблена в редакторі Microsoft Word (версія 2007) і має розширенням .docx, обов'язково потрібно відправити додатково файли статті Perezberezhneni u format .doc dla Microsoft Word (версія 97-2003) або .rtf. Назва файлу має відповідати прізвищу автора (наприклад: Іванов або Ivanov).
- 3.3. Кількість табличного матеріалу та ілюстрацій повинна бути доречною. Цифровий матеріал подається у таблиці, що має порядковий номер (наприклад, Таблиця 1.) і назву (друкується над таблицею посередині жирним шрифтом). Ілюстрації також потрібно нумерувати і вони повинні мати назви, які вказуються під кожною ілюстрацією (наприклад, Рис. 2. Переваги ефективної структуризації попиту).
- 3.4. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених у програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).
- 3.5. Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.
- 3.6. Посилання на літературу в тексті необхідно подавати в квадратних дужках, наприклад, [3, с. 35; 8, с. 56–59], в яких перша цифра вказує порядковий номер джерела в списку літератури, а друга – відповідну сторінку в цьому джерелі; одне джерело (зі сторінкою) відокремлюється від іншого крапкою з комою.
- 3.7. У статті не повинно бути переносу слів та макросів При наборі слід вимкнути автоматичний «м'який» перенос (заборонені «примусові» переноси – за допомогою дефісу). Абзаци позначати тільки клавішею «Enter», не застосовувати пробіли або табуляцію (клавіша «Tab»).

4. Матеріали, які потрібно подати до редакції.

- 4.1. Стаття, рисунки окремими файлами (якщо потрібно (див. пункт 3.4)).
- 4.2. Анкета (скачати на сайті).
- 4.3. Рецензія на статтю* (з підписом рецензента та печаткою):
 - якщо автор або один із співавторів не має наукового ступеня (статті українською, російською або англійською мовами);
 - якщо в статті один автор, який не має наукового ступеня доктора наук (статті англійською мовою).

Матеріали надсилати на електронну адресу economy_2008@ukr.net

* Рецензію та витяг редакція має право запросити у автора з науковим ступенем.

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 9 травень 2024 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Хвесик М. А., Левковська Л. В., Мандзик В. М.

Інструменти інституційного забезпечення стійкості резилієнтного природокористування в Україні 5
Устік Т. В.

Формування регіональних стратегій на основі концепції маркетингу міста: реалії та перспективи 10
Шамборовський Г. О.

Проблеми та перспективи розвитку транскордонної співпраці України та ЄС 15
Сафонов Ю. М., Коротун О. П.

Інноваційні технології в медицині на стадії цифрової трансформації економіки 20
Федірець О. В., Багорка М. О., Юрченко Н. І.

Активізація маркетингового потенціалу інноваційно орієнтованих підприємств в системі адаптивного управління агропродовольчою сферою 26
Мармуль Л. О., Перчук О. В., Яценко І. М.

Методичні особливості обліку та адміністрування податку на доходи фізичних осіб 33
Башинська І. О., Волощук П. С., Лях Р. М.

Інтегровані стратегії управління кваліфікованими кадрами для сталого розвитку: синергія, розумна достатність та інноваційні практики в смартизації бізнесу та проектному менеджменті 39
Шеремет О. О., Шульган О. А.

Сутність та складові стратегічного потенціалу підприємства 45
Панченко В. Г., Пінчук Ю. В.

Декаплінг як нова форма реалізації міжнародної економічної політики США і КНР 51
Резнікова Н. В., Тарасенко Л. О.

Міжнародна економічна політика США і КНР як фактор геополітичної фрагментації світової економіки 59
Дергалюк М. О., Макалюк І. В., Позребняк А. Ю.

Роль бізнес-планування у стратегічному розвитку підприємства: аспекти фінансового менеджменту та інвестування ... 69
Лезіна А. В.

Роль розвитку інновацій в процесах забезпечення економічної безпеки підприємства 75
Миронов О. Г.

Регулювання віртуальних активів в Україні: поточний стан та перспективи 80
Петченко М. В., Баган Н. В., Кузьменко С. В.

Безпекові засади ефективного управління ресурсами інноваційно активних підприємств в системі активізації маркетингової та зовнішньоекономічної діяльності 87
Максименко Д. В., Гайдаржи А. І., Хома С. В.

Цифрові моделі менеджменту, маркетингу та управлінського обліку підприємств в умовах воєнного стану 93
Тибінка Г. І., Строцький Я. Б., Суворов А. О.

Способи оптимізації використання часу 98
Глуценко І. А.

Вплив blockchain на фінансовий сектор: перспективи та виклики майбутнього 102
Євенков О. Є.

Моделювання механізму забезпечення продуктивності праці в системі трудоворесурсної безпеки національної економіки ... 108
Іваницький М. В.

Нормативно-правове забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України 115
Морозов Р. Д.

Оцінка ефективності управління підприємством у контексті реалізації стратегії інвестиційної політики 125
Державне управління

Комаха А. Г.
Зміцнення зовнішньополітичної стійкості України: безпекові аспекти інформаційної сфери 136
Вівсянник О. М.

Управління охороною здоров'я на основі соціальних напрямів діяльності держави 141
Іноземцева О. Б.

Зарубіжний досвід кадрової політики у сфері цивільного захисту 146
Хребтій І. В.

Мотивація кандидатів на зайняття посад державної служби до побудови кар'єри 158
Шалько М. Н.

Вплив держави на реалізацію прав вагітних жінок на медичну допомогу відповідно до клінічних протоколів 163
Горстка О. В.

Центри соціального партнерства як елемент організаційної структури публічно-приватної співпраці на місцевому рівні 167
Замошнікова Ю. Р.

Проблемні питання розвитку академічної мобільності в Україні 172
Малишівський Т. В.

Ключові тенденції залучення капітальних інвестицій в економіку України 177
Сабій Ю. С.

Державна молодіжна політика як структурний елемент соціальної безпеки 184

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID

№ 9 / 2024

CONTENTS:

Economy

Khvesyuk M., Levkovska L., Mandzyk V.

INSTITUTIONAL TOOLS FOR ENSURING THE SUSTAINABILITY OF RESILIENT NATURE MANAGEMENT IN UKRAINE 5
Ustik T.

FORMATION OF REGIONAL STRATEGIES BASED ON THE CONCEPT OF CITY MARKETING: REALITIES AND PROSPECTS 10
Shamborovskyi G.

CHALLENGES AND PROSPECTS OF THE CROSS-BORDER COOPERATION OF UKRAINE AND THE EU 15
Safonov Y., Korotun O.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN MEDICINE AT THE STAGE OF DIGITAL TRANSFORMATION OF THE ECONOMY 20
Fedirets O., Bahorka M., Yurchenko N.

ACTIVATION OF THE MARKETING POTENTIAL OF INNOVATIVELY ORIENTED ENTERPRISES
IN THE SYSTEM OF ADAPTIVE MANAGEMENT OF THE AGRI-FOOD SECTOR 26

Marmul L., Perchuk O., Yatsenko I.

METHODOLOGICAL FEATURES OF ACCOUNTING AND ADMINISTRATION OF PERSONAL INCOME TAX 33

Bashynska I., Voloshchuk P., Liakh R.

INTEGRATED STRATEGIES FOR MANAGING SKILLED PERSONNEL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: SYNERGY,
PRUDENT SUFFICIENCY, AND INNOVATIVE PRACTICES IN BUSINESS SMARTIZATION AND PROJECT MANAGEMENT 39

Sheremet O., Shulgan O.

THE ESSENCE AND COMPONENTS OF THE ENTERPRISE'S STRATEGIC POTENTIAL 45

Panchenko V., Pinchuk Y.

DECOUPLING AND DERISKING IN THE INTERNATIONAL ECONOMIC POLICY OF THE US AND CHINA 51

Reznikova N., Tarasenko L.

INTERNATIONAL ECONOMIC POLICY OF THE USA AND CHINA AS A FACTOR OF GEOPOLITICAL FRAGMENTATION
OF THE GLOBAL ECONOMY 59

Derhaliuk M., Makaliuk I., Pohrebniak A.

THE ROLE OF BUSINESS PLANNING IN THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE: ASPEKTS OF FINANSIAL
MANAGEMENT AND INVESTMENT 69

Liezina A.

THE ROLE OF INNOVATION DEVELOPMENT IN THE PROCESSES OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE 75

Myronov O.

REGULATION OF VIRTUAL ASSETS IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS 80

Petchenko M., Bahan N., Kuzmenko S.

SAFETY PRINCIPLES OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF RESOURCES OF INNOVATIVELY ACTIVE ENTERPRISES
IN THE SYSTEM OF ACTIVATION OF MARKETING AND FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY 87

Maksymenko D., Haidarzhly A., Khoma S.

DIGITAL MODELS OF ENTERPRISE MANAGEMENT, MARKETING, AND MANAGERIAL ACCOUNTING
IN CONDITIONS OF MILITARY STATE 93

Tybinka H., Strozky Ya., Suvorov A.

METHODS OF OPTIMIZING THE USE OF TIME 98

Hlushchenko I.

THE IMPACT OF BLOCKCHAIN ON THE FINANCIAL SECTOR: PROSPECTS AND FUTURE CHALLENGES 102

Yevenkov O.

MODELING OF THE MECHANISM OF ENSURING LABOR PRODUCTIVITY IN THE LABOR SECURITY SYSTEM
OF THE NATIONAL ECONOMY 108

Ivanytskyi M.

REGULATORY FRAMEWORK FOR ATTRACTING AND IMPLEMENTING INVESTMENTS TO THE ENERGY SECTOR OF UKRAINE ... 115

Morozov R.

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF ENTERPRISE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION
OF THE INVESTMENT POLICY STRATEGY 125

Public administration

Komaha L.

STRENGTHENING FOREIGN POLICY STABILITY OF UKRAINE: SECURITY ASPECTS OF THE INFORMATION SPHERE 136

Vivsyannyk O.

MANAGEMENT OF HEALTH CARE ON THE BASIS OF SOCIAL DIRECTIONS OF STATE ACTIVITIES 141

Inozemtseva O.

FOREIGN EXPERIENCE OF PERSONNEL POLICY IN THE FIELD OF CIVIL PROTECTION 146

Khrebtiiy I.

MOTIVATION OF CANDIDATES FOR CIVIL SERVICE POSITIONS TO BUILD A CAREER 158

Shalko M.

THE INFLUENCE OF THE STATE ON THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF PREGNANT WOMEN
TO MEDICAL ASSISTANCE ACCORDING TO CLINICAL PROTOCOLS 163

Gorstka O.

SOCIAL PARTNERSHIP CENTERS AS AN ELEMENT OF THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF PUBLIC-PRIVATE
COOPERATION AT THE LOCAL LEVEL 167

Zamoshnykova Yu.

PROBLEMATIC ISSUES OF ACADEMIC MOBILITY DEVELOPMENT IN UKRAINE 172

Malyshevskiy T.

KEY TRENDS IN THE ATTRACTION OF CAPITAL INVESTMENTS IN THE ECONOMY OF UKRAINE 177

Sabii Yu.

STATE YOUTH POLICY AS A STRUCTURAL ELEMENT OF SOCIAL SECURITY 184

УДК 338.1:504.75

М. А. Хвесик,
академік НААН України, д. е. н., професор,
Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4306-4904>
Л. В. Левковська,
д. е. н., професор,
Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7062>
В. М. Мандзик,
д. е. н., старший науковий співробітник,
Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6046-5163>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.5

ІНСТРУМЕНТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ РЕЗИЛІЄНТНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

М. Khvesyk,
Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine
L. Levkovska,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine
V. Mandzyk,
Doctor of Economic Sciences, Senior Research Fellow,
Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine

INSTITUTIONAL TOOLS FOR ENSURING THE SUSTAINABILITY OF RESILIENT NATURE MANAGEMENT IN UKRAINE

У статті досліджено особливості формування інструментів інституційного забезпечення стійкості резилієнтного природокористування в Україні. Визначено, що зростання впливу змін клімату та деструктивних наслідків російської агресії ставлять під загрозу стійкість екосистем та природних ресурсів. Доведено важливість розгляду питань розвитку механізмів, які забезпечують стійке та резилієнтне використання природних ресурсів в Україні. Досліджено існуючий інструментарій забезпечення стійкості резилієнтного природокористування та його ефективність в сучасних умовах. Розглянуто специфіку формування механізму забезпечення стійкості екосистем та ефективного управління природними ресурсами шляхом розробки та впровадження відповідних нормативно-правових вимог. Визначено можливості сприяння зростанню резилієнтності природокористування в Україні шляхом формування механізмів залучення суспільства, наукових установ та бізнес-сектору до процесу управління природними ресурсами.

The purpose of this article is to study the tools of institutional support for the sustainability of resilient nature management in Ukraine to determine effective mechanisms and innovative approaches to ensure the sustainability of ecosystems and the rational use of natural resources and to ensure the improvement of the institutional environment for sustainable management of nature. The relevance of the study is determined by the fact that the constant growth of anthropogenic impact on natural ecosystems and climate change are currently creating serious challenges for the sustainable use of natural resources. At the same time, there is an objective need to ensure the development of the national economy and the preservation of the country's ecological sustainability. The research methodology is based on the analysis of legislation, political strategies and scientific research in the field of nature management in Ukraine. The methods used include the study of literature, analysis of legal acts, research of expert recommendations in the field of nature management, as well as special and general methods of scientific research — analysis, synthesis, comparison method, abstract method, etc. The obtained results determine the need for further improvement of the institutional environment to ensure sustainable nature management in Ukraine. Deficiencies in the system of normative and legal regulation were identified and the low efficiency of the existing organizational and economic mechanism of regulation of the nature management system was determined. Recommendations are offered for improving natural resource management mechanisms, which include improving legislation, increasing the role of the public in the decision-making process, and promoting innovative approaches in nature management. The practical value of the article is that its results can be used for the development and implementation of effective natural resource management mechanisms in Ukraine, which will contribute to increasing the stability and resilience of ecosystems, as well as ensure balanced use of natural resources to meet the needs of modern society.

Ключові слова: природокористування, інституційний механізм, інструментарій природокористування, механізм природокористування, управління природними ресурсами.

Key words: nature management, institutional mechanism, nature management tools, nature management mechanism, natural resource management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний етап розвитку суспільства відзначається активним зростанням уваги до питань сталого розвитку, екологічної безпеки та збереження природних ресурсів в усьому світі. У даному контексті проблема стійкості резилієнтного природокористування набуває особливого значення, особливо для країн з великим природним потенціалом, до яких відноситься Україна. Проте, на сьогоднішній день українське природокористування стикається з численними викликами та проблемами, що пов'язані не лише з об'єктивними господарсько-економічними причинами, але й з впливом російської агресії, котра призвела до значних збитків у сфері природокористування.

З числа об'єктивних факторів, що негативно впливають на систему природокористування варто відзначити нормативно-правове забезпечення, яке часто не відповідає сучасним вимогам сталого розвитку та екологічної безпеки, адже чимало нормативних актів та положень залишаються недостатньо ефективними в умовах сучасної екологічної ситуації. Крім того, відсутність системного підходу до природокористування призводить до неефективного використання ресурсів та руйнування екосистем. Ще однією важливою проблемою є недостатня увага до розвитку інституційної системи, яка б забезпечувала стійке та резилієнтне природокористування. При цьому функціональна нестабільність у сфері управління

природними ресурсами й відсутність механізмів дієвого контролю в процесі прийняття рішень, а також недостатня реалізація механізмів міжсекторного партнерства суттєво перешкоджають сталому розвитку екосистем.

Усе це обумовлює актуальність вирішення проблем розробки та впровадження ефективних інструментів інституційного забезпечення стійкості резилієнтного природокористування в Україні. Це потребує дослідження сучасних тенденцій сталого розвитку та реалізації системних зміни у сфері правового регулювання та управління природними ресурсами з метою забезпечення екологічної стійкості та збереження біорізноманіття країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивчення інструментів інституційного забезпечення стійкості резилієнтного природокористування в Україні привертає увагу дослідників з різних наукових галузей. Тому існує значна кількість праць, присвячених аналізу проблем сучасного природокористування, екологічної безпеки та сталого розвитку.

Одним із ключових аспектів у даній сфері є дослідження принципів нормативно-правового регулювання у сфері природокористування, що викладено у роботі А. О. Коваленка, які присвячені аналізу законодавчого забезпечення природокористування в Україні та вияв-

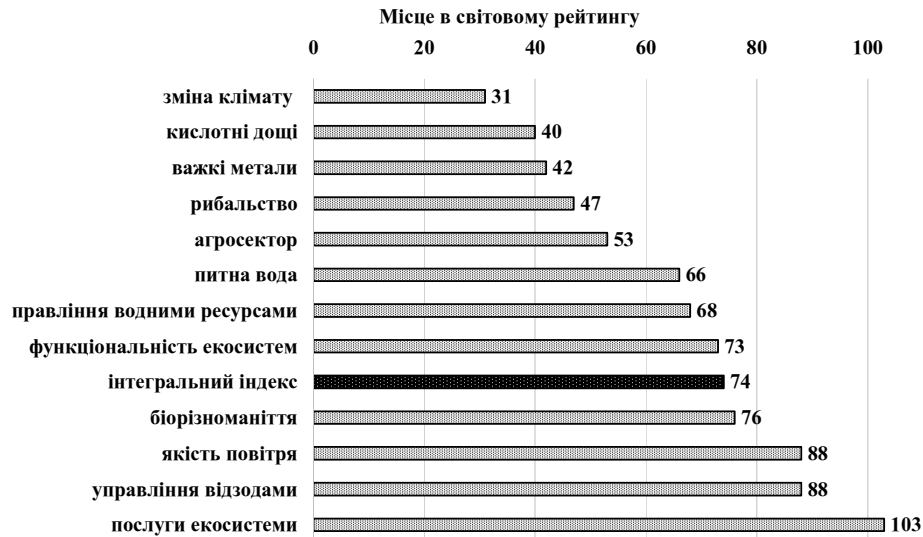

Рис. 1. Місце України за складовими індексу екологічної ефективності серед країн світу у 2022 р.

Джерело: [7].

ленню проблем у нормативній базі [3]. Також дана проблематика розкривається у дослідженні С. М. Рогач, яка розглядає важливі аспекти взаємодії законодавства та політики у сфері охорони природи [4].

Значний інтерес викликають дослідження Д. В. Якушева, присвячені аналізу діяльності міжнародних організацій та фондів, які сприяють розвитку стійкого природокористування в Україні. Зокрема, автор розкриває важливі аспекти міжнародного співробітництва у сфері екології та природокористування, на основі якого формуються ефективного регулювання системи природокористування [6].

Фінансові аспекти регулювання господарської діяльності в контексті забезпечення раціонального використання природних ресурсів розкриті в дослідженні О. В. Стащук, яка розглядає специфіку впливу вуглецевого податку на природоохоронну діяльність суб'єктів господарювання в сучасних умовах [5].

На особливу увагу заслуговують дослідження, присвячені аналізу практики управління природними ресурсами на регіональному та місцевому рівнях, викладені в роботі Н. О. Байстрюченко, у якій висвітлюються особливості впровадження механізмів місцевого самоврядування у забезпеченні сталості регіонального природокористування [1].

Таким чином, бачимо, що наразі існує достатньо наукових напрацювань у сфері інституційного забезпечення стійкості резилієнтного природокористування. Однак існує потреба вдосконалення підходів щодо вдосконалення практики управління природними ресурсами з метою забезпечення екологічної стійкості та розвитку країни.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження інструментів інституційного забезпечення стійкості резилієнтного природокористування в Україні для визначення ефективних механізмів та інноваційні підходи щодо забезпечення стійкості екосистем та раціонального використання природних ресурсів для забезпечення вдосконалення інституційного середовища сталого природокористування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Особливості формування інструментів інституційного забезпечення стійкості резилієнтного природокористування в Україні визначаються специфікою сучасної складної політичної, економічної та екологічної ситуації в країні. Зокрема, важливим є врахування трансформації системи державного управління нашої держави, котра відбувається в контексті майбутньої євроінтеграції і безпосередньо впливає на формування інституційного середовища. При цьому необхідно зазначити, що система влади, рівень розвитку громадянського суспільства, традиції природокористування — усе це впливає на те, які саме інструменти інституційного забезпечення можуть бути ефективними в конкретному контексті.

Крім того, необхідно зважати на екологічні та природні умови, оскільки Україна має різноманітні екосистеми, включаючи ліси, степи, водні ресурси та інші. При цьому кожна з них потребує свого специфічного підходу до управління та збереження. Також в даному аспекті варто враховувати значну кількість зон природно-заповідного фонду, які мають свої особливості управління та розвитку. Нарешті, важливим є економічний контекст та інтереси різних секторів суспільства, котрі долучені до системи природокористування. Особливістю в даному випадку є те, що Україна має складну економіку, де природні ресурси часто використовуються як джерело доходів і саме це суттєво впливає на проблематику раціональності господарської діяльності [8]. Відповідно, інструменти інституційного забезпечення повинні бути спрямовані на збалансоване задоволення потреб економіки, соціальних груп та екологічних цінностей.

Зважаючи на специфіку сьогодення, важливо також враховувати міжнародний контекст та зв'язки з міжнародними організаціями та угодами, що стосуються природокористування. Зокрема, Україна зобов'язана виконувати міжнародні стандарти у даній сфері, що також впливає на формування інституційного середовища та використання відповідного інструментарію управління ним. Тому приходимо до висновку, що формування інструментів інституційного забезпечення стійкості

Рис. 2. Інституційний механізм резилієнтного природокористування та його компоненти

Джерело: розроблено автором.

резилієнтного природокористування в Україні вимагає комплексного підходу, який би об'єктивно враховував особливості політико-економічного та екологічного контексту господарського використання природних ресурсів.

Для того, щоб визначитись з рівнем ефективності природокористування, а відповідно, і очікуванням щодо його резилієнтності внаслідок господарської діяльності, необхідно здійснити коректне порівняння загальної його ефективності з іншими країнами. Для цього варто звернути увагу на показник індексу екологічної ефективності, який є інструментом, котрий визначає ефективність природокористування у країні шляхом оцінки різних аспектів екологічної політики. Даний індекс враховує такі показники, як якість повітря, якість води, управління відходами, зусилля щодо збереження природи тощо. Він дозволяє порівнювати країни за їхнім екологічним станом та ефективністю заходів з охорони довкілля, а також ідентифікувати проблемні сфери, де потрібні подальші заходи для поліпшення стану довкілля. Таким чином, цей індикатор відображає ефективність природокористування, а також вплив екологічної політики на стан навколишнього середовища у країні, що дозволяє використовувати його у якості критерію порівняльної оцінки ефективності природокористування (рис. 1).

Як бачимо, за інтегральним індексом екологічної ефективності Україна відноситься до числа тих, країн, у яких існують проблеми з ефективністю природокористування. При цьому до найменш проблемних сфер нашої країни в даному аспекті відносяться вплив зміни клімату, кислотні дощі, забрудненість екосистем важ-

кими металами та вплив рибальства. Натомість, найбільші проблеми у сфері екології Україна відчуває з якістю повітря, управлінням відходами та загальною ефективністю послуг екосистеми країни. А саме останнє і відображає собою ефективність природокористування. Таким чином, приходимо до висновку, що наразі в Україні існує об'єктивна необхідність інституційного вдосконалення системи природокористування на засадах підвищення її екологічної стійкості.

При цьому необхідно зазначити, що зазначена потреба значно актуалізувалася після початку російської агресії, наслідком якої стало фактичне руйнування багатьох екосистем. Більше того, в оцінці збитків, завданих екологічній сфері нашої держави з боку росіян, ведеться мова про екоцид, як факт системного зниження природного середовища України. Тому актуальність формування механізму та інструментарію управління системою природокористування повинні базуватися не лише на необхідності забезпечення господарського

відновлення екосистем, але й повинні передбачати забезпечення їх внутрішніх можливостей до самовідновлення.

На основі окреслених проблем, приходимо до висновку, що реалізація інституційного забезпечення природокористування повинна базуватися на багатофункціональній екологічній політиці держави. Це пов'язано з тим, що природні ресурси та екосистеми мають комплексний характер і взаємодіють з багатьма аспектами життя суспільства, не лише з господарськими. Тому така політика повинна враховувати інтереси різних груп населення та галузей економіки на основі забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку. При цьому необхідно враховувати, що реалізація резилієнтного природокористування повинна формуватися на проектному принципі, коли кожен з її етапів буде впроваджуватися послідовно, а гарантія його впровадження може бути забезпечена з боку професійних страховиків [2]. Крім того, екологічна політика сприяє ефективному вирішенню екологічних проблем у сфері природокористування шляхом інтеграції різноманітних заходів та врахування взаємодії природних процесів для формування умов сталого використання природних ресурсів в економічній діяльності.

Крім того, необхідно зазначити, що оскільки ми розглядаємо екологічну політику в контексті формування стійких інституційних механізмів, на основі яких повинно забезпечуватися ефективне функціонування сфери господарського природокористування, то варто зазначити, що вона включатиме у себе ряд функціональних складових, які водночас і являтимуть собою той самий інституційний механізм (рис. 2).

У практичному аспекті зазначений механізм функціонує на основі інтеграції усіх трьох складових для забезпечення стійкості та адаптивності екосистем та природних ресурсів. Зокрема, інституційно-організаційна складова передбачає налагодження співпраці між урядовими та недержавними організаціями, а також активну участь суспільства та міжнародних організацій у вирішенні екологічних проблем. У свою чергу, інституційно-правова складова визначає правові рамки та механізми регулювання використання природних ресурсів та охорони довкілля, що забезпечує законність та стабільність господарської діяльності суб'єктів господарювання. При цьому інституційно-інформаційна складова передбачає збір, аналіз та розповсюдження об'єктивної інформації про стан навколишнього середовища та екологічні проблеми для прийняття обґрунтованих рішень щодо регулювання самої системи природокористування. Відповідно, такий інтегрований підхід дозволяє забезпечити ефективне управління природними ресурсами та екосистемами, зберігаючи їхню функціональну стійкість та здатність адаптації до змін у бізнес-середовищі та суспільстві.

ВИСНОВКИ

Таким чином, приходимо до висновку, що інституційне забезпечення стійкості резилієнтного природокористування в Україні є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу та впровадження різноманітних інструментів його реалізації. Зокрема, об'єктивною необхідністю є інтеграція різних складових інституційного механізму природокористування — інституційно-організаційної, інституційно-правової та інституційно-інформаційної. Функціональне поєднання даних компонент виступає ключовим елементом успішної реалізації екологічної політики та забезпечення сталого природокористування. Загальний аналіз показує, що впровадження ефективної інституційної системи в Україні сприятиме не лише збереженню природних ресурсів, а й стимулюватиме економічний та соціальний розвиток країни, особливо — в умовах необхідності повоєнної її відбудови.

Таким чином, необхідно забезпечити усебічну підтримку й ефективну співпрацю між різними органами влади, громадськими організаціями та науковими установами, а також забезпечити високий рівень правової регуляції та інформаційної підтримки інституційного регулювання сфери природокористування. Адже тільки за умови комплексного застосування інструментів інституційного забезпечення можна досягти стійкості та резилієнтного розвитку природокористування в Україні, що є важливим кроком у збереженні навколишнього середовища та забезпеченні сталого розвитку національної економіки.

Література:

1. Байстрюченко Н. О., Бережна Ю. О. Удосконалення управління земельними ресурсами на регіональному рівні. Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. 2016. № 1. С. 15—27.
2. Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Страхування інвестицій та диверсифікація інвестиційних ризиків. Економічні

науки. Серія "Облік і фінанси". 2013. № 10 (37). С. 21—26.

3. Коваленко А. О. Стан і проблеми нормативно-правового забезпечення сталого розвитку в Україні. Економіка природокористування і охорони довкілля. 2014. С. 13—15.

4. Рогач С. М. Зарубіжний досвід регулювання сфери природокористування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. № 26 (2). С. 54—59.

5. Стащук О. В., Бояр А. О., Дзямулич М. І. Специфіка формування податкової політики при розробці вуглецевого податку. Економіка та суспільство. 2021. № 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/746/717>

6. Якушев Д. В. Сучасні тенденції державної екологічної політики в Україні в контексті концепції сталого розвитку. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. № 4. С. 92-97.

7. Environmental Performance Index 2022. URL: <https://epi.yale.edu/downloads/epi2022report06062022.pdf> (дата звернення 03.04.2024).

8. Lytvyn L., Hryhoruk A., Verbivska L., Poprotskyi O., Medynska T., Pelekh O. Entrepreneurship Transformation in the Context of the Digitization of Business Processes. Postmodern Openings. 2022. Vol. 13 (2). P. 396—408.

References:

1. Baistriuchenko, N. O., & Berezhna, Yu. O. (2016), "Improvement of land resources management at the regional level", Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika, vol. 1, pp. 15—27.
2. Dzyamulych, M. I. & Chyzh, N. M. (2013), "Insurance of investments and diversification of investment risks", Ekonomichni nauky. "Obliktafinansy" series, vol. 10 (37), pp. 21—26.
3. Kovalenko, A. O. (2014), "The state and problems of regulatory and legal support for sustainable development in Ukraine", Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia, pp. 13—15.
4. Rohach, S. M. (2019), "Foreign experience in the regulation of nature management", Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu, vol. 26 (2), pp. 54—59.
5. Stashchuk, O. V., Boiar, A. O., & Dzyamulych, M. I. (2021), "The specifics of tax policy formation in the development of a carbon tax", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 31. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/746/717>.
6. Iakushev, D.V. (2016), "Modern trends of state environmental policy in Ukraine in the context of the concept of sustainable development", Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, vol. 4, pp. 92—97.
7. The Environmental Performance Index (2022), Available at: <https://epi.yale.edu/downloads/epi2022report06062022.pdf> (accessed April 03, 2024).
8. Lytvyn, L., Hryhoruk, A., Verbivska, L., Poprotskyi, O., Medynska, T., & Pelekh, O. (2022), "Entrepreneurship Transformation in the Context of the Digitization of Business Processes", Postmodern Openings, Vol. 13 (2), Pp. 396—408.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2024 р.

Т. В. Устїк,
д. е. н., професор, професор кафедри маркетингу та логістики,
Сумський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9967-0669>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.10

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ МІСТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Т. Ustik,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Marketing and Logistics, Sumy National Agrarian University

FORMATION OF REGIONAL STRATEGIES BASED ON THE CONCEPT OF CITY MARKETING:
REALITIES AND PROSPECTS

Сучасні процеси глобалізації призводять до значного посилення конкуренції між територіями за інвестиціями, ринками збуту, відвідувачами та іншими ресурсами. З'ясовано причини необхідності розроблення регіональних стратегій маркетингу для України в умовах дії воєнного стану, оскільки в такий спосіб влада може закладати підґрунтя повоєнного відновлення. Зазначено, що концепція маркетингу міста у ролі ефекту від впровадження має розглядати зміну якості життя мешканців, розвиток економіки та підвищення привабливості міста для різних зацікавлених сторін.

Обґрунтовано складові та етапи процесу формування регіональних стратегій у сучасних умовах. Досліджено переваги і недоліки маркетингових інструментів, що на практиці використовуються для формування та реалізації регіональних стратегій. Також окреслено проблемну сферу дослідження в розрізі цих інструментів, що надалі дозволить обґрунтовувати індикатори розвитку та точки контролю такої стратегії в контексті концепції маркетингу міста.

Modern globalization processes lead to a significant increase in competition between territories for investments, sales markets, visitors, and other resources. Economic processes become complex due to the overlapping interests of many participants in the development and implementation of regional strategies. The article aims to study the peculiarities of the formation and development prospects of regional strategies based on the concept of city marketing in modern conditions.

The need to develop regional marketing strategies for Ukraine under martial law is clarified because, in this way, the authorities can lay the foundations for post-war recovery. The concept of marketing the city as an effect of the implementation should consider the change in the residents' quality of life, the development of the economy, and the increase of the city's attractiveness for various interested parties.

The components and stages of the process of forming regional strategies in modern conditions are thoroughly substantiated. A comprehensive array of marketing tools is identified for analysis: city branding, social media, city website, tourism marketing technologies, PR communications, excursion programs, and partnerships with local companies. The advantages and disadvantages of these tools, which are used in practice for the formation and implementation of regional strategies, are meticulously studied. The problem area of research in the context of these tools is also outlined, which will subsequently enable the justification of the development indicators and control points of such a strategy in the context of the concept of city marketing.

It is proposed to take into account such generalized information about the advantages and disadvantages of various marketing tools in order to adjust the actions regarding the formation and implementation of the city's regional strategies in practice. Based on such generalized information about the advantages and disadvantages of various marketing tools, actions for the formation and implementation of regional strategies of the city in practice can be adjusted.

Ключові слова: регіональна стратегія, концепції маркетингу міста, маркетингові інструменти, індикатори розвитку, якість життя, привабливість міста.

Key words: regional strategy, city marketing concepts, marketing tools, development indicators, quality of life, city attractiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасному світі процеси глобалізації призводять до значного посилення конкуренції між територіями за інвестиції, ринки збуту, відвідувачів та інші ресурси. Децентралізація владних повноважень підвищила рівень відповідальності місцевих органів влади за добробут громадян та економічний розвиток регіону. У зв'язку з цим виникає потреба у використанні нових, якісних управлінських методів і технологій у функціонуванні громад у контексті концепції маркетингу. Ці обставини підкреслюють актуальність використання маркетингових технологій у публічному управлінні як науково-практичної теорії, що дозволяє побудувати ефективні комунікації між суб'єктами надання та споживання публічних послуг для оптимізації діяльності органів влади. Як доводить закордонний і вітчизняний досвід маркетингової діяльності органів місцевої влади, використання інструментів маркетингу вимагає наявності високопрофесійної згуртованої команди та відповідних змін організаційної структури профільних підрозділів, для яких має бути забезпечений належний інституційний супровід тощо. Усі ці факти доводять актуальність і своєчасність розгляду обраної теми в науковій площині.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні аспекти розроблення регіональних стратегій і технологічних змін у публічному управлінні знайшли своє відображення у напрацюваннях багатьох вітчизняних і закордонних учених. У своїх працях цю проблематику досліджували: С. Корнієвський, Д. Костирко, М. Латинін, Н. Летуновська, О. Місйяло, І. Островський, О. Солосіч, Г. Стадник, Т. Терещенко, О. Телетов, М. Шашина та ін.

Узагальнюючи наявні в науковій літературі результати досліджень зарубіжних та українських учених, можна констатувати, що успіх упроваджуваних маркетингових технологій залежить від чіткого обґрунтування доцільності дій влади міст на основі виокремлення основних соціально-економічних проблем, спираючись на специфіку території та зважаючи на ведення господарської діяльності в умовах воєнного стану. Однак необхідним є критичне оцінювання заходів щодо обґрунтування практичних питань реалізації регіональної стратегії в умовах невизначеності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження особливостей формування та перспектив розвитку регіональних стратегій на основі концепції маркетингу міста в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Питання про формування регіональних стратегій на основі концепції маркетингу міста для України є дуже актуальним у сучасних умовах дії воєнного стану, оскільки так влада може закласти підґрунтя повоєнного відновлення. Доцільність таких дій виявляється через певні причини. По-перше, через наявність конкурентного середовища. У сучасному світі регіони та міста завжди змагаються за інвестиції, туристів, таланти та ресурси. Тож ефективне використання концепцій маркетингу допомагає збільшити привабливість регіону для різних зацікавлених сторін. По-друге, тригером стають відмінні рівні розвитку економіки. Відомо, що ефективні підходи маркетингу можуть сприяти розвитку економіки регіону, створенню нових робочих місць, підвищенню рівня життя та залученню інновацій. З такої точки зору створення позитивного іміджу міста або регіону може привертати увагу бізнесу, туристів, інвесторів і меш-

Рис. 1. Види основних маркетингових інструментів формування та реалізації регіональних стратегій

Джерело: укладено автором на основі [4—8].

канців. Також маркетингові стратегії можуть допомогти регіонам керувати кризовими ситуаціями, включаючи екологічні катастрофи, економічні кризи або негативний імідж. По-третє, у складних швидкозмінних умовах сьогодення маркетингові стратегії можуть загалом сприяти соціокультурному розвитку: культурного життя, туризму, освіти та інших сфер, що покращує якість життя мешканців. Отже, розроблення регіональних стратегій на основі концепції маркетингу міста дозволяє регіонам ефективно конкурувати, розвиватися та забезпечувати сталість у світі, що постійно змінюється.

З наукової точки зору концепція маркетингу міста відображає об'єднання комплексу механізмів, інструментів, важелів і тактик, застосування яких має сенс у разі покращення життя її мешканців, приваблення інвестицій, розвитку туризму, створення позитивного іміджу міста та підвищенні його конкурентоспроможності [1-2]. Маркетинг міста спрямований на створення позитивного іміджу, що привертає увагу туристів, бізнесу та мешканців. Це може викликати збільшення потоку туристів, зростання бізнесу та збільшення заробітних плат. Через маркетингові зусилля у підсумку стимулюються інвестиції у розвиток міста, включаючи будівництво нових об'єктів інфраструктури, які покращують якість життя мешканців. Також ефективна маркетингова стратегія може сприяти привабленню нових підприємств і розвитку бізнесу, що забезпечує зростання економіки міста. Одним з найскладніших питань щодо цієї концепції вважається управління репутацією та кризове планування. Як показує практика, виважений і послідовний маркетинг допомагає зберігати та поліпшувати репутацію міста, а також готуватися до кризових ситуацій і керувати ними. У межах програм стимулювання розвитку культурного життя через маркетингові технології стає реальністю просування культурних і розважальних подій, що сприяє розвитку культурного життя міста та приваблює нових мешканців і туристів. Отже, концепція маркетингу міста має своїм ефектом зміну якості життя мешканців, розвиток економіки та підвищення

привабливості міста для різних зацікавлених сторін.

Узагальнюючи етапізацію, наведену у наукових джерелах [3—4], зазначимо, що процес формування регіональних стратегій на основі концепції маркетингу міста може бути складним і містити кілька етапів:

- 1) SWOT-аналіз;
- 2) визначення конкретних цілей регіональної стратегії маркетингу;
- 3) вивчення місцевої цільової аудиторії (мешканців, туристів, підприємців та інших зацікавлених сторін);
- 4) позиціонування на основі визначення унікальних характеристик і переваг міста, які варто просувати на ринку;
- 5) створення бренду, який відображатиме цінності, ідеї та образ міста;
- 6) формулювання стратегії комунікацій з цільовою аудиторією для ефективного популяризації міста;
- 7) розроблення маркетингових

ініціатив (програм), які спрямовані на досягнення поставлених цілей;

8) залучення зацікавлених сторін (громадськості, бізнесу, місцевої влади та інших зацікавлених сторін) до підтримки стратегії маркетингу міста;

9) управління ресурсами (раціональне використання фінансових, людських і матеріальних ресурсів) для успішної реалізації стратегії міста;

10) моніторинг та оцінювання результатів реалізації стратегії та адаптація до змін у середовищі.

Ці етапи можуть бути адаптовані залежно від конкретних потреб та умов кожного міста чи регіону, а також можуть релевантно коригуватись через зміни у середовищі та зовнішні загрози.

Під час формування регіональних стратегій на основі концепції маркетингу міста доцільно використовувати різноманітні маркетингові інструменти для досягнення поставлених цілей і залучення зацікавлених сторін (рис. 1).

Брендування міста пов'язане зі створенням і розвитком унікального бренду міста, який відображає його ідентичність, цінності та переваги. Передусє таким результатом, як правило, кропітка робота з використанням аналітичних інструментів для збору та аналізу даних щодо споживачів, конкурентів та іншого ринкового середовища. Важливим є налагоджування використання платформ соціальних медіа для комунікації з мешканцями, туристами та іншими зацікавленими сторонами, а також для просування міста та його подій. Надає корисну інформацію для мешканців і відвідувачів вебсайт міста (регіону), що потребує не тільки розроблення цікавого та якісного контенту, а й підтримки його інформативності та привабливості. На сайті бажано відображати й інформацію для приваблення туристів за допомогою рекламних кампаній, участі у туристичних виставках і заходах, створення туристичних маршрутів та інших активностей. Створення цікавих екскурсійних програм для туристів і мешканців дозволяють показати визначні місця та культурні особливості окремих територій.

Попри складні часи, що склалися в Україні, не вщухає інтерес до організації та участі у публічних заходах, фестивалях, конференціях та інших подіях для просування міста. Головне, щоб дотримувались безпекові умови їх проведення.

Важливого значення набувають професіональне розроблення та реалізація PR-кампаній для підвищення поінформованості про місто (регіон), його досягнення та перспективи. Розвинуте партнерство з місцевими підприємствами через укладання партнерських угод з місцевою владою здійснюється для спільного проведення маркетингових заходів та розвитку міста (регіону). У довгостроковій перспективі допоможе мережевий маркетинг, спрямований на залучення мережевих партнерів, таких як місцеві компанії, громадські організації та підприємства, для спільного просування міста (регіону). Варто зазначити, що ці інструменти можуть використовуватися в комплексі для ефективного формування та реалізації регіональних стратегій маркетингу міста.

У табл. 1 візуалізовано переваги і недоліки, які містять маркетингові інструменти, що на практиці використовують для формування та реалізації регіональних стратегій.

Також окреслено проблемну сферу дослідження кожного з інструментів, що надалі дозволяє коригувати індикатори розвитку та точки контролю такої стратегії на основі концепції маркетингу міста.

На основі такої узагальненої інформації про переваги та недоліки різних маркетингових інструментів можна коригувати дії щодо формування та реалізації регіональних стратегій міста на практиці. Застосування наведених маркетингових інструментів у сучасних умовах може мати свої виклики та складнощі:

1) конкуренція міст. Справа в тому, що, особливо за сучасних умов воєнного стану, доступ до ресурсної бази ускладнюється, а витрати на їх утримання зростають. Тож сучасні міста конкурують не тільки за увагу, а й за ресурси, тому просування міста вимагає значних зусиль для виокремлення серед інших міст;

2) технологічні зміни. В умовах переорієнтації на цифрові навички, технологізацію менеджменту та на принципи ощадного виробництва як основи концепції міста, швидкий темп технологічного розвитку може ускладнити вибір та ефективне використання маркетингових інструментів. Причиною можуть бути інерція або нерівномірне освоєння технологій представниками громади;

3) соціокультурні зміни. Згодом зміни, що відбуваються в суспільних цінностях та вподобаннях споживачів, можуть потребувати постійного оновлення маркетингових стратегій на рівні міста;

Таблиця 1. Якісна характеристика маркетингових інструментів формування та реалізації регіональних стратегій

Маркетинговий інструмент	Проблемна сфера дослідження	Переваги	Недоліки
Брендування міста	Виникнення незадоволення суспільних проблем, прогноз соціального і економічного ефекту	Підвищення пізнаваності міста	Складність визначення унікального бренду, особливо у великих багатопрофільних містах
Соціальні медіа	Розвиток цифрових інновацій за підтримки уряду та місцевих компаній	Широке охоплення аудиторії; можливість взаємодії з мешканцями та туристами	Ризик великого впливу негативних коментарів і критики; потреба у постійному оновленні контенту
Вебсайт міста	Якісний контент, громадська активність та стратегії розвитку міста	Зручний доступ до інформації для мешканців і відвідувачів; можливість просування міста як цікавого туристичного напрямку	Потреба у постійному оновленні та підтримці вебсайту; ризик неякісного веб-сайту; необхідність постійного витримання ритмічності публікацій
Туристичні маркетингові технології	Збільшення інтересу споживачів до певних територій	Приваблення туристів, що приносять доходи для місцевої економіки	Потреба у фінансових витратах на рекламу та просування; ризик недостатньої інфраструктури для прийому туристів
PR-комунікації	Імідж влади, зростання попиту на соціальну відповідальність	Створення позитивного іміджу міста; привертання уваги ЗМІ та інших зацікавлених сторін	Ризик втрати контролю над інформацією, що поширюється; потреба у великій кількості часу та зусиль для виконання завдань
Екскурсійні програми	Культурний фонд міста (регіону), розвиток транспортної інфраструктури	Стимулювання туристичного потоку; презентація цікавих місць та історії міста	Потреба у розробленні та організації програм; ризик низької популярності серед туристів
Партнерство з місцевими компаніями	Відкритість і підтримка уряду, наявний досвід співробітництва з бізнесом	Спільні маркетингові та рекламні заходи; підтримка місцевих бізнесів і сприяння економічному розвитку	Ризик недостатньої зацікавленості партнерів у співпраці; потреба у встановленні та управлінні партнерськими відносинами; недостатня довіра бізнесу до влади

4) фінансові обмеження. Про такі виклики має йти, оскільки впровадження деяких маркетингових інструментів може вимагати значних фінансових витрат, що може бути проблематичним для бюджетів міст і регіонів;

5) місцева специфіка. Можна сказати, що це стратегічний аспект, бо кожне місто має свої унікальні особливості та потреби, що може ускладнювати використання загальних маркетингових стратегій. У таких умовах різнитимуться як сегменти, так і конкурентні переваги, які будуть в основі маркетингової політики міста;

6) складність аналітики. І це вже про ефективність операційного менеджменту. По суті, збір та аналіз даних може бути складним завданням, особливо в умовах великої кількості інформації та потреби в розумінні її для прийняття ефективних рішень на рівні певних територій;

7) зміна трендів, що може бути викликана еволюційною складовою або навіть політичною. Швидка зміна трендів у маркетингу та споживчій поведінці може вимагати постійного оновлення стратегій та її інструментів. І від влади, залежатиме продовження (зміна) курсу, учасників, домовленостей і ресурсів;

8) маркетинговий шум. Пояснити цю перешкоду можна тим фактом, що значна кількість інформації та реклами може призвести до перенасичення ринку, що ускладнює досягнення ефективного зворотного зв'язку з цільовою аудиторією в контексті забезпечення та реалізації регіональних стратегій;

9) якість та оперативність управління ризиками. Використання маркетингових інструментів також пов'язане з ризиками, такими як негативна реакція споживачів або репутаційні проблеми як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі;

10) співпраця та координація. Ця складова також є стратегічно важливою, оскільки велика кількість зацікавлених сторін і різноманітність інструментів можуть потребувати складної співпраці та координації між різними організаціями та владними структурами.

Попри ці складнощі, ефективне використання маркетингових інструментів може допомогти містам і регіонам залучати увагу та ресурси, необхідні для їх успішного розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Сучасні економічні процеси вкрай складні внаслідок наявності перетину інтересів багатьох учасників розроблення і реалізації регіональної стратегії. Відображення цих інтересів у стратегічних цілях регіонального розвитку мають бути основою збалансованого, сталого, соціально спрямованого розвитку регіону. Обґрунтовано складові та етапи процесу формування регіональних стратегій у сучасних умовах. Досліджено переваги і недоліки маркетингових інструментів, що на практиці використовуються для формування та реалізації регіональних стратегій. Також окреслено проблемну сферу дослідження в розрізі цих інструментів, що надалі дозволить коригувати індикатори розвитку та точки контролю такої стратегії в контексті концепції маркетингу міста.

На основі такої узагальненої інформації про переваги та недоліки різних маркетингових інструментів, можуть коригуватись дії щодо формування та реалізації регіональних стратегій міста на практиці. Розглянуті проблемні моменти та перспективи демонструють важливість і потенціал управління розвитком регіону (окремого міста) на основі концепції маркетингу, зокрема зважаючи на повосне відновлення економіки України.

Література:

1. Островський І.А., Стадник Г.В. Сучасні особливості формування стратегії соціально-економічного розвитку регіонів. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 10. С. 464—468.
2. Телетов О.С., Летуновська Н.Є. Інноваційно-маркетингові перспективи в умовах створення сільських територіальних громад. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2018. Вип. 6 (76). С. 71—76.
3. Латинін М.А. Теоретичні основи державного управління регіональним розвитком. Науковий вісник: Державне управління. 2019. № 1 (1). С. 57—66. DOI: <https://doi.org/10.32689/2618-0065-2018-1/1-57-66>.
4. Шашина М.В., Солосіч О.С., Місяйло О.В., Очеретяна О.В. Аналіз стратегій регіонального розвитку в контексті імплементації засадничих положень концепції

смарт-спеціалізації у національну політику розвитку регіонів. Ефективна економіка. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8873>.

5. Корнієвський С.В. Використання потенціалу впливу регіональних стратегій на процеси регіонального розвитку. Публічне управління та митне адміністрування. 2021. № 3 (30). С. 69—78. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-3.11>.

6. Костирко Д.Р. Уточнення сутності поняття "регіональна стратегія розвитку". Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2023. № 68. С. 121—127. DOI: <https://doi.org/10.24025/2306-4420.68.2023.284594>.

7. Маркетингова стратегія міста Миргород. Проект ПРОМІС. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Myrhorod-Marketing-Strategy.pdf>.

8. Терещенко Т.В., Мощанець А.А. Практичні аспекти формування маркетингової спрямованості у діяльності органів місцевого самоврядування. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.2.31>.

References

1. Ostrovs'kyj, I.A. and Stadnyk, H.V. (2017), "Modern peculiarities of the formation of the strategy of socio-economic development of regions", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 10, pp. 464—468.
2. Tielietov, O.S. and Letunov's'ka, N.Ye. (2018), "Innovative and marketing prospects in the conditions of creation of rural territorial communities", *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahramoho universytetu*, vol. 6 (76), pp. 71—76.
3. Latynin, M.A. (2019), "Theoretical foundations of state management of regional development", *Naukovyj visnyk: Derzhavne upravlinnia*, vol. 1 (1), pp. 57—66. DOI: <https://doi.org/10.32689/2618-0065-2018-1/1-57-66>.
4. Shashyna, M.V., Solosich, O.S., Misajlo, O.V. and Ocheretiana, O.V. (2021), "Analysis of regional development strategies in the context of implementation of the basic provisions of the concept of smart specialization in the national policy of regional development", *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8873> (Accessed 25 Feb 2024).
5. Korniiyev's'kyj, S.V. (2021), "Using the potential of the influence of regional strategies on the processes of regional development", *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, vol. 3 (30), pp. 69—78. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-3.11>.
6. Kostyrko, D.R. (2023), "Clarification of the essence of the concept of "regional development strategy"", *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 68, pp. 121—127. DOI: <https://doi.org/10.24025/2306-4420.68.2023.284594>.
7. Myrhorod City Council (2019), "Marketing strategy of the city of Myrhorod", available at: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Myrhorod-Marketing-Strategy.pdf> (Accessed 25 Feb 2024).
8. Tereschenko, T.V. and Moschanets', A.A. (2022), "Practical aspects of the formation of marketing orientation in the activities of local self-government bodies", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 2, DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.2.31>.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2024 р.

Г. О. Шамборовський,
д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8558-150X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.15

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС

G. Shamborovskyi,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department
of the International Economic Relations, Ivan Franko National University of Lviv

CHALLENGES AND PROSPECTS OF THE CROSS-BORDER COOPERATION OF UKRAINE AND THE EU

У статті досліджено сучасний стан та можливості розвитку транскордонної співпраці між Україною та Європейським Союзом. Виділено ключові аспекти співпраці: економічне партнерство, політичну взаємодію та соціокультурні взаємозв'язки. Розглянуто сучасні наукові дослідження та публікації щодо транскордонної співпраці України та ЄС. В статті розглянуто теоретико-методологічні засади транскордонного співробітництва, особливості транскордонного співробітництва України та ЄС, основні проблеми розвитку транскордонного співробітництва, шляхи досягнення цілей та вирішення завдань транскордонного співробітництва, перспективи розвитку транскордонного співробітництва України та ЄС. Наголошено, що транскордонне співробітництво має значний потенціал для розвитку прикордонних регіонів України та ЄС. Визначено, що удосконалення та інтенсифікація проектів транскордонного співробітництва уможливорює інфраструктурну модернізацію та соціально-культурне зближення наших держав, відтак забезпечує і поглиблює інтеграцію нашої держави до ЄС.

The article analyzes the current state and possibilities of developing cross-border cooperation between Ukraine and the European Union. The key aspects of cooperation are highlighted: economic partnership, political interaction, and socio-cultural relationships. Modern scientific research and publications on cross-border cooperation between Ukraine and the EU are considered. The article examines the theoretical and methodological principles of cross-border cooperation, the peculiarities of cross-border cooperation between Ukraine and the EU, the main problems of the development of cross-border cooperation, ways of achieving the goals and solving the tasks of cross-border cooperation, prospects for the development of cross-border cooperation of Ukraine and the EU. It was emphasized that cross-border cooperation has significant potential for the development of the border regions of Ukraine and the EU. It was determined that the improvement and intensification of cross-border cooperation projects make an infrastructural modernization and socio-cultural rapprochement of our states possible, thereby ensuring and strengthening the integration of our state into the EU.

Cross-border cooperation is an important tool for the development of the border regions of Ukraine and the EU. Solving the problems hindering its development requires joint efforts of Ukraine and the EU. Prospects for further research in this direction include studying the impact of cross-border cooperation on the development of regional economies and socio-cultural relationships on both sides of the borders, especially in the context of russian military aggression.

The analysis of processed data and concepts provides an understanding of the dynamics, issues, and prospects of cross-border cooperation between Ukraine and the EU. The practical implementation of cross-border programs through the implementation of project applications is an important task for state authorities, territorial communities, public organizations, and private

initiatives both in Ukraine and in the EU. Participants of cross-border programs from the EU can support Ukrainian partners in the development of democracy and civil society to bring Ukraine closer to EU standards.

Ключові слова: транскордонна співпраця, Європейський Союз, економічне партнерство, політична взаємодія, соціокультурні зв'язки, інтеграція, держави-партнери, російсько-українська війна.

Key words: cross-border cooperation, the European Union, economic partnership, political interaction, socio-cultural relations, partner's states, russian-ukrainian war.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Програми транскордонної співпраці (ТКС) — один із головних інструментів підтримки з боку ЄС прикордонних регіонів країн-сусідів. ЄС забезпечує фінансування прикордонних регіонів у межах Європейського інструменту сусідства та політики країн Східного партнерства. Виділені кошти повинні сприяти подоланню спільних викликів та проблем, пов'язаних з проживанням людей, перетином кордонів, товарів, послуг, працівників гуманітарними та екологічними чинниками.

Водночас для значної частини держав — не членів ЄС, до яких належить Україна, ТКС з ЄС, в нових умовах, є надзвичайно важливим та дієвим механізмом практичного залучення українських регіонів до процесу європейської економічної інтеграції. Питання вступу України в ЄС є пріоритетним для нашої держави, в якому роль ТКС є вагомим у досягненні поставленої мети.

Проблема транскордонної співпраці між Україною та ЄС є актуальною у контексті поглиблення євроінтеграційних процесів України та посилення взаємодії з європейськими державами. Забезпечення ефективної транскордонної співпраці має стратегічне значення для розвитку економіки, політики та соціокультурних зв'язків обох сторін.

Наукові дослідження цієї проблематики підкреслюють значення ефективної транскордонної співпраці для забезпечення сталого розвитку регіонів. Проте, існують певні виклики, такі як бюрократичні перешкоди, різниця у рівнях розвитку та відмінність законодавства, які заслуговують уваги та розв'язання. Вирішення цих проблем потребує спільних зусиль України та ЄС, особливо в умовах війни, яка вкрай негативно впливає на політико-економічну взаємодію та соціокультурні відносини нашої держави та сусідніх держав — членів ЄС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці транскордонного співробітництва в українській науковій літературі присвячено багато праць відомих вітчизняних вчених, зокрема С. М. Писаренко, М. З. Мальського, С. І. Максименко, Н. А. Мікули, З. С. Варналія, І. В. Студеннікова, Н. В. Волкової, Ю. Р. Лемко та ін.

Серед закордонних вчених, які досліджують питання, пов'язане з транскордонною співпрацею, доцільно виокремити: П. Хамуска, А. Вільямса, Т. Мітзе, Б. Ненабера. Велику увагу цій темі приділили європейські науковці Г.-М. Чуді, М. Віллерс, А. Нордхем, зокрема під час доповідей та дискусій у межах засідань Конгресу місцевих і регіональних органів влади в Європі.

Дослідженням міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні займаються фахівці

Відділення Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України (м. Ужгород), Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів), Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ (м. Одеса) та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є проаналізувати сучасний стан транскордонної співпраці між Україною та ЄС, визначити проблеми, що перешкоджають ефективній взаємодії держав-партнерів, та запропонувати шляхи їхнього вирішення.

Для досягнення мети статті встановлено такі завдання:

- проаналізувати теоретико-методологічні засади транскордонного співробітництва;
- дослідити сучасний стан транскордонного співробітництва України та ЄС;
- виокремити основні проблеми розвитку транскордонного співробітництва;
- запропонувати шляхи досягнення ефективності транскордонного співробітництва;
- визначити перспективи розвитку транскордонного співробітництва України та ЄС.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Транскордонне співробітництво — це добровільне співробітництво між двома або більше державами, яке здійснюється на прикордонних територіях з метою спільного вирішення проблем та розвитку спільних територій та інтересів [4, с. 8].

Політико-правова основа транскордонного співробітництва між Україною та ЄС розвивається з середини 1990-х років [2]. За цей час було досягнуто значних успіхів у цій сфері. Згідно до Закону України "Про транскордонне співробітництво" суб'єкти ТКС мають наступні форми:

Шляхом застосування цих інституційних форм європейська політика транскордонного співробітництва впливає на процеси у суміжних регіонах держав-членів ЄС та прикордонних територіях сусідніх держав, зокрема в Україні.

ТКС допомагає згуртуванню європейських територіальних громад, які історично поєднані, мають схожі побут, менталітет, традиції, родинні зв'язки, дружні та професійні відносини, розділяють загальні інтереси у сучасних реаліях. Україна межує з чотирма країнами — членами ЄС (Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія) та кандидатом на вступ — Молдовою. Завдяки ТКС процес європейської інтеграції нашої держави набуває послідовності та практичної реалізації.

Рис. 1. Форми транскордонного співробітництва

Джерело: сформовано на основі [1].

Таблиця 1. Бюджети програм ТКС України та держав — членів ЄС у програмних періодах 2014—2020 та 2021—2023 рр.

Роки	Програма	Загальний бюджет програми (млн євро)
2014-2020	ENI CBC Програма ТКС «Україна-Польща-Білорусь»	201,386
2021-2027	Interreg VI-A NEXT Програма ТКС «Україна-Польща»	236
2014-2020	ENI CBC «Україна-Румунія»	78,04
2021-2027	Interreg VI-A NEXT «Україна-Румунія»	75,584
2014-2020	ENI CBC «Україна-Угорщина-Словаччина-Румунія»	67
2021-2027	Interreg VI-A NEXT «Україна-Угорщина-Словаччина-Румунія»	66
2014-2020	ENI CBC «Басейн Чорного моря»	54
2021-2027	Interreg VI-B NEXT «Басейн Чорного моря»	94,46
2021-2027	Interreg «Дунайська регіональна програма»	274,578

Джерело: складено на основі [10].

Внаслідок інтенсифікації інтеграційних процесів у 2000-х роках, ТКС ЄС вступило в активну стадію впровадження проектної діяльності завдяки значному зниженню внутрішніх державних кордонів у межах ЄС і стало засобом успішного втілення спільної концепції вирівнювання, гармонізації регіонального розвитку, принципу субсидіарності, децентралізації влади тощо, а в ширшому розумінні — розбудови цілісної "Європи регіонів". Разом з тим, на нових зовнішніх кордонах ЄС, ТКС виступило як дієвий інструмент формування в ЄС смуги добросусідства та інтенсивного розвитку зв'язків європейської спільноти з усіма прикордонними державами.

Транскордонне співробітництво постійно розвивається та удосконалюється. Невід'ємними чинниками, що сприяють цьому процесу, є наявність шенгенської угоди, спільний внутрішній ринок та спільна валюта, а також поява численних нових транскордонних проектів, розвиток транскордонних територій [5].

Транскордонне співробітництво сприяє розвитку регіонів, які внаслідок віддалення від центрів прийняття рішень, зазнають певних економічних та соціальних втрат. Більш інтегровані рівні транскордонного співробітництва сприяють гармонійному територіальному розвитку, утримуючи найбільш кваліфікованих осіб, які в іншому випадку — мігрували б до економічно привабливіших національних центрів, зазвичай розташованих далеко від кордону [9].

Зокрема, Н. Волкова наголошує, що ТКС в ЄС розглядається як перспективний інструмент прискорення роз-

витку периферійних територій, що розташовані на кордонах національних держав та звертає увагу, що серед позитивних рис у розвитку ТКС в Україні може стати закінчення реформи територіальної організації влади й органів місцевого самоврядування, оскільки об'єднані громади зможуть самостійно розпоряджатися своїми фінансами [1].

Розвиток та зміни в євроінтеграційному курсі України свідчать про те, що транскордонне співробітництво

стає одним із ключових напрямків у втіленні інтеграційної стратегії як на регіональному, так і національному рівнях. Цей аспект займає визначальне місце у формуванні нової системи взаємин зі сусідніми державами, що виникає і функціонує в контексті розвитку та функціонування транскордонного співробітництва. Така система нових взаємовідносин вимагає від України адаптації та виконання законодавства до вимог ЄС і залучення до транскордонних програм ЄС.

На сучасному етапі співпраці, Європейська Комісія ухвалила п'ять програм Interreg NEXT за участю 10 держав-членів ЄС та України на суму 746,5 млн євро на 2021—2027 роки. Це фінансування спрямоване не транскордонне і транснаціональне співробітництво, підтримку "зеленого переходу", систем охорони здоров'я та освіти, розвитку інфраструктури перетину кордонів тощо.

Частину коштів, наприкінці 2022 р., Європейською Комісією було перерозподілено із програм транскордонного співробітництва з росією та білоруссю, зокрема 135 млн євро, які спочатку було призначено на фінансування програм Interreg NEXT з росією та білоруссю на 2021—2027 рр., спрямували на виконання програм ТКС ЄС з Україною та Молдовою [10].

Розглянемо бюджети програм ТКС ЄС учасницею яких є Україна у двох програмних періодах (табл. 1).

Дані табл. 1 проявляють тенденції та зміни у співпраці між державами. Зокрема, обсяги фінансування ТКС держав-партнерів залишаються сталими з незначним скороченням з Угорщиною, Румунією та Словаччиною. З іншого боку, спостерігається доволі значне зростання фінансування програм ТКС між Україною та Польщею у новому програмному періоді 2021—2027. Польща відіграє провідну роль серед інших держав-партнерів як за обсягом ТКС, так і за кількістю програм. Зміни в обсягах пов'язані з різними чинниками, такими як зміни у політичних умовах, економічній ситуації або стратегічних пріоритетах кожної з держав-партнерів, але найбільший негативний вплив спричинило російське військове вторгнення, яке суттєво ускладнило саму основу транскордонної співпраці — вільний перетин кордонів і соціальне згуртування ЄС та України.

Транскордонна співпраця ЄС та України зазнає низки перешкод, пов'язаних з інфраструктурними, правовими та інституційними, економічними, фінансовими, соціальними та фізичними питаннями, найважливішими з яких, окрім фінансових, є ті, що стосуються адміністративно-правового характеру, інституційної та соціокультурної сфери. Крім того, реалізація проектів, що фінансуються з європейських структурних фондів, пов'язана з проблемами, серед яких невідповідність розміру коштів

потребам, а також відсутність відповідних ноу-хау щодо процедур та інші адміністративні та правові бар'єри.

До основних проблем розвитку транскордонного співробітництва України та ЄС належать: недостатня нормативна та інституційна база, відсутність чіткої стратегії розвитку транскордонного співробітництва, недостатнє фінансування, обмеження перетину кордонів, комунікаційні та культурні бар'єри.

Для вирішення цих та інших проблем розвитку ТКС України та ЄС необхідно вдосконалити нормативну та інституційну базу, у розділах відповідальності і моніторингу виконання проектів ТКС, оновити стратегію розвитку транскордонного співробітництва із залученням широкого кола фахівців, політиків, підприємців, збільшити фінансування транскордонних проектів за рахунок власних коштів територіальних громад та громадських організацій, спростити процедури перетину кордону, підтримувати вивчення мови та культури держав-партнерів.

Оцінюючи перспективи розвитку транскордонного співробітництва ЄС та України, зазначимо, що російська агресія проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року і триває до нині, є, з одного боку, серйозним викликом через триваючі бойові дії — однак, з іншого боку, оскільки загрожує також нашим сусідам, створює можливості для активізації партнерських відносин і формування нових напрямків і завдань.

Така співпраця буде корисною не лише у наданні гуманітарної допомоги, але здатна зробити значний внесок у післявоєнну відбудову нашої держави. Важливу роль у цьому процесі можуть відіграти європейські організації європейських міст і регіонів, у тому числі ті, що беруть участь у Європейському альянсі міст і регіонів за відновлення України [3].

Підсумовуючи викладений матеріал, наголосимо, що нині пріоритетами та завданнями транскордонної співпраці України та ЄС є:

- налагодження та активізація соціальних, економічних та культурних зв'язків з європейськими структурами, інституціями та організаціями;
- гармонізація законодавства України у галузі транскордонної співпраці, відповідно до європейських норм і стандартів;
- діяльність щодо поліпшення організаційно-правової бази, а також інституційного забезпечення ТКС;
- удосконалення механізму та інструментів державного фінансування програм і проектів ТКС та діяльності євро регіонів;
- розробка фахових проектів у галузі ТКС, забезпечення успішного подання у відповідні структури ЄС та міжнародні фінансові установи;
- формування команд та інституцій проектного менеджменту задля підготовки та подання заявок до конкурсних відборів програм ТКС ЄС;
- забезпечення цифровізації процесів проектування та моніторингу ТКС України та ЄС.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

В цей важкий для нашої держави і народу час, транскордонна співпраця між ЄС та Україною створює додатковий ресурс для зміцнення соціально-економічного ста-

новища регіонів та адміністративної спроможності українських місцевих органів влади, шляхом навчання, запозичення досвіду та співпраці з європейськими партнерами.

Зазначимо, що пріоритетними напрямками розвитку транскордонної співпраці в Україні повинні стати охорона навколишнього середовища; розвиток туристичного бізнесу; розбудова транспортної, комунікаційної та прикордонної інфраструктури; створення спільних підприємств з метою підтримки пріоритетних галузей економіки та забезпечення додаткових робочих місць; посилення корпоративних взаємозв'язків у наукоємних галузях; наукова співпраця в напрямі розробки інноваційних технологій видобутку корисних копалин; розвиток малого та середнього бізнесу; підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва.

Транскордонне співробітництво є важливим інструментом розвитку прикордонних регіонів України та ЄС. Вирішення проблем, що стримують його розвиток, потребує спільних зусиль України та ЄС. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі включають вивчення впливу транскордонної співпраці на розвиток регіональних економік та соціокультурних взаємозв'язків по обидва боки кордонів, особливо в умовах російської військової агресії.

Аналіз опрацьованих даних і понять забезпечує розуміння динаміку, проблеми та перспективи транскордонного співробітництва України та ЄС. Практичне втілення транскордонних програм через реалізацію проектних заявок є важливим завданням для державних органів влади, територіальних громад, громадських організацій та приватних ініціатив як в Україні, так і в ЄС. Учасники транскордонних програм з ЄС здатні підтримати українських партнерів у розвитку демократії і громадянського суспільства з метою наближення України до стандартів ЄС.

Література:

1. Волкова Н. Транскордонне співробітництво України з країнами ЄС в умовах російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2023. №48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-52> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між транскордонними общинами або властями. Ліга: Закон. 1993. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU80K15U> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Європейський альянс міст та регіонів для відбудови України. Європейський комітет регіонів. 2022. URL: <https://cor.europa.eu/en/engage/Documents/Concept-%20ukrainian.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).
4. Євчак Ю.Б., Зарді А., Лазур Я.В., Очкаї Д., Санченко А.Є., Сошников А.О., Устименко В.А., Фетько Ю.І. Транскордонне співробітництво: правові основи та успішні практики. Київ, 2020. 152 с. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Posibnuk_TKS.pdf (дата звернення: 20.04.2024).
5. Лемко Ю. Р. Європейське об'єднання територіального співробітництва як інструмент розвитку транскордонної співпраці. Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право. 2021. 1(49).
6. Основна інформація про Програму Interreg NEXT Польща — Україна 2021—2027. Спільний Секретаріат Програми Interreg NEXT Польща — Україна 2021—2027.

Варшава. 2024. URL: https://pl-ua.eu/files/uploads/pages_en/pbu2021-2027/prezentacje%20o%20programie/PL-UA%2021-27%20podst.%20info_ukr.pdf (дата звернення: 20.04.2024).

7. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021—2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів. 2021. № 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-p#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

8. Про транскордонне співробітництво: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 45. ст. 499. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

9. Chamusca P. Territorial Cooperation and Cross-Border Development: The Portuguese Dynamics. Journals Social Sciences. 2024. 13 (2). URL: <https://doi.org/10.3390/socsci13020108> (дата звернення: 20.04.2024).

10. EU NEIGHBOURS EAST. 2022. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/yes-vydilyt-ponad-530-mln-yevro-na-transkordonne-spirovbitnyctvo-z-ukrayinoyu-ta-moldovoyu/> (дата звернення: 20.04.2024).

11. Evaluation of the Impact of the Cross-border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine: Final Report. ECORYS. Warsaw. 2024. URL: https://pl-ua.eu/files/uploads/pages_en/Ewaluacja%2014-20/Raport_PBU_EN.pdf (дата звернення: 20.04.2024).

12. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine Interreg NEXT Programme. Ministry of Foreign Affairs and Trade of Hungary. Budapest. 2024. URL: <https://huskroua-cbc.eu/about/uskroua-2021-2027> (дата звернення: 20.04.2024).

13. Interreg Danube Transnational Programme. Interact. Bucharest. Hungary. 2024. URL: <https://interreg.eu/programme/interreg-danube-transnational-programme/> (дата звернення: 20.04.2024).

14. Interreg VI-A NEXT Romania-Ukraine Programme: Evaluation Plan. Ministry of Development. Bucharest. Romania. 2024. URL: https://ro-ua.net/images/Evaluation_Plan_ROMDROUA_2021-2027_approved_MC.pdf (дата звернення: 20.04.2024).

15. Interreg VI-B NEXT Black Sea Basin Programme. Ministry of Development. Bucharest. Hungary. 2024. URL: <https://blacksea-cbc.net/interreg-next-bsb-2021-2027> (дата звернення: 20.04.2024).

References:

1. Volkova, N. (2023), "Cross-border cooperation of Ukraine with EU countries in the conditions of the Russian-Ukrainian war", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 48, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-52>. (Accessed: 20 Apr 2024).

2. Liga: Zakon (1993), "European framework convention on cross-border cooperation between cross-border municipalities or authorities", available at: <https://ips.ligazakon.net/document/MU80K15U> (Accessed: 20 Apr 2024).

3. European Committee of the Regions (2022), "European Alliance of Cities and Regions for the Reconstruction of Ukraine", available at: <https://cor.europa.eu/en/engage/Documents/Concept-%20ukrainian.pdf> (Accessed: 20 Apr 2024).

4. Yevchak, Yu.B., Zardi, A., Lazur, Ya.V., Ochkaï, D., Sanchenko, A.Ye., Soshnykov, A.O., and Ustymenko, V.A. and Fet'ko, Yu.I. (2020), *Transkordonne spivrobitnytstvo: pravovi osnovy ta uspishni praktyky* [Cross-border cooperation: legal foundations and successful practices], Kyiv, Ukraine, available at: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Posibnuk_TKS.pdf (Accessed: 20 Apr 2024).

5. Lemko, Yu. (2021), "The European Union of Territorial Cooperation as a tool for the development of cross-border cooperation", *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, vol. 1(49).

6. Joint Secretariat Interreg NEXT Poland — Ukraine 2021-2027 (2024), "Basic information about the Interreg NEXT Program Poland — Ukraine 2021-2027", Warsaw, Poland, available at: https://pl-ua.eu/files/uploads/pages_en/pbu2021-2027/prezentacje%20o%20programie/PL-UA%2021-27%20podst.%20info_ukr.pdf (Accessed: 20 Apr 2024).

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), "On the approval of the State program for the development of cross-border cooperation for 2021—2027", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-p#Text> (Accessed: 20 Apr 2024).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On cross-border cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text> (Accessed: 20 Apr 2024).

9. Chamusca, P. (2024), "Territorial Cooperation and Cross-Border Development: The Portuguese Dynamics", *Journals Social Sciences*, vol. 13(2), available at: <https://doi.org/10.3390/socsci13020108> (Accessed: 20 Apr 2024).

10. EU NEIGHBOURS EAST (2022), "The EU will allocate more than 530 million euros for cross-border cooperation with Ukraine and Moldova", available at: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/yes-vydilyt-ponad-530-mln-yevro-na-transkordonne-spirovbitnyctvo-z-ukrayinoyu-ta-moldovoyu/> (Accessed: 20 Apr 2024).

11. ECORYS (2024), "Evaluation of the Impact of the Cross-border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine: Final Report", Warsaw, Poland, available at: https://pl-ua.eu/files/uploads/pages_en/Ewaluacja%2014-20/Raport_PBU_EN.pdf (Accessed: 20 Apr 2024).

12. Ministry of Foreign Affairs and Trade of Hungary (2024), Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine Interreg NEXT Programme, Budapest, Hungary, available at: <https://huskroua-cbc.eu/about/uskroua-2021-2027> (Accessed: 20 Apr 2024).

13. Interact (2024), Interreg Danube Transnational Programme, Bucharest, Hungary, available at: <https://interreg.eu/programme/interreg-danube-transnational-programme/> (Accessed: 20 Apr 2024).

14. Ministry of Development (2024), Interreg VI-A NEXT Romania-Ukraine Programme: Evaluation Plan, Bucharest, Romania, available at: https://ro-ua.net/images/Evaluation_Plan_ROMDROUA_2021-2027_approved_MC.pdf (Accessed: 20 Apr 2024).

15. Ministry of Development (2024), Interreg VI-B NEXT Black Sea Basin Programme, Bucharest, available at: <https://blacksea-cbc.net/interreg-next-bsb-2021-2027> (Accessed: 20 Apr 2024).

Стаття надійшла до редакції 22.04.2024 р.

Ю. М. Сафонов,

д. е. н., професор, заступник директора, Державна наукова установа

"Інститут модернізації змісту освіти" Міністерства освіти і науки України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5623-1965>

О. П. Коротун,

к. е. н., доцент кафедри маркетингу,

Національний університет водного господарства та природокористування

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5628-8301>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.20

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В МЕДИЦИНІ НА СТАДІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Y. Safonov,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Deputy Director, State Scientific Institution

"Institute of Modernization of Education Content" of the Ministry of Education and Science of Ukraine

O. Korotun,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Marketing,

The National University of Water and Environmental Engineering

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN MEDICINE AT THE STAGE OF DIGITAL TRANSFORMATION OF THE ECONOMY

Зважаючи на стрімкий розвиток ІТ-технологій останнім часом і в економічній теорії, і в практичній діяльності розвинених країн активно розвивається цифрова економіка. Початок ХХІ століття знаменний розвитком цифрових технологій через інформаційну революцію та процеси глобалізації.

Інформаційні технології (ІТ) у сучасному світі стрімко поширилися у всі галузі життя. Охорона здоров'я не є винятком. Сучасні ІТ розробки позитивно впливають на розвиток нових способів організації медичної допомоги населенню. Значна кількість країн світу вже давно активно використовують нові технології у сфері охорони здоров'я. Проведення телеконсультацій пацієнтів і персоналу, обмін інформацією про хворих між різними установами, дистанційну фіксацію фізіологічних параметрів, контроль за проведенням операцій в реальному часі — ці можливості надає впровадження інформаційних технологій в медицині. Інформатизація охорони здоров'я переходить на якісно новий рівень розвитку, позитивно позначаючись на усіх факторах її діяльності. Впровадження інформаційних технологій в охорону здоров'я дозволяє перейти до принципово нових підходів у наданні медичної допомоги. Цифровізація галузі припускає не лише ведення медичної документації в електронному вигляді, але і дистанційний моніторинг стану здоров'я людини, формування єдиної екосистеми медичних пристроїв на базі технологій Інтернету речей, роботизацію багатьох медичних послуг і процедур тощо. Активне впровадження ІТ покликане підвищити доступність і якість медичної допомоги при одночасному зниженні витрат. Зібрана інформація може використовуватися для подальшого аналізу і підготовки загальних і персональних рекомендацій з профілактики і лікування. Лікарі можуть скористатися системами підтримки ухвалення лікарських рішень, які дозволяють мінімізувати можливість лікарської помилки, вирішувати рутинні завдання, тим самим сфокусувати увагу лікарів на випадках, що потребують особистого контролю. У статті розглянуті цифрові технології і основні сфери застосування цифрових технологій у медицині та охороні здоров'я.

Considering the rapid development of IT technologies, the digital economy is actively developing in recent years both in economic theory and in the practical activities of developed countries. The beginning of the 21st century is marked by the development of digital technologies through the information revolution and globalization processes.

Information technologies (IT) in the modern world have rapidly spread to all areas of life. Health care is no exception. Modern IT developments have a positive impact on the development of new ways of organizing medical care for the population. A significant number of countries around the world have long been actively using new technologies in the field of health care. Conducting teleconsultations of patients and staff, exchange of information about patients between different institutions, remote recording of physiological parameters, monitoring of operations in real time — these opportunities are provided by the introduction of information technologies in medicine. Informatization of health care is moving to a qualitatively new level of development, positively affecting all factors of its activity. The implementation of information technologies in health care allows us to move to fundamentally new approaches in the provision of medical care. Digitization of the industry implies not only keeping medical documentation in electronic form, but also remote monitoring of human health, forming a single ecosystem of medical devices based on Internet of Things technologies, robotics of many medical services and procedures, etc. The active implementation of IT is designed to increase the availability and quality of medical care while simultaneously reducing costs. The collected information can be used for further analysis and preparation of general and personal recommendations for prevention and treatment. Doctors can use decision-making support systems that allow minimizing the possibility of medical errors, solving routine tasks, thereby focusing the attention of doctors on cases that require personal control. The article discusses digital technologies and the main areas of application of digital technologies in medicine and health care.

*Ключові слова: цифрова економіка, цифровізація, цифрові технології, медицина, охорона здоров'я.
Key words: digital economy, digitalization, digital technologies, medicine, health care.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Із 20-х років ХХІ століття стрімко розвиваються цифрової трансформації. Цифрові технології активно впроваджуються в усі сфери життєдіяльності, стають обов'язковим компонентом бізнес-планів. Не залишається осторонь і медицина.

Пандемія COVID — 19 акцентувала гостру необхідність цифрової трансформації медичної галузі: автоматично з'явився запит на мінімізацію соціальних контактів і, як наслідок — поширення телемедичних систем. Штучний інтелект використовувався для форсування створення вакцин і ліків проти коронавірусу.

Застосування інформаційних технологій у західній медицині почалося ще в 50-і роки ХХ ст. Спочатку в лікарнях комп'ютери призначалися для автоматизації фінансових процесів і статистичного обліку хворих. У 70-х роках почалася друга хвиля комп'ютеризації діяльності медичних установ: технології дозволяли упорядкувати кадровий облік, а також роботу з постачальниками та іншими сторонніми організаціями. Це дало можливість створити потужну медичну інфраструктуру, яка використовується і до сьогодні в таких розвинених країнах, як США, Німеччина і Великобританія.

Фахівці готують третю хвилю комп'ютеризації в медицині. Повна автоматизація процесів, аналіз стану пацієнтів, нові методи і методики операційного втручання — це пропозиції сучасних технологій. Використання

цих можливостей допоможе лікарям сконцентруватися на речах першочергового значення — догляді за пацієнтами і експериментально-науковій діяльності.

Вектори розвитку сучасної медицини спрямовані на підвищення якості надання послуг клієнтам, поліпшення якості та зменшення витрат на тлі стрімкого зростання населення і збільшення тривалості життя.

Дослідження світових експертів підтверджують, що 92% медичним закладам вдається досягнути підвищення ефективності завдяки цифровій трансформації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ І ДОСЛІДЖЕНЬ

Питанням цифровізації економіки і суспільства значну увагу приділяли вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: В. Вишневський, О. Джусов, П. Друкер, С. Коляденко, І. Карчева, Б. Кінг, Р. Ліпсі, Л. Лямін, В. Ляшенко, В. Пілінський, К. Скінер, Е. Тоффлер, К. Шваб, та ін. Однак, зважаючи на велику кількість наукових досліджень питання впровадження процесів цифровізації та використання інноваційних технологій в медицині на стадії цифрової трансформації економіки ще недостатньо дослідженні.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

У статті здійснено системний огляд впровадження та застосування передових технологій і цифрових рішень, які сприятимуть оптимізації робочих процесів, удосконаленню інфраструктури охорони здоров'я, розширенню можливості медичних працівників і підвищенню доступності медичної допомоги в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цифрова трансформація в охороні здоров'я — це високоефективна стратегія, спрямована на клієнтоорієнтованість і зміну культури обслуговування та надання медичних послуг через використання сучасних технологій.

Впровадження інноваційних інформаційних технологій в різні процеси медичної галузі — це цифровізація медицини.

Переваги цифрової трансформації медичної галузі:

- покращується взаємодія з пацієнтами;
- створюються бази даних;
- підвищується точність;
- спрощується управління даними.
- підвищується продуктивність.

До найпоширеніших прикладів та практик цифровізації медичної галузі належать наступні цифрові рішення:

- електронні медичні карти;
- системи хмарної безпеки;
- Big Data;
- додатки для фізичного та ментального здоров'я;
- медичні пристрої на базі інтернету речей;
- мобільні пристрої для контролю показників здоров'я;
- інструменти телемедицини.

Найважливіші ІТ-тенденції у сфері охорони здоров'я у 2023 р., пов'язані з використанням цифрових технологій, які й надалі визначатимуть її майбутнє. Згідно

із звітом HIMSS, близько 80% систем охорони здоров'я планують збільшити обсяг інвестицій у цифрову охорону здоров'я протягом наступних п'яти років. Світовий ринок медичних послуг досяг майже 7,5 трлн доларів у 2022 р. і продовжить зростати, перевищивши 9 трлн доларів у 2026 році. Крім того, значне зростання демонструє ринок ІТ у сфері охорони здоров'я. За даними Precedence Research, у 2022 р. він досяг 320 млрд дол., а до 2030 р. досягне 857,6 млрд дол. [9]. До 2029 р. глобальний ринок ШІ в охороні здоров'я може зрости майже до 137 млрд дол. Технології на основі ШІ можуть принести користь зацікавленим сторонам в екосистемі охорони здоров'я, одночасно покращуючи роботу системи охорони здоров'я загалом [7].

Світова медицина робить упевнені кроки у бік цифровізації. Розглянемо основні технологічні тренди розвитку цифрових технологій у сфері охорони здоров'я [7—9].

Перехід від стаціонарних відвідувань до дистанційного цифрового управління. Створення інтегрованої платформи, в якій об'єднані цифрова диспетчерська і проактивні можливості штучного інтелекту, яка дозволяє оптимізувати потік даних про пацієнтів і підвищує ефективність лікуючого персоналу і ресурсів, створює можливості для надання медичної допомоги поза фізичними межами медичного закладу.

Переміщення контакт-центрів в хмарне середовище. Покращує процес взаємодії з клієнтами і полегшує вирішення різних оперативних проблем. Медичний заклад отримує безпечну багатоканальну платформу контакт-центру з діалоговим штучним інтелектом і автоматизацією, а також інтегровану екосистему для підвищення якості обслуговування клієнтів.

Створення систем інформаційного партнерства, як правило, ні у однієї окремої інформаційної системи в охороні здоров'я немає повного набору інструментів цифрової трансформації. Формування внутрішньо — і міжгалузевих партнерств допомагає забезпечити доступ до інформації, даних, можливостей і досвіду, яких одна окрема організація може не мати. Концепція такого партнерства дозволяє заощадити ресурси і покращити доступ до клінічних інновацій для забезпечення здоров'я населення.

Сервіси Well-Being. Це програми і додатки, які допомагають сформувати правильний спосіб життя, стежити за ментальним здоров'ям, підтримувати себе у відповідній віковій фізичній формі.

Датчики та пристрої для носіння. Цифрові рішення дозволяють надавати віддалену допомогу користувачеві. Наприклад, можна відстежити рівень глюкози, серцевого ритму. У деяких датчиках, наприклад, для лікування хронічних захворювань опорно-рухової системи, застосована технологія комп'ютерного зору, що дозволяє відстежити, чи правильно пацієнт виконує вправи. Лікарі отримують відомості про стан здоров'я в режимі реального часу, що дозволяє точніше встановити діагноз та індивідуально для кожного пацієнта обґрунтувати програму лікування.

Нейромережі. Дозволяють збільшити точність пошуку і розпізнавання патологій на рентгенівських і МРТ/КТ-знімках.

Цифрові двійники. Експерти розраховують на цю технологію найперше в галузі лікування онкологічних захворювань. Цифрова модель дозволяє максимально точно підібрати лікарську терапію, у тому числі й індивідуальну, залежно від особливостей організму конкретного пацієнта.

Передове програмне і апаратне забезпечення з дистанційним форматом досліджень представляє інтерес для лікарів, фахівців і експертів, науковців в різних медичних напрямках.

Стрімкий технологічний розвиток безпосередньо позначається і на рентабельності медичного бізнесу. Часто впровадження передових технологій в медицині різко зменшує собівартість деяких послуг і підвищує їх якість. Наприклад, щодо послуги із надання звичайних консультацій лікаря онлайн — при низьких початкових інвестиціях додана вартість послуги збільшується у безліч разів.

Усі сучасні технології в галузі інформатизації діагностичної медицини максимально автоматизують рутинні операції, завдяки цьому звільняється дуже цінний час лікаря. Як наслідок — збільшується пропускна здатність конкретного відділення в одиницю часу.

У конкурентній боротьбі приватні клініки демонструють вміння рахувати недоотриманий прибуток, різко реагують на різні технологічні нововведення в медицині. Економіка примушує їх спрямовувати інвестиції в різні стартапи та інтернет-проекти. Наприклад, існують такі перспективні напрями телемедицини, як сервісна інфраструктура для покупців лікарських препаратів. З її допомогою споживачі можуть консультуватися з незалежним лікарем перед застосуванням тієї або іншої групи ліків.

Електронна система охорони здоров'я (ЕСОЗ) — найбільша ІТ-система України і одна з ключових систем цифрового простору української медицини eHealth [1].

Протягом 2023 р. в Україні успішно реалізовано низку інноваційних цифрових проєктів у сфері електронної системи охорони здоров'я, а саме:

- електронні рецепти: завдяки новим сервісам можна придбати рецептурні ліки за електронним рецептом від лікаря.

- програма реімбурсації: пацієнти можуть отримувати імуносупресивні, знеболювальні ліки та тест-смужки для глюкометрів за електронним рецептом у межах програми реімбурсації.

- COVID-сертифікати: можливість формування COVID-сертифікатів для пацієнтів, які отримали щеплення за кордоном.

- електронний облік реабілітаційних втручань: введено функціонал для обліку реабілітації з понад мільйоном записів для 125 тис. пацієнтів.

- електронна система управління запасами ліків та медичних виробів "e-Stock": запущено пілотний проєкт, який планується впроваджувати протягом наступних 5 років.

- розширення функціоналу системи "MedData": додано нові модулі, такі як "Гуманітарна допомога", "Вакцинація" та "Облік".

- UNITED24: зібрано понад 1,5 млрд грн для потреб охорони здоров'я за допомогою цифрових інструментів, придбано обладнання, відновлено медичні заклади.

- електронна система епідеміологічного нагляду (ЕСЕН): запроваджено та розширено функціонал для ведення епідеміологічного моніторингу.

- цифровізація військово-лікарських комісій: розпочата робота над цифровими змінами у військово-лікарських комісіях.

- розвиток телемедицини: схвалено стратегію розвитку телемедицини та внесено законодавчі зміни для інтеграції телемедичних рішень у систему охорони здоров'я.

- модернізація державних реєстрів: процес модернізації та впровадження нових систем і реєстрів у сфері охорони здоров'я на базі "Дія.Engine" [10].

Нині ЕСОЗ містить реєстр з понад 35 млн пацієнтів, які мають декларації з сімейним лікарем. З системою працюють більш ніж сім тисяч закладів охорони здоров'я різних форм власності.

В електронній системі охорони здоров'я також став доступним функціонал обліку реабілітаційних втручань. Внесено понад мільйон записів (з використанням МКФ) щодо провадження реабілітації.

Крім сервісів, впроваджених в ЕСОЗ, уже запущено пілот електронної системи управління запасами ліків та медичних виробів "e-Stock", розвинуто нові модулі системи "MedData", серед яких — модуль "гуманітарна допомога", "Вакцинація" та "Облік" [10].

Міністерство охорони здоров'я за активної підтримки Міністерства цифрової трансформації працює над забезпеченням цифрової безбар'єрності. Так, наразі уже 2058 медичних закладів України мають змогу користуватись швидкісним інтернетом та засобами доступу до нього. У закладах встановлені Wi-Fi мережі, завдяки яким медичні працівники можуть швидко та безперебійно вносити дані до електронної системи охорони здоров'я [5].

Плани з цифровізації сфери охорони здоров'я на 2024 рік відображені в дорожній карті цього річних проєктів, які планується втілити або розпочати в цьому році. Вона включає 142 проєкти з різною пріоритетністю і містить такі ключові напрямки:

- запуск на державному рівні кабінету пацієнта;

- впровадження 1-ї частини системи «Кров для вдосконалення процесів донорства крові»;

- подальший розвиток системи управління запасами лікарських засобів та медичних виробів eStock;

- початок роботи над системою з поки що робочою назвою «МЦЕК у межах реформування системи проведення медико-соціальної експертизи»;

- створення електронних систем безперервного професійного розвитку та розподілу в інтернатуру;

- розвиток блоку стаціонарної медичної допомоги в ЕСОЗ та реабілітаційного функціоналу, який був впроваджений минулого року;

- впровадження технічної можливості для проведення фармацевтичними працівниками щеплень в аптечних закладах;

- продовження роботи над створенням системи верифікації лікарських засобів в Україні та впровадженням стандарту електронного загального технічного документа (Electronic Common Technical Document — eCTD), що подається для державної реєстрації препаратів в Україні;

- впровадження нових видів медичних висновків — для усиновлення та водійського посвідчення;
- робота над електронними рішеннями для лікарських засобів на основі медичного каналісу;
- подальша модернізація Державного реєстру лікарських засобів України та Реєстру осіб, відповідальних за введення медичних виробів, активних медичних виробів, які імплантують, та медичних виробів для діагностики *in vitro* в обіг;
- інтеграція систем та реєстрів у сфері охорони здоров'я з іншими державними системами та реєстрами, зокрема для верифікації даних та запуску нових проєктів;
- подальший розвиток телемедицини в напрямку телеметрії, телеконсультуванні та телерадіології;
- подальше забезпечення стабільної роботи ЕСОЗ та кібербезпеки;
- цифрова освіта — розвиток цифрових компетентностей, знань і навичок медичних працівників;
- євроінтеграційні проєкти, які передбачають імплементацію Україною тих чи інших цифрових рішень у сфері охорони здоров'я, які містяться в близько 250 директивах ЄС [6].

Цифрова модернізація охорони здоров'я розглядається нині як один із основних механізмів модернізації вітчизняної охорони здоров'я. У той же час, незважаючи на успіх втілених проєктів, масове впровадження методів цифровізації у повсякденну роботу більшості закладів охорони здоров'я залишається недостатнім, у зв'язку з наявністю проблемних аспектів, які потребують вирішення у найстисліші терміни:

- недостатнє фінансове забезпечення;
- обмеженість послуг в системі охорони здоров'я;
- недостатньо високий рівень медичної допомоги;
- відсутність потрібної кількості кваліфікованих працівників.

На тлі прогнозованих позитивних змін від цифровізації галузі охорони здоров'я таких як: вдосконалення медичної діагностики, можливості прийняття рішень про лікування через отриману у цифровому форматі інформацію, використання систем терапевтичної допомоги, проведення клінічних досліджень, організація медичної допомоги на основі індивідуального підходу, підвищення рівня наукових знань, навичок та вмінь фахівців у галузі надання медико-санітарної допомоги, нівелюється багато, не завжди легко прогнозованих проблем, які неминуче переслідують користувачів цифрового світу, якщо не усвідомлювати ступеня ризику та рівня юридичної відповідальності при користуванні цифровими даними.

Основними питаннями, що виникають на фоні всезагальної цифровізації є проблеми недоторканності приватного життя, конфіденційності, цілісності і доступності даних, процедури обробки персональних даних про стан здоров'я, загрози кібербезпеки, порушення колегальності, взаємовідносин, довіри, підзвітності, ефективності управління та етики.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Інформація в суспільстві та процесах господарювання стала основним ресурсом. У руках людини вона пе-

ретвориться в знання, а соціально-економічні стосунки все більше переносяться в мережевий простір. Ключовим чинником цифрової трансформації в діяльності суб'єктів ринку є розвиток цифрових технологій. Журнал *Forbes* зазначає, що RPM — відділений моніторинг пацієнтів "допомагає покращити якість життя за рахунок економічної ефективності та зниження ймовірності госпіталізації" [7].

Численні постачальники медичних послуг завдяки заходам соціального дистанціювання, застосованим в період пандемії, почали активно використовувати технології віртуальної допомоги для звичайних амбулаторних прийомів. Для вирішення поточних завдань медичні установи звертаються до телекомунікацій 5G, хмарних обчислень, інтероперабельних даних і аналітики, штучного інтелекту.

Сучасні технології дозволяють створювати цифрові моделі надання допомоги. Медичні заклади можуть переносити копії баз даних в хмарні сховища для їх резервного відновлення у разі аварії. Рутинні процеси, такі як тестування системи електронних медичних карт можна автоматизувати.

Відмінна риса медичної галузі — консервативність. Що пов'язано з максимально високим рівнем відповідальності за життя людей. Для впровадження будь-яких інновацій тут потрібно великі відрізки часу. Окрім наукових і фінансових аспектів, необхідно враховувати юридичну сторону, залученість і рівень компетенції співробітників. Велику увагу необхідно приділяти навчанню персоналу, що є однією з ключових умов цифрової трансформації в медичній галузі.

Цифрова охорона здоров'я — це найдієвіший та економічно ефективний спосіб для світової спільноти досягти цілей у галузі охорони здоров'я, які є Цілями сталого розвитку ООН, зокрема загального охоплення послугами охорони здоров'я, при якому кожен може отримати доступ до якісної медичної допомоги, якої він потребує.

Література:

1. Верховна Рада України (2018), "Порядок функціонування електронної системи охорони здоров'я, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р". № 411, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018%D0%BF#n19> (дата звернення: 18.03.2024).
2. Верховна Рада України (2023), "Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні. Закон України від 15.07.2021". № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Верховна Рада України (2018), "Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації", URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 6.03.2024).
4. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД), (2024) "Огляд заходів щодо цифрової трансформації та відновлення економічного розвитку України в умовах війни". URL: <https://niss.gov.ua/news/>

komentariekspertiv/ohlyad-zakhodiv-shchodo-tsyfrovyi-transformatsiyi-ta-vidnovlennya (дата звернення: 4.03.2024).

5. Урядовий портал (2024), "МОЗ: До швидкісного інтернету під'єднано понад 2000 медичних закладів", URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-do-shvydkisnoho-internetu-pidiednano-ponad-2000-tysiachi-medychnykh-zakladiv> (дата звернення: 24.03.2024).

6. Урядовий портал (2024), "Цифровізація охорони здоров'я у 2024 році — які сервіси будуть впроваджені", URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyvrovizatsiia-okhorony-zdorovia-u-2024-rotsi-iaki-servisy-budut-vprovadzhenni>. (дата звернення: 13.03.2024).

7. Collins, J. (2023), "5 Leading Healthcare Trends For 2023". Forbes [Online]. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesagencycouncil/2023/02/16/5-leading-healthcare-trends-for-2023/'sh=44a4dd076c7d> (дата звернення: 14.03.2024).

8. Mapsted Blog (2023), "Top 8 Healthcare Technology Trends to Watch in 2023", URL: <https://mapsted.com/blog/healthcare-technology-trends/> (дата звернення: 9.03.2024).

9. Softermii. Horiachko, A. (2023), "13 Healthcare IT Trends to Watch in 2023", URL: <https://www.softermii.com/blog/healthcare-information-technology-trends-to-watch> (дата звернення: 5.03.2024).

10. Zn.ua. Котляр, А. (2022), "Цифровізація медицини: очікування та реальність", URL: <https://zn.ua/ukr/HEALTH/tsifrovizatsija-meditsini-ochikuvannja-ta-realnist.html> (дата звернення: 31.03.2024).

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), Resolution "The procedure for functioning of the electronic health care system", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018%D0%BF#n19> (Accessed 18.03.2024).

2. Verkhovna Rada Ukrainy (2023), The Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (Accessed 28.03.2024).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), Resolution "On the approval of the Concept of the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 and the approval of the plan of measures for its implementation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (Accessed 6.03.2024).

4. NISS (2024), "Overview of measures for digital transformation and restoration of the economic development of Ukraine in the conditions of war". Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentariekspertiv/ohlyad-zakhodiv-shchodo-tsyfrovyi-transformatsiyi-ta-vidnovlennya> (Accessed 4.03.2024).

5. Uriadovij portal (2024), "Ministry of Health: More than 2,000 medical institutions are connected to high-speed Internet", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-do-shvydkisnoho-internetu-pidiednano-ponad-2000-tysiachi-medychnykh-zakladiv> (Accessed 24.03.2024).

6. Government portal (2024), "Digitization of healthcare in 2024 — what services will be implemented", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyvrovizatsiia-okhorony-zdorovia-u-2024-rotsi-iaki-servisy-budut-vprovadzhenni>.

okhorony-zdorovia-u-2024-rotsi-iaki-servisy-budut-vprovadzhenni. (Accessed 13.03.2024).

7. Collins, J. (2023), "5 Leading Healthcare Trends For 2023", Forbes, [Online], Available at: <https://www.forbes.com/sites/forbesagencycouncil/2023/02/16/5-leading-healthcare-trends-for-2023/'sh=44a4dd076c7d> (Accessed 14.03.2024).

8. Mapsted Blog (2023), "Top 8 Healthcare Technology Trends to Watch in 2023", available at: <https://mapsted.com/blog/healthcare-technology-trends/> (Accessed 9.03.2024).

9. Horiachko, A. (2023), "13 Healthcare IT Trends to Watch in 2023", Softermii, available at: <https://www.softermii.com/blog/healthcare-information-technology-trends-to-watch> (Accessed 5.03.2024).

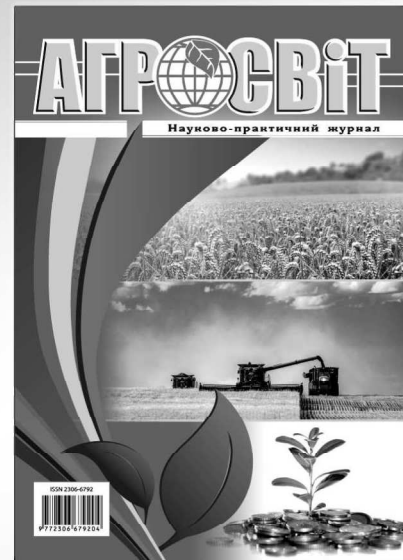
10. Kotliar, A. (2022), "Digitalization of medicine: expectations and reality", Zn.ua, available at: <https://zn.ua/ukr/HEALTH/tsifrovizatsija-meditsini-ochikuvannja-ta-realnist.html> (Accessed 31.03.2024).

Стаття надійшла до редакції 26.04.2024 р.

АГРОСВІТ

<https://nauka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

**Журнал включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)**

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

О. В. Федірець,

д. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9710-4644>

М. О. Багорка,

д. е. н., професор, завідувачка кафедри маркетингу,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8500-0362>

Н. І. Юрченко,

к. е. н., доцент кафедри маркетингу,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3156-6790>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.26

АКТИВІЗАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ В СИСТЕМІ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЮ СФЕРОЮ

O. Fedirets,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine
M. Bahorka,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department
of Marketing, Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine
N. Yurchenko,

PhD in Economics, Associated professor of Marketing department,
Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine

ACTIVATION OF THE MARKETING POTENTIAL OF INNOVATIVELY ORIENTED ENTERPRISES IN THE SYSTEM OF ADAPTIVE MANAGEMENT OF THE AGRI-FOOD SECTOR

В статті розглянуто активізацію маркетингового потенціалу інноваційно орієнтованих підприємств в системі адаптивного управління агропродовольчою сферою. Управління адаптивним розвитком агропродовольчої сфери можна вважати відносно самостійним комплексом чітких заходів спрямованих на планування, організацію, регулювання та контроль стратегічних змін. При посиленні рівня конкуренції, та за умов постійного пошуку оптимальної ринкової позиції, управління розвитком суб'єкту господарювання потребує розробки та впровадження ефективних управлінських рішень стратегічного характеру, які мають забезпечити прогресивні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкту господарювання; характеризуються достатнім рівнем гнучкості стосовно постійних змін умов функціонування, та спроможні забезпечити швидку адаптацію до активізації маркетингового потенціалу інноваційно орієнтованих

підприємств, зокрема агропродовольчої сфери. Таким чином, окреслюючи перспективи розвитку агропродовольчої сфери України, треба орієнтуватися на його конкурентні переваги на ринках продовольства, адже відомо, що світовий попит на аграрну продукцію буде зростати. Передусім доцільною буде пропозиція підвищення ефективності державної підтримки аграрного сектору економіки з метою формування сприятливих умов для реалізації потенціалу його зростання, зміцнення матеріально-технічної бази, а також здобуття конкурентних переваг на світових ринках. Для виконання вищезазначеної місії є потреба у здійсненні адаптивної фінансової політики, спрямованої на державне фінансування та стимулювання сільськогосподарських товаровиробників. При цьому, обов'язково необхідно мати на увазі, що у сучасному глобалізованому світі ефективно реалізувати свої об'єктивні переваги аграрного виробництва Україна зможе тільки дотримуючись єдності економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства завдяки активізації маркетингового потенціалу інноваційно орієнтованих підприємств в системі адаптивного управління агропродовольчою сферою.

The article examines the activation of the marketing potential of innovatively oriented enterprises in the system of adaptive management of the agro-food sector. Management of the adaptive development of the agro-food sector can be considered a relatively independent complex of clear measures aimed at planning, organization, regulation and control of strategic changes. When the level of competition increases, and under the conditions of a constant search for an optimal market position, management of the development of a business entity requires the development and implementation of effective management decisions of a strategic nature, which should ensure progressive changes in the external and internal environment of the business entity; are characterized by a sufficient level of flexibility in relation to constant changes in operating conditions, and are able to ensure quick adaptation to the activation of the marketing potential of innovatively oriented enterprises, in particular in the agri-food sector. Thus, outlining the prospects for the development of the agri-food sector of Ukraine, it is necessary to focus on its competitive advantages in the food markets, because it is known that the world demand for agricultural products will grow. First of all, it would be advisable to propose increasing the effectiveness of state support for the agricultural sector of the economy in order to create favorable conditions for realizing its growth potential, strengthening the material and technical base, as well as gaining competitive advantages on world markets. To fulfill the above-mentioned mission, there is a need to implement an adaptive financial policy aimed at state financing and stimulation of agricultural producers. At the same time, it is absolutely necessary to keep in mind that in the modern globalized world, Ukraine will be able to effectively realize its objective advantages of agricultural production only by adhering to the unity of economic, social and ecological interests of society thanks to the activation of the marketing potential of innovatively oriented enterprises in the system of adaptive management of the agri-food sector.

Ключові слова: адаптивне управління, маркетинговий потенціал, інноваційно орієнтовані підприємства, агропродовольча сфера, система, активізація потенціалу.

Key words: adaptive management, marketing potential, innovation-oriented enterprises, agro-food sector, system, activation of potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Управління адаптивним розвитком агропродовольчої сфери можна вважати відносно самостійним комплексом чітких заходів спрямованих на планування, організацію, регулювання та контроль стратегічних змін. При посиленні рівня конкуренції, та за умов постійного пошуку оптимальної ринкової позиції, управління роз-

витком суб'єкту господарювання потребує розробки та впровадження ефективних управлінських рішень стратегічного характеру, які мають забезпечити прогресивні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкту господарювання; характеризуються достатнім рівнем гнучкості стосовно постійних змін умов функціонування, та спроможні забезпечити швидку адаптацію до активізації маркетингового потенціалу інноваційно орієнтованих підприємств, зокрема агропродовольчої сфери.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

При виборі суб'єктом господарювання напрямку адаптивного розвитку потрібно врахувати настрої персоналу, рівень його готовності та бажання брати участь у реалізації виробничих, технологічних і організаційних змін, та здатність менеджменту забезпечити подолання локального опору змінам. Важливою умовою ефективного розвитку виступає формування привабливого іміджу як товару, так й інноваційно орієнтованого підприємства, як складової іміджу регіону, де діє, чи планує діяти суб'єкт господарювання.

Практика організації сільськогосподарського виробництва у високорозвинених європейських країнах показує, що ключовим елементом успішної діяльності в агропродовольчій сфері є не форма власності, а рівень організації підприємницької діяльності. Це компанія, яка забезпечує належне та ефективне ведення сільського господарства та управління земельними фондами, благоустрій та охорону. Це не невелике фермерське господарство, але професійне сільськогосподарське підприємство організоване для належного вирішення питань продовольчої безпеки, охорони земель та охорони країни [8]. Дані процеси потребують активізації маркетингового потенціалу інноваційно орієнтованих підприємств в системі адаптивного управління агропродовольчою сферою.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) — дослідити активізацію маркетингового потенціалу інноваційно орієнтованих підприємств в системі адаптивного управління агропродовольчою сферою.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Забезпечення принципів розвитку сільського господарства в сучасних умовах вимагає посилення без-

посередньої участі у процесах національної влади та місцевого самоврядування. За тих обставин, коли різні сільськогосподарські інвестори вкрай нерівні, а дрібні та середні фермери особливо вразливі, коли справа стосується фінансових можливостей, доступу до ринку, кредитних ресурсів та технологій, регулююча роль держави стає надзвичайно важливою. Він повинен сформувати міцну систему відповідального землеволодіння та землекористування. У той же час державні підприємства повинні відігравати особливо важливу роль, а державні підприємства повинні спочатку забезпечити належне вирішення соціальних проблем у сільській місцевості, зокрема розробити стратегічний план, виходячи з рівня розвитку (рис. 1).

Під час розробки додаткової стратегії інновацій та інвестицій підприємств слід приділяти найбільшу увагу дотриманню вимог обраної стратегії, а також виробничим, організаційним та фінансовим можливостям. Завершальним етапом методу цілей планування має бути формування плану на основі дерева цілей. На наступному рівні стратегії ці процедури можна вказати у формі підпрограм, таких як залучення інвестицій, розвиток систем професійного розвитку, модернізація та розширення виробництва.

Для формування інноваційної та інвестиційної стратегії інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери Рекомендується використовувати програмно-орієнтований підхід, оскільки компанія розробила програму розвитку для досягнення конкретних цілей. Управлінські завдання вимагають кількісної оцінки цілей та визначення термінів їх досягнення. В якості критерію оцінки досягнення цілей технологічних змін та корпоративної діяльності ви можете обрати збільшення частки експорту продукції з новими якісними характеристиками.

Визначення стратегічне напрямку розвитку регіону з урахуванням перспективи соціально-економічного, технічного та інноваційного напрямків в довгостроковому відрізку, враховуючи сукупність унікальних особливостей це основа для соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери. Нові напрямки політики розвитку мають базуватися на дотриманні наступних принципів:

субсидіарність — дія окремих підходів, включаючи регіональну політику, запрограмована та реалізована на мінімальних рівнях;

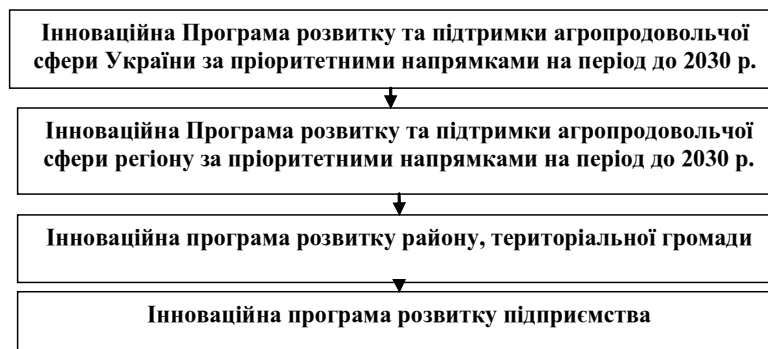

Рис. 1. Рівні розробки стратегічної інноваційної програми адаптивного розвитку для агропродовольчої сфери

Рис. 2. Ознаки соціально-економічного розвитку в системі адаптивного управління агропродовольчою сферою

адаптивні інвестиції — побудова розвинутої економіки, яка повинна максимізувати ефективне використання ресурсів, при зменшенні виникнення відходів. Співпраця та координація мають відбуватися у напрямку в планування розвитку території, реалізації житлова та транспортна політика, посилення охорони природи, земельних, водних ресурсів та якості повітря;

комплексний територіальний підхід — передбачає, що об'єктом в рамках регіональної політики є територія, якій притаманний специфічний набір соціальних, територіальних, екологічних та економічних особливостей. Узгодження заходів із особливостями певних територій, для більш точної відповідності потребам розвитку даної території;

партнерство та співробітництво — побудова відносин партнерства та взаємодії, які орієнтуються на взаємодію публічних інституцій, влади та громадян щодо розвитку. Використовуються для встановлення міцних відносин на основі довіри, вертикально між національними, регіональними та територіальними установами, горизонтально — між місцевими органами влади та різними зацікавленими сторонами, включаючи приватний та громадський сектори;

розвиток мереж — підтримка заходів, що направлені на розбудову територіальних громад, перш за все мають забезпечувати тісне співробітництво між міськими та сільськими територіями;

територіальна та секторальна концентрація — зона втручання не охоплює весь регіон. Секторальна концентрація полягає у концентрації ресурсів та діяльності на обмеженому переліку галузей та секторів, які є пріоритетними з точки зору розвитку регіону. Підтримка тих галузей та секторів, які завдяки своєму потенціалу дозволяють виявити конкурентні пере-

ваги регіону і є рушійною силою економічного розвитку;

прийняття рішень базуючись на доказах — заплановані заходи будуються за результатами отриманого досвіду, отриманих даних, їх аналізу та оцінки, отриманих висновків, та рекомендацій, для того щоб забезпечити впровадження та підтримку високих стандартів при реалізації регіональної політики;

просторове планування — забезпечення відповідності планування та реалізації програм та проектів регіонального розвитку Генеральній схемі планування території України.

Наведена вище стратегія та принципи реалізуються в межах так званої класичної тріади адаптивного розвитку. Як зазначалося вище, науковці мають різні погляди щодо змісту її складових. Наприклад, А. І. Бурда, відзначає економічну складову адаптивного розвитку, яка орієнтується на збільшення обсягів виробництва продукції та послуг при забезпеченні оптимального використання ресурсів, які є обмеженими [1, с. 6]. В свою чергу І.П. Васильчук зазначає, що економічна складова адаптивного розвитку має забезпечувати поступовий стійкий ріст частки ринку та обсягів реалізації продукції, що повинно забезпечити покращення фінансових результатів, при зниженні витрат та мінімізації шкідливих наслідків для навколишнього середовища. Фінансовий результат в свою чергу має бути досягнутий при скороченні негативних наслідків для навколишнього середовища від діяльності інноваційно орієнтованого підприємства, включаючи людство як частину природи [2, с. 41].

Сутність соціальної складової А.І. Бурда вбачає в покращенні умов життя населення, забезпеченні стабільності соціальних і культурних складових, у межах функціонування інноваційно орієнтованого підприєм-

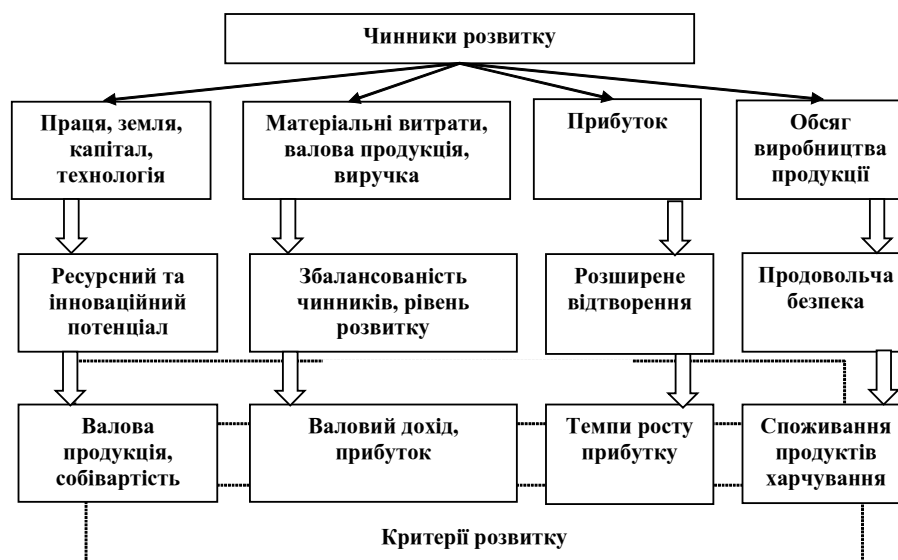

Рис. 3. Зміст складових адаптивного розвитку аграрного виробництва

ства, при реалізації високих стандартів корпоративної соціальної відповідальності. Дані елементи сприяють зростанню ринкової вартості підприємства, при забезпеченні зниження операційних витрат та підвищення продуктивності праці [1, с. 6]. І.П. Васильчук дотримується думки, що соціальна складова зазначеної концепції спирається на заходи, які забезпечують розвиток людського капіталу інноваційно орієнтованого підприємства, підтримують його продуктивний потенціал при реалізації можливостей професійного розвитку та забезпечення задоволення соціокультурних інтересів [2, с. 42].

Слід відмітити, що взаємодія економічних і соціальних елементів, дозволяють вирішувати нові задачі спрямовані на формування справедливого розподілу доходів та вигод для всіх зацікавлених осіб. За таких умов взаємодія соціальних і екологічних чинників забезпечує формування ще однієї складової виробництва — соціального капіталу, який слід трактувати ширше, ніж людський капітал, завдяки поєднанню і соціальних інтересів стейкхолдерів першого кола та суспільства [2, с. 41]. О.Ф. Новікова, зазначає що у в сучасних умовах в тріаді саме соціальний чинник виходить на передові ролі та стає основоположним [6, с. 24].

Також А.І. Бурда наголошує на тому, що екологічна безпека набуває більшої ваги, і завдяки технічним інноваціям та технологічному переоснащенням, забезпечує зменшення рівня забрудненості навколишнього середовища [1, с. 34]. Аналіз екологічної складової соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери має передбачати економічну ефективність. На наш погляд, необхідність організації управління на засадах адаптивного розвитку агропродовольчої сфери ілюструють його ознаки (рис. 2).

Дана модель наочно демонструє тісний взаємозв'язок агропродовольчої сфери з зовнішнім середовищем. Елементи внутрішнього середовища тісно взаємопов'язані, але первинною, на наш погляд, враховуючи принципову обмеженість у забезпеченні фінансовими ресурсами, особливо за умови кризи, виступає економічна підсистема, адже досягнення збалансова-

ності розвитку соціальної та екологічної підсистем неможливе без гармонізації економічної підсистеми інноваційно орієнтованого підприємства. Крім того, розвиток соціальної та екологічної підсистем має відбуватись з врахуванням необхідності забезпечення економічної безпеки інноваційно орієнтованого підприємства. Отже, економічна підсистема має прямий вплив на соціальну та екологічну підсистему, адже саме в її межах здійснюється генерування, накопичення і розподіл чистого прибутку, який може спрямовуватись на реалізацію відповідних заходів щодо розвитку інших підсистем.

Соціальна підсистема має опосередкований вплив на економічну підсистему, який обґрунтовується тим, що якість людського капіталу інноваційно орієнтованого підприємства, яка виражається в компетентності та вмотивованості персоналу, з плином часу стає одним з факторів внутрішнього середовища, що зумовлює зростання економічної результативності підприємства. Соціальна підсистема опосередковано впливає на екологічну таким чином, що поява екологічної свідомості у керівництва і працівників сприяє активізації впровадження заходів, які спрямовані на охорону природи. Прямий вплив полягає в тому, що застосування ресурсозберігаючих технологій дає можливість скоротити витрати. Екологічний стан агропродовольчої сфери та оточуючого середовища визначає умови праці. Чинники зовнішнього середовища мають вплив на функціонування аграрного підприємства як відкритої системи, спрямованість і сила якого є змінними в часі, в той же час інноваційно орієнтоване підприємство змінює зовнішнє середовище, адже досягнення ним адаптивного розвитку може поступово зумовлювати адаптивний розвиток систем вищого рівня. Аналіз наукової літератури [2; 3; 5; 7] показує наявність наступних проблем в напрямку практичної реалізації підходів до адаптивного розвитку:

фінансовою неспроможністю суб'єктів господарювання України заважає реалізації концепції адаптивного розвитку в західноєвропейському та північноамериканському форматах, що створює перешкоди у реалі-

зації стратегічних проектів в соціальній та екологічній сферах;

слабкий рівень інформаційної підтримки процесів адаптивного розвитку з боку держави, неурядових організацій, громадських об'єднань;

у вітчизняних інноваційно орієнтованих підприємствах на відміну від іноземних, відсутні корпоративні стандарти, чітко визначені критерії реалізації концепції адаптивного розвитку, принципи, достатньо слабким є фондовий індекс, розроблений на засадах триєдиної концепції адаптивного розвитку, не розповсюджена відповідна не фінансова звітність;

публікації про впровадження передових практик адаптивного розвитку в українських інноваційно орієнтованих підприємствах майже не зустрічаються публікації з проблематики адаптивного розвитку.

Методологічним підходом до обґрунтування економічного механізму забезпечення адаптивного розвитку сільськогосподарського виробництва вважаємо встановлення зв'язків між такими категоріями як ресурсний та інноваційний потенціал, розширене відтворення, прибуток, продовольча безпека (рис. 3).

Узагальнення теоретичних засад категорії адаптивного розвитку стосовно сільськогосподарського виробництва свідчить про існування численних її тлумачень і змісту. Виділяють виробничу, економічну, фінансову, екологічну та інші складові адаптивного розвитку. На нашу думку, необхідно розглядати не окрему вузьку спрямованість категорії, а її вплив на розвиток та результати виробництва. Існують різні думки відносно критеріїв, показників і факторів, що визначають адаптивність розвитку. До них відносять: прибуток, накопичення, рівень рентабельності, точку беззбитковості, показники оцінки фінансового стану та ін. На нашу думку, вони можуть мати місце в оцінці адаптивності розвитку інноваційно орієнтованого підприємства будь-якої галузі, але неповною мірою відображають специфіку саме сільського господарства.

В той же час, адаптивність сільськогосподарського виробництва характеризується наступними ознаками: ґрунтово-кліматичні, біологічні, екологічні чинники; технологію виробництва; організацію сільських територій; ментальність сільського населення. Слід зазначити, що ключовими стримуючими чинниками адаптивного розвитку виступають зменшення родючості, погіршення стану ґрунтів, наявність цінкових диспропорцій в агропромисловому виробництві, високий рівень фінансової заборгованості сільськогосподарських товаровиробників, низький рівень розвитку інноваційних процесів.

Перехід до розширеного відтворення є ознакою ефективної діяльності підприємства як первинної ланки господарської системи. Адаптивність аграрного виробництва залежить, насамперед, від цілеспрямованої та комплексної взаємодії складових економічного механізму. Отже, адаптивний розвиток сільськогосподарського виробництва — це здатність господарюючого суб'єкта динамічно підтримувати пропорції в організації діяльності, орієнтованої на інноваційний розвиток; підвищувати соціальну та економічну ефективність; постійно нарощувати темпи розвитку, здійснюючи розширене відтворення, метою якого є забезпечення населен-

ня якісними продуктами харчування, продовольчої безпеки держави без завдання шкоди навколишньому середовищу.

У ринкових умовах основними факторами впливу на адаптивний розвиток сільськогосподарського виробництва є витрати, ціна, прибуток товаровиробників. Неврегульованість відносин на агропродовольчому ринку, випередження темпів росту продовольчої інфляції відносно загального рівня інфляції зумовлюють зниження реальних ресурсів населення. При цьому ціни реалізації сільськогосподарських товаровиробників значно нижче роздрібних цін на аграрну продукцію і продовольство [4]. У зв'язку із цим, потрібно забезпечити стабільність кон'юнктури аграрної продукції, яку можна досягти за рахунок формування ринкових запасів, які дозволять у періоди росту попиту на аграрну продукцію здійснити реалізацію за реальними цінами. На нашу думку, особливо важливими стають державні інструменти регулювання, що реалізуються через товарно-закупівельні інтервенції, і спрямовані на формування стабільних цін та умов адаптивного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Сучасний економічний розвиток характеризується загостренням проблем забезпечення адаптивного, збалансованого та взаємообумовленого функціонування всіх сфер життєдіяльності національних систем. Агропродовольчу сферу вирізняє той факт, що вона є біоекономічною системою через наявність у ній сільського господарства. Саме тому принципи екологічності, адаптивного розвитку є для неї пріоритетними. Адаптивний економічний розвиток системи будь-якого рівня ієрархії та функціональної спрямованості означає її здатність зберегти стабільне збалансоване зростання. Збалансованість формується як результат взаємодії елементів системи, так і через вплив цілого на свої надсистеми (макро — та мегарівнів), а також екологічною і соціальною підсистемами, що взаємодіють із нею [9, с. 38].

Серед ключових суспільно-політичних та науково методологічних основ формування агропродовольчої сфери академік В. В. Юрчишиним зазначає, що однією із заповуток відроджувального успіху є орієнтація на чіткі, стратегічні, концептуальні засади, а з іншого — синхронізація таких процесів на всіх рівнях — державному, регіональних та безпосередньо виробничому. Поряд з державною достатньо відповідальною повинна бути роль регіональних рівнів управління [10, с. 64].

Адаптація господарської діяльності в сільському господарстві до європейських та світових умов, а також підвищення ефективності розвитку аграрного сектору економіки задля забезпечення населення якісними, безпечними, доступними продовольчими продуктами, розширення експортного потенціалу країни вимагають реалізації завдань аграрної політики за наступними пріоритетними напрямками:

забезпечення передбачуваності регуляторної політики держави та удосконалення земельних відносин;

удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку аграрного сектору економіки шляхом розроблення та затвердження стратегічних програмних документів за пріоритетними напрямками розвитку;

державна підтримка дрібних товаровиробників;
створення у сільській місцевості економічних стимулів для неаграрних видів економічної діяльності, якими могли б скористатися бідні верстви населення;
радикальне зміцнення соціальної інфраструктури на селі;
забезпечення прозорості процесу розподілу фінансової підтримки, рівноправна участь усіх товаровиробників в її отриманні;
надання гарантій під банківські кредити чи прями інвестиції;
підвищення якості освіти в сільських районах;
відродження та інтенсивний розвиток соціальної сфери села;
впровадження цифрових технологій.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, окреслюючи перспективи розвитку агропродовольчої сфери України, треба орієнтуватися на його конкурентні переваги на ринках продовольства, адже відомо, що світовий попит на аграрну продукцію буде зростати. Передусім доцільною буде пропозиція підвищення ефективності державної підтримки аграрного сектору економіки з метою формування сприятливих умов для реалізації потенціалу його зростання, зміцнення матеріально-технічної бази, а також здобуття конкурентних переваг на світових ринках. Для виконання вищезазначеної місії є потреба у здійсненні адаптивної фінансової політики, спрямованої на державне фінансування та стимулювання сільськогосподарських товаровиробників. При цьому, обов'язково необхідно мати на увазі, що у сучасному глобалізованому світі ефективно реалізувати свої об'єктивні переваги аграрного виробництва Україна зможе тільки дотримуючись єдності економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства завдяки активізації маркетингового потенціалу інноваційно орієнтованих підприємств в системі адаптивного управління агропродовольчою сферою.

Література:

1. Бурда А.І. Оцінювання потенціалу сталого розвитку промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. Наук: спец. 08.00.04. Київ, 2008. 18 с.
2. Васильчак С.В., Дубина М.П. Роль аграрного сектору економіки у зміцненні продовольчої безпеки України. Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2018. С. 111—129.
3. Глинська А.Є. Особливості сталого розвитку систем в залежності від їх масштабності. Вісник ХНУ. 2006. № 4. Т. 3. С. 159—161.
4. Карпінський Б.А., Божко С.М. Сталый розвиток економіки: узагальнена модель. Львів: Логос, 2005. 255 с.
5. Пашкова Н. С. Підприємства малого бізнесу в забезпеченні сталого розвитку. Економічні інновації. 2014. Вип. 57. С. 297—304.

6. Новікова О.Ф. Сталый розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія. Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2012. 534 с.

7. Сталинська О.В., Коверга С.В., Гайдатов О.В. Обґрунтування необхідності управління промисловими підприємствами на основі принципів сталого розвитку. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2011. № 4. С. 114—119.

8. Федірець О.В. Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 — економіка та управління національним господарством. Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, 2021. 448 с.

9. Шубравська О. Зовнішньоекономічний фактор стійкого розвитку національної агросфери. Економіка України. 2005. № 1. С. 36—42.

10. Юрчишин В.В. До проблем майбутнього вітчизняного села і селянства. Вісник аграрної науки. 2007. № 3. С. 61—64.

References:

1. Burda, A.I. (2012), "Assessment of the potential of sustainable development of industrial enterprises", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kyiv, Ukraine.
 2. Vasylichak, S.V. and Dubina, M.P. (2018), Aktual'ni problemy zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky v Ukraini [Actual problems of ensuring economic security in Ukraine], Liha-Pres, Lviv, Ukraine.
 3. Glynska, A.E. (2006), "Features of sustainable development of systems depending on their scale", KHNU Bulletin, vol. 4.3, pp. 159—161.
 4. Karpinskyi, B.A. and Bozhko S.M. (2005), Stalyy rozvytok ekonomiky: uzaahal'nena model' [Sustainable economic development: a generalized model], Logos, Lviv, Ukraine.
 5. Pashkova, N. S. (2014), "Small business enterprises in ensuring sustainable development", Economic innovations, vol. 57, pp. 297—304.
 6. Novikova, O.F. (2012), Stalyy rozvytok promyslovoho rehionu: sotsial'ni aspekty [Sustainable development of the industrial region: social aspects], NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics, Donetsk, Ukraine.
 7. Stalinska, O.V., Koverga, S.V. and Haydatov, O.V. (2011), "Justification of the need to manage industrial enterprises based on the principles of sustainable development", Economic Bulletin of the National Mining University, vol. 4, pp. 114—119.
 8. Fedirets, O.V. (2021), "Development of the agro-food sector as a socio-economic system: theory, methodology, practice", Abstract of Doctor dissertation, Economy, Poltava, Ukraine.
 9. Shubravska, O. (2005), "External economic factor of sustainable development of the national agricultural sphere", Ukraine economy, vol. 1, pp. 36—42.
 10. Yurchyshyn, V.V. (2007), "To the problems of the future of the domestic village and peasantry", Herald of Agrarian Science, vol. 3, pp. 61—64.
- Стаття надійшла до редакції 13.04.2024 р.*

Л. О. Мармуль,
д. е. н., професор, професор кафедри обліку, оподаткування та бізнес-управління,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0880-524X>
О. В. Перчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування та бізнес-управління,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-64844-7011>
І. М. Яценко,
аспірант, Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-3611-3321>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.33

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

L. Marmul,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Accounting,
Taxation and Business Management, Hryhorii Skovoroda University of Pereiaslav
O. Perchuk,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting,
Taxation and Business Management, Hryhorii Skovoroda University of Pereiaslav
I. Yatsenko,
Postgraduate student, Hryhorii Skovoroda University of Pereiaslav

METHODOLOGICAL FEATURES OF ACCOUNTING AND ADMINISTRATION OF PERSONAL INCOME TAX

Стаття присвячена методичному забезпеченню обліку та адміністрування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Ця проблема є актуальною та своєчасною, оскільки стосується всього працюючого населення України. Тому метою було виявлення його особливостей, а також встановленню можливих змін, спричинених війною. Виявлено, що до особливостей методики обліку та адміністрування ПДФО належить її чітка регламентація нормативно-законодавчими документами. Велике значення має обсяг прожиткового мінімуму, від рівня якого належить призначення соціальної пільги. Саме від її зміни залежить зміна пільг. Також військовий стан призвів до впровадження військового ПДФО. Його спрямують до державного бюджету на потреби військового захисту країни. Навіть в умовах війни держава знаходить можливості для підвищення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, що визначає методичні особливості обліку та адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Стаття може бути використана в навчально-науковому процесі закладів вищої освіти; у роботі аграрних підприємств; підрозділів Податкової служби України.

In the current tax system of Ukraine, as in other countries, personal income tax (PIT) is one of the main sources of state budget revenues. PIT is also a key instrument for regulating the income of various social groups. Therefore, the issue of accounting, calculation and payment of personal income tax is relevant and timely, especially for those employed in agricultural enterprises during the war. After all, it is necessary to take into account many new factors that affect the correctness of accounting and calculation of personal income tax – occupation and de-occupation of territories; loss of property complexes of enterprises due to war crimes of the occupiers; difficulties with the sale of raw materials or products; work in conditions of increased risks to life due to mining and shelling. We are also talking about the areas of state support for agribusiness, tax benefits and other changes in tax regulation in this difficult time for the domestic economy. The article is devoted to the methodological support of accounting and administration of personal income tax (PIT). This problem is relevant and timely, as it concerns the entire working population of Ukraine. Therefore, the aim was to identify its peculiarities and to determine possible changes caused by the war. It is found that the peculiarities of the methodology for accounting and administration of personal income tax include its clear regulation by regulatory and legislative documents. The amount of the subsistence minimum is of great importance, the level of which determines the granting of a social benefit. Changes in the subsistence level determine changes in benefits. Martial law also led to the introduction of a military personal income tax. It will be directed to the state budget for the needs of military defense of the country. Even in times of war, the state finds opportunities to increase the subsistence minimum and the minimum wage, which determines the methodological features of accounting and administration of personal income tax. The article can be used in the educational and research process of higher education institutions; in the work of agricultural enterprises; and in the work of the units of the Tax Service of Ukraine.

Ключові слова: аграрні підприємства, працівники, фізичні особи, доходи, прожитковий мінімум, соціальна пільга, військовий ПДФО, документування, автоматизація, управління.

Key words: agricultural enterprises, employees, individuals, income, subsistence minimum, social benefit, military personal income tax, documentation, automation, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В сучасній податковій системі України, як і інших країн світу, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) належить до основних джерел надходжень до державного бюджету. Саме ПДФО є й провідним інструментом регулювання доходів різних соціальних груп населення. Тому питання обліку та розрахунку і сплати податку з доходів фізичних осіб є актуальним та своєчасним, особливо зайнятих в аграрних підприємствах в умовах війни.

Адже необхідно враховувати безліч нових чинників, які впливають на правильність обліку та обчислення ПДФО — окупація і деокупація територій; втрата майнових комплексів підприємств через воєнні злочини окупантів; складності з реалізацією сировини або продукції; робота в умовах підвищених ризиків для життя через замінування і обстріли. Також мова йде і про напрями державної підтримки агробізнесу, подат-

кові пільги та інші зміни в податковому регулюванні у цей складний для вітчизняної економіки час. Тому визначення змісту та особливостей у методиці обліку й адміністрування податків, виявлення можливих змін у ній є актуальними та своєчасними, теоретично і практично значимими.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно зазначити, що питання методичного забезпечення обліку податків та адміністрування були і залишаються предметом досліджень провідних науковців з обліку та оподаткування, економіки підприємств. Це Ф. Бутинець, М. Ігнатенко, М. Коцупатрий, В. Маргасова, Т. Маренич, М. Огійчук, Л. Сідельникова, С. Скрипник та інші відомі науковці. Однак встановлення його особливостей та змін в сучасних умовах діяльності потребує поглиблених розробок.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення й узагальнення особливостей методики обліку й адміністрування податку на доходи фізичних осіб для комплексного та ефективного поєднання обліку і адміністрування, оптимізації обліково-адміністративної податкової забезпечення діяльності в умовах ризиків війни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методика обліку та адміністрування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) ґрунтується, насамперед, на їх нормативно-правовому забезпеченні. Вона регламентує порядок та організацію обліку й сплати та справляння податку; його розрахунки та облік; контроль і регулювання; витрати часу й коштів на обслуговування [1, с. 72]. Нормативно-законодавчий документ у найбільш широкому розумінні — це документ, який визначає правила, загальні принципи, зміст, стандартизацію характеристики об'єктів стандартизації, необхідні зміни до них за потреби тощо.

Нормативно-правові акти з питань оподаткування встановлюють перелік податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що включаються до системи оподаткування України. Також в них обґрунтовуються основні засади визначення суб'єктів податкових правовідносин, їх прав і обов'язків, об'єктів та бази оподаткування, розмірів податкових ставок та нормативів. Встановлюється порядок справляння та зарахування податків. Вони регламентують порядок їх формування, зміни і скасування, а також надання податкових пільг. У їх компетенції є ведення податкового обліку, забезпечення виконання податкових зобов'язань та їх контроль. У разі необхідності мова йде й про порядок і умови притягнення до відповідальності фізичних осіб за порушення, допущені у сфері оподаткування [2, с. 110].

Нормативно-законодавчі документи України щодо встановлення нових податків, зборів і обов'язкових платежів, а також пільг в оподаткуванні, розміру податкових ставок і нормативів, порядку справляння податків, зборів і обов'язкових платежів, або ж зміни до вже існуючих приймається не пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного року. Проте набирають чинності вони не раніше, ніж з початку нового бюджетного року. Це видається цілком логічним та обґрунтованим. Для здійснення діяльності у будь-якій сфері необхідно знати основні нормативно-правові акти, якими регулюється порядок розрахунків за податком на доходи фізичних осіб.

Це: Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" № 996-XIV від 16.07.1999 р. [3]; Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" № 73 від 07.02.2013 р. [4]; Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 "Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах" № 137 від 28.05.1999 р. (далі — П(С)БО 6) — визначає порядок зміни облікової політики, виправлення помилок і зміни в облікових цінах; По-

ложення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання" (далі — П(С)БО 11) № 85 від 31.01.2000 р.

Також це Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 "Виплати працівникам" (далі — П(С)БО 26) № 1025 від 28.10.2003 р.; Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" (далі — П(С)БО 16) № 318 від 31.12.1999 р.; Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 291 від 30.11.1999 р. Нарешті, мова йде про Податковий кодекс (ПК) України № 2755-VI від 02.12.2010 р. Він визначає платників податку, об'єкт оподаткування, та ставки податку. Ним встановлюється порядок отримання податкового кредиту, визначаються види соціальних податкових пільг і критерії її застосування, порядок отримання та відповідальність за недотримання вимог по застосуванню пільги.

ПК впроваджує порядок нарахування, утримання та сплати податку до бюджету, розкриває особливості оподаткування окремих видів доходу (зокрема, оподаткування доходу від надання нерухомості в оренду, оподаткування процентів, дивідендів, роялті, вигравів та призів, інвестиційного прибутку, благодійної допомоги, доземних доходів, доходів від продажу рухомого і нерухомого майна, оподаткування спадщини).

Основою методики обліку та адміністрування податків на доходи фізичних осіб є ряд положень інших важливих Законів України. Це Закон України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" № 2464-VI від 08.07.2010 р.; Закон України "Про державний бюджет України на 2021 р.," № 1082-IX від 25.12.2020 р.

Застосування первинних документів в адмініструванні ПДФО в Україні також регулюється нормативно-законодавчими документами [5, с. 85]. Насамперед, йдеться про відомчі інструкції та положення, використання яких є обов'язковим. Адже саме це забезпечує легітимність розрахунків та обліку. Їх перелік також є досить значним та потребує, на нашу думку, певної уніфікації.

Необхідно вказати на особливості в регламентації обліку та надання інформації, в адмініструванні ПДФО. Так, подання звітності про нарахування єдиного соціального внеску передбачено у складі звітності з податку на доходи фізичних осіб до податкової установи за основним місцем обліку платника єдиного соціального внеску. Водночас, з 01.01.2021 р. впроваджені нові правила або зміни до відповідного регламентуючого документу — Порядку № 4.

Вони внесені Наказом Міністерства фінансів України від 15.12.2020 р., № 773. Згідно нього, тепер податкові агенти й страховальники-роботодавці подаватимуть єдину звітність з ПДФО та ЄСВ за новим форматом. Нова форма звітності отримала назву "Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків — фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного соціального внеску" (далі — Розрахунок). Фактично, назва нового Розрахунку дублює назву добре відомої форми № 1ДФ і також містить згадку про єдиний внесок.

Таблиця 1. Розмір податкової соціальної пільги в Україні у 2024 р.

Показник	Сума, грн
Прожитковий мінімум	2361
Граничний розмір доходу для податкової соціальної пільги, грн (при використанні пп. 169.1.2 Кодексу граничний розмір треба помножити на кількість дітей)	4240
Розмір податкової соціальної пільги, грн:	
100% згідно підпунктів 169.1.1 та 169.1.2 Кодексу	1514
150% згідно підпункту 169.1.3 Кодексу	2271
200% згідно підпункту 169.1.4 Кодексу	3028

Таблиця 2. Види утримань із заробітної плати в Україні

Види утримань із заробітної плати		
Обов'язкові станом на 2024 рік	Добровільні	
	За рішенням адміністрації	Узгоджені з працівником
Податок на доходи фізичних осіб у розмірі 18 %	Планові та позапланові аванси	Профспілкові внески
	Неповернуті вчасно підзвітні суми	Сплата відсотків за позики
Військовий збір у розмірі 1,5 %	Суми нанесених матеріальних збитків	Сплата відсотків за товари, продані в кредит

Доцільно враховувати, що посадові обов'язки нарахування, утримання та сплати (перерахування) ПДФО до бюджету покладено на податкового агента. Податковий агент нараховує (виплачує) оподатковуваний дохід на користь платника податку. Також він утримує податок від суми такого доходу за його рахунок. При цьому використовується ставка податку, визначена у відповідних пунктах ст. 167 Податкового кодексу України № 2755-VI. [6]. Тому відповідно до цього Положення важливо розуміти, хто є податковим агентом та його функції, компетенції, відповідність і обмеження.

Податковий агент — юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ) або фізична особа чи представництво нерезидента — юридичної особи, які незалежно від їх організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок з доходів фізичних осіб до бюджету від імені та за рахунок платника податку. Вони мають вести податковий облік та подавати податкову звітність до податкових органів відповідно до Кодексу а також нести відповідальність за порушення норм Податкового кодексу України № 2755-VI.

У разі, коли податковий агент до або під час виплати доходу на користь платника податку не здійснює нарахування, утримання або сплату (перерахування) цього податку, відповідальність за погашення суми податкового зобов'язання або податкового боргу, що виникає внаслідок таких дій і який є узгодженим податковим зобов'язанням, покладається на такого податкового агента [7, с. 51].

Юридична особа за своїм місцезнаходженням та місцезнаходженням своїх підрозділів, а підрозділ, якому в установленому порядку надано повноваження щодо нарахування, утримання і сплати (перерахування) до бюджету податку (далі — уповноважений підрозділ), за своїм місцезнаходженням одночасно з поданням

документів на отримання коштів для виплати належних платникам податку доходів сплачує (перераховує) суми утриманого податку на відповідні розподільчі рахунки, відкриті в територіальних управліннях Держказначейства України.

Фізична особа, відповідальна згідно з вимогами Податкового кодексу України № 2755-VI за нарахування та утримання податку, сплачує (перераховує) його до відповідного бюджету: у випадку, якщо вказана фізична особа є податковим агентом — за місцем реєстрації у податкових органах; в інших випадках — за основною податковою адресою.

Важливим є питання про періодичність сплати. Отже, утримувати і перераховувати податок до бюджету необхідно при кожній виплаті доходу (заробітної плати) або її частини (наприклад, авансу), а нарахування податку здійснюється один раз на місяць нарастаючим підсумком з початку податкового періоду за підсумком місяця до доходів, щодо яких застосовувалася податкова ставка у розмірі 15 %, із заліком утриманої в попередні місяці поточного податкового періоду суми податку.

Сума податку з доходів, щодо яких застосовуються інші податкові ставки, нараховується податковими агентами окремо. Це здійснюється за кожною сумою зазначеного доходу, нарахованого платнику. Податкові агенти визначають податкову базу і суми податку без врахування доходів, отриманих платником від інших податкових агентів, і утриманих іншими податковими агентами сум податку [8, с. 78]. Утримання нарахованої суми податку з виплачуваних платнику доходів здійснюється при їх фактичній виплаті.

Відповідно до п. 169.4.1 Податкового кодексу України № 2755-VI від 02.12.2010р. із змінами та доповненнями, платник податку має право на податкову соціальну пільгу. Вона застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного

податкового місяця як заробітна плата (або інші, прирівняні до неї відповідно до законодавства виплати, компенсації та винагороди), якщо його розмір не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 01 січня звітного податкового року.

Згідно з п.п. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169, п. 1 Податкового кодексу, будь-який платник податку, в якого розмір місячної заробітної плати не перевищує встановлений рівень заробітної плати, має право на податкову соціальну пільгу у розмірі 50% прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленої Законом на 01 січня звітного податкового року. В наведеній нижче табл. 1 розраховано пільгу для різних категорій платників податків на 2024 р. [6].

Категорії платників податків, які мають право на соціальну податкову пільгу та її розміри на 2024 рік, мають забезпечити Перелік документів, які надаються разом з заявою. Перерахування утриманого з доходів платника податку здійснюється не пізніше дня фактичного отримання готівкових коштів на виплату доходу, а також дня перерахування доходу з рахунків податкових агентів у банківській установі на рахунки платника або за його дорученням на рахунки третіх осіб. До податкової інспекції подається ще й місячна декларація про нараховані доходи.

Податковий розрахунок подається окремо за кожний квартал (податковий період) протягом 40 календарних днів, наступних за останнім календарним днем звітного кварталу до відповідного регіонального підрозділу Державної податкової адміністрації. Податкова декларація подається за базовий звітний період, що дорівнює календарному місяцю, протягом 20 календарних днів, що настає за останнім календарним днем звітного місяця [46]. Крім податку на доходи фізичних осіб, обов'язковими видами утримань є наступні (Табл. 2).

Фізичні особи як платники податків відповідно Податкового кодексу України № 2755-VI мають право подати декларацію про свої доходи з метою одержання податкового кредиту (пільги) відносно фактично здійснених витрат [9—11]. Податкова пільга означає обсяг або вартість витрат, здійснених платником податку — резидентом у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів — фізичних або юридичних осіб протягом звітного року (крім витрат на сплату податку на додану вартість та акцизного збору), на суму яких дозволяється зменшення суми загального річного оподатковуваного доходу, одержаного за наслідками такого звітного року.

Правом на податкову пільгу можуть користуватися виключно резиденти, які мають індивідуальний ідентифікаційний номер. Тобто, особи, які не отримали ідентифікаційного коду (переважно, через релігійні переконання або з інших міркувань), не можуть скористатися правом на податкову пільгу. Також до складу податкової пільги дозволяється включати лише документально підтверджені суми [12, с. 33]. Такими документами можуть бути фіскальний або товарний чек, касовий ордер, товарна накладна, інші розрахункові документи або договори, які ідентифікують продавця

товарів (робіт, послуг) та визначають суму даних витрат.

В умовах війни було прийнято законопроект № 10037 (2023 р.) щодо військового ПДФО. Його кошти у певній пропорції буде спрямовано до державного бюджету на закупівлю дронів; артилерійських систем, виробництво боєприпасів і зброї; для розподілу між військовими частинами. Відповідно до законодавства, доходи військовослужбовців підлягають оподаткуванню, як і інших фізичних осіб. Відповідні суми податку утримуються із їхніх заробітних плат. Це дозволить спрямувати на оборону нашої країни максимум бюджетних ресурсів.

Слід зазначити, що важливими складниками методики обліку й адміністрування ПДФО є організація їх автоматизації; здійснення контролю за правильністю та обґрунтованістю нарахувань, а також документально-го відображення та врахування в обліково-фінансовій звітності [13—14]. Вказані три напрями методичного забезпечення сприяють підвищенню швидкості та якості процесів обліку й адміністрування податку на доходи фізичних осіб. В такому розумінні вони також направлені на підвищення ефективності діяльності та управління розвитком підприємств.

ВИСНОВКИ

Методичні особливості обліку та адміністрування податку на доходи фізичних осіб визначаються, насамперед, необхідністю чіткого дотримання нормативних та законодавчих регламентів і відповідностей. Тому методика вимагає неухильного слідування нормативно-законодавчим актам, їх знання та врахування можливих змін. Методичні засади обліку та нарахування ПДФО спираються на величину зарплати й інших доходів фізичних осіб; значення відповідних податкових ставок. Використовуються загальноприйняті методи оцінки й діагностики, а також спеціальні прийоми методу бухгалтерського обліку й відповідні Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО). Переважно, йдеться про П(С)БО 6; 11; 16; 26.

Література:

1. Гайдай В.І. Механізм державного регулювання ПДФО в умовах децентралізації влади в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 17. С. 69—74.
2. Мармоль Л.О., Кучеренко М.А. Актуальні питання обліку амортизації необоротних активів. Економічний вісник університету. 2021. Вип. 49. С. 108—112.
3. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/996-14> (дата звернення: 20.04.2024).
4. Нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в підприємницькій сфері. URL: <https://tofof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1> (дата звернення: 20.04.2024).
5. Дуб А.Р. Трансформація адміністрування податку з доходів фізичних осіб: світовий досвід і можливості для України. Фінанси України. 2018. № 5. С. 80—93.
6. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13—14, № 15—16,

№ 17, ст.112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

7. Ігнатенко М.М., Сарапіна О.А. Вплив автоматизації обліку та фінансової звітності на безпеку підприємств. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 38. С. 47—53.

8. Мармуль Л.О., Танклевська Н.С. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку аграрного сектору економіки. Економіка України. 2006. № 12. С. 75—80.

9. Дутова Н.В., Лесік Є.С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. Економіка і організація управління. 2019. Вип. 1. С. 43—52.

10. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, IASB; Список, Стандарт): Міжнар. док. Від 01.01.2012 р. (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2024).

11. Ігнатенко М.М., Новак Н.П. Нові вимоги нормативно-законодавчого забезпечення обліку, оцінки та оподаткування використання земельних ресурсів. Економіка та держава. 2018. № 2. С. 4—6.

12. Масленніков Є.І., Гусев А.О. Оптимізація податкових платежів та її вплив на рівень доходів державного бюджету. Економіка. Фінанси. Право. 2019. № 5/2. С. 31—35.

13. Pakhucha E., Sievidova I., Babko N., Romaniuk I. et al. Investigating the impact of structural changes: the socio-economic security framework. European Journal of Sustainable Development. 2023. Vol. 12. Is. 1. Pp. 180—198.

14. Швець Ю.О. Оподаткування доходів фізичних осіб: проблеми та перспективи в Україні та ЄС. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. 771—775.

References:

1. Hajdaj, V.I. (2019), "Mechanism of state regulation of personal income tax in the conditions of decentralization of power in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 17, pp. 69—74.

2. Marmul', L.O. and Kucherenko, M.A. (2021), "Topical issues of accounting for depreciation of non-current assets", *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol. 49, pp. 108—112.

3. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/996-14> (Accessed 20 April 2024).

4. Ministry of Finance of Ukraine (2024), "Regulatory and legal support of accounting in the business sphere", available at: <https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1> (Accessed 20 April 2024).

5. Dub, A.R. (2018), "Transformation of the administration of personal income tax: world experience and opportunities for Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 5, pp. 80—93.

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), "Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (Accessed 20 April 2024).

7. Ihnatenko, M.M. and Sarapina, O.A. (2018), "Influence of automation of accounting and financial

reporting on the security of enterprises", *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol. 38, pp. 47—53.

8. Marmul', L.O. and Tanklevs'ka, N.S. (2006), "Financial and credit support for the development of the agrarian sector of the economy", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 12, pp. 75—80.

9. Dutova, N.V. and Lesik, Ye.S. (2019), "Taxation of personal income in Ukraine: problems and improvements based on the experience of foreign countries", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 1, pp. 43—52.

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "International Financial Reporting Standards (IFRS, IFRS for SMEs, including IAS and IFRIC interpretations, IASB; List, Standard)", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua> (Accessed 20 April 2024).

11. Ihnatenko, M.M. and Novak, N.P. (2018), "New requirements of regulatory and legislative support for accounting, assessment and taxation of land use", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 4—6.

12. Maslennikov, Ye.I. and Husiev, A.O. (2019), "Optimization of tax payments and its impact on the level of state budget revenues", *Ekonomika. Finansy. Pravo*, vol. 5/2, pp. 31—35.

13. Pakhucha, E. Sievidova, I. Babko, N. and Romaniuk, I. (2023), "Investigating the impact of structural changes: the socio-economic security framework", *European Journal of Sustainable Development*, vol. 12, no. 1, pp. 180—198.

14. Shvets', Yu.O. (2017), "Personal income taxation: problems and prospects in Ukraine and the EU", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 17, pp. 771—775. *Стаття надійшла до редакції 28.04.2024 р.*

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663

УДК 338.242

I. Bashynska,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Economics, Odessa Polytechnic National University
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4143-9277>
P. Voloshchuk,
Postgraduate student, Odessa Polytechnic National University
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-4144-674X>
R. Liakh,
Postgraduate student, Odessa Polytechnic National University
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3622-2671>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.39

INTEGRATED STRATEGIES FOR MANAGING SKILLED PERSONNEL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: SYNERGY, PRUDENT SUFFICIENCY, AND INNOVATIVE PRACTICES IN BUSINESS SMARTIZATION AND PROJECT MANAGEMENT

I. O. Башинська,
д. е. н., професор, професор кафедри економіки, Національний університет "Одеська політехніка"
П. С. Волощук,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, Національний університет "Одеська політехніка"
Р. М. Лях,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, Національний університет "Одеська політехніка"

ІНТЕГРОВАНІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ КВАЛІФІКОВАНИМИ КАДРАМИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СИНЕРГІЯ, РОЗУМНА ДОСТАТНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ В СМАРТИЗАЦІЇ БІЗНЕСУ ТА ПРОЄКТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

The research delves into the intricate dynamics of managing skilled personnel within the ambit of sustainable development, spotlighting the integration of synergy, prudent sufficiency, and innovative practices as pivotal strategies for contemporary businesses and project management frameworks. Amidst the evolving technological landscapes and economic paradigms, the necessity for organizations to adapt and thrive while adhering to sustainability goals becomes paramount. Through a comprehensive analysis, the article showcases how the symbiosis of these strategies not only caters to the competitive edge required by businesses but also aligns with the broader objectives of sustainable development.

The discussion initiates with the exploration of synergy in the workplace, illustrating how cultivating a culture of collaboration and mutual support can unlock the workforce's full potential, thereby fostering innovation, creativity, and, importantly, sustainable and forward-thinking solutions. This is complemented by the principle of prudent sufficiency, which emphasizes the sustainable utilization of resources, including human capital.

Moreover, the article underscores the significance of embracing innovative practices, particularly in the realm of digital transformation, where the integration of new technologies and methodologies is essential for staying competitive. This includes leveraging AI and data analytics for enhanced decision-making in human resource management, as well as adopting flexible work arrangements and fostering a continuous learning environment to attract and retain top talent.

The convergence of business smartization with project management is presented as a strategic approach to achieving business objectives while fostering sustainable development. It highlights the role of smart technologies and agile methodologies in enhancing project efficiency, adaptability to changes, and making informed decisions based on real-time data. This integrated perspective ensures that projects not only contribute to immediate business success but also resonate with long-term sustainability goals.

In conclusion, the article posits that the contemporary challenges faced by organizations in the global, technological, and environmental spheres necessitate a multifaceted approach to personnel management. It suggests that the integration of synergy, prudent sufficiency, and innovative practices, underpinned by the strategic use of smart technologies in project management, is crucial for achieving sustainable growth and resilience in the 21st century.

Дослідження заглиблюється в складну динаміку управління кваліфікованим персоналом у рамках сталого розвитку, висвітлюючи інтеграцію синергії, розумної достатності та інноваційних практик як ключових стратегій для сучасного бізнесу та структур управління проектами. Серед еволюції технологічного ландшафту та економічних парадигм необхідність для організацій адаптуватися та процвітати, дотримуючись цілей сталого розвитку, стає першочерговою. Завдяки комплексному аналізу стаття демонструє, як симбіоз цих стратегій не лише забезпечує конкурентоспроможність, необхідну бізнесу, але й узгоджується з ширшими цілями сталого розвитку.

Обговорення розпочинається з вивчення синергії на робочому місці, ілюструючи, як культивування культури співпраці та взаємної підтримки може розкрити повний потенціал робочої сили, тим самим сприяючи інноваціям, креативності та, що важливо, стійким та перспективним рішенням. Це доповнюється принципом розумної достатності, який наголошує на сталому використанні ресурсів, включаючи людський капітал. Цей підхід забезпечує ефективний розподіл робочої сили без надмірного навантаження, тим самим запобігаючи вигоранню та плинності кадрів, а також сприяючи стабільному та продуктивному робочому середовищу.

Крім того, у статті підкреслюється важливість впровадження інноваційних практик, особливо у сфері цифрової трансформації, де інтеграція нових технологій і методологій є важливою для збереження конкурентоспроможності. Це включає використання штучного інтелекту та аналітику даних для покращеного прийняття рішень в управлінні людськими ресурсами, а також прийняття гнучкої схеми роботи та сприяння безперервному навчальному середовищу для залучення та утримання найкращих талантів.

Конвергенція інтелектуалізації бізнесу з управлінням проектами представлена як стратегічний підхід до досягнення цілей бізнесу при сприянні сталому розвитку. Він підкреслює роль інтелектуальних технологій і гнучких методологій у підвищенні ефективності проекту, адаптації до змін і прийнятті обґрунтованих рішень на основі даних у реальному часі. Ця інтегрована перспектива гарантує, що проекти не тільки сприяють негайному успіху бізнесу, але й відповідають довгостроковим цілям сталого розвитку.

На завершення статті стверджується, що сучасні виклики, з якими стикаються організації в глобальній, технологічній та екологічній сферах, вимагають багатогранного підходу до управління персоналом. Це свідчить про те, що інтеграція синергії, розумної достатності та інноваційних практик, підкріплена стратегічним використанням інтелектуальних технологій в управлінні проектами, має вирішальне значення для досягнення стійкого зростання та стійкості в 21 столітті.

Key words: innovations, integrated strategy, project activity, qualified personnel, smartization, sustainable development, synergy.

Ключові слова: інновації, інтегрована стратегія, кваліфіковані кадри, проектна діяльність, синергія, смартизація, сталий розвиток.

FORMULATION OF THE PROBLEM IN GENERAL TERMS AND ITS CONNECTION WITH IMPORTANT SCIENTIFIC OR PRACTICAL TASKS

Organizations worldwide strive towards sustainability goals, the way they manage their most valuable asset — skilled personnel — becomes increasingly critical. This comprehensive approach not only addresses the immediate needs of businesses to stay competitive but also aligns with the broader objective of achieving sustainable development.

In technological advancements and shifting economic paradigms, the concept of synergy is crucial. By fostering a culture of collaboration and mutual support, organizations can unlock the full potential of their workforce, encouraging innovation and creativity. This not only leads to improved efficiency and productivity but also ensures that solutions are sustainable and forward-thinking. In this context, synergy is not

just about working together; it's about working smarter, where the collective output is greater than the sum of individual efforts.

Prudent sufficiency, on the other hand, emphasizes the sustainable utilization of resources, including human capital. In the face of finite resources and the increasing demand for work-life balance, managing personnel with a focus on sufficiency ensures that teams are not overburdened and that resources are allocated efficiently. This approach is not only ethical but also practical, as it helps prevent burnout and turnover, thereby preserving organizational knowledge and fostering a stable work environment.

Moreover, the drive towards innovative practices highlights the need for continuous improvement and adaptability. As businesses undergo digital transformation, the integration of new technologies and methodologies is essential for staying ahead. This innovation extends beyond mere technological upgrades; it encompasses a shift in mindset

towards embracing change, learning, and development. By investing in their employees' growth and encouraging a culture of innovation, organizations can navigate the complexities of the modern market more effectively.

Finally, the convergence of business smartization and project management reflects the growing recognition of the strategic value of smart technologies and agile methodologies in achieving business objectives. In the quest for sustainable development, the ability to manage projects efficiently, adapt to changes swiftly, and make informed decisions based on real-time data is invaluable. This integrated approach ensures that projects not only contribute to immediate business success but also align with long-term sustainability goals.

In conclusion, the emphasis on integrated strategies for managing skilled personnel for sustainable development encapsulates a holistic view of business success in the 21st century. It recognizes that the challenges of today require a multifaceted approach that balances efficiency, innovation, and sustainability. As organizations navigate the complexities of globalization, environmental concerns, and technological disruption, adopting these integrated strategies becomes not just important but essential for long-term success and resilience.

ANALYSIS OF RECENT RESEARCH AND PUBLICATIONS

The intricate balance of managing skilled personnel for sustainable development in businesses and project management necessitates a multifaceted approach. Integrating strategies that prioritize synergy, prudent sufficiency, and innovative practices has become paramount. Recent research and publications in the field offer valuable insights into these dynamics, highlighting overarching trends that shape the way organizations navigate their personnel management and development strategies.

A significant trend is the emphasis on synergy [1; 2] between various departments and skill sets. Organizations are increasingly recognizing the importance of cross-functional teams that bring together diverse talents to foster innovation and address complex challenges. This approach not only enhances productivity but also contributes to a more cohesive organizational culture, facilitating sustainable growth. Synergy in this context is seen not merely as a buzzword but as a critical operational strategy that leverages the collective strengths of the workforce.

The concept of prudent sufficiency [3; 4] has also gained traction, reflecting a shift towards more mindful and sustainable resource management practices. This involves ensuring that the organization has the right amount of skilled personnel to meet its needs without excessive redundancy or resource depletion. Prudent sufficiency advocates for a balanced approach to talent acquisition and development, focusing on long-term sustainability rather than short-term gains. It emphasizes the importance of developing internal talent and creating a work environment that nurtures continuous learning and adaptability.

In the realm of innovative practices [5; 6; 7], there is a clear move towards leveraging technology and data analytics to enhance human resource management. Artificial Intelligence (AI) and Machine Learning (ML) are being utilized to streamline recruitment processes, personalize employee

development plans, and predict future talent needs. These technologies facilitate more informed decision-making and can significantly improve the efficiency of talent management strategies. Moreover, innovative practices are not limited to technological advancements; they also encompass novel approaches to work arrangements, such as flexible working hours and remote work, which can attract and retain top talent in a competitive market.

Finally, the transition towards business smartization [8; 9] within project management and overall operational strategies underscores the importance of integrating smart technologies and practices throughout the organization. This not only includes the adoption of digital tools but also the cultivation of a smart mindset among employees — a culture that values agility, flexibility, and continuous improvement. The integration of smart technologies and methodologies into project management practices enhances project outcomes, enables more efficient use of resources, and contributes to the sustainable development of the organization.

In conclusion, recent literature suggests that managing skilled personnel for sustainable development requires a holistic approach that blends synergy, prudent sufficiency, and innovative practices. As organizations navigate the complexities of the modern business landscape, adopting these strategies can lead to more effective talent management, fostering sustainable growth and competitive advantage.

FORMULATION OF ARTICLE OBJECTIVES (TASK STATEMENT)

The research task statement are:

- to explore the concept of synergy in the workplace;
- to analyze the principle of prudent sufficiency in managing resources;
- to evaluate innovative practices in personnel management;
- to investigate the role of business smartization in sustainable development;
- to propose an integrated framework for managing skilled personnel.

By setting these objectives, the article aims to contribute valuable insights into the strategic management of human resources in a way that supports not only the economic goals of businesses but also their social and environmental responsibilities.

PRESENTATION OF THE MAIN RESEARCH MATERIAL

Exploring workplace synergy. Exploring the concept of synergy in the workplace unveils a fascinating dynamic where the collaborative effort of a group surpasses the sum of individual contributions. This notion is deeply rooted in the understanding that teams working in harmony can achieve far greater outcomes than isolated efforts. Synergy is the magic that happens when diverse skill sets, experiences, and perspectives converge within a framework of effective communication, shared vision, and mutual trust. It's about leveraging this diversity to foster an environment where creative problem-solving and innovation flourish, leading not only to enhanced productivity but also to an enriched workplace culture.

Central to achieving synergy is the principle of effective communication. It serves as the backbone, ensuring that all team members are aligned towards common goals, thus facilitating a smoother collaboration process. When team members share a common vision and work towards unified objectives, their efforts are magnified, leading to more impactful outcomes. The importance of trust and respect in this equation cannot be overstated; it is the glue that holds the team together. In an atmosphere where trust prevails, team members feel more comfortable sharing ideas and taking risks, fostering a dynamic and innovative team environment.

The benefits of workplace synergy are manifold. It leads to a significant increase in productivity as team members combine their strengths and compensate for weaknesses in a seamless manner. This synergy sparks creativity and innovation, with the diverse ideas and approaches coming together to push the boundaries of what's possible. Moreover, synergistic teams excel in problem-solving, as they bring a comprehensive range of knowledge and perspectives to the table, making them adept at tackling complex challenges. Another notable advantage is their adaptability; such teams can swiftly navigate through changes and uncertainties, thanks to their solid foundation of collaboration and effective communication.

Cultivating synergy requires intentional effort. Leadership plays a crucial role in this endeavor, as it's up to leaders to foster a culture of collaboration, celebrate diversity, and ensure that the workplace environment is conducive to open communication and mutual support. Furthermore, engaging in regular team-building activities strengthens relationships among team members, building the trust and respect necessary for a synergistic relationship. Additionally, recognizing and rewarding collaborative achievements can further reinforce the value of teamwork, encouraging employees to seek out and embrace synergistic opportunities.

In essence, the exploration of synergy within the workplace highlights its vital role in driving team performance, fostering innovation, and realizing organizational ambitions. By consciously nurturing an environment that values diversity, champions effective communication, and aligns around shared goals, organizations can unlock the tremendous potential of synergy, propelling them towards greater success and a more vibrant workplace culture.

Analyzing resource management through prudent sufficiency. Analyzing resource management through the lens of prudent sufficiency involves a deep dive into the strategic optimization of resources to ensure their efficient and effective use, while also safeguarding against overextension that could compromise future capabilities. Prudent sufficiency is a concept rooted in the balance between meeting current needs and preserving the ability to meet future needs, embodying a forward-thinking approach to resource management that emphasizes sustainability and responsibility.

In the context of managing skilled personnel and organizational resources, prudent sufficiency calls for a meticulous evaluation of how human, financial, and material resources are allocated and utilized. It champions the idea of doing more with less, encouraging organizations to innovate within constraints and to prioritize tasks and

projects that deliver the highest value. This approach not only seeks to optimize productivity but also to maintain a healthy balance that prevents burnout among employees and depletion of material resources.

At the heart of analyzing resource management through prudent sufficiency is the recognition that resources are finite and that their thoughtful use today is critical to ensuring their availability tomorrow. This perspective requires organizations to critically assess their operational processes, project management practices, and overall strategic goals to identify areas where efficiency can be enhanced without compromising quality or long-term sustainability.

Moreover, prudent sufficiency in resource management extends to the environmental impact of organizational activities. It advocates for practices that minimize waste and reduce ecological footprints, aligning with broader sustainability goals that are increasingly important to stakeholders, including customers, employees, and regulators. In this way, prudent sufficiency contributes not only to the operational and financial health of an organization but also to its social and environmental responsibility.

To implement a strategy of prudent sufficiency effectively, organizations need to foster a culture of continuous improvement, where employees at all levels are engaged in identifying efficiencies and innovations. This includes adopting lean methodologies, investing in training that enhances the versatility and adaptability of the workforce, and leveraging technology to streamline operations.

In conclusion, analyzing resource management through prudent sufficiency reveals a multifaceted approach that balances immediate operational needs with long-term sustainability goals. By embracing this principle, organizations can navigate the complexities of the modern business landscape more effectively, ensuring that they remain competitive, resilient, and responsible stewards of the resources entrusted to them.

Evaluating innovative practices in personnel management. Evaluating innovative practices in personnel management involves examining how modern, creative strategies are revolutionizing the way organizations manage, develop, and retain their workforce. At the core of these practices is a focus on leveraging technology, fostering a culture of continuous learning, and adapting to the evolving expectations of the modern employee.

Innovative personnel management practices often include the use of data analytics and artificial intelligence to make more informed decisions about hiring, training, and performance management. This technology-driven approach allows for a more personalized employee experience, matching individuals' skills and career aspirations with organizational needs and opportunities for growth.

Another key aspect is the emphasis on flexibility and work-life balance, recognizing that a one-size-fits-all approach to work arrangements may no longer be viable. Remote work options, flexible hours, and project-based assignments are examples of how organizations are adapting to meet the diverse needs of their employees.

Continuous learning and professional development are also central to innovative personnel management. Organizations are investing in online learning platforms, mentorship programs, and cross-functional projects to

ensure employees can grow their skills and adapt to changing industry demands.

Lastly, creating a supportive and inclusive culture is crucial. Innovative practices here include diversity and inclusion initiatives, open communication channels, and employee wellness programs, all aimed at creating an environment where every employee feels valued and motivated.

In summary, evaluating innovative practices in personnel management highlights the shift towards more personalized, flexible, and technology-driven approaches. These practices not only enhance employee satisfaction and retention but also position organizations to thrive in a competitive and ever-changing business environment.

Investigating the role of business smartization in sustainable development.

Proposing an integrated framework for skilled personnel management. Integrating strategies for managing skilled personnel towards sustainable development involves a comprehensive approach that balances synergy, prudent sufficiency, and innovative practices. These strategies can be particularly effective in the realms of business smartization and project management (Fig. 1).

Let's break down these components:

I. Synergy. Synergy in the context of managing skilled personnel and sustainable development refers to the collaborative effort of a group to achieve superior outcomes compared to what could be achieved individually. It emphasizes the importance of teamwork, cross-functional collaboration, and leveraging diverse skills and perspectives to innovate and solve complex challenges more effectively.

a) Team Collaboration. Harnessing the collective skills, talents, and insights of the workforce to achieve greater outcomes than individuals could achieve independently. In project management and business smartization, this means creating multidisciplinary teams that can tackle complex problems with innovative solutions.

b) Cross-Functional Integration: Encouraging departments or teams to work closely together, sharing knowledge, resources, and goals. This can lead to more cohesive strategies for sustainable development and can be facilitated by shared project management tools and platforms.

II. Prudent Sufficiency. Prudent Sufficiency is about optimizing the use of resources and personnel to ensure long-term sustainability. It involves strategic planning to ensure that resources are not overused, focusing on efficiency and moderation. In managing personnel, it means assigning tasks wisely to prevent burnout and maintain a healthy work-life balance, thereby ensuring that the workforce remains productive and motivated over time.

a) Optimizing Resources: Making the most of available resources without overexploitation. In managing skilled personnel, this means assigning the right people to the right tasks, avoiding burnout, and promoting work-life

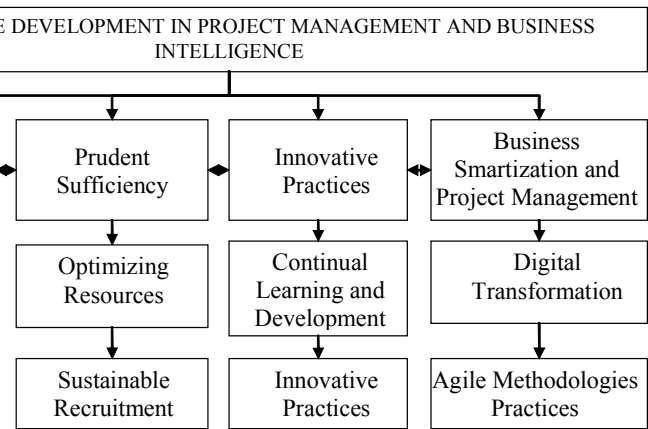

Figure 1. Synergy and Innovation: The Path to Sustainable Development in Project Management and Business Intelligence

balance to sustain productivity over the long term.

b) Sustainable Recruitment Practices: Adopting hiring practices that focus on long-term growth and development, ensuring that the workforce evolves in alignment with the company's sustainability goals.

III. Innovative Practices. Innovative Practices involve the adoption of new and creative approaches to improve business processes, project management, and overall organizational efficiency. This can include the integration of the latest technologies, such as AI and machine learning, the implementation of continuous learning and development programs for employees, and the adoption of agile methodologies to remain flexible and responsive to changes.

a) Continual Learning and Development: Investing in the ongoing education and skill development of employees to keep pace with technological advancements and changing industry standards. This can involve formal training programs, mentorship, and creating a culture of continuous improvement.

b) Adoption of Smart Technologies: Leveraging AI, machine learning, and other smart technologies to enhance decision-making, improve efficiency, and foster innovation in project management and business processes. This can also include the use of data analytics to inform strategic decisions and predict future trends.

IV. Business Smartization and Project Management. Business Smartization refers to the process of using digital technologies and smart solutions to enhance business operations, decision-making, and customer satisfaction. It involves the digital transformation of traditional business models to increase efficiency, reduce costs, and improve service delivery. In project management, smartization includes the use of sophisticated project management software tools and techniques to plan, execute, and monitor projects more effectively, ensuring timely completion and alignment with strategic business objectives.

a) Digital Transformation: Implementing digital tools and platforms to streamline operations, improve communication, and enhance productivity. This involves integrating software solutions for project management, customer relationship management (CRM), and enterprise resource planning (ERP).

b) Agile Methodologies: Adopting flexible project management approaches that allow for rapid iteration and adaptation to changing conditions. Agile methodologies can improve team productivity and responsiveness to emerging challenges in sustainable development projects.

For businesses and organizations aiming for sustainable development, integrating these strategies requires a thoughtful approach that balances immediate operational needs with long-term goals. This involves not only the adoption of advanced technologies and methodologies but also fostering a culture that values sustainability, continuous learning, and collaborative innovation. By focusing on synergy, prudent sufficiency, and innovative practices, organizations can manage their skilled personnel more effectively, leading to more sustainable outcomes in business smartization and project management.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH IN THIS DIRECTION

In the quest for sustainable development, organizations are increasingly focusing on integrated strategies to manage their skilled personnel, leveraging synergy, prudent sufficiency, and innovative practices within the framework of business smartization and project management. This holistic approach underscores the importance of fostering collaborative cultures that exceed the sum of individual efforts, ensuring the efficient use of resources to prevent employee burnout, and adopting technological innovations that promote continuous learning and adaptability. By doing so, businesses not only address their immediate competitive needs but also align with broader sustainability goals, balancing operational efficiency with long-term viability.

Further exploration into these strategies reveals a dynamic interplay between the need for agile methodologies and the integration of smart technologies, driving improved project outcomes and strategic decision-making. Future research directions could include examining the impacts of remote work on team synergy, the long-term benefits of prudent sufficiency on organizational health, and the effectiveness of innovative HR practices in enhancing employee engagement. As organizations navigate the complexities of modern business landscapes, the continuous adaptation and integration of these strategies become crucial for fostering sustainable growth and resilience.

Література:

1. Park S. and Caldwell G. (2022), "Muscle synergies are modified with improved task performance in skill learning", *Human Movement Science*, vol. 83 (167), 102946.
2. Filippov, V.Y. Zaichenko, K.S. Pontus, K.M. and Perevozna, M.O. (2023), "Sustainable Management of the Company's Production Activities: Strategies and Tools", *Economic journal Odessa polytechnic university*, vol. 2(24), pp. 65—74.
3. Sestanji-Peric, T. and Kozjak, S. (2020), "The Concept of Prudence in Theory and Practice", *International Journal of Economic Sciences*, vol. IX (1), pp. 156—178.
4. Niekrasova, L.A. and Polishchuk, A.S. (2022), "Innovative Technologies of the Digital Economy as a Direction of Investment in the Development of Ukraine",

Economic journal Odessa polytechnic university, vol. 4 (22), pp. 14—20.

5. Bashynska, I. Malynovska, Y. Kolinko, N. Bielialov, T. Jarvis, M. Kovalska, K. and Saiensus, M. (2024), "Performance assessment of sustainable leadership of enterprise's circular economy-driven innovative activities", *Sustainability*, vol. 16 (2). 558.

6. Bashynska, I. Prokopenko, O. and Sala, D. (2023), "Managing Human Capital with AI: Synergy of Talent and Technology", *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, vol. 27 (3), pp. 39—45.

7. Zaichenko, K. S. and Filyppova, S.V. (2019). Innovative development of small industrial enterprise in conditions of informatization of economy: organizational component, *Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt)*, Schweinfurt, Germany.

8. Bashynska, I. (2023), Smartization of business processes of an industrial enterprise: theoretical and methodological aspects, *Teadmus O?*, Tallinn, Estonia.

9. Bashynska, I. (2024), Management of smartization of business processes of an industrial enterprise to ensure its economic security, *Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt)*, Schweinfurt, Germany.

References:

1. Park, S. and Caldwell, G. (2022), "Muscle synergies are modified with improved task performance in skill learning", *Human Movement Science*, vol. 83 (167), 102946.
2. Filippov, V.Y. Zaichenko, K.S. Pontus, K.M. and Perevozna, M.O. (2023), "Sustainable Management of the Company's Production Activities: Strategies and Tools", *Economic journal Odessa polytechnic university*, vol. 2(24), pp. 65—74.
3. Sestanji-Peric, T. and Kozjak, S. (2020), "The Concept of Prudence in Theory and Practice", *International Journal of Economic Sciences*, vol. IX (1), pp. 156—178.
4. Niekrasova, L.A. and Polishchuk, A.S. (2022), "Innovative Technologies of the Digital Economy as a Direction of Investment in the Development of Ukraine", *Economic journal Odessa polytechnic university*, vol. 4 (22), pp. 14—20.
5. Bashynska, I. Malynovska, Y. Kolinko, N. Bielialov, T. Jarvis, M. Kovalska, K. and Saiensus, M. (2024), "Performance assessment of sustainable leadership of enterprise's circular economy-driven innovative activities", *Sustainability*, vol. 16 (2). 558.
6. Bashynska, I. Prokopenko, O. and Sala, D. (2023), "Managing Human Capital with AI: Synergy of Talent and Technology", *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, vol. 27 (3), pp. 39—45.
7. Zaichenko, K. S. and Filyppova, S.V. (2019). Innovative development of small industrial enterprise in conditions of informatization of economy: organizational component, *Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt)*, Schweinfurt, Germany.
8. Bashynska, I. (2023), Smartization of business processes of an industrial enterprise: theoretical and methodological aspects, *Teadmus OU*, Tallinn, Estonia.
9. Bashynska, I. (2024), Management of smartization of business processes of an industrial enterprise to ensure its economic security, *Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt)*, Schweinfurt, Germany.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2024 р.

О. О. Шеремет,
д. е. н., доцент, директор Навчально-наукового інституту економіки і управління,
Національний університет харчових технологій
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6678-335X>
О. А. Шулган,
аспірант кафедри економіки праці та менеджменту, Навчально-науковий інститут
економіки і управління, Національний університет харчових технологій
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1143-042X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.45

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

O. Sheremet,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, National University of Food Technologies
O. Shulgan,
Postgraduate student, National University of Food Technologies

THE ESSENCE AND COMPONENTS OF THE ENTERPRISE'S STRATEGIC POTENTIAL

Ефективність функціонування підприємств у динамічному конкурентному бізнес-середовищі, успішність на зовнішньому та внутрішньому ринках залежить від формування та ефективного використання власного стратегічного потенціалу. В статті розкрито сутність та наведено складові стратегічного потенціалу підприємства. Визначено, що стратегічний потенціал підприємства — це сукупність наявних ресурсів, резервів і компетенцій, котра визначає потенціальні можливості підприємства та при їх комплексному використанні забезпечує реалізацію стратегічних напрямків розвитку у короткострокових й довгострокових періодах з урахуванням зовнішніх викликів та ринкових потреб. Встановлено, що стратегічний потенціал підприємства виступає як складна, гнучка, багатоструктурна система і включає в себе сукупність взаємозалежних локальних потенціалів. З метою забезпечення розвитку та економічного зростання підприємств у непередбачуваних умовах сучасного бізнес-середовища постає необхідність системного характеру розвитку стратегічного потенціалу підприємства, що дозволить активізувати процеси адаптаційних змін, буде сприяти стійкості та стабільності суб'єктів господарювання.

The efficiency of enterprises in highly competitive business environment in the foreign and domestic markets depends on the formation and efficient use of their own strategic potential. The article reveals the essence of the enterprise's strategic potential and provides its components. It has been determined that the enterprise's strategic potential is a set of available resources, skills, competences, which determines the potential opportunities of the enterprise and ensures the implementation of strategic ways of development in the short and long-term perspective, taking into account external challenges and market needs. Especially important is the attention of the enterprises focusing on components of the strategic potential (economic, financial, innovation, intellectual, marketing, communication, information, production etc.) which should be examined to determine

possible measures of further development. Economic potential of the enterprise is the ability of a product to satisfy a customer, create added value. Financial potential is the ability to rational and efficient use of financial resources, get the maximum profit. Innovation potential is a set of scientific, technical, technological, infrastructural, financial, legal, socio-cultural and other opportunities to implement innovations. Marketing potential is the combination of product policy, pricing strategy, methods of promotion and product distribution. Communication potential is the ability of enterprise to build good relationships with stakeholders (competitors, consumers, intermediaries, public authorities, financial institutions, etc.). Production potential is the ability to achieve high production efficiency in which all resources are being fully utilized to generate the most cost-efficient product as possible. Information potential ensures the decision-making process by gathering, processing and distribution of information resources. Intellectual potential — the ability of personnel to generate ideas and suggest solutions for problems facing enterprises.

The strategic potential of an enterprise is a complex, flexible, multistructural system that includes a set of interdependent local potentials. In order to ensure the development and economic growth of enterprises in the unpredictable conditions of the modern business environment, it is necessary to develop the strategic potential of enterprise, which will intensify the processes of adaptation to changes, promote the sustainability of business entities.

*Ключові слова: потенціал, стратегічний потенціал, локальні потенціали, ресурси, підприємство.
Key words: potential, strategic potential, local potential, resources, enterprise.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективність функціонування підприємств у динамічному конкурентному бізнес-середовищі, успішність на зовнішньому та внутрішньому ринках значною мірою залежить від формування та ефективного використання власного стратегічного потенціалу (СП).

Виклики сьогодення, кризові явища в економіці, мінливість умов господарювання обумовлюють необхідність розвивати у суб'єктів господарювання здатність прогнозувати динамічні зміни зовнішнього середовища та можливості швидкого реагування задля успішної діяльності та розвитку. Стратегія підприємства повинна розроблятися на основі максимального використання стратегічного потенціалу.

Тому актуальним залишається питання дослідження стратегічного потенціалу підприємства як системного відображення його внутрішнього середовища, що забезпечує стійкість суб'єкту господарювання у динамічному зовнішньому середовищі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вітчизняні та закордонні вчені обґрунтовують залежність між стратегічним потенціалом підприємства та здатністю формувати конкурентні переваги, стратегічним розвитком, ефективними організаційними змінами та адаптивністю.

Концептуальні питання формування та оцінки потенціалу підприємства досліджувались в роботах таких вчених, як Абдаров Л., Авдеєнко В., Ансофф І., Арєф'єва О., Архипов В., Борисов В., Воронкова А., Горбань В., Градов А., Десмонд М., Друкер П., Келли Р., Коллер Т.,

Кунцевич О., Лапин Е., Лігоненко Л., Немцов В., Отенко І., Песоцкая Е., Питерс Т., Попов Е., Портер М., Райан Б., Рєпіна І., Фатхутдінов Р., Шершньова З. та інші.

Аналіз наукової літератури дозволив визначити основні теоретико-методичні підходи до визначення категорії "стратегічного потенціалу підприємства":

- рівень забезпеченості підприємства ресурсами (Авдеєнко В., Арєф'єва О., Лапин Е., Немцов В., Градов А.);

- сукупність взаємопов'язаних ресурсів, що забезпечують здатність досягнення максимальних результатів у поточних умовах (Воронкова А., Лігоненко Л., Отенко І., Попов Е., Райан Б.);

- система взаємопов'язаних ресурсів, котра формує конкурентні переваги для досягнення стратегічних цілей (Ансофф І., Борисов В., Кунцевич О., Шершньова З.).

Визначення поняття категорії "стратегічний потенціал підприємства" та оцінка його структури набуває все більшого значення для ефективного функціонування та розвитку підприємств в сучасних умовах.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є узагальнення теоретичних підходів до сутності категорії "стратегічний потенціал підприємства" та визначення його структурних елементів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стратегічний потенціал визначає стратегічні можливості підприємства, забезпечує ефективне використання ресурсів, резервів підприємства, розробку та реалізацію його стратегій на всіх етапах розвитку, що впливає на досягнення стратегічних цілей та визначених напрямів розвитку підприємства у майбутньому [10].

Потенціал — це здатність підприємства мобілізувати свої ресурси та компетенції у ході здійснення своєї діяльності з метою досягнення стратегічних цілей, реалізації обраної стратегії та забезпечення відповідного рівня розвитку. Основною формою потенціалу підприємства є його ресурси [9].

У межах сучасної парадигми стратегічний потенціал підприємства може бути визначений як підґрунтя створення й розвитку стійких конкурентних переваг підприємства на основі формування унікальних комбінацій ресурсів і відмінних компетенцій, стратегічної гнучкості управління з метою виробництва успішних продуктів і технологій [3].

Стратегічний потенціал підприємства — складна, динамічна, поліструктурна система зі своїми закономірностями розвитку, від використання якої залежить ефективність діяльності підприємства. Стратегічний потенціал підприємства визначається: реальними можливостями суб'єкту господарювання в різних сферах соціально-економічної діяльності (не тільки реалізованими, але й нереалізованими за будь-яких причин); навичками різних категорій персоналу до використання СП з метою виробництва товарів, здійснення послуг, отримання максимального доходу (прибутку) та забезпечення ефективного функціонування суб'єкта господарювання; формою підприємництва та оптимальністю організаційної структури [2].

Отже, зміст і сутність стратегічного потенціалу підприємства розкривається через поняття динамічних здатностей, ефективності використання ресурсів, ключових компетенцій, можливостей підприємства, організаційних можливостей (індивідуальних і колективних) розробляти та реалізовувати стратегії розвитку підприємства [8].

Для визначення сутності "стратегічного потенціалу" існують такі підходи [1—14]:

- ресурсний підхід, котрий розкриває потенціал як взаємопов'язану сукупність необхідних для функціонування або розвитку економічної системи різних видів ресурсів;

- результативний підхід формулює потенціал як сукупність можливостей з випуску продукції, в умовах, що забезпечують найбільш ефективне використання певної кількості наявних економічних ресурсів за часом та продуктивністю;

- цільовий (стратегічний) підхід розглядає потенціал не тільки як сукупність ресурсів та резервів, але й і здатність підприємства забезпечувати своє довготривале функціонування і досягнення стратегічних цілей (потенціал — це можливість забезпечувати визначений ефект, а не тільки ресурси для досягнення цілей);

- структурно-функціональний підхід визначає потенціал як об'єднання елементів, кожен з яких має свої задачі та виконує певні функції; оптимальність структури впливає на досконалість потенціалу;

- конкурентний підхід, в межах якого вважається, що потенціал формують наявні конкурентні переваги, завдяки яким відбувається поштовх до розвитку підприємства в майбутньому.

Отже, можна зробити висновок про те, що потенціал підприємства — багатоаспектне поняття, що об'єднує в собі стратегічні цілі розвитку, рушійні сили, зовнішні і

внутрішні умови розвитку, джерела розвитку і досягнуті результати.

З авторської точки зору, стратегічний потенціал підприємства — це сукупність наявних ресурсів, резервів і компетенцій, котра визначає потенціальні можливості підприємства та при їх комплексному використанні забезпечує реалізацію стратегічних напрямків розвитку у короткострокових й довгострокових періодах з урахуванням зовнішніх викликів та ринкових потреб.

Для розуміння сутності стратегічного потенціалу необхідно визначити його види. В роботі [4] запропоновано наступну класифікацію стратегічного потенціалу підприємства:

- Відносно зовнішнього середовища підприємства: внутрішній СП — характеризує можливості підприємства з формування та реалізації внутрішніх конкурентних переваг; зовнішній потенціал — забезпечує стійкість підприємства у несприятливих умовах конкурентного середовища, дозволяє нейтралізувати негативний вплив зовнішніх факторів і реалізувати сприятливі можливості за рахунок залучення ресурсів і можливостей інших учасників бізнесу (постачальників, споживачів, партнерів).

- За ступенем формування прибутку: прибутковий — забезпечує можливості досягнення основних комерційних цілей, створення економічних цінностей та отримання при цьому прибутку, дозволяє підтримувати стійкі конкурентні переваги на ринку; збитковий — призводить до споживання ресурсів без будь-якого прибутку для підприємства.

- За ступенем використання в основному виді діяльності: базовий — використовується безпосередньо в основному виді діяльності; пересічний — характеризується наявністю у підприємства потенціалу, який забезпечує ефективне використання інших потенціалів, зокрема добре функціонуюча система управління збутом, фінансами тощо.

- За формою існування: явний — характеризується наявністю у підприємства потенціалу, який представляє конкретні переваги на теперішньому етапі; прихований — характеризується наявністю у підприємства потенціалу, який не представляє конкретної переваги на теперішньому етапі, хоча у перспективі може трансформуватися у явний потенціал.

- За ступенем застосування: використовується — це потенціал, який використовується на теперішньому етапі розвитку підприємства; не використовується — це потенціал, який не використовується на теперішньому етапі розвитку підприємства; бажаний — це рівень потенціалу, який є бажаним для підприємств.

- За можливістю використання: дієздатний — потенціал, який можливо задіяти у будь-який момент часу в певних умовах для виконання поставлених завдань і досягнення конкретних цілей; недієздатний — потенціал, який не можливо задіяти у будь-який момент часу в певних умовах для виконання поставлених завдань і досягнення конкретних цілей.

- За ступенем відповідності поставленим стратегічним цілям: релевантний — відповідає поставленим стратегічним цілям підприємства; нерелевантний — не відповідає поставленим стратегічним цілям підприємства.

- За спрямованістю формування: людино-орієнтований — потенціал, який зорієнтовано на використання

людський ресурсів та компетенцій для виконання поставлених стратегічних цілей; техніко-орієнтований — потенціал, що зорієнтовано на використання технічних ресурсів та компетенцій для виконання поставлених стратегічних цілей.

— За мірою реалізації стратегічного потенціалу: фактичний — рівень потенціалу, який вже досягнуто (реалізовано) підприємством; перспективний — рівень потенціалу, який характеризує вектор розвитку підприємства.

— З огляду на кордони діяльності підприємства: експортний — потенціал підприємства, який використовується для досягнення конкретних переваг на міжнародному ринку; імпортовий — потенціал підприємства, який використовується для досягнення конкурентних переваг на національному ринку.

Усі автори, котрі займаються дослідженням потенціалу підприємств, зосереджуються на наявних ресурсах, без яких не можливе функціонування та розвиток суб'єктів господарювання. І. Ансофф як базові виділяє три типи ресурсів: фізичні (устаткування, виробничі приміщення), фінансові (власні і позикові кошти) та людські [13].

М. Портер обґрунтував принципи створення конкурентних переваг підприємства [11]. Він виділяє п'ять основних етапів господарської діяльності, котрі створюють головні цінності: матеріально-технічне забезпечення (логістика); виробництво продукції; складування, доставка, розподіл; маркетинг; обслуговування товару у споживача. Як допоміжні види діяльності, що створюють конкурентні переваги, розглядаються: організаційно-управлінська структура, менеджмент персоналу, техніко-технологічне забезпечення, забезпечення матеріалами.

Ресурси — основні елементи потенціалу, котрі використовуються для ефективного функціонування та економічного розвитку підприємства [1-14]:

— технічні ресурси (основні та оборотні засоби виробництва, виробничі потужності, обладнання тощо);

— сировинні ресурси (сировина, основні та допоміжні матеріали, вторинна сировина);

— технологічні (виробничі технології, конкурентоспроможні методи виготовлення продукції, наукові розробки, наявні патенти та ліцензії);

— енергетичні ресурси (доступні різноманітні види енергії, альтернативні джерела енергії, вторинні енергоресурси);

— фінансові ресурси (стан активів і пасивів, власного і позикового капіталу, наявність кредитних ліній);

— кадрові або трудові ресурси (професійно-кваліфікаційна структура персоналу, соціально-демографічний склад працівників, трудовий та інтелектуальний капітал);

— інформаційні (наявна інформація, інформаційна система, канали поширення інформації, можливості вдосконалення інформаційної бази тощо);

— організаційні ресурси структури виробництва і системи управління (гнучкість керуючої системи, організаційна техніка та ін.);

— просторові (специфіка виробничих приміщень і території підприємства, особливості розташування об'єктів нерухомості, комунікацій, можливості розширення та ін.);

— корпоративна (організаційна) культура (ділова репутація, імідж);

— компетенції підприємства (невід'ємна складова його стратегічних активів, яка віддзеркалює комплекс колективного знання, досвіду та здібностей підприємства, що в поєднанні з унікальною технологією дозволяє створювати (підтримувати) конкурентні переваги та забезпечувати неповторну відмітність підприємства у певному ринковому оточенні).

Сучасні умови господарювання, що формують ринкове середовище вітчизняних промислових підприємств, характеризуються високою динамічністю бізнес-середовища, невизначеністю через продовження війни з РФ. Факторами успіху підприємства на ринку стають не тільки його внутрішні ресурси, але й здатність ефективно управляти ними. При цьому важливе місце займає особливий вид ресурсів — ключові компетенції, що представляють собою оригінальне, ефективне поєднання дефіцитних і специфічних ресурсів, які підприємство використовує більш вміло, ніж його конкуренти [1].

Ключова компетенція — це важливий елемент бізнес-моделі та потенціалу підприємства, комплекс системно накопичених корпоративних знань і досвіду, які у поєднанні з іншими факторами інформаційно-інтелектуального характеру, є необхідною умовою забезпечення особливої, стійкої конкурентної переваги серед інших підприємств у галузі. Процес набуття підприємством ключової компетенції пов'язаний із формуванням інтелектуального капіталу.

Стратегічний потенціал не тільки сприяє максимізації обсягів виробництва продукції за умов оптимального і повного використання ресурсів, але й впливає на здатність підприємства передбачати ймовірні зміни зовнішнього середовища та визначає спроможність на них реагувати [5].

В сучасних умовах задля ефективного функціонування та розвитку в динамічному середовищі зростає необхідність удосконалювати саме компетенції підприємства, котрі полягають у наступному [8]:

— управлінська компетентність (здатність до прийняття та реалізації стратегічних рішень, стратегічні знання);

— здатність до забезпечення виробничо-технологічної ефективності (здатності використання ресурсів, здійснення функцій, основних і допоміжних процесів);

— компетенції персоналу, компонентами яких є: кваліфікація (професійний рівень підготовки, який відповідає певним видам робіт); креативність (здатність до розроблення нових технологічних, організаційних та інших рішень, втілення їх у процесі своєї діяльності); гнучкість (вміння пристосовуватися до внутрішніх і зовнішніх змін на підприємстві);

— організаційна гнучкість, котра забезпечує узгодження між елементами в системі й системи з її оточенням та відображає здатність до змін (у структурі, процесах, функціях, якісному та кількісному складі працівників) у відповідь на зміни у зовнішньому середовищі для реалізації обраної стратегії, збереження конкурентних позицій та створення умов для довгострокової ефективності (здатність змінювати структуру, створювати організаційні умови для розвитку, у тому числі інтеграційна активність, здатність адаптуватись, коригувати та змінювати плани).

При формуванні стратегічного потенціалу підприємства необхідно поєднувати різноманітні компетенції з метою отримання позитивного результату [3; 14].

На формування СП впливає наступне [8; 9; 12]:

— фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, що прямо або опосередковано впливають на його діяльність: конкуренти, посередники, постачальники, клієнти, працівники, фінансові ресурси, основні засоби тощо;

— імідж бізнесу — образ підприємства та ставлення суспільства до його діяльності та продукту на основі сформованих цінностей, що включає корпоративну філософію, історію, зовнішній вигляд організації (візуальний імідж), бізнес-імідж, імідж керівника, репутацію підприємства, корпоративну культуру, соціальну спрямованість діяльності підприємства стосунки з громадськістю, котрі формуються на основі інформації про підприємство, яка надається сторонніми особами чи засобами масової інформації;

— особисті чинники підприємства, що надають перевагу та дозволяють в довгостроковій перспективі зберігати лідируючі позиції — всі фактори, що дозволяють підприємству займати панівне становище та ринку та диктувати свої правила (монопольне становище, ексклюзивність продукції чи діяльності);

— інноваційна активність — НДДКР, використання інноваційних методів управління, виробництва чи організації діяльності, які враховують потреби клієнтів та зміни у їх уподобаннях.

Стратегічний потенціал підприємства є складною, динамічною, гнучкою, поліструктурною системою, котра складається з сукупності взаємозалежних та взаємопов'язаних локальних потенціалів [7; 8; 10; 12]:

— ресурсо-сировинний потенціал (наявність сировини, матеріалів, складських ресурсів; система ресурсів, взаємопов'язана сукупність природних, матеріально-речовинних, енергетичних засобів);

— виробничий (основні виробничі фонди, виробничі площі, виробнича спроможність);

— технологічний (наявність унікальних технологій);

— фінансовий (власні та оборотні засоби, стан активів та їх ліквідність, власний та залучений капітал, рівень фінансової стійкості та платоспроможності, система керування фінансами);

— трудовий (кількість та кваліфікація персоналу, віковий та освітній склад персоналу, рівень компетенції, наявність здібностей та досвіду працівника, менеджмент персоналу, ефективна система навчання та підвищення кваліфікації, система планування кар'єрного росту, гарантована система соціального захисту та ефективна система соціального стимулювання: премій, заохочень, винагород);

— організаційно-управлінський (система управління підприємством, управлінська компетентність, гнучкість організаційної структури, унікальні організаційні знання, адаптивність, ключові компетенції);

— інноваційний (НДДКР, інноваційна активність, технологічні інновації, нові види продукції, новітні схеми та методи управління, інтелектуальний продукт, інтелектуальний капітал);

— інвестиційний (інвестиційна привабливість підприємства, інвестиційний клімат, структура джерел інвестування, напрями інвестування);

— інформаційний (наявність інформаційної системи, систем нагромадження і оброблення інформації,

каналів її поширення, можливості вдосконалення інформаційної бази);

— інфраструктурний (забезпеченість об'єктами інфраструктури всіх підрозділів підприємства);

— маркетинговий (частка ринку підприємства, обсяг продажів, портфель замовлень, конкуренція, попит, пропозиція, контингент реальних та потенційних споживачів підприємства, рекламна діяльність, маркетингові заходи);

— екологічний (екологічність виробництва, засвоєння та використання принципово нових безвідходних технологій, джерел відновлюваної енергії, запровадження принципів циркулярної (кругової) економіки);

— експортний (діапазон ЗЕД, обсяг товарів і послуг, що можуть бути вироблені і реалізовані на світових ринках, наявність міжнародних контрактів);

— резерви підприємства (внутрішньовиробничі та позавиробничі).

Зазначені локальні потенціали тісно взаємопов'язані між собою та їх ефективне використання та взаємодія можлива лише у сукупності, як комплекс складових частин стратегічного потенціалу суб'єкта господарювання.

Стратегічний потенціал підприємства є унікальним, гнучким, мобільним, його важко копіювати, імітувати чи замішувати конкурентам. Формування стратегічного потенціалу підприємства можливе за рахунок наявних ресурсів та їх комбінацій, котрі у довгостроковому періоді повинні забезпечувати бажаний рівень конкурентоспроможності на ринку [6].

З метою забезпечення розвитку та економічного зростання підприємств у непередбачуваних умовах сучасного бізнес-середовища постає необхідність системного характеру розвитку стратегічного потенціалу підприємства, що дозволить активізувати процеси адаптаційних змін, буде сприяти стійкості та стабільності суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, стратегічний потенціал є інтегрованою характеристикою функціонування та розвитку підприємства. Розвиток стратегічного потенціалу сприятиме підвищенню конкурентних позицій підприємства, дійовому функціонуванню та розвитку як у короткострокових, такі в довгострокових періодах, ефективному просуванню продукції підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Потребує подальшого дослідження методика діагностування стратегічного потенціалу підприємства, тобто визначення методів оцінки системи ресурсів і джерел їх поповнення, котрі підприємство має в розпорядженні, зв'язків, можливостей та управлінських здібностей. Діагностика СП повинна здійснюватися на основі аналізу чинників, котрі впливають на діяльність підприємства; вона дозволяє визначити поточний стан підприємства, стійкість, проблеми та перспективи розвитку, напрями формування стратегій розвитку. Ефективно проведена діагностика та оцінка стратегічного потенціалу підприємства стає основою дієвих управлінських рішень при формуванні стратегій розвитку з урахуванням викликів динамічного зовнішнього середовища.

Література:

1. Азаренков Г.Ф., Каткова К.В. Ключові компетенції промислового підприємства. Причорноморські економічні студії. Економіка та управління підприємствами. 2017. Випуск 17. С. 83—86 URL: http://bses.in.ua/journals/2017/17_2017/17.pdf
2. Азарова А.О., Антонюк О.В. Математичні моделі та методи управління стратегічним потенціалом підприємства: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2012. 168 с.
3. Горбань В.Б. Управління стратегічним потенціалом машинобудівного підприємства. URL: <http://intkonf.org/gorban-vb-upravlinnya-strategichnim-potentsialom-mashinobudivnogo-pidpriemstva>
4. Кібук Т.М. Стратегічний потенціал підприємства та його види. Умения и нововведения-2007: III науково-практична конференція. 2008. С. 16—31. URL: https://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/23135.doc.htm
5. Коноплянко Д. Сутність та методи оцінки стратегічного потенціалу підприємства. Економіка та суспільство. 2021. № 34. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-89>
6. Костецька Н.І. Стратегічне управління потенціалом підприємства: теоретико-методичні аспекти. Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут". 2021 № 20. С. 51—55.
7. Орехова А.І. Економічний потенціал підприємства: сутнісні характеристики та структуризація. Економіка і суспільство. 2018. № 17. С. 308—313. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-17-45>
8. Отенко І.П., Даневич О.С. Ключові елементи стратегічного потенціалу підприємства. БІЗНЕС-ІНФОРМ. 2014. № 9. С. 302—307.
9. Павлов К.В. Павлова О.М. Шостак Л.В. Романюк Д.А. Стратегічні напрями нарощення економічного потенціалу підприємства. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія "Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм". 2021. № 14. С. 90—95. DOI: 10.26565/2310-9513-2021-14-09
10. Перевузняк Т.М., Максименко Д.В. Формування стратегічного потенціалу підприємства. Міжнародний науковий журнал "ОСВІТА І НАУКА". 2019. Випуск 1 (26). С. 221—225.
11. Портер М. Конкурентна перевага / переклад з англ. Київ: Наш формат. 2019. 624 с.
12. Самойлик Ю.В. Механізм структуризації стратегічного потенціалу конкурентоспроможності підприємства. Технологический аудит и резервы производства. 2011. № 2 (2). С. 32—35.
13. Ansoff I. The new corporate strategy. URL: <https://archive.org/details/newcorporatestra00anso/page/249/mode/2up>
14. Kravchenko M., Solntsev S., Babenko V., Zhygalkevych Z. Applying sustainable innovations for the development of Ukrainian machine-building enterprises. International Journal of Technology, Management & Sustainable Development. 2020. Vol. 19. Iss. 3. pp. 279—296.
15. Azarenkov, H.F. and Katkova, K.V. (2017), "The core competences of the industrial enterprise", *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, vol. 17, pp. 83—86, available at: http://bses.in.ua/journals/2017/17_2017/17.pdf (Accessed 25 March 2024).
16. Azarova, A.O. and Antoniuk, O.V. (2012), *Matematychni modeli ta metody upravlinnia stratehichnym potentsialom pidpriemstva* [Mathematical models and methods of managing the strategic potential of the enterprise], VNTU, Vinnytsia, Ukraine.
17. Horban', V.B. (2008), "Management of the strategic potential of the machine-building enterprise", available at: <http://intkonf.org/gorban-vb-upravlinnya-strategichnim-potentsialom-mashinobudivnogo-pidpriemstva> (Accessed 25 March 2024).
18. Kibuk, T.M. (2008), "Strategic potential of the enterprise and its types", *Umeniya y novovvedeniya-2007: III naukovopraktychna konferentsiia* [Skills and innovations-2007: III scientific and practical conference], pp. 16—31, available at: https://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/23135.doc.htm (Accessed 25 March 2024).
19. Konoplianko, D. (2021), "Essence and methods of assessment of strategic potential of the enterprise", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-89>
20. Kostets'ka, N.I. (2021), "Strategic management of enterprise potential: theoretical and methodological aspects", *Ekonomichnyj visnyk NTUU "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut"*, vol. 20, pp. 51—55.
21. Oriekhova, A.I. (2018), "Economic potential of the enterprise: essential characteristics and structuring", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 17, pp. 308—313. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-17-45>
22. Otenko, I.P. and Danevych, O.S. (2014), "Key elements of the strategic potential of the enterprise", *BIZNES-INFORM*, vol. 9, pp. 302—307.
23. Pavlov, K.V. Pavlova, O.M. Shostak, L.V. and Romaniuk, D.A. (2021), "Strategic directions of growing the economic potential of the enterprise", *Visnyk KhNU im. V.N. Karazina. Seriiia "Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm"*, vol. 14, pp. 90—95. DOI: 10.26565/2310-9513-2021-14-09
24. Pervuznyk, T.M. and Maksymenko, D.V. (2019), "Formation of the strategic potential of the enterprise", *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "OSVITA I NAUKA"*, vol. 1 (26), pp. 221—225.
25. Porter, M. (2019), *Konkurentna perevaha* [Competitive advantage], Nash format, Kyiv, Ukraine.
26. Samojlyk, Yu.V. (2011), "The mechanism of structuring the strategic potential of the enterprise's competitiveness", *Tekhnolohycheskyj audyt y rezervy proyzvodstva*, vol. 2 (2), pp. 32—35.
27. Ansoff, I. (1988), "The new corporate strategy", available at: <https://archive.org/details/newcorporatestra00anso/page/249/mode/2up> (Accessed 25 March 2024).
28. Kravchenko, M., Solntsev, S., Babenko, V. and Zhygalkevych, Z. (2020), "Applying sustainable innovations for the development of Ukrainian machine-building enterprises", *International Journal of Technology, Management & Sustainable Development*, Vol. 19, Iss. 3, pp. 279—296.

References:

1. Azarenkov, H.F. and Katkova, K.V. (2017), "The core competences of the industrial enterprise", *Ekonomika*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2024 р.

УДК 339.9+331.5:336.5

В. Г. Панченко,
д. е. н., Маріупольський державний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5578-6210>
Ю. В. Пінчук,
магістр з товарознавства та експертизи в митній справі
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0488-0585>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.51

ДЕКАПЛІНГ ЯК НОВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ США І КНР

V. Panchenko,
Doctor of Economic Sciences, Mariupol State University
Y. Pinchuk,
Master in Commodity science and expert examination in customs

DECOUPLING AND DERISKING IN THE INTERNATIONAL ECONOMIC POLICY OF THE US AND CHINA

Мета статті полягає в ідентифікації нових форм реалізації міжнародної економічної політики США і КНР із фокусом на політиці декаплінгу та деріскінгу. Встановлено, що політика стримування Китаю, проголошена США, знаходить своє відображення у політиці декаплінгу. Маючи різноманітні форми прояву, і при цьому не будучи жорстко регламентованою, політика декаплінгу орієнтована на: (1) переформатування ланцюгів створення вартості та ланцюгів поставок і їх насильницького руйнування не з економічних, а із політичних міркувань; (2) ініціювання нових френдшорних та ніашорних форм міжнародної торгівлі; (3) адаптацію агресивної промислової політики, спрямованої на підтримку експансії національних виробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Зроблено висновок, що політика декаплінгу є формою прояву політики неомеркантилізму, яка суперечить принципам СОТ. Легітимізацію політики декаплінгу уможливило маніпулювання безпековою тематикою, яка набула першочергової важливості ще за часів пандемійних рестрикцій поставок, коли анонсовані переваги вільної торгівлі обернулися недоліками залежності від обмеженої кількості постачальників, сконцентрованих в Китаї. Декаплінг було визнано занадто жорсткою політикою самими ж ініціаторами, тому згодом з'явилися альтернативні форми її реалізації — політика деріскінгу, яка однак не давала бажаних результатів по реальному відстороненню китайського бізнесу від доступу до критичних технологій, перш за все для США. Як наслідок, дискусії навколо розвитку і посилення регуляторного інструментарію політики декаплінгу розгортаються із новою потужністю.

The purpose of the article is to identify new forms of implementation of the international economic policy of the United States and China with a focus on the policy of decoupling and derisking. It has been established that the policy of containing China, proclaimed by the United States, is reflected in the policy of decoupling. Having various forms of manifestation, and at the same time not being strictly regulated, the decoupling policy is focused on: (1) reformatting value chains and supply chains and their violent destruction not for economic, but for political reasons; (2) initiation of new friendshore and nearshore forms of international trade; (3) adaptation of an aggressive industrial policy aimed

at supporting the expansion of national producers in both the domestic and foreign markets. It has been established that the policy of decoupling is a form of manifestation of the policy of neo-mercantilism, which contradicts the principles of the WTO. The legitimization of the decoupling policy made it possible to manipulate the topic of security, which became of paramount importance during the pandemic supply restrictions, when the announced advantages of free trade turned into the disadvantages of dependence on a limited number of suppliers concentrated in China. Decoupling was recognized as too harsh a policy by the initiators themselves, so subsequently alternative forms of its implementation appeared — the policy of derisking, which, however, did not give the desired results in actually removing Chinese business from access to critical technologies, primarily for the United States. As a result of discussions around the development and strengthening of regulatory tools, decoupling policies are unfolding with new power.

The US is moving away from neoliberal discourse, accusing China of overcapacity and flooding the market with cheap goods. Although, in fact, if the characteristic "cheap" is replaced by the synonym "affordable", it becomes obvious that for consumers who have low incomes or are trapped in the crisis of the cost of living, there is no alternative to buying precisely "cheap" goods.

The relevant US ministries are concerned about the economic situation in high-tech markets, including those in which China has managed to establish itself as a competitive player: in particular, in the production of solar panels, electric vehicles and lithium batteries. The presence of natural factors of production, increasing labor productivity, maximizing human potential, providing institutional support, stimulating economic modernization and, within its framework, ensuring closed innovation cycles are just some components of a high-level systemic policy — technical development. China has access to raw materials and a large market of skilled labor, almost 5 times larger than the US and EU combined. China's accusations that its producers achieve a price advantage through subsidies are only partially supported. Saving resources of all kinds became possible largely because the Chinese made investments concentrated in narrow areas, planned, without using the stock market and without diluting efforts, while simultaneously reducing production costs for the manufacture of products in the field of wind and solar generation and in general in the field of green energy. The declared course for the implementation of decoupling policy requires the USA to create a large number of new industries, for which it is necessary to have a sufficient supply on the American market of qualified highly paid personnel. Despite the fact that the cost of labor in China has increased significantly, it is still incomparably lower, and despite demographic expectations that are negative in the 10-year period (reduction of the working age population), in the current short-term exacerbation of economic and trade confrontation, China can to provide a full workforce.

Returning to decoupling again requires a significant effort from both countries and causes understandable opposition from businesses for whom the long-term very negative or even catastrophic scenarios of no decoupling are not clear and/or convincing. Therefore, in the conditions of increasing geopolitical tensions in the confrontation between the United States and China, it is important for the parties to find those opportunities for economic cooperation, which for decades were considered to be able to oppose the movement towards military confrontation.

Ключові слова: США, КНР, міжнародна конкуренція, декаплінг, деріскінг, міжнародне виробництво, міжнародна торгівля, міжнародний бізнес, регулювання, торгова війна, альтернативна енергетика, зелені технології, субсидії, інвестиції, глобальні ланцюги створення вартості.

Key words: USA, China, international competition, decoupling, derisking, international production, international trade, international business, regulation, trade war, alternative energy, green technologies, subsidies, investments, global value chains.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Політика стримування Китаю, проголошена США, знаходить своє відображення у політиці декаплінгу. Маючи різноманітні форми прояву, і при цьому не будучи жорстко регламентованою, політика декаплінгу орієнтована на: (1) переформатування ланцюгів створення вартості та ланцюгів поставок і їх насильницького руйнування не з економічних, а із політичних міркувань; (2) ініціювання нових френдшорних та ніашорних форм

міжнародної торгівлі; (3) адаптацію агресивної промислової політики, спрямованої на підтримку експансії національних виробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Без сумнівів, політика декаплінгу є формою прояву політики неомеркантилізму, яка суперечить принципам СОТ. Легітимізацію політики декаплінгу уможливило маніпулювання безпековою тематикою, яка набула першочергової важливості ще за часів пандемійних рестрикцій поставок, коли анонсовані пе-

реваги вільної торгівлі обернулись недоліками залежності від обмеженої кількості постачальників, сконцентрованих в Китаї. Декаплінг було визнано занадто жорсткою політикою самими ж ініціаторами, тому згодом з'явилися альтернативні форми її реалізації — політика деріскінгу (derisking), яка однак не давала бажаних результатів по реальному відстороненню китайського бізнесу від доступу до критичних технологій, перш за все для США. Як наслідок, дискусії навколо розвитку і посилення регуляторного інструментарію політики декаплінгу розгортаються із новою потужністю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема осмислення особливостей реалізації міжнародної економічної політики в умовах загострення геополітичного суперництва набуває підвищеної актуальності, що передбачає глибоке вивчення як існуючого, так і сучасного наукового доробку як зарубіжних, так і українських вчених, в числі яких: М. Гріффітс [1], Новта [2], М.-Г. Аттиназі, Л. Бекельманн, Б. Менє [3], П. Бахрах і М. Барац [4], Р. Болдвін і С. Евенетт [5], Н. Резнікова [6; 7] і Л. Тарасенко [8; 9], О. Булатова і Е. Федоров [10], НД. Русак і О. Іващенко [11], О. Чугаєв [12; 13].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає в ідентифікації нових форм реалізації міжнародної економічної політики США і КНР із фокусом на політиці декаплінгу та деріскінгу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

"Китай та США, дві найбільші економіки світу, мають глибоко взаємопов'язані економічні інтереси, а зміцнення економічного та торговельного співробітництва має велике значення для розвитку обох країн та глобального економічного зростання", — заявив у Пекіні прем'єр Держради КНР Лі Цян на зустрічі з міністром фінансів США Джанет Йеллен 28 лютого 2024 року [14]. "Обидві країни повинні бути партнерами, а не суперниками, а застосування стратегій "декаплінгу" або "маленького двору із високим парканом" (англ. "small yard, high fence") не відповідає фундаментальним інтересам жодної зі сторін і принесе лише величезні збитки підприємствам у двох країнах, економіці і навіть глобальному розвитку" [15].

В даний час розглядається питання щодо обмеження використання Китаєм технологій хмарних обчислень, наданих США, а також про обмеження ввезення китайських транспортних засобів та комплектуючих до США через треті країни. Однак, корисність "високого паркану" для зупинення поширення технологій, на думку Г. Фаррелла та А. Ньюмана, є сумнівною: "навіть щодо передових чіпів необхідно обмежити широкий спектр товарів, щоб зупинити китайські технологічні досягнення, що потребує дотримання вимог з боку компаній у різних країнах". Водночас, стратегія "маленького двору із високим парканом" є окремим прикладом використання потенціалу глобальних економічних мереж для досягнення країнами своїх стратегічних цілей. Топографія мережі породжує тривалий дисбаланс сил

між державами: оскільки асиметричні мережеві структури централізують владу в ключових вузлах, деякі держави можуть "використовувати взаємозалежність як зброю", щоб збирати цінну інформацію або забороняти доступ до мережі супротивникам [16].

У своїх промовах Дж. Йеллен вдається до вживання терміну "перевиробництво", характеризуючи динамічність промислового розвитку в Китаї та завантаженість його виробничих потужностей, відзначаючи, що такий стан справ викликає все більшу стурбованість. Прикметно, що при цьому подібні категоричні оцінки не застосовуються по відношенню до Бангладеш, Філіппін та В'єтнаму, які мають надлишкове виробництво дешевої продукції легкої промисловості, постачання якої здійснюється на ринок США [17]. Іншими словами, США відходять від неоліберального дискурсу, звинувачуючи Китай у надлишку потужностей і наповненні ринку дешевими товарами [18]. Хоча, по суті, якщо характеристики "дешеві" замінити на синонім "доступні", стає очевидним, що для споживачів, які мають низькі доходи або потрапили в пастку кризи вартості життя, альтернативи купівлі саме "дешевих" товарів не існує.

Особливе занепокоєння з боку відповідних міністерств США викликає економічна кон'юнктура високотехнологічних ринків, зокрема, тих, в яких Китаю вдалось зарекомендувати себе як конкурентоспроможний гравець: зокрема, у сфері виробництва сонячних панелей, електромобілів і літєвих батарей [19]. Наявність природних факторів виробництва, підвищення продуктивності, максимальне розкриття людського потенціалу, забезпечення інституційної підтримки, стимулювання економічної модернізації і в її рамках — забезпечення замкнених інноваційних циклів [20] — лише деякі із складових системної політики високотехнологічного розвитку. Китай має доступ до сировини, і до великого, практично в 5 разів більшого ніж США та ЄС разом узяті, ринку кваліфікованих трудових ресурсів. Ще в 2003 році голова компанії Сіменс заявляв, що "Китай виховує в 10 разів більше інженерів, ніж Німеччина, і через 20 років це спрацює як тригер раптової зміни, яка насправді не є раптовою — просто протягом цілого покоління буде створюватись перевага в кількості людей, які можуть розвивати нові технології" [21].

Звинувачення Китаю в тому, що його виробники досягають цінової переваги за рахунок субсидування, мають лише часткове підтвердження. Економія ресурсів усіх видів стала можливою багато в чому тому, що китайці здійснювали інвестиції концентровано на вузьких напрямках, планово, не використовуючи фондовий ринок і не розмиваючи зусилля, одночасно скорочуючи витрати виробництва на виготовлення продукції у сфері вітрової і сонячної генерації і в цілому у сфері зеленої енергії. Нині політичні дії у США безапеляційно заявляють про лідерські амбіції в окреслених вище сферах, адже перехід від традиційних енергетичних ресурсів до зеленої енергії — це те, на чому зараз зосереджується весь світ. Втім анонсована першість ще має бути доведена на практиці, адже міжнародні рейтинги фіксують першість Китаю [22].

Світову індустрію виробників сонячних панелей досить складно порівнювати, оскільки компанії заявляють про різні розміри та виробничі потужності. Деякі ком-

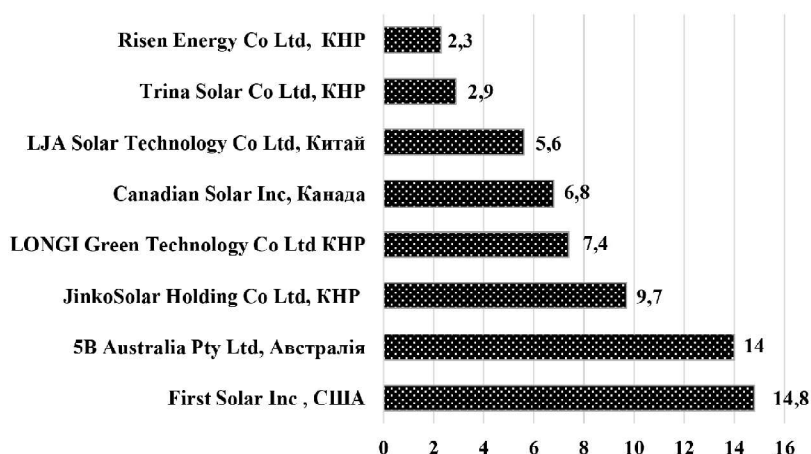

Рис. 1. Провідні компанії-виробники сонячних фотоелектричних систем у світі у 2021 році (у гігават)

Джерело: [23].

панії звітують про річну потужність модулів, у той час як інші — про потужність за весь термін служби. Попри те, що у 2021 році в числі лідерів були американські компанії (див. Рис. 1), за даними на початок 2024 року кон'юнктура змінилась.

Першу позицію посіла компанія LONGi Solar Technology Co, Ltd (Сіань, Китай) — один із найбільших виробників сонячних панелей у світі зі щорічним доходом у 8,416 млрд дол. [23]. Компанія виробляє 30 ГВт високоефективних сонячних пластин та модулів на рік. LONGi уклала масштабну угоду про продаж потужностей у 576 МВт Nofar Energy (Румунія) для реалізації фотоелектричного (PV) проєкту в Румунії із введенням в експлуатацію об'єктів у 2025 році. JinkoSolar Holding Co., Ltd. (Шанхай, Китай) є другим найпотужнішим виробником сонячних панелей. Компанія володіє дев'ятьма виробництвами по всьому світу та має річну потужність 31 ГВт для сонячних пластин, 19 ГВт для сонячних елементів та 36 ГВт для сонячних модулів. Trina Solar Co., Ltd (Чанчжоу, Китай) — китайська компанія-виробник сонячних панелей, акції якої з 2020 року котируються на Шанхайській фондовій біржі. Четверту позицію посідає Canadian Solar Inc. (Гуелф, Канада) - канадський виробник сонячних модулів, яка за останні

20 років перетворилася на одного зі світових гравців у сонячній галузі — понад 63 ГВт сонячних модулів було поставлено у понад 160 країн світу. Hanwha Solutions Corporation (Сеул, Південна Корея) — виробник сонячних модулів з науково-дослідними центрами у Німеччині, Кореї, Китаї та Малайзії, який був заснований у Німеччині у 1999 році. Після того, як Hanwha Group викупила його після банкрутства, фірма локалізувалась у Кореї. Шосту позицію посідає Risen Energy Co., Ltd. (Нінбо, Китай) — публічна китайська компанія, заснована 1986 року. Risen Energy — одна із найстаріших компаній із виробництва сонячної енергії, що діють досі, має річну потужність сонячних модулів 19,1 ГВт та виробляє сонячні модулі PERC, HJT та Bifacial. На сьомій позиції — First Solar Inc. (Темпе, США) — американський виробник сонячних модулів, що виробляє сонячні модулі промислового масштабу, які часто використовуються на сонячних електростанціях. На восьмій позиції — Wuxi Suntech Power Co., Ltd. (Уси, Китай), яка постачає сонячні модулі у понад 100 країн світу загальною потужністю 30 ГВт [23].

Погрози вводити подальші санкції по відношенню до китайських виробників і піднімати торговельні бар'єри, якщо Китай не змінить свою промислову та торго-

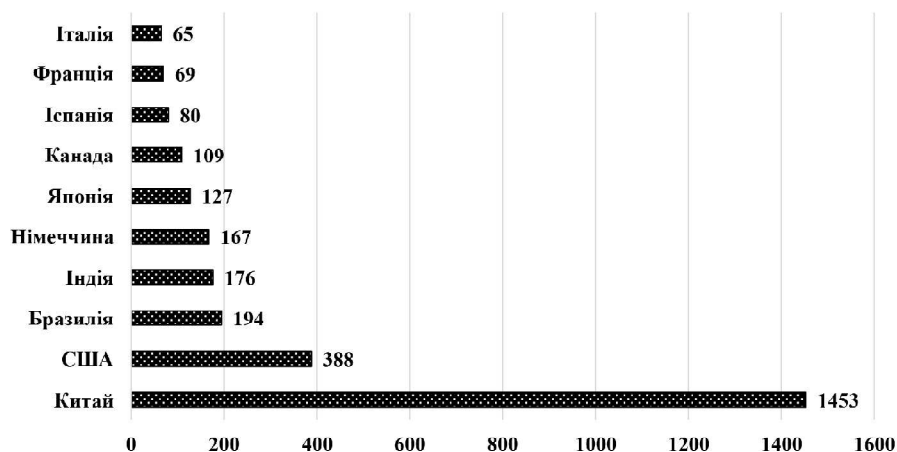

Рис.2. Країни-лідери за встановленою потужністю відновлюваної енергії у всьому світі у 2023 році (у гігаватах)

Джерело: [23].

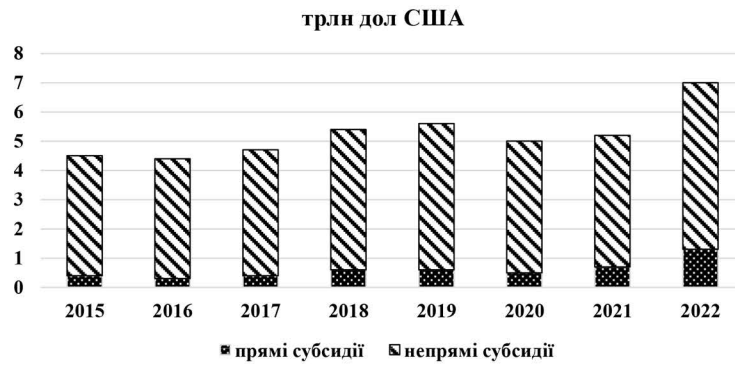

Рис. 3. Зростання субсидій на викопне паливо як глобальний тренд

Джерело: [24].

вельну політику, стосуються звинувачення в надлишку потужностей, і не лише тих, що уможливають нарощення китайського експорту (див. Рис. 2).

У сучасній економічній термінології концепція перевиробництва стосується опису стадії економічної кризи, одночасного порушення балансу споживання і виробництва у всьому світі. Однак у випадку "кризи як стадії бізнес-циклу" мова йде про загальне скорочення споживання. Відкритий, вільний ринок мав би підтримуватись США, оскільки у світі навіть ще не зафіксовано глобальної рецесії, вона має регіональні і тимчасові прояви. Дехто з дослідників побачив у діях США ознаки меркантилізму. Дійсно, в історії мали місце дії, наприклад, Британського уряду, який обмежував можливість іспанських підприємств постачати більш дешеву продукцію, знищуючи вовну, яку експортувала Іспанія. США у 1980-х роках змогли фактично примусити Японію припинити свій більш дешевий експорт. Японці знайшли творчий спосіб виконати вимоги США — вони обмежили експорт низькотехнологічних товарів, але при цьому збільшили експорт середньо- і високотехнологічних товарів: наприклад, замість експорту дешевих автомобілів вони експортували дорожчі автомобілі. Тоді на ринку США американські виробники змогли відновити свої позиції, і при цьому японські компанії змогли продов-

жувати заробляти за рахунок експансії преміальних сегментів ринку.

Проводити історичні паралелі нерепрезентативно, адже масштаби платіжних і, зокрема, торговельних дисбалансів Китаю та його партнерів не були досяжні півстоліття тому з огляду на тодішній ступінь лібералізації міжнародної торгівлі. Але не сьогодні: США можуть ввести тарифи та інші обмеження на власній території, однак вони не можуть розповсюдити ці дії шляхом стандартних інструментів регулювання міжнародної торгівлі в Європі, Африці, Азії. Також неможливим є згортання виробництва на території Китаю через володіння американськими компаніями контрольними пакетами акцій компаній виробників, як це робилося 10 і більше років тому. Китай зміг побудувати систему виробників, які не залежать фінансово і організаційно від зовнішнього впливу.

Субсидування Китаєм свого виробництва мало б регулюватися наднаціональними інститутами, перш за все СОТ, у законодавчому полі. У зв'язку із втратою регуляторної влади СОТ, використання затверджених США обмежень виглядає, по суті, як порушення конкуренції самими США. Особливо це питання постає дискусійним у ситуації глобального використання субсидій на викопне паливо в умовах енергетичної кризи (див. Рис. 3).

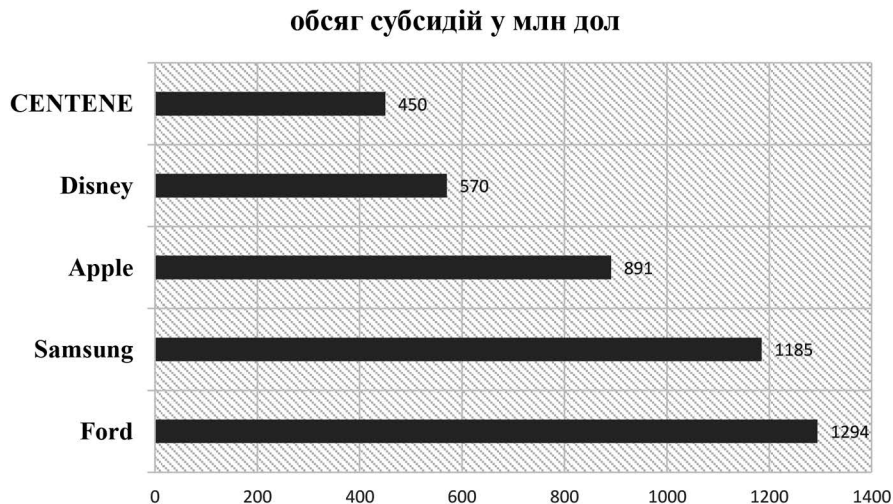

Рис. 4. Американські компанії, які отримали наймасштабніші пакети урядової допомоги та субсидій (у млн дол США)

Джерело: [26].

Така ж ситуація — у інших секторах. Відповідно із даними Звіту наглядової групи Good Jobs First і профспілкової федерації UNI Global Union, з 2012 року по сьогодні компанія Amazon отримала 4,7 млрд. дол. у вигляді субсидій. Лідером у державних субсидіях за підсумками 2021 року став автовиробник Ford, який отримав 1,3 млрд дол фінансування від штатів Кентуккі та Теннессі для будівництва заводів електромобілів і акумуляторів. Виробник електроніки Samsung посідає друге місце по відомим субсидіям із загальним розміром 1,2 млрд. дол. у вигляді різних податкових знижок і грантів, наданих штатом Техас в обмін на будівництво заводу з виготовлення мікросхем. Інші технологічні та медіа-компанії з мільярдними чистими доходами, такі як Apple, Disney і Oracle, також фігурують у першому списку з такими проєктами, як науково-дослідні центри, переміщення корпоративних офісів і офісних містечок, що приносить їм сотні мільйонів доларів у вигляді податкових знижок і грантів [25].

Для сприяння зарубіжній експансії Amazon було надано субсидій на 262,6 млн дол. для будівництва центру обробки даних у Монреалі в Канаді, і 180 млн дол. для центру обробки даних у Сан-Паулу в Бразилії. Загалом Amazon отримувала державні субсидії для будівництва 407 об'єктів у 13 країнах. Серед них — субсидії для дата-центрів в Аргентині, Бахреїні, Чилі та Ірландії, а також для двох дата-центрів у Китаї та чотирьох в Індії.

Проголошений курс на реалізацію політики декаплінгу вимагає від США створення великої кількості нових виробництв, для чого потрібно мати достатню пропозицію на американському ринку кваліфікованого високооплачуваного персоналу. Попри те, що вартість робочої сили в Китаї значно зросла, вона все ж незрівнянно менша, і, не дивлячись на демографічні очікування, які є негативними у періоді 10 років (скорочення працездатного населення), в умовах поточного короткострокового загострення економічного і торговельного протистояння Китай може забезпечити себе робочою силою повною мірою.

Вкрай чутливою є співпраця США і КНР у секторі напівпровідників, де накладання Сполученими Штатами санкцій також має величезний зворотний ефект [27], оскільки Китай вже виробляє власні напівпровідники, швидкість та обсяг пам'яті яких наближається до рівня продукції, виробництво якої контролюється США та їх союзниками [28]. Такі заборони і рестрикції дійсно мають руйнівний вплив на китайську економіку, що ризикує викликати зустрічні дії, тим самим, затягнувши двох лідерів міжнародної торгівлі у нову торгову війну. На порядку денному — нарощення зустрічних заборон на постачання рідкоземельних металів з боку Китаю, яке може завдати істотної шкоди США.

ВИСНОВКИ

Внутрішня політика США й надалі буде зосереджена на питаннях концентрації економічного та технологічного потенціалу всередині країни. Крім флагманських проєктів Дж. Байдена щодо пожвавлення промислової та дослідницької діяльності, уряд США поступово складає списки "стратегічних технологій" у рамках своїх режимів експортного та інвестиційного контролю,

не формулюючи при цьому чітких критеріїв останніх. Міністр торгівлі Китаю Ван Веньтао називає санкції США, які вже були введені в дію, образливими, а використання експортного контролю — зброєю [15]. Разом ці два інструменти свідомого обмеження міжнародної торгівлі в найчутливіших для обох країн сферах ускладнюють, якщо не унеможливають ведення міжнародної торговельної політики на принципах вільної торгівлі. По суті, неможливо намагатися просувати вільну ринкову економіку і при цьому використовувати санкції, економічну ефективність яких складно обґрунтовувати, не апелюючи до безпекового чинника.

Враховуючи, що реальний декаплінг завдає важких ударів по взаємній торгівлі США та Китаю, особливо у середньостроковому періоді, була здійснена спроба перейти до деріскінгу — ослабленої форми декаплінгу, яка зрештою не досягла компромісного результату, на який розраховували її ініціатори. Повернення до декаплінгу знову вимагає від обох країн значного напруження сил і викликає зрозумілу протидію з боку бізнесу, для якого довгострокові дуже негативні або й катастрофічні сценарії відсутності декаплінгу не є зрозумілими та/або переконливими. Відтак в умовах наростання геополітичної напруженості у протистоянні між США та Китаєм сторонам важливо знайти ті можливості економічної співпраці, які десятиліттями вважалися такими, що можуть протидіяти руху до військового протистояння.

Література:

1. Griffiths, Mark. *Macroeconomic Policy Challenges in Conflict and Post-Conflict Countries: Experience and Lessons from the Middle East*. Macroeconomic Policy in Fragile States. 2021. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198853091.003.0019>
2. Novta, N. and Pugacheva, E. *The Macroeconomic Costs of Conflict*. IMF Working Paper. 2020. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2020/English/wp2020110-print-pdf.ashx> (Accessed 12 April 2024).
3. Attinasi, M. G., Boeckelmann, L., and Meunier, B. *The economic costs of supply chain decoupling*. 2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2839~aaf35001a3.en.pdf>
4. Bachrach, P., and Baratz, M. S. *Two Faces of Power*. *American Political Science Review*. 1962. vol. 56 (4), p. 947—952.
5. Baldwin R., and Evenett S. J. *The Collapse of Global Trade, Murky Protectionism, and the Crisis: Recommendations for the G20*. Centre for Economic Policy Research. 2011. p. 1—9.
6. Резнікова Н.В., Панченко В.Г. Репортажі із цивілізаційних фронтів. На передовій міжнародної економічної політики Київ: Аграр Медіа Груп, 2023. 234 с.
7. Резнікова Н., Панченко В. Мінні поля міжнародної економічної політики: як країнам не втратити здатність до розвитку. Київ: Аграр Медіа Груп, 2022. 674 с.
8. Резнікова Н., Тарасенко Л. Сучасні тренди в міжнародній торгівлі та міжнародному русі капіталів в умовах нових викликів глобальному співробітництву. *Ефективна економіка*. № 4 (квітень). 2024. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.31>

9. Резнікова Н., Тарасенко Л. Міжнародна економічна політика в умовах конфліктогенності глобального середовища: ризики економічного протистояння. Інвестиції. № 8 (квітень). 2024. С. 83—90. URL: DOI: 10.32702/2306-6814.2024.8.83

10. Булатова О. В., Федоров Е. В. Інструментарій оцінки ризиків безпекового розвитку країн. Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Економіка. 2021. № 22. С. 73—87.

11. Резнікова Н., Русак Д., Іващенко О. Загрози стійкості глобальних ланцюжків поставок і створення вартості з позицій міжнародної політекономії російсько-української війни і макроекономічної нестабільності. Економіка та держава. 2022. № 6. С. 10—15.

12. Чугаєв, О. А. Економічна сила країн як невід'ємний атрибут міжнародних економічних відносин. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2013. № 117, С. 203—210.

13. Чугаєв, О. А. Вимірювання сили економічного іміджу країн світу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. № 12, С. 67—72.

14. CGTN. Premier Li: China, U.S. economies complementary, interests integrated. 2024. URL: <https://news.cgtn.com/news/2024-02-28/Premier-Li-China-U-S-economies-complementary-interests-integrated-1rzkn0YhdhS/p.html>

15. Lee J. The "Small Yard, High Fence" Mirage: Why Sino-U.S. Tech Competition Will Not Be Contained. 2024. URL: <https://fulcrum.sg/the-small-yard-high-fence-mirage-why-sino-u-s-tech-competition-will-not-be-contained/>

16. Farrell H., Newman A. Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion. *International Security*. 2019. Vol. 44 (1). P. 42—79.

17. Liberty Street Economics. The Investment Cost of the U.S.—China Trade War. 2020. URL: <https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2020/05/the-investment-cost-of-the-us-china-trade-war/>

18. CNN. Read: Joe Biden's remarks as prepared for delivery in Iowa. 2019. URL: <https://edition.cnn.com/2019/06/11/politics/joe-biden-iowa-remarks/index.html>

19. Peterson Institute for International Economics. Five years into the trade war, China continues its slow decoupling from US exports. 2023. URL: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/five-years-trade-war-china-continues-its-slow-decoupling-us-exports>

20. Financial Times. China set to account for less than half of US's low-cost imports from Asia. 2023. URL: <https://www.ft.com/content/ad0e35e2-caad-4908-bedf-3489a85ec239>

21. Milwaukee Journal Sentinel. China engineers its next great leap — its students. 2003. URL: <https://eu.jsonline.com/story/archives/2017/08/02/china-engineers-its-next-great-leap-its-students/527951001/>

22. China Briefing. China's FDI Trends: Sources, Destinations, and Key Sectors. 2024. URL: <https://www.china-briefing.com/news/chinas-fdi-trends-sources-destinations-and-key-sectors-2022/> (Accessed

14 April 2024)

23. Statista2024. Leading solar PV manufacturing companies worldwide in 2021. 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1259927/leading-solar-technology-manufacturers-pipeline-capacity/>

24. Statista2024. Fossil Fuel Subsidies on the Rise. 2024. URL: <https://www.statista.com/chart/31016/volume-of-global-fossil-fuel-subsidies-timeline/>

25. AP News. EU announces an investigation into Chinese subsidies for electric vehicles. 2023. URL: <https://apnews.com/article/eu-china-electric-vehicle-subsidy-investigation-15ec926e756a36a7612a66623ccea51f>

26. Statista2024. The Companies Getting Paid by States, 2023. URL: <https://www.statista.com/chart/26833/biggest-state-level-subsidy-packages-in-the-us/>

27. European Commission. Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre. 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063

28. Statista2024. Impacts on U.S. companies operating in China due to China's industrial policy changes from 2019 to 2022. 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1292688/us-business-impacts-due-to-chinas-industrial-policies/>

References:

1. Griffiths, M. (2021), "Macroeconomic Policy Challenges in Conflict and Post-Conflict Countries: Experience and Lessons from the Middle East", *Macroeconomic Policy in Fragile States*. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198853091.003.0019>

2. Novta, N. and Pugacheva, E. (2020), "The Macroeconomic Costs of Conflict", IMF Working Paper, available at: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2020/English/wp2020110-print-pdf.ashx> (Accessed 12 April 2024)

3. Attinasi, M. G., Boeckelmann, L., and Meunier, B. (2023), "The economic costs of supply chain decoupling", available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2839~aaf35001a3.en.pdf> (Accessed 12 April 2024)

4. Bachrach, P., and Baratz, M. S. (1962), "Two Faces of Power", *American Political Science Review*, vol. 56(4), pp. 947—952.

5. Baldwin R., and Evenett S. J. (2011), "The Collapse of Global Trade, Murky Protectionism, and the Crisis: Recommendations for the G20", *Centre for Economic Policy Research*, pp. 1—9.

6. Reznikova N.V., Panchenko V.G. (2023), *Reportazhi iz tsyvilizatsiinykh frontiv. Na peredovii mizhnarodnoi ekonomichnoi polityky* [Reports from civilizational fronts. At the forefront of international economic policy], Agrarian Media Group, Kyiv, Ukraine.

7. Reznikova, N. and Panchenko, V. (2022), *Minni poliamizhnarodnoi ekonomichnoi polityky: iak krainam nevratyty zdatnist; do rozvytku* [Minefields of internationaleconomic policy: how countries do not lose their ability todevelop], Ahrar Media Hrup, Kyiv, Ukraine.

8. Reznikova, N. and Tarasenko, L. (2024), "Current trends in international trade and the international movement of capital in the conditions of new challenges

to global cooperation", *Efektivna ekonomika*, vol. 4. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.31>

9. Reznikova, N and Tarasenko, L. (2024), "International economic policy in conditions of instability of the global environment: risks of economic confrontation", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 8, pp.83-90. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.8.83

10. Bulatova, O. V. and Fedorov, E. V. (2021), "A toolkit for assessing the risks of security development of countries", *Bulletin of Mariupol State University. Series: Economics*, vol. 22, pp. 73—87.

11. Reznikova, N., Rusak, D. and Ivashchenko, O. (2022), "Threats to the sustainability of global supply chains and value creation from the standpoint of the international political economy of the Russian-Ukrainian war and macroeconomic instability", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6., pp. 10—15.

12. Chugayev, O. A. (2013), "Economic power of countries as an integral attribute of international economic relations", *Actual Problems of International Relations*, vol. 117 (2), pp. 203—210.

13. Chugayev, O. A. (2015), "Measuring the strength of the economic image of the countries of the world", *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, vol. 12, pp. 67—72.

14. CGTN (2024), "Premier Li: China, U.S. economies complementary, interests integrated", available at: <https://news.cgtn.com/news/2024-02-28/Premier-Li-China-U-S-economies-complementary-interests-integrated-1rzKn0YhdhS/p.html> (Accessed 12 Apr 2024).

15. Lee, J. (2024), "The "Small Yard, High Fence" Mirage: Why Sino-U.S. Tech Competition Will Not Be Contained", available at: <https://fulcrum.sg/the-small-yard-high-fence-mirage-why-sino-u-s-tech-competition-will-not-be-contained/> (Accessed 12 Apr 2024).

16. Farrell, H. and Newman, A. (2019), "Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion", *International Security*, vol. 44, no. 1, pp. 42—79.

17. Liberty Street Economics (2020), "The Investment Cost of the U.S. — China Trade War", available at: <https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2020/05/the-investment-cost-of-the-us-china-trade-war/> (Accessed 12 April 2024)

18. CNN (2019), "Read: Joe Biden's remarks as prepared for delivery in Iowa", available at: <https://edition.cnn.com/2019/06/11/politics/joe-biden-iowa-remarks/index.html> (Accessed 12 April 2024)

19. Peterson Institute for International Economics (2023), "Five years into the trade war, China continues its slow decoupling from US exports", available at: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/five-years-trade-war-china-continues-its-slow-decoupling-us-exports> (Accessed 12 April 2024).

20. Financial Times (2023), "China set to account for less than half of US's low-cost imports from Asia", available at: <https://www.ft.com/content/ad0e35e2-caad-4908-bedf-3489a85ec239> (Accessed 12 April 2024).

21. Milwaukee Journal Sentinel (2003), "China engineers its next great leap — its students", available at: <https://eu.jsonline.com/story/archives/2017/08/02/>

china-engineers-its-next-great-leap-its-students/527951001/ (Accessed 13 April 2024).

22. China Briefing (2024), "China's FDI Trends: Sources, Destinations, and Key Sectors", available at: <https://www.china-briefing.com/news/chinas-fdi-trends-sources-destinations-and-key-sectors-2022/> (Accessed 12 April 2024).

23. Statista (2024), "Leading solar PV manufacturing companies worldwide in 2021", available at: <https://www.statista.com/statistics/1259927/leading-solar-technology-manufacturers-pipeline-capacity/> (Accessed 12 Apr 2024).

24. Statista (2024), "Fossil Fuel Subsidies on the Rise", available at: <https://www.statista.com/chart/31016/volume-of-global-fossil-fuel-subsidies-timeline/> (Accessed 15 Apr 2024).

25. AP News (2023), "EU announces an investigation into Chinese subsidies for electric vehicles", available at: <https://apnews.com/article/eu-china-electric-vehicle-subsidy-investigation-15ec926e756a36a7612a66623-ccae51f> (Accessed 12 April 2024).

26. Statista (2023), "The Companies Getting Paid by States", available at: <https://www.statista.com/chart/26833/biggest-state-level-subsidy-packages-in-the-us/> (Accessed 15 Apr 2024).

27. European Commission (2023), "Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre", available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063 (Accessed 12 April 2024).

28. Statista (2024), "Impacts on U.S. companies operating in China due to China's industrial policy changes from 2019 to 2022", available at: <https://www.statista.com/statistics/1292688/us-business-impacts-due-to-chinas-industrial-policies/> (Accessed 12 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 26.04.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б») Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД № 4/2024

*Н. В. Резнікова,
д. е. н., професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, НН інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2570-869X>

*Л. О. Тарасенко,
магістр міжнародних економічних відносин, НН інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-3292-5284>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.59

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА США І КНР ЯК ФАКТОР ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ФРАГМЕНТАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

N. Reznikova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of World Economy and International Economic Relations, Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

L. Tarasenko,

Master of International Economic Relations,

Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

INTERNATIONAL ECONOMIC POLICY OF THE USA AND CHINA AS A FACTOR OF GEOPOLITICAL FRAGMENTATION OF THE GLOBAL ECONOMY

Мета статті полягає в ідентифікації тригерів і форм прояву геополітичної фрагментації світової економіки під впливом загострення економічного протистояння США і КНР. Виокремлено політику стримування Китаю, політику декаплінгу, дерискінеу, решорингу, френдшорингу. Встановлено, що у той час, як у торгівлі між США та Китаєм спостерігаються численні ознаки розриву, торговельні відносини між ЄС та Китаєм, попри застереження з приводу збільшення торговельного дефіциту, залишаються відносно стабільними. Нами виокремлено різні типи декаплінгу: торговельний, фінансовий, інвестиційний, технологічний, інформаційний, ресурсний. "Декаплінг" використовується для опису абсолютної (і небажаної) кінцевої точки у взаємовідносинах, коли економічні зв'язки з Китаєм будуть повністю розірвані. Проте, "декаплінг" також означає поступовий чи раптовий процес розриву існуючих зв'язків із Китаєм. Ефект декаплінгу окремих типів політик є очевидним, і в їхньому числі політика санкцій, політика експортного контролю, політика інвестиційних обмежень, які створюють прямі правові бар'єри на шляху економічного обміну з Китаєм, щоб зупинити конкретні потоки товарів і капіталу. Опоередкований ефект декаплінгу має також і промислова політика, реалізація якої розрахована на більш тривалий час. Наприклад, Закон ЄС про промисловість з нульовим рівнем викидів передбачає, що згодом ЄС має бути спроможним задовольнити 40 % свого попиту на екологічно чисті технології. Закон про стратегічно важливу сировину ставить аналогічні цілі в галузі видобутку та переробки стратегічної сировини. Подібну політику називають "решорингом" або процесом повернення ланцюжків поставок із раніше "офшорних" локацій. Політика решорингу є складовою політики декаплінгу від Китаю, і частково реалізується, окрім вищезазначених, і такими нормативними інструментами, як Закон про чіпи/мікросхеми та Інструмент боротьби з примусом.

У відповідь на політику "декаплінгу" китайське керівництво ухвалило Закон про експортний контроль, Закон про протидію іноземним санкціям та Адміністративні заходи щодо вихідних інвестицій підприємств. Для міжнародного бізнесу поширення санкцій, експортного контролю та перевірки інвестицій означатимуть поглиблення фрагментації світової торгівлі.

Найбільший ефект декаплінгу Китаю пов'язаний не із самим процесом запровадження обмежень, а із очікуваннями їхньої імплементації. З позицій перспектив вільної торгівлі викликає занепокоєння той факт, що політика декаплінгу, що впроваджується між суперниками, мотивована міркуваннями національної/економічної безпеки, не врівноважується відповідними зусиллями підвищення відкритості між союзниками. І навіть тоді, коли більшість ініціатив щодо забезпечення економічної безпеки включають ініціативи френдшорингу, вони також містять елементи рещорингу та промислової політики, як в американському Законі про чіпи та науку, так і в Законі про зниження інфляції перевага надається вітчизняному виробництву, а не іноземним компаніям із країн-союзників.

The Chinese economy retains its role as an important driver of the global economy. The policy of containing the growth of China, which is being implemented by Western countries, regulatory competition, manifestations of protectionism, and a system of restrictions on access to advanced technologies affect the world economy, which cannot develop in the usual concepts of market competition and the realization by national economies of their comparative advantages. There is a conscious management of the international division of labor. China's role as a source of stability in international production and supply chains is artificially diminished. One of the significant components determining the slowdown in China's economic growth is the intensification of strategic rivalry between the United States and China and, accordingly, the American-Chinese trade and economic war, as well as its particular manifestations in the form of American and European sanctions imposed on China. The prerequisites for initiating a policy of decoupling China and containing its growth took shape as China increased its economic, technological, and partly military power.

The decoupling policy as a form of containing China's growth is based on the willingness to use administrative restrictions on the import of goods and the export of capital in the name of the supposed preservation of manufacturing jobs in the US and EU. This approach contradicts the secular interpretations of globalization and its necessity, but is justified by considerations of ensuring basic economic interests and economic security. In general, EU countries are far from united in their reaction to the proposal to join anti-Chinese sanctions, since many of them do not intend to leave the lucrative Chinese market.

We have distinguished various types of decoupling: trade, financial, investment, technological, informational, resource. The biggest effect of China's decoupling is not related to the process of introducing restrictions, but to the expectations of their implementation. Decoupling policies implemented between rivals, which are motivated by national and economic security considerations, are not balanced by corresponding efforts to increase openness between allies, making decoupling policies akin to protectionist policies. Even when economic security initiatives include friendshoring initiatives, they also contain elements of reshoring and industrial policies that favor domestic production over foreign companies from allied countries. Accordingly, the subsidization and creation of mechanisms to promote national production, as well as the stimulation of domestic demand and the development of SMEs as a reason for the implementation of China's decoupling policy, is used by US and EU politicians without any reservations in accordance with the principles of free trade and perfect competition.

The emphasis is not so much on limiting imports, but on blocking the transfer and leakage of advanced technologies to China that help increase its technical, export and military potential. However, traditional, classic protectionist practices such as increased import tariffs and administrative restrictions on entering markets have also begun to be applied quite widely to Chinese companies.

European countries are adapting derisking policies as a less radical decoupling scenario. China is aimed at mutually beneficial cooperation with participants in integration agreements, recognizes rivalry through interaction, and advocates peaceful competition without escalating confrontation. China's approaches to integration agreements are linked to its own economic capabilities and interests, but the policy of containing China involves dividing countries into two blocs — pro-Chinese and pro-American, which in itself complicates the prospects for building mutually beneficial economic relations that are not based on geopolitical pressure factors.

Attempts are being formed to create alternative sustainable trade and logistics chains without the participation of China, especially in strategically important sectors of the economy. The idea of "engagement" of the maximum possible number of countries and economies in a common network of relationships has given way to concepts of localizing production on one's own territory (reshoring) or in a narrow group of political allied countries (friendshoring), and restrictions are placed on the geography of capital and technology flows in the form of a situationally determined circle of acceptable partners.

Ключові слова: міжнародний економічний розвиток, міжнародна економічна політика, міжнародна торгівля, міжнародні фінанси, міжнародне співробітництво, конкуренція, кооперація, глобальні ланцюги вартості, глобальні ланцюги поставок, економічна дипломатія, економічна безпека, глобалізація, фрагментація, регулювання, неопroteкціонізм, політика стримування, конфлікт, суперництво, торгова війна, санкції, технології, експорт, імпорт, ПІІ, США, Китай, ЄС, Індія, Південно-Східна Азія.

Key words: international economic development, international economic policy, international trade, international finance, international cooperation, competition, cooperation, global value chains, global supply chains, economic diplomacy, economic security, globalization, fragmentation, regulation, containment policy, conflict, rivalry, trade war, sanctions, technology, exports, imports, FDI, USA, China, EU, India, Southeast Asia.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ознаки геополітичної фрагментації світової економіки стають дедалі виразнішими. Згідно з масштабним дослідженням Міжнародного валютного фонду (МВФ), ПІІ все частіше спрямовуються не в географічно близькі країни, а до країн, між якими встановлено стійкі геополітичні зв'язки, особливо в такі стратегічні галузі й сфери, як напівпровідники, телекомунікації, критично важливі ресурси та "зелені" технології.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми оцінки ефектів декаплінгу для міжнародної торгівлі були висвітлені в науковому доробку авторських колективів на чолі із П. Еппінгером [1], Г. Фельбермаєром [2], Б. Лімом [3], Дж. Ву [4]. Суперечності деглобалізації, фрагментації та регіоналізації опинились в дослідницькому ракурсі М.-Г. Аттиназі, Л. Бекельманн, Б. Менє [5], П. Бахрах і М. Барац [6], В. Беллоу [7; 8], Р. Болдвін і С. Евенетт [9], О. Булатової і Е. Федорова [10], М. Гріффітса, Ф. де Імуса, К. Ісмаїла, Г. Раміреза, Р. Чаїдзе, Р. Аль Аміна [11], Е. Моравчика [12], Н. Новта [13], В. Панченка [14; 15; 16; 17], Д. Русака і О. Іващенко [18; 19], О. Чугаєва [20; 21].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає в ідентифікації форм прояву геополітичної фрагментації світової економіки під впливом загострення економічного протистояння США і КНР.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У 2016 році під час передвиборчої кампанії Д. Трамп оголосив: "Ми не можемо й надалі дозволяти Китаю гвалтувати нашу країну" [22], запевнивши виборців, що він використає свої навички ведення переговорів, щоб досягти більш "справедливої угоди" для американських робітників, акцентувавши, в першу чергу, на проблемах міжнародної торгівлі. Після того, як він обійняв посаду Президента США, на початку свого терміну Д. Трамп виклав чотири пункти свого неопroteкціоністського "китайського плану", який мав би забезпечити торговельні поступки з боку Китаю: (1) оголосити Китай валютним маніпулятором; (2) протистояти Китаю в питаннях інтелектуальної власності та примусової передачі технологій; (3) тиснути на Китай, щоб він припинив експортні субсидії та покращив трудові та екологічні стандарти; (4) знизити ставки корпоративного податку в США з метою активізації інвестицій у американський виробничий сектор. По мірі усвідомлення неспроможності окреслених планів бути реалізованими, Д. Трамп оголосив наміри запровадити мита на китайську продукцію вартістю понад 550 млрд дол, і Китай відповів митами на американські товари на суму понад 185 млрд дол. Торгова війна спричинила тиск на американський ринок праці, де було скорочено понад 300 000 робочих місць, а запроваджені мита, по суті, були перекладені на американських споживачів [23]. Дослідження Федерально-го резервного банку Нью-Йорка та Колумбійського університету показали, що американські компанії втрати-

Рис. 1. Динаміка ПІІ у Китаї протягом 2022 року за секторами економіки (у мільярдах доларів)

Джерело: складено авторами за [38].

ли щонайменше 1,7 трлн дол у вартості акцій через тарифи США на китайський імпорт [24].

Запропоновані Д. Трампом неопротекціоністські інструменти корекції торговельного дефіциту спрацювали: дефіцит США з Китаєм у 2020 році склав 311 млрд дол проти 419 млрд дол у 2018 році. Прикметно, що цілепокладання Д. Трампа зменшити імпорт безпосередньо з Китаю призвели до значного збільшення імпорту із суміжних з Китаєм економік, що було пов'язано, в першу чергу, зі специфікою побудови глобальних ланцюжків створення вартості. По суті, "бенефіціарами" цього торговельного протистояння стали В'єтнам, Мексика, Таїланд, Південна Корея, Малайзія та інші. І хоча запровадження мит по відношенню до китайської продукції й переформатувало частково торгові потоки, але не призвело до широкомасштабного імпортозаміщення товарів американського виробництва.

Під час президентської кампанії 2020 року Дж. Байден критикував підхід Д. Трампа до врегулювання торговельних суперечок із Китаєм, звинувативши тарифну політику Д. Трампа в завданні шкоди американським фермерам, виробникам і споживачам, зауваживши, що "Америці потрібно бути споживачем, щоб приборкати "зловживаючу" економічну поведінку Китаю", але стверджував, що неопротекціоністський підхід Трампа не був дієвим [25]. Пізніше адміністрація Дж. Байдена спростовувала торговельну політику Д. Трампа за її зосередженість на проблемі ліквідації торговельного дефіциту й ігноруванні таких питань, як внутрішня конкурентоспроможність, залучення підтримки з боку союзників і партнерів для вирішення питань, що викликають занепокоєння, і заохочення інвестицій всередині країни. Адміністрація Дж. Байдена посилила координацію контролю за експортом технологій, гармонізувавши вимоги контролю за експортом напівпровідників та їх виробництва з Японією та Нідерландами. Адміністрація Дж. Байдена переосмислила економічну конкуренцію США з Китаєм: віднині конкуренція з Китаєм має використо-

вуватись для стимулювання збільшення внутрішніх інвестицій у американську конкурентоспроможність. Було здійснено понад 2 трлн дол інвестиції в технології чистої енергії, інфраструктуру, напівпровідники та сучасне виробництво, чому сприяли прийняті Закон про зниження інфляції, Закон про чіпи і науку та Закон про інвестиції в інфраструктуру та робочі місця.

Обсяг ПІІ у ключові галузі Китаю скоротився вдвічі у період між початком торгової війни між США та Китаєм у 2018 та 2022 роках. Найвиразніше ця тенденція проявляється у китайській напівпровідниковій промисловості, де до 2022 року інвестиції становили лише третину від рівня 2018 року після запровадження США неопротекціоністських обмежень щодо цього сектора. За цей період інвестиції в чіп-індустрію Європи, навіть інших частин Азії значно зросли [26].

Основними секторами економіки Китаю, у які були залучені ПІІ протягом 2022 року, є підприємства готельного бізнесу разом з ресторанным, які отримали понад 33 мільярди доларів США (див. Рис. 1), компанії логістичного та телекомунікаційного сектору, які отримали близько 24 мільярдів доларів інвестицій, а також сфера нерухомості, що залучила більше 23 мільярдів доларів США.

Витрати, пов'язані зі зростанням інвестиційних бар'єрів вздовж ліній геополітичних розломів, будуть високими. За оцінками МВФ, якщо світ розколеться на блок, очолюваний Китаєм, і блок, який очолює США, світовий обсяг виробництва скоротиться приблизно на один відсоток через п'ять років і приблизно на два відсотки у довгостроковій перспективі. Ці втрати будуть розподілені нерівномірно: за прогнозами, найбільш руйнівний вплив відчуватимуть країни з низьким рівнем доходу, пов'язані з блоком, в якому домінує Китай, оскільки вони втратять доступ до інвестицій і технологій багатьох країн з розвинутою економікою. Проте втрати для очолюваного США блоку також будуть значними, оскільки країни, які мають тісні зв'язки з Китаєм, такі як

Таблиця 1. Найбільші джерела ПІІ у Китаї протягом 2022 року

Країна/Регіон	Новостворені підприємства з ПІІ	Частка (у %)	Реалізований обсяг ПІІ (у 100 млн доларах США)	Частка (у %)
Гонконг	15814	41,1	1372,4	72,1
Сінгапур	1176	3,1	106	5,6
Британські Віргінські острови	218	0,6	66,3	3,5
Південна Корея	1593	4,1	66	3,5
Японія	828	2,2	46,1	2,4
Нідерланди	103	0,3	44,9	2,4
Німеччина	422	1,1	25,7	1,4
Кайманові острови	157	0,4	24,2	1,3
США	1583	4,1	22,1	1,2
Велика Британія	609	1,6	16	0,8
Макао	2313	6	12,4	0,7
Малайзія	309	0,8	11,3	0,6
Об'єднані Арабські Емірати	37	0,1	9,6	0,5
Франція	185	0,5	7,6	0,4
Самоа	65	0,2	7,5	0,4

Джерело: [38].

Японія, Південна Корея і Німеччина, зазнають значних збитків.

М.-Г. Аттиназі, Л. Бекельманн, Б. Менсь у дослідженні "Економічні витрати декаплінгу ланцюгів поставок" [27] умовно виокремили "країни західного блоку" і "країни східного блоку" й встановили, яким мав би бути вибір економічного партнера — США чи Китай — для Індії, Мексики та Бразилії в разі, аби вони послуговувались виключно економічними міркуваннями, а не геополітичними. Виявилось, що на глобальні втрати лише незначно впливають альтернативні варіанти декаплінгу, однак на рівні країни результати неоднорідні, і частково пояснюються географічною близькістю: Бразилія отримає відносно невелику вигоду від приєднання до "західного блоку", тоді як Індія втратить більше від приєднання до "західного блоку". У короткостроковому періоді вплив декаплінгу в кілька разів вищий, ніж у довгостроковому, оскільки робітники не можуть коригувати свою заробітну плату, а виробники не можуть швид-

ко змінювати свою мережу постачальників; у короткостроковій перспективі інші фактори, окрім жорсткої заробітної плати, наприклад, наявність критично важливих ресурсів, які важко замінити (наприклад, літій або рідкісні мінерали), можуть призвести до тимчасових зупинок виробництва або фінансових викривлень (наприклад, у вигляді зростання премій за ризик); у довгостроковій перспективі до каналів передачі шоків від декаплінгу відносять транскордонне поширення знань та інвестиції, яке також може впливати на продуктивність та на темпи зростання; фрагментація торгівлі спричинить значні витрати у вигляді суттєвого викривлення умов торгівлі, зниження добробуту та підвищення цін. Цікаво, що, за розрахунками МВФ, Європа виявиться найменш уразливою з усіх регіонів у разі геополітичної фрагментації, хоча витрати однаково будуть значними [26].

Китай, у свою чергу, навіть попри чисельні виклики, продовжує залишатися одним із основних напрямків для

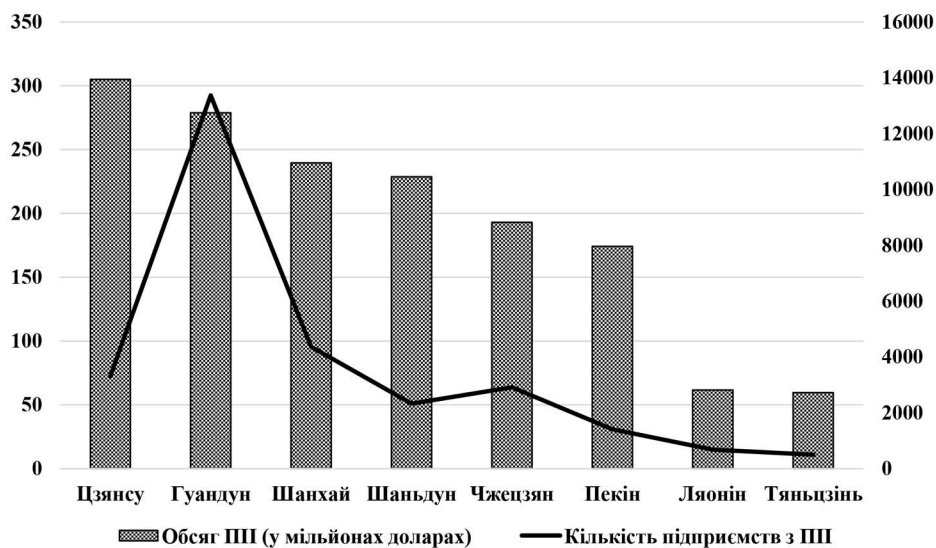

Рис. 2. Обсяги потоків ПІІ до кожної провінції Китаю у 2022 році (у мільйонах доларів)

Джерело: [38].

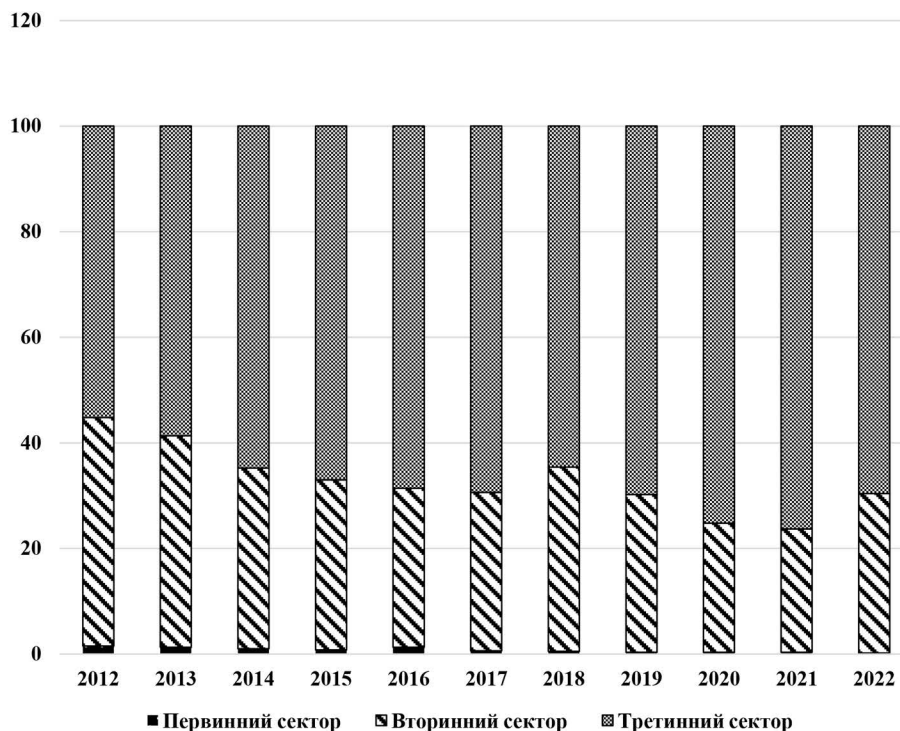

Рис. 3. Розподіл за роками залучених ПІІ в Китаї в період 2012–2022 років (у %)

Джерело: [38].

ПІІ та споживчих ринків у світі. Унікальні китайські ланцюги поставок також складно замінити в короткостроковій перспективі. Тому, великі компанії, які прагнуть світового успіху, не можуть ігнорувати це. Більше того, китайський уряд активізував свої ініціативи стосовно залучення іноземних інвестицій шляхом покращення бізнес-середовища для міжнародних компаній та інвесторів.

За даними MOFCOM [38], у 2022 році основні джерела ПІІ в Китаї лишалися такими самими і порівнянні з минулими роками (див. Табл. 1).

При розрізненні за країнами, нові підприємства з ПІІ з 15 найбільших джерел складали усього 25 413, що становить 66% від загальної кількості ПІІ по всій країні. Обсяг реалізованих при цьому ПІІ склав 183,8 мільярда доларів США, що становить 97,2% від загального обсягу по країні. У 2022 році в Китаї спостерігалася значна активність у сфері ПІІ, особливо з боку 10 провідних провінцій, які внесли значний вклад у загальний показник країни. Ці провінції-лідери, включаючи Гуандун, Шанхай, Цзянсу, Чжецзян, Фуцзянь, Шаньдун, Пекін, Хайнань, Сичуань і Цзянсу, разом склали 86,2% і 86% від загального обсягу ПІІ відповідно.

Регіональний аналіз додатково розкриває розподіл ПІІ у різних частинах Китаю. У 2022 році нові ПІІ у східному, центральному та західному регіонах складали відповідно 86,6%, 7% та 6,4% від загального обсягу країни, а обсяг реалізованих ПІІ також відображав цей розподіл з відповідними показниками 86,9%, 7,3% та 5,8. Такі дані свідчать про економічну вагомість та привабливість східного регіону як основного напрямку для іноземних інвестицій у Китаї. Хоча центральні та західні регіони також внесли значний внесок, вони виявилися менш активними порівняно зі східним регіоном як у створенні нових ПІІ, так і в обсязі реалізованих інвестицій. При

детальному аналізі за регіональним розподілом (див. Рис. 2) можна відзначити, що найбільша частина нових ПІІ у 2022 році припадала на провінції Гуандун, Шанхай та Цзянсу — 13 365, 4 359 та 3 303 відповідно.

Протягом 2022 року в Китаї спостерігався певний рівень розподілу ПІІ між різними галузями економіки. Найбільш значний внесок був здійснений у третинному секторі, що становило 87,1% від загального обсягу новостворених ПІІ. Первинний та вторинний сектори мали мінімальний внесок, відповідно 0,9% та 12%. Ця тенденція також відображалася у реалізованих обсягах ПІІ, які складали відповідно 69,6%, 30,2% та 0,3% (див. Рис. 3). Ця тенденція підкреслює зростаюче значення секторів, спрямованих на надання послуг, що відповідає економічній динаміці Китаю. Основними одержувачами інвестиційних потоків були підприємства та організації з виробництва, надання бізнес-послуг, проведення наукових досліджень, інформаційного сектору, оптової та роздрібної торгівлі, нерухомості та фінансів.

Ознаки економічної фрагментації від загострення американо-китайського суперництва менш очевидні при аналізі впливу на міжнародний рух товарів і послуг. Наприклад, обсяг торгівлі між США та Китаєм досяг рекордного рівня у 2022 році. Проте дослідження Інституту міжнародної економіки Петерсона продемонструвало, що з 2018 року експорт США до Китаю відстає від експорту інших країн, зокрема в сегменті торгівлі автомобілями, літаками, напівпровідниками та послугами [28]. Американські підприємства також скорочують імпорту з Китаю, переорієнтовуючись на ринки В'єтнаму, Таїланду та Індії. За однією з оцінок, на Китай незабаром буде припадати менше половини американського імпорту з Азії [29].

В одному з аналітичних досліджень МВФ зазначалося, що компанії все частіше вдаються до стратегії "ре-

шорингу" ("re-shoring") та "френдшорингу" ("friend-shoring"). Після торгової війни між США та Китаєм у 2018 році згадка цих термінів у звітах про прибутки БНП збільшилася щонайменше у шість разів [30]. У зазначеному дослідженні проведено аналіз багатовимірною індексу вразливості до переміщення ПІІ, і зроблено висновки, що в середньому країни з ринками, що формуються, і країни, що розвиваються, більш вразливі до такого переміщення, ніж країни з розвинутою економікою. Здебільшого це пов'язано із залежністю країн з ринком, що формується, і країн, що розвиваються, від ПІІ з країн, з якими вони відносно не пов'язані геополітично. Декілька великих ринків, що розвиваються, в різних регіонах демонструють високу вразливість до переміщення ПІІ, що вказує на те, що сценарій фрагментації є ризиком не тільки для декількох країн. Подальше скорочення ПІІ та зміна їхнього географічного розподілу, ймовірно, матиме серйозний негативний вплив на країни, що приймають, через зниження накопичення капіталу та розвитку технологій.

Президент Комісії Урсула фон дер Ляєн вперше використала термін "дерискінг" ("de-risking") у своїй промові в березні 2023 року, коли пояснила, що ЄС не хоче "розривати" економічні, суспільні, політичні чи наукові зв'язки. Натомість вона закликала до перегляду відносин в "деяких сферах, де торгівля та інвестиції створюють ризики для економічної та національної безпеки" [31]. Хоча Європейська Комісія (ЄК) поняття "дерискінг" використовує як синонім "зменшення ризиків", слід конкретизувати, що у контексті санкцій йдеться про "фінансові установи, які припиняють або обмежують ділові відносини без розбору з широкими категоріями клієнтів, замість того, щоб аналізувати та керувати конкретними ризиками, пов'язаними з цими клієнтами" [32]. Таким чином, ЄК використовує термін "дерискінг" для виокремлення менш радикального сценарію декаплінгу.

У доповіді "Торгівельні маршрути після пандемії COVID-19" Польський економічний інститут представив чотири сценарії нової моделі глобальних торгових шляхів внаслідок потенційного переміщення частини виробництва з Китаю до інших країн, що, за їхніми розрахунками, може призвести до зниження ВВП Китаю на 1,64 відсотка [33]. У варіанті, найбільш сприятливому для країн-членів ЄС, найбільшим бенефіціаром від решорингу/френдшорингу стане Польща (8,3 млрд дол), Німеччина (8,3 млрд дол), Чехія (4,9 млрд дол) та Франція (4,3 млрд дол). Експертами було виокремлено чотири сценарії: (1) часткове перенесення виробництва з Китаю до країн Південно-Східної Азії та Індії; (2) "національний патріотизм" — заміна частини постачання з Китаю вітчизняною продукцією окремих країн; (3) посилення країн Центральної Європи у ролі "фабрики ЄС" для заміщення частини імпорту ЄС із Китаю; (4) поєднання сценаріїв "національний патріотизм" і "країни Центральної Європи як фабрика ЄС". У сценарії, який передбачає скорочення поставок напівфабрикатів і готової продукції з Китаю на 10 відсотків і заміну їх вітчизняною продукцією, найбільшу абсолютну вигоду отримають країни Північної Америки, за якими йдуть ЄС-14 (старі держави-члени ЄС без Сполученого Королівства), а також країни Східної та Південно-Східної Азії. Залежно від регіону це спричинить щорічне збільшення створення

решорингу доданої вартості на 0,2—0,48 відсотка. У Європі ефект буде виразнішим у нових державах-членах ЄС (ЄС-13), ніж у ЄС-14: 0,31 відсотка та 0,20 відсотка відповідно.

Найбільший ефект декаплінгу Китаю пов'язаний не із самим процесом запровадження обмежень, а із очікуваннями їхньої імплементації. Наприклад, заходи контролю над експортом напівпровідників у Китай, запроваджені США у жовтні 2022 року, спрямовані лише на високотехнологічні напівпровідники, але це стало тригером для реконфігурації всієї світової промисловості напівпровідників з тим, щоб уникнути ризиків, пов'язаних із китайським ринком. З позицій перспектив вільної торгівлі викликає занепокоєння той факт, що неопро текціоністська політика декаплінгу, що впроваджується між суперниками, мотивована міркуваннями національної/економічної безпеки, не врівноважується відповідними зусиллями підвищення відкритості між союзниками. І навіть тоді, коли більшість ініціатив щодо забезпечення економічної безпеки включають ініціативи френдшорингу, вони також містять елементи решорингу та промислової політики, як в американському Законі про чіпи та науку (the US CHIPS and Science Act), так і в Законі про зниження інфляції (the Inflation Reduction Act) перевага надається вітчизняному виробництву, а не іноземним компаніям із країн-союзників. В опитуванні серед американських компаній, які працюють у Китаї, проведеному в червні 2022 року, близько 87 відсотків респондентів заявили, що на їхній бізнес у Китаї вплинуло торгове протистояння між США та Китаєм. Негативні наслідки змін у промисловій політиці Китаю поглиблювалися з 2019 року, і китайські клієнти активно переорієнтовувалися зі споживання продуктів або послуг американських компаній на вітчизняні, а також посилювалась конкуренція з боку раніше неконкурентоспроможних місцевих компаній [34]. У березні 2024 року Міністр фінансів США Дж. Йеллен розкрила зростання в Китаї обсягів виробництва обладнання для сонячної енергетики, електромобілів та літійових акумуляторів, назвавши це "несумлінною конкуренцією, яка завдає шкоди американським виробникам". Дж. Йеллен анонсувала, що усіляко чинитиме тиск на Китай, який, нарощуючи промисловий потенціал, тим самим "спотворює світову економіку": "У минулому в таких галузях, як металургія та алюміній, підтримка уряду Китаю призвела до значних надмірних інвестицій і надлишкових потужностей; це зберегло виробництво та зайнятість у Китаї, але змусило промисловість в решті світу скорочуватися" [35]. ЄК так само розпочала розслідування щодо субсидій, які Китай надає виробникам електромобілів. "Світові ринки зараз переповнені дешевшими китайськими електромобілями, а їхня ціна штучно підтримується за рахунок величезних державних субсидій. Це спотворює наш ринок", — відзначила президент ЄК Урсула фон дер Ляєн [36].

ВИСНОВКИ

Окреслене свідчить, що політика стримування Китаю — це своєрідна нормативна платформа, що спирається на два стовпи: геополітичний та геостратегічний. З геополітичної точки зору, запроваджена по відношенню до Китаю політика стримування легітимізує його ста-

тус регіональної держави. З геостратегічної точки зору, стримування Китаю забезпечує подальше домінування США. Цю точку зору підтримує П. Наварро [37], який зазначає: "Сполучені Штати Америки не терплять рівних конкурентів. Як вони продемонстрували у XX столітті, вони мають намір залишатися єдиною у світі регіональною гегемонією. Тому можна очікувати, що Сполучені Штати Америки підуть на багато чого, щоб стримати Китай. Головна турбота США в Азії — не пошук вирішення конфлікту в Південно-Китайському морі, а збалансування зростаючого впливу Китаю".

Багато країн вважають політику США протекційністською і надмірно обмежувальною стосовно Китаю. У цьому контексті ЄС може представити принципово інший підхід, при якому будь-яка жорсткість по відношенню до Китаю, мотивована міркуваннями безпеки, супроводжується обіцянкою відповідного відкриття для партнерів. За допомогою точної та орієнтованої на Китай стратегії економічної безпеки ЄС може одночасно зберегти свою роль прихильника вільної торгівлі, застрахуватися від ризиків та залучити до себе країни, що не приєдналися до політики стримування.

Література:

1. Eppinger, P., Felbermayr, G. J., Krebs, O., and Kukharsky, B. Decoupling global value chains. 2021.
2. Felbermayr, G., Gans, S., Mahlkow, H., and Sandkamp, A. N. Decoupling Europe. Kiel Policy Brief. 2021. vol. 153.
3. Lim, B., Yoo, J., Hong, K., and Cheong, I. Impacts of reverse Global Value Chain (GVC) factors on global trade and energy market. *Energies*. 2021. vol. 14 (12).
4. Wu, J., Wood, J., and Huang, X. How does GVC reconstruction affect economic growth and employment? Analysis of USA-China decoupling. *Asian-Pacific Economic Literature*. 2021. vol. 35 (1), p. 67—81.
5. Attinasi, M. G., Boeckelmann, L., and Meunier, B. The economic costs of supply chain decoupling. 2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwp/ecb.wp2839~aaf35001a3.en.pdf>
6. Bachrach, P., and Baratz, M. S. Two Faces of Power. *American Political Science Review*. 1962. vol. 56 (4), p. 947—952.
7. Bello W. Deglobalization: Ideas for a New World Economy. Zed Books. 2004.
8. Bello, W. The twin debacles of globalization. Focus on the Global South. 2002. URL: <https://ratical.org/co-globalize/TDofG.pdf>
9. Baldwin R., and Evenett S. J. The Collapse of Global Trade, Murky Protectionism, and the Crisis: Recommendations for the G20. Centre for Economic Policy Research. 2011. p. 1—9.
10. Булатова О. В., Федоров Е. В. Інструментарій оцінки ризиків безпекового розвитку країн. Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Економіка. 2021. № 22. С. 73—87.
11. Griffiths, Mark. Macroeconomic Policy Challenges in Conflict and Post-Conflict Countries: Experience and Lessons from the Middle East. *Macroeconomic Policy in Fragile States*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198853091.003.0019>
12. Moravcsik, A. Taking preferences seriously: A liberal theory of international politics. *International organization*. 1997. vol. 51 (4). p. 513—553.
13. Novta, N. and Pugacheva, E. The Macroeconomic Costs of Conflict. IMF Working Paper. 2020. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2020/English/wpia2020110-print-pdf.ashx> (Accessed 12 April 2024)
14. Панченко, В. Г. 2018. Теоретичні підходи до визначення економічної сили та економічних інтересів держави як детермінант її економічної політики (випадок неопротекціонізму). *Інвестиції: практика та досвід*, (5), 12—19.
15. Панченко, В. Г. 2017. Трансформація інструментів класичного протекціонізму в сучасних умовах світового господарства: конфлікт теорії та практики. *Інвестиції: практика та досвід*, (18), 11—16.
16. Резнікова Н.В., Панченко В.Г. Репортажі із цивілізаційних фронтів. На передовій міжнародної економічної політики Київ: Аграр Медіа Груп, 2023. 234 с.
17. Резнікова Н., Панченко В. Мінні поля міжнародної економічної політики: як країнам не втратити здатність до розвитку. Київ: Аграр Медіа Груп, 2022. 674 с.
18. Резнікова Н., Русак Д., Іващенко О. Вплив російсько-української війни на зелений перехід та енергетичну кризу: підходи лідерів ринку консалтингових послуг до ідентифікації тригерів загострення глобальних проблем економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2022. № 6.
19. Резнікова Н., Русак Д., Іващенко О. Загрози стійкості глобальних ланцюжків поставок і створення вартості з позицій міжнародної політекономії російсько-української війни і макроекономічної нестабільності. *Економіка та держава*. 2022. № 6. С. 10—15.
20. Чугаєв, О. А. Економічна сила країн як невід'ємний атрибут міжнародних економічних відносин. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2013. № 117, С. 203—210.
21. Чугаєв, О. А. Вимірювання сили економічного іміджу країн світу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. № 12, С. 67—72.
22. POLITICO. Trump: 'We can't continue to allow China to rape our country'. 2016. URL: <https://www.politico.com/blogs/2016-gop-primary-live-updates-and-results/2016/05/trump-china-rape-america-222689>
23. Reuters. Timeline: Key dates in the U.S.-China trade war. 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/idUSKCN1UR5RW/>
24. Liberty Street Economics. The Investment Cost of the U.S.—China Trade War. 2020. URL: <https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2020/05/the-investment-cost-of-the-us-china-trade-war/>
25. CNN. Read: Joe Biden's remarks as prepared for delivery in Iowa. 2019. URL: <https://edition.cnn.com/2019/06/11/politics/joe-biden-iowa-remarks/index.html>
26. International Monetary Fund. World Economic Outlook. A Rocky Recovery. 2023. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/%20WEO/Issues/2023/04/11/world-economic-outlook-april-2023?cid=bl-com-spring2023flagships-WEOEA2023001>

27. European Central Bank. The economic costs of supply chain decoupling. 2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2839~aaf35001a3.en.pdf>

28. Peterson Institute for International Economics. Five years into the trade war, China continues its slow decoupling from US exports. 2023. URL: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/five-years-trade-war-china-continues-its-slow-decoupling-us-exports>

29. Financial Times. China set to account for less than half of US's low-cost imports from Asia. 2023. URL: <https://www.ft.com/content/ad0e35e2-caad-4908-bedf-3489a85ec239>

30. IMF eLibrary. Chapter 4 Geoeconomic Fragmentation and Foreign Direct Investment. 2023. URL: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400224119/CH004.xml>

31. European Commission. Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre. 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063

32. U.S. Department of the Treasury. Treasury Department Announces 2023 De-Risking Strategy. 2023. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1438>

33. Polish Economic Institute. China may lose as much as USD 172 billion annually due to production delocation. URL: <https://pie.net.pl/en/china-may-lose-as-much-as-usd-172-billion-annually-due-to-production-delocation/>

34. Statista2024. Impacts on U.S. companies operating in China due to China's industrial policy changes from 2019 to 2022. 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1292688/us-business-impacts-due-to-chinas-industrial-policies/>

35. AP News. Yellen says China's rapid buildup of its green energy industry 'distorts global prices'. URL: <https://apnews.com/article/china-yellen-manufacturing-treasury-economics-69fa4b2bf1dca8ca408381-189383717a>

36. AP News. EU announces an investigation into Chinese subsidies for electric vehicles. 2023. URL: <https://apnews.com/article/eu-china-electric-vehicle-subsidy-investigation-15ec926e756a36a7612a66623ccea51f>

37. Huffpost. Mearsheimer on Strangling China & the Inevitability of War. 2016 URL: https://www.huffpost.com/entry/mearsheimer-on-strangling_b_9417476

38. China Briefing. China's FDI Trends: Sources, Destinations, and Key Sectors. 2024. URL: <https://www.china-briefing.com/news/chinas-fdi-trends-sources-destinations-and-key-sectors-2022/> (Accessed 12 April 2024).

References:

1. Eppinger, P., Felbermayr, G. J., Krebs, O., and Kukharsky, B. (2021), "Decoupling global value chains", CESifo Working Paper, vol. 9079

2. Felbermayr, G., Gans, S., Mahlkow, H., and Sandkamp, A. N. (2021), "Decoupling Europe", Kiel Policy Brief, vol. 153.

3. Lim, B., Yoo, J., Hong, K., and Cheong, I. (2021), "Impacts of reverse Global Value Chain (GVC) factors on global trade and energy market", *Energies*, vol. 14 (12).

4. Wu, J., Wood, J., and Huang, X. (2021), "How does GVC reconstruction affect economic growth and employment? Analysis of USA-China decoupling.", *Asian — Pacific Economic Literature*, vol. 35(1), pp. 67—81.

5. Attinasi, M. G., Boeckelmann, L., and Meunier, B. (2023), "The economic costs of supply chain decoupling", available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2839~aaf35001a3.en.pdf> (Accessed 12 April 2024).

6. Bachrach, P., and Baratz, M. S. (1962), "Two Faces of Power", *American Political Science Review*, vol. 56 (4), pp. 947—952.

7. Bello, W. (2004), *Deglobalization: Ideas for a New World Economy*, Zed Books, London, UK.

8. Bello, W. (2002), "The twin debacles of globalization", *Focus on the Global South*, available at: <https://ratical.org/co-globalize/TDofG.pdf> (Accessed 12 April 2024).

9. Baldwin R., and Evenett S. J. (2011), "The Collapse of Global Trade, Murky Protectionism, and the Crisis: Recommendations for the G20", *Centre for Economic Policy Research*, pp. 1—9.

10. Bulatova, O. V. and Fedorov, E. V. (2021), A toolkit for assessing the risks of security development of countries", *Bulletin of Mariupol State University. Series: Economics*, vol. 22, pp. 73—87.

11. Griffiths, Mark, (2021), "Macroeconomic Policy Challenges in Conflict and Post-Conflict Countries: Experience and Lessons from the Middle East", *Macroeconomic Policy in Fragile States*, available at: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198853091.-003.0019> (Accessed 12 April 2024).

12. Moravcsik, A. (1997), "Taking preferences seriously: A liberal theory of international politics", *International organization*, vol. 51 (4), pp. 513—553.

13. Novta, N. and Pugacheva, E. (2020), "The Macroeconomic Costs of Conflict", *IMF Working Paper*, available at: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2020/English/wpia2020110-print-pdf.ashx> (Accessed 12 April 2024).

14. Panchenko, V. G. (2018), "Theoretical approaches to determining the economic power and economic interests of the state as determinants of its economic policy (the case of neo-protectionism)", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 5, pp. 12—19.

15. Panchenko, V. G. (2017), "Transformation of the instruments of classical protectionism in the modern conditions of the world economy: a conflict of theory and practice", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 11—16.

16. Reznikova N.V., Panchenko V.G. (2023), *Reportazhi iz tsyvilizatsiynykh frontiv. Na peredovii mizhnarodnoi ekonomichnoi polityky* [Reports from civilizational fronts. At the forefront of international economic policy], Agrarian Media Group, Kyiv, Ukraine.

17. Reznikova, N. and Panchenko, V. (2022), *Minni poliamizhnarodnoi ekonomichnoi polityky: iak krainam nevtratyty zdatnist; do rozvytku* [Minefields of international economic policy: how countries do not lose their ability to develop], Ahrar Media Hrup, Kyiv, Ukraine.

18. Reznikova, N., Rusak, D. and Ivashchenko, O. (2022), "Impact of the Russian-Ukrainian war on the green transition and energy crisis: approaches of the leaders of the consulting services market to identifying triggers of aggravation of global economic development problems", *Efektivna ekonomika*, vol. 6.
19. Reznikova, N., Rusak, D. and Ivashchenko, O. (2022), "Threats to the sustainability of global supply chains and value creation from the standpoint of the international political economy of the Russian-Ukrainian war and macroeconomic instability", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 10—15.
20. Chugayev, O. A. (2013), "Economic power of countries as an integral attribute of international economic relations", *Actual Problems of International Relations*, vol. 117 (2), pp. 203—210.
21. Chugayev, O. A. (2015), "Measuring the strength of the economic image of the countries of the world", *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, vol. 12, pp. 67—72.
22. POLITICO (2016), "Trump: 'We can't continue to allow China to rape our country'", available at: <https://www.politico.com/blogs/2016-gop-primary-live-updates-and-results/2016/05/trump-china-rape-america-222689> (Accessed 12 April 2024).
23. Reuters (2019), "Timeline: Key dates in the U.S.-China trade war", available at: <https://www.reuters.com/article/idUSKCN1UR5RW/> (Accessed 12 April 2024).
24. Liberty Street Economics (2020), "The Investment Cost of the U.S.-China Trade War", available at: <https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2020/05/the-investment-cost-of-the-us-china-trade-war/> (Accessed 12 April 2024).
25. CNN (2019), "Read: Joe Biden's remarks as prepared for delivery in Iowa", available at: <https://edition.cnn.com/2019/06/11/politics/joe-biden-iowa-remarks/index.html> (Accessed 12 April 2024).
26. International Monetary Fund (2023), "World Economic Outlook. A Rocky Recovery", available at: <https://www.imf.org/en/Publications/%20WEO/Issues/2023/04/11/world-economic-outlook-april-2023?cid=bl-com-spring2023flagships-WEOEA2023001> (Accessed 12 April 2024).
27. European Central Bank (2023), "The economic costs of supply chain decoupling", available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2839~aaf35001a3.en.pdf> (Accessed 12 April 2024).
28. Peterson Institute for International Economics (2023), "Five years into the trade war, China continues its slow decoupling from US exports", available at: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/five-years-trade-war-china-continues-its-slow-decoupling-us-exports> (Accessed 12 April 2024).
29. Financial Times (2023), "China set to account for less than half of US's low-cost imports from Asia", available at: <https://www.ft.com/content/ad0e35e2-caad-4908-bedf-3489a85ec239> (Accessed 12 April 2024).
30. IMF eLibrary (2023), "Chapter 4 Goeconomic Fragmentation and Foreign Direct Investment", available at: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400224119/CH004.xml> (Accessed 12 April 2024).
31. European Commission (2023), "Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre", available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063 (Accessed 12 April 2024).
32. U.S. Department of the Treasury (2023), "Treasury Department Announces 2023 De-Risking Strategy", available at: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1438> (Accessed 12 April 2024).
33. Polish Economic Institute (2020), "China may lose as much as USD 172 billion annually due to production delocation", available at: <https://pie.net.pl/en/china-may-lose-as-much-as-usd-172-billion-annually-due-to-production-delocation/> (Accessed 12 April 2024).
34. Statista2024 (2024), "Impacts on U.S. companies operating in China due to China's industrial policy changes from 2019 to 2022", available at: <https://www.statista.com/statistics/1292688/us-business-impacts-due-to-chinas-industrial-policies/> (Accessed 12 April 2024).
35. AP News (2024), "Yellen says China's rapid buildup of its green energy industry 'distorts global prices'", available at: <https://apnews.com/article/china-yellen-manufacturing-treasury-economics-69fa4b2bf1-dca8ca408381189383717a> (Accessed 12 April 2024).
36. AP News (2023), "EU announces an investigation into Chinese subsidies for electric vehicles", available at: <https://apnews.com/article/eu-china-electric-vehicle-subsidy-investigation-15ec926e756a36a7612a666-23ccea51f> (Accessed 12 April 2024).
37. Huffpost (2016), "Mearsheimer on Strangling China & the Inevitability of War", available at: https://www.huffpost.com/entry/mearsheimer-on-strangling_b_9417476 (Accessed 12 April 2024).
38. China Briefing (2024), "China's FDI Trends: Sources, Destinations, and Key Sectors", available at: <https://www.china-briefing.com/news/chinas-fdi-trends-sources-destinations-and-key-sectors-2022/> (Accessed 12 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 16.04.2024 р.

<https://nauka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663

М. О. Дергалиук,
к. е. н., доцент кафедри економіки і підприємництва,
НТУУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9244-1625>
І. В. Макалюк,
к. е. н., доцент кафедри економіки і підприємництва,
НТУУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4800-4599>
А. Ю. Позребняк,
к. е. н., доцент кафедри економіки і підприємництва,
НТУУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2421-476X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.69

РОЛЬ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ У СТРАТЕГІЧНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА: АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІНВЕСТИВАННЯ

М. Derhaliuk,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
І. Makaliuk,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
А. Pohrebniak,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

THE ROLE OF BUSINESS PLANNING IN THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE: ASPEKTS OF FINANSIAL MANAGEMENT AND INVESTMENT

Стаття присвячена ролі бізнес-планування у стратегічному розвитку підприємства: обґрунтовується необхідність складання бізнес-плану, наголошується на значущості планування в рамках підприємницької діяльності, описуються вигоди від бізнес-планування для підприємства. У статті висвітлено сутність бізнес-планування як плановий багатофункціональний та багатоцільовий документ з широкими можливостями щодо використання в системі керування діяльністю підприємства. Визначено, що бізнес-планування необхідно як для поточної діяльності підприємства, так і для його довгострокового стратегічного розвитку, цей процес дозволяє підприємству успішно функціонувати, розвиватися і досягати поставлених цілей, а також бути готовим до викликів і змін на ринку. Визначено актуальність впровадження бізнес-планування як найважливішого документа в господарській діяльності підприємства. Розглянуто основні функції бізнес-плану та наголошено на необхідності використання бізнес-планування в управлінні комерційною діяльністю суб'єктів господарювання.

Business planning is necessary both for the current activity of the enterprise and for its long-term strategic development. This process allows the enterprise to function successfully, develop and achieve its goals, as well as be ready for challenges and changes in the market. Business planning is an integral part of the strategic development of the enterprise: it helps to clearly define the goals and objectives of the enterprise for a certain period of time, the enterprise can plan not only financial resources, but also human, temporary and other types of resources, adaptation of the business plan to changes allows the enterprise to quickly respond to changes, adapt to new conditions and remain competitive, having a clear and reasonable development plan, the company can convince potential investors or partners of the prospects of its project and investments in it. The article is

devoted to the role of business planning in the strategic development of the enterprise: the importance of drawing up a business plan is substantiated, the importance of planning in the framework of entrepreneurial activity is emphasized. Goals for achieving the company's mission are identified. The benefits of business planning for an enterprise are described. The goals of the business plan and the tasks of its preparation are considered. The functions of the business plan are characterized: the use of the project for the organization's strategy, planning, attracting financial resources, attracting and implementing the organization's goals and investors' plans. The role of the business plan in the strategic management of the enterprise is schematically depicted. The necessity of drawing up a business plan was determined. Financial management tools for successful business planning of an enterprise are considered: budgeting, analysis of financial statements, management accounting, assessment of financial efficiency of projects, strategic planning and forecasting. The article highlights the essence of business planning as a multi-functional and multi-purpose planning document with a wide range of applications in the management system of business entities. The relevance of the implementation of business planning as the most important document in the economic activity of the enterprise has been determined. The main functions of the business plan are considered. Emphasis is placed on the need to use business planning in managing the commercial activities of economic entities.

Ключові слова: планування, бізнес-план, стратегічний розвиток підприємства, фінансовий менеджмент, інвестування.

Key words: planning, business plan, strategic development of the enterprise, financial management, investment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Бізнес-планування відіграє ключову роль у стратегічному розвитку підприємства, допомагаючи визначити цілі, завдання та шляхи їх досягнення. Цей процес дозволяє підприємству не лише виживати на ринку, а й успішно розвиватися, адаптуватися до конкуренції та умов, що змінюються. Характерною рисою сучасного менеджменту організації є підвищення уваги до стратегічних аспектів управління та стратегічного планування. Попри те, що зараз дедалі більше керівників застосовують у своїй управлінській діяльності стратегічні інструменти, у господарській практиці України механізм стратегічного управління знаходиться на етапі становлення. Це пов'язано з тим, що до кінця не опрацьовано механізмів перетворення стратегічних планів на реальні результати діяльності, і більшість стратегій розвитку так і залишаються нереалізованими. Бізнес-планування покликане вирішити цю проблему. Ця технологія використовується як для створення нового бізнесу, так і розвитку вже існуючого. З переходом до ринкової економіки бізнес-плани стали набувати популярності в українських підприємствах, а бізнес-планування почало розглядатися як професійний вид діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Роль бізнес-планування у стратегічному розвитку підприємства досліджувало багато вітчизняних науковців. Шацька З., Бабіна Н., Павленко М. [12] досліджували призначення бізнес-плану. Діденко Є. О., Нянчур Б.С. [6] розглянули сутність бізнес-плану як багатофункціонального та багатоцільового планового документа. Данік Н. В. [5] провів аналіз сучасного стану бізнес-планування на підприємствах України. Пекна Г. Б., Білокур Г. В. [9] представили теоретичні аспекти бізнес-планування діяльності підприємств. Гавриш О.М., Федюнін С.А., Мартиненко М.О. [2] розглянули різні підходи до еволюції поняття "бізнес-план" та визначення його сутності. Краєвський А.В. [8] обґрунтував взаємоз-

в'язок стратегічного планування і бізнес-планування на рівні цілей фірми, на рівні показників та на рівні контролю процесу планування. Устенко М.О., Курочка А.Ю., Максимова О.В. [11] розглянули окремі аспекти стратегічного планування та бізнес-планування в сучасних організаціях. Галько Л. [3] дослідила особливості забезпечення організаційного та методологічного супроводу процесу бізнес-планування розвитку компанії. Жуков В.В. [7] визначає особливості бізнес-планування, розглядає його цілі та завдання, а також функції та структуру бізнес-планів у ринковій економіці.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження ролі бізнес-планування у стратегічному розвитку підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Планування є важливою частиною діяльності підприємства. Воно включає постановку цілей, завдань, вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення і реалізації. Планування допомагає визначити, що і як потрібно зробити для досягнення поставленої мети.

Існує кілька варіантів визначення терміну "планування":

1. Планування — це специфічна діяльність з цілепокладання, що базується на дослідженні ринку та аналізі внутрішніх можливостей [4].

2. Планування — це процес підготовки рішень щодо раціональної організації діяльності підприємства шляхом порівняльної оцінки різних альтернатив у передбачуваних умовах [1].

3. Планування — це механізм створення мети та визначення пріоритетів, засобів і методів їх досягнення на основі пізнання закономірностей функціонування економічної системи та з урахуванням можливих змін господарської ситуації [10].

Система планування в організації — це сукупність структурних елементів, які гарантують заплановану діяльність та її результати у вигляді різних видів планів і планових показників [4].

Головна мета планування полягає в тому, щоб бути результативним інструментом досягнення місії підприємства. З головної мети можна виділити кілька цілей:

- 1) послідовність у досягненні цілей (узгодженість цілей з діяльністю працівників чи відділів на різних рівнях);
- 2) заздалегідь виявлені проблеми та їх ліквідація;
- 3) координація власних планів (можливість долати перешкоди на шляху до реалізації плану);
- 4) підготовка до прийняття рішень (виявлення та дослідження альтернативних рішень, пошук найбільш вигідної альтернативи);
- 5) визначення ключових контрольних точок (планування — основа ефективного управління);
- 6) доведення інформації до співробітників про цілі, завдання, терміни реалізації, альтернативи;
- 7) мотивація співробітників (зацікавленість людей спонукає працювати на результат підприємства, так і для особистої вигоди).

Бізнес-планування є самостійним видом планової діяльності, що своєю чергою безпосередньо пов'язана з підприємницькою діяльністю. Успіх у бізнесі багато в чому залежить від планування ефективності його розвитку, акумулювання інформації про власні стани та перспективи, про стан цільових ринків, становище на них конкурентів тощо.

Бізнес-планування передбачає вирішення стратегічних та тактичних завдань, що стоять перед підприємством. Безумовно, планування вимагає чималих зусиль, забезпечуючи чималі вигоди, такі як:

- координація діяльності підприємства;
- вдосконалення інформаційного обміну;
- раціональне використання ресурсів підприємства;
- розмежування обов'язків та відповідальності співробітників;
- прогноз очікуваних змін та підготовка до раптової зміни на ринку;
- зниження ризиків діяльності підприємства;
- поліпшення контролю підприємства.

Бізнес-планування має свої особливості, що полягають не тільки у визначенні чіткого плану дій для досягнення поставлених цілей, але і дозволяє побудувати до певної міри модель підприємства, щоб поглянути на нього з боку і зробити більш об'єктивну оцінку. Крім того, при бізнес-плануванні стає можливим:

- а) залучення керівництва підприємства активно включитися у роботу над перспективами підприємства;
- б) більш чітко координувати дії та зусилля, спрямовані на досягнення поставленої мети;
- в) встановлення, аналіз та контроль показників діяльності підприємства;
- г) підготовка підприємства до всіх можливих розвитків сценаріїв поведінки ринку, що дозволяє зменшити час на адаптацію.

Усі підприємства, що розпочинають свою діяльність, повинні мати чітке уявлення про свої майбутні потреби у фінансових, матеріальних, трудових та інтелектуальних ресурсах, джерела їх надходження та вміти чітко розраховувати ефективність використання ресурсів у бізнес-процесах підприємства. В умовах ринкової економіки підприємство не може досягти стабільного успі-

ху, якщо воно не буде чітко та ефективно планувати свою діяльність, безперервно збирати та накопичувати інформацію про стан цільового ринку, позиції конкурентів та власні перспективи і можливості. Тому розробка тактики і стратегії виробничо-господарської діяльності є найважливішим завданням кожного суб'єкта підприємництва. Загальновизнано, що бізнес-планування є основою його розвитку.

Однією з найдосконаліших форм планування за умов сучасного ринку є бізнес-планування. Під бізнес-плануванням розуміється процес розробки бізнес-плану, що є впорядкованою організаційною процедурою зі збору та обробки інформації та прийняття рішень для досягнення бажаного результату. Бізнес-план зводить воєдино стратегічні цілі та стратегію їх досягнення. Бізнес-план у ринковій економіці — робочий інструмент, який використовують у багатьох сферах підприємницької діяльності. Він описує, як саме функціонує підприємство, позначає способи досягнення поставлених керівництвом цілей. Бізнес-план відображає також способи отримання прибутку. Грамотно розроблений бізнес-план сприяє зростанню підприємства, допомагає ефективно спланувати свою діяльність.

Бізнес-план характеризується як елемент стратегічного планування, це документ, що визначає управління бізнесом, контролем основних етапів та моделлю керівництва нового напрямку розвитку. Бізнес-план — це результат дослідження, спрямованого на вивчення та аналіз конкретного виду діяльності підприємства на конкретному ринку та в конкретних організаційно-економічних умовах. Зокрема, проєкти виробництва конкретних продуктів і послуг, тобто створення нових видів продукції або надання нових послуг; поглиблений аналіз виробничої, господарської та фінансової діяльності підприємства; виявлення сильних і слабких сторін, особливостей і відмінностей з аналогічними організаціями; вивчення фінансово-економічних та організаційно-технічних механізмів, що використовуються в економічній галузі з метою вирішення певних завдань.

Підготовка бізнес-плану процес досить трудомісткий процес, що вимагає як матеріальних витрат, так і витрат часу багатьох фахівців. Тому багато керівників відмовляються від бізнес-плану і ведуть управління бізнесом за допомогою інтуїтивного регулювання. Багато хто вважає, що підготовка змін у бізнес-плані в умовах, що швидко змінюються, не має сенсу, оскільки встановлені в ньому положення старіють раніше своєї реалізації. У той же час стратегія підприємства поряд із довгостроковими та середньостроковими прогнозами дозволяє їй швидко підлаштуватися під раптові критичні ситуації та уникнути небажаних наслідків.

Підприємство, створене на основі бізнес-плану, отримує прибуток більше, ніж той, що заснований без нього. Це пов'язано з тим, що бізнес-план дозволяє дотримуватись певних умов та шляхів розвитку, швидко реагуючи на зовнішні загрози та непередбачені ситуації. Крім цього, жоден інвестор не захоче вкладати гроші в підприємство, не знаючи термінів окупності проєкту.

Бізнес-модель дає змогу оцінити успішність підприємства. У будь-який час керівник може дізнатися, на-

скільки високою є ефективність проєкту, як функціонує підприємство, чи приносить прибуток і в якому фінансовому становищі перебуває, дозволить контролювати процес діяльності.

Бізнес-план — це інструмент планування, документ, що деталізує основні напрямки діяльності підприємства, який може бути представлений як невід'ємна частина стратегічного планування і як керівництво до реалізації та управління підприємством. Важливо розглядати бізнес-план як процес планування і як інструмент управління підприємством.

Бізнес-план являє собою стислий, точний і зрозумілий опис бізнесу і є важливим інструментом для розгляду різних ситуацій, вибору найбільш перспективних рішень і визначення засобів їх досягнення. Він повинен мати грамотно структуровану та ретельно продуману систему даних та інформацію, в якій представлено комплекс найважливіших складових бізнесу — цілі проєкту, ринок, маркетинг, фінанси та ризики, календарний план робіт, менеджмент.

Перед тим, як почати розробку бізнес-плану, потрібно зібрати всю необхідну інформацію. Щодо цього можна виділити такі етапи бізнес-планування:

1. Визначення джерел необхідної інформації. Джерелами можуть бути посібники з бізнес-планування, урядові установи, курси з складання бізнес-планів, аудиторські фірми та інші побічні організації.

2. Визначення цілей розробки бізнес-плану. Цілі виходять із того, які проблеми необхідно вирішити за допомогою бізнес-плану. Важливо розуміти, що внутрішні та зовнішні цілі підприємства можуть бути досягнуті лише в тому випадку, якщо є якісний план.

3. Визначення цільової аудиторії. Це можуть бути внутрішні учасники організації (що мало ймовірно) або зовнішні особи, яких підприємство хоче бачити як інвестора, майбутніх акціонерів, комерційних банків, венчурних капіталістів.

4. Визначити загальну структуру документа, який потрібно підготувати

5. Зібрати інформацію. На цьому етапі необхідно звернутися за допомогою до людини, яка має досвід підготовки бізнес-плану. Це може бути співробітник організації, який має досвід і знайомий з внутрішнім середовищем. Важливо також залучити зовнішніх консультантів, особливо з питань фінансового прогнозування, маркетингових досліджень, а також економістів або консультантів з питань управління.

6. Підготовка бізнес-плану. Важливо, щоб підприємці самостійно підготували власний бізнес-план, навіть якщо це забирає багато часу і їм бракує навичок у цьому виді діяльності. Консультаційна підтримка підприємців завершується, коли внутрішні та зовнішні консультанти збрали необхідну інформацію та завершили початковий процес. На завершальному етапі консультант може допомогти підприємцю.

Слід зазначити, що роль бізнес-плану у тому, що він відображає повну картину майбутнього розвитку організації та виконує чотири основні функції.

Перша з них пов'язана із ймовірністю використання проєкту для стратегії організації. Ця функція особливо необхідна під час створення підприємства, і навіть розробки нових напрямів діяльності.

Другою функцією є планування, яке дає оцінку можливостям розвитку нових напрямів діяльності підприємства та контролює процеси, що відбуваються всередині підприємства.

Третя функція дає можливість залучити фінансові ресурси. У сучасних українських умовах без використання кредитних ресурсів майже неможливо реалізувати будь-який проєкт, але отримання кредиту не є легким процесом. Головною причиною цього є неповернення кредитів. У цій ситуації банки можуть вжити цілий комплекс заходів щодо повернення грошових активів, серед яких існують і банківські гарантії, реальні застави, але вирішальним фактором при наданні кредиту є опрацьований бізнес-план.

Четверта функція ґрунтується на залученні та втіленні цілей організації та планів інвесторів, які вкладають у бізнес-ідею свої капітали та технології. Вирішення питання про надання фінансових ресурсів, тільки за наявності бізнес-плану, показує загальну картину розвитку фірми за певний період.

Бізнес-план має важливе значення в стратегічному управлінні підприємством (рис. 1).

Бізнес-план є частиною документа, який визначає стратегію компанії. Він базується на загальній концепції розвитку організації, детально розглядає фінансово-економічні аспекти стратегії та обґрунтовує конкретні заходи. Бізнес-план є частиною інвестиційного плану, який має період реалізації від одного до декількох років і дозволяє провести точну економічну оцінку запланованих заходів. Вміння розробляти бізнес-план необхідно з таких причин:

- можливість новим підприємцям реалізувати свої підприємницькі здібності;

- в економічних умовах, що постійно змінюються, керівникам підприємств необхідно прораховувати свої кроки і бути готовим до боротьби з новими конкурентами;

- бізнес-план — це сполучна ланка між інвестором та організатором виробництва. Для того, щоб зацікавити інвестора та переконати його вкласти гроші у заплановану справу, необхідно показати та довести ефективність капіталовкладень, надати оцінку сильних та слабких сторін проєкту;

- бізнес-план дозволяє чітко позначити перспективи розвитку бізнесу, проаналізувати економічну ситуацію, виділити напрямки розвитку підприємства, перевірити бізнес-ідею на реалістичність та раціональність;

- розроблений бізнес-план буде в майбутньому певним стандартом, з яким керівництво звірятиме фактичні результати діяльності та в разі потреби вносити корективи.

Бізнес-план допомагає всім співробітникам зрозуміти персональні завдання та перспективи, пов'язані із спільним бізнесом. Бізнес-плани вирішують ряд питань, серед яких.

- економічне обґрунтування обраного напрямку розвитку підприємства;

- розрахунок очікуваних фінансових показників, таких як дохід, прибуток та обсяг продажів

- вибір фінансових ресурсів для реалізації обраної стратегії;

— підбір працівників, необхідних для реалізації плану.

Для успішного бізнес-планування підприємство використовує різноманітні інструменти фінансового менеджменту, такі як бюджетування, аналіз фінансової звітності, управлінський облік, оцінка фінансової ефективності проєктів, стратегічне планування та прогнозування. Бюджетування є ключовим інструментом фінансового планування, що дозволяє визначити цілі та завдання підприємства на певний період часу та розробити план витрат та доходів. Аналізуючи фінансову звітність, керівники підприємства приймають зважені рішення на основі отриманих фінансових показників та оцінці фінансової діяльності. Управлінський облік забезпечує своєчасне інформаційне забезпечення керівництва про стан справ підприємства, а також дозволяє оптимізувати процеси управління ресурсами. Оцінка фінансової ефективності проєктів дозволяє оцінити рентабельність інвестицій та вибрати найбільш перспективні напрямки розвитку. Стратегічне планування та прогнозування допомагають визначити довгострокові цілі підприємства, розробити стратегію та план дій для їх досягнення. Всі ці інструменти в сукупності дозволяють підприємству ефективно управляти своїми фінансами та досягати поставленої мети.

Основні завдання фінансового менеджменту включають планування бюджету, управління оборотним капіталом, оцінку інвестиційних проєктів, фінансовий аналіз, управління ризиками і забезпечення фінансової стійкості підприємства. Планування бюджету включає визначення доходів і витрат підприємства на певний період часу і розробку стратегії і тактики використання цих коштів. Управління оборотним капіталом спрямоване на оптимізацію рівня запасів, дебіторську та кредиторську заборгованість, щоб забезпечити плавність фінансових потоків. Оцінка інвестиційних проєктів включає аналіз потенційної прибутковості та ризиків інвестицій для прийняття обґрунтованих рішень. Фінансовий аналіз дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства, його рентабельність та ефективність використання ресурсів. Управління ризиками спрямоване на виявлення, оцінку та мінімізацію фінансових, операційних та репутаційних ризиків, які можуть вплинути на діяльність підприємства. Забезпечення фінансової стійкості підприємства включає створення резервів, оптимізацію капіталу і розробку стратегій фінансового розвитку, щоб забезпечити стабільність і успішне функціонування підприємства.

Кожне окреме завдання взаємопов'язане з іншими і вирішується системно. Бізнес-план сприяє збільшенню капіталу фірми, оскільки є частиною бізнес-пропозиції для партнерів. Таким чином, бізнес-план — це не

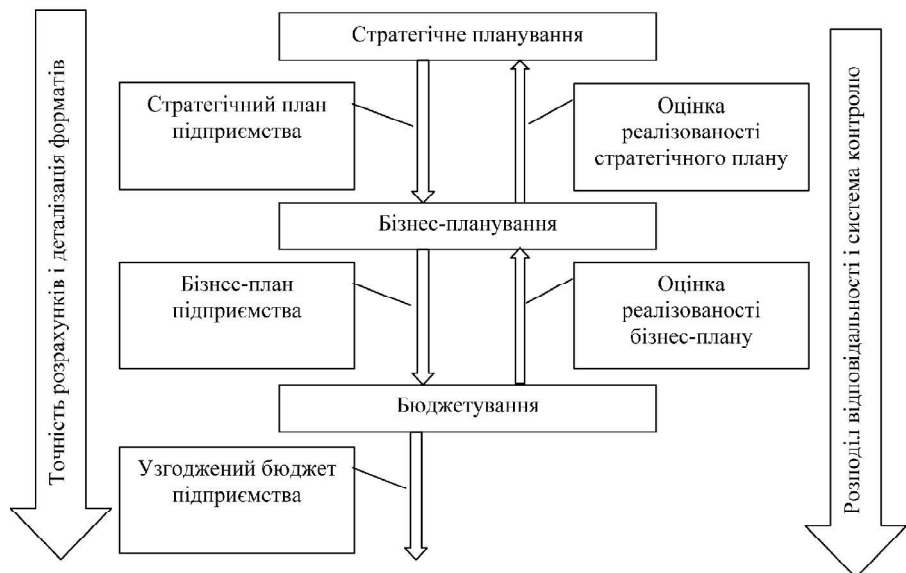

Рис. 1. Бізнес-планування у стратегічному управлінні

Джерело: складено автором за [2, 3, 6, 7, 8, 9].

лише внутрішній документ підприємства, а й засіб для залучення інвесторів.

Слід зазначити, що добре розроблений бізнес-план може допомогти підприємству розвиватись, завойовувати нові позиції на ринках, на яких воно працює, залучати інвестиційні та кредитні ресурси, розробляти перспективи розвитку, визначати концепції виробництва нових товарів і послуг та обирати найбільш прийнятні методи їх реалізації.

Слід враховувати, що сучасні проєкти, як правило, вимагають великих капітальних вкладень, які не завжди доступні підприємствам. Тому найважливішим аспектом реалізації бізнес-плану є залучення інвесторів. Сам бізнес-план дозволяє менеджерам та економістам обґрунтувати не тільки необхідність розробки того чи іншого інвестиційного проєкту, але і його можливу реалізацію в поточних ринкових умовах.

Таким чином, розробка бізнес-плану допомагає вирішити стратегічну проблему прийняття рішення про інвестування (внутрішнє інвестування і, зокрема, зовнішнє інвестування). У випадку зовнішнього інвестування слід враховувати, що потенційних інвесторів підприємства насамперед цікавить які вигоди вони отримають після успішної реалізації проєкту та які ризики втрати вкладених ресурсів. Тому підприємці повинні презентувати свій бізнес інвесторам і партнерам, підготувати можливі варіанти переваг пропонованого партнерства і, найголовніше, показати очікуваний дохід (мінімальний, найбільш ймовірний і максимальний).

ВИСНОВОК

Як вид цілеспрямованої економічної діяльності, бізнес-планування є важливим елементом різних питань діяльності підприємства, таких як економічні, соціальні, інвестиційні та управлінські, які можуть бути взаємопов'язані і розглядатися як одна інтегрована система. Тому бізнес-планування на підприємствах має бути основою для організації та контролю виробництва, а також рушійною силою для розробки та прийняття раціональних управлінських рішень. Бізнес-плану-

вання — важливий інструмент у діяльності підприємства, тому що дає можливість оцінити та проаналізувати поточне фінансове становище підприємства та скласти план діяльності на майбутній період. Варто підкреслити, що бізнес-план визначає завдання та цілі, які необхідно вирішувати організації, як найближчим часом, так і в перспективі. У ньому міститься оцінка поточного стану, аналіз ризику, інформація про споживачів та постачальників. Цінність бізнес-плану залежить від того, що: дає можливість визначення життєздатності проєкту в умовах конкуренції, містить орієнтир розвитку майбутнього підприємства.

Література:

1. Бескровна Л.О., Ісайко Т.А., Жуковська Л.Е. Планування і контроль на підприємстві: навч. посіб. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. с. 118.
2. Гавриш О. М., Федюнін С. А., Мартиненко М. О. Бізнес-планування та його роль в стратегічному розвитку підприємств зв'язку. Економічний простір, 2020, (156), 120—123.
3. Галько Л. (2022). Бізнес-планування розвитку компанії: організаційні та методологічні аспекти реалізації. Економіка та суспільство, (44).
4. Грядунова Н.Г., Пахлова О.В., Тісагдіо І.В., Семенькова А.В. Планування діяльності підприємства: Опорний конспект лекцій. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 56 с.
5. Данік Н. В. Бізнес-планування як інструмент здійснення фінансового менеджменту в сучасних умовах розвитку України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. № 1. URL: [http:// global-national.in.ua/archive/1-2014/16.pdf](http://global-national.in.ua/archive/1-2014/16.pdf).
6. Діденко Є. О., Нянчур Б. С. Бізнес-планування та його роль у стратегічному управлінні підприємством. Економіка та держава. 2016. № 12. С. 78-81.
7. Жуков В.В. Сутність та особливості формування процесу бізнес-планування. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 26-1. С. 149—153.
8. Краєвський А.В. Бізнес-планування та його роль у стратегічному розвитку підприємства. URL: [https:// ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40735/17178.pdf?sequence=3&isAllowed=y](https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40735/17178.pdf?sequence=3&isAllowed=y) (дата звернення 13.04.2024 р.).
9. Пекна Г. Б., Білокур Г. В. Бізнес-планування та його роль в сучасних умовах розвитку України. Вчені записки Університету "КРОК". 2018. Вип. 49. С. 197—202.
10. Прасол В. М. Планування і контроль на підприємстві: конспект для студентів денної та заочної форм навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 — Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 076 — Підприємництво, торгівля та біржова діяльність; 051 — Економіка. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2021. 152 с.
11. Устенко М.О., Курочка А.Ю., Максимова О.В. Бізнес-планування як інструмент досягнення стратегічних цілей підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. № 64. 2018. С. 81—87.
12. Шацька З., Бабіна Н., Павленко М. Бізнес-планування як інструмент реалізації стратегії підприємства.

URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16858/1/PIONBUG_2020_P048-049.pdf

References:

1. Bezкровна, L.O., Isaiko, T.A. and Zhukovska, L.E. (2012). Planuvannya i kontrol na pidpriemstvi [Planning and control at the enterprise], ONAZ im. O.S. Popova, Odesa, Ukraine.
2. Havrysh, O. M., Fediunin S. A. and Martynenko, M. O. (2020). "Business planning and its role in the strategic development of communication enterprises", Ekonomichnyi prostir, vol. 156, pp. 120—123.
3. Halko, L. (2022). "Business planning of company development: organizational and methodological aspects of implementation", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 44.
4. Hriadunova, N.H., Pakhlova, O.V., Tisahdio, I.V. and Semenkova, A.V. (2009). Planuvannya diialnosti pidpriemstva: Oporny konspekt lektsii [Enterprise activity planning: Basic outline of lectures], NMetAU, Dnipropetrovsk, Ukraine.
5. Danik, N.V. (2014), "Business planning as a tool for financial management in modern conditions of Ukraine's development", Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky, vol. 1, available at: [http:// global-national.in.ua/archive/1-2014/16.pdf](http://global-national.in.ua/archive/1-2014/16.pdf). (Accessed 13 April 2024).
6. Didenko, Ye. O. and Nianchur, B. S. (2016), "Business planning and its role in strategic enterprise management", Ekonomika ta derzhava. Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 12, pp. 78—81.
7. Zhukov, V.V. (2018) "Essence and features of formation of business planning", Prychornomorski ekonomichni studii, vol. 26-1, pp. 149—153.
8. Kraievskiy, A.V. (2023), "Business planning and its role in the strategic development of the enterprise", available at: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40735/17178.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (Accessed 13 April 2024).
9. Pekna, H.B. and Bilokur, H.V. (2018), "Business planning and its role in modern conditions of development of Ukraine", Vcheni zapysky Universytetu "KROK", vol. 49, pp. 197—202.
10. Prasol, V.M. (2021), Planuvannya i kontrol na pidpriemstvi: konspekt dlia studentiv dennoi ta zaочноi form navchannia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity haluzi znan 05 — Sotsialni ta povedinkovi nauky, spetsialnosti 076 — Pidpriemnytstvo, torhivlia ta birzhova diialnist; 051 — Ekonomika [Planning and control at the enterprise: a synopsis for full-time and part-time students of the first (bachelor) level of higher education in the field of knowledge 05 — Social and behavioral sciences, specialties 076 — Entrepreneurship, trade and stock exchange activity; 051 — Economy], KhNUMH im. O. M. Beketova, Kharkiv, Ukraine.
11. Ustenko, M.O., Kurochka, A.Iu. and Maksymova, O.V. (2018), "Business planning as a tool for achieving strategic goals of the enterprise", Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. vol. 64. pp. 81—87.
12. Shatska, Z., Babina, N. and Pavlenko, M. (2020), "Business planning as a tool for implementing the company's strategy", available at: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16858/1/PIONBUG_2020_P048-049.pdf (Accessed 13 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 28.04.2024 р.

А. В. Лєзіна,
к. е. н., доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0516-6598>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.75

РОЛЬ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В ПРОЦЕСАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

A. Liezina,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Business Economics
and Entrepreneurship, Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman

THE ROLE OF INNOVATION DEVELOPMENT IN THE PROCESSES OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

У статті досліджено роль інновацій в процесах забезпечення економічної безпеки підприємства. Автором досліджено широке поле визначень поняття "інновації" та виокремлено серед них низку найбільш розповсюджених, які відрізняються підходом, а саме визначення інновації як процесу або як результату діяльності. Це допомогло сформувати бачення інновацій в галузі електропостачання, що має відображення в специфічну напрямку економічної діяльності через прояв покращення рівня якості напруги в мережі, збільшення об'єктів електропостачання, вдосконалення способів та методів передачі послуг тощо. Наступною складовою описаного дослідження є аналіз моделей управління інноваційною діяльністю з метою підвищення економічної безпеки підприємства електроенергетичного сектору. З урахуванням актуальних викликів економічної безпеки, пов'язаних із військовим вторгненням Росії на територію України, представлено підхід щодо управління у сфері інноваційної діяльності за участю держави як справедливого регулятора та водночас незалежного учасника інноваційної діяльності в рамках "потрійної спіралі" в електроенергетичній галузі.

The article examines the role of innovations in the processes of ensuring the economic security of the enterprise. The author researched a wide field of definitions of the concept of "innovation" and singled out among them a number of the most widespread, which differ in approach, namely, the definition of innovation as a process or as a result of activity. This helped to form a vision of innovations in the field of electricity supply, which is reflected in a specific direction of economic activity through the manifestation of improvement in the quality of voltage in the network, the increase of electricity supply facilities, improvement of methods and methods of service transmission, etc. Along with the positive impact, one of the most significant threats to economic security are threats in the field of innovation and innovative activity. At the same time, it is taken into account that the complex and dual nature of innovation causes external threats (changes in technology, legislation, breakthroughs in the innovation activity of competitors, including unforeseen ones), as well as internal threats (imbalance of strategic goals of innovation and resources, improper organization of innovation management, etc.) The next component of the described research is the analysis of innovative activity management models with the aim of increasing the economic security of enterprises in the electric power sector. Taking into account the current challenges of economic security related to the military invasion of Russia on the territory of Ukraine, an approach to management in the field of innovative activity with the participation of the state as a fair regulator and at the same time an independent participant in innovative activity within the framework of the "triple spiral" in the electric power industry is presented. Accordingly, as part of the

further search for determining the impact of innovations on economic security, an organizational model for managing the innovative activities of enterprises was proposed, which helped create a favorable economic and legal environment and support the necessary organizational conditions.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, інновації, розвиток, інноваційний процес, управління.
Key words: economic security, enterprise, innovation, development, innovation process, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах протягом понад півстоліття інновації виступають найважливішим драйвером економічного зростання і справедливо розглядаються як найважливіше, якщо не ключове джерело збалансованого сталого зростання економіки та її окремих сфер і суб'єктів, за для забезпечення їх конкурентоспроможності та формування розширених передумов для динамічного розвитку. Із застосуванням інновацій виникає можливість вирішення численних проблем у соціально-економічній сфері. Загалом цей напрям, при правильному застосуванні, стає реальною рушійною силою економічного та соціального прогресу. Інновації визначають суть і зміст того явища, яке прийнято називати "ною економікою", галузі якої формують прискорені темпи економічного зростання в національній та глобальній економіці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження вітчизняних та закордонних вчених в площині їх уваги взаємозв'язку та впливу інновацій та економічної безпеки мають широке вираження та увагу. Нашу

увагу привернули наступні вчені, а саме: Б. Твісс, Д. Тідда, Р. Фостер, Й. Шумпетер, В. Дейл, О. Амоша, М. Долішній, Б. Кваснюк, О. Лапко, Б. Малицький, Ю. Бажал та інші. Вітчизняні вчені в більшості розглядають інновації з позиції їх результативного впливу на покращення ведення бізнес структур, але в більшості всі вони схильні до думки, що політичне та законодавче регулювання не дозволяє повною мірою застосовувати, впроваджувати та використовувати надбання сучасності для покращення економічного стану суб'єктів господарювання. В такому випадку, на противагу є думки та підтверджені гіпотези закордонних дослідників, які мають змогу спостерігати вплив інновацій на процеси створення та підтримки економічної безпеки для підприємства. А також мають досить широку доказову базу в площині застосування та визначення економічного ефекту на практиці.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є визначення ролі та впливу інновацій на процеси забезпечення й формування економічної безпеки підприємства галузі електропостачання з огляду на можливі фактори її забезпечення щодо впливу внутрішніх та зовнішніх загроз та ризиків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Саме поняття "інновації" вперше почало активно розроблятися закордоном, звідки було сприйнято вітчизняною наукою, у результаті у науковій літературі поняття "інновація" почало вживатися пізніше. При цьому, залежно від предмета та об'єкта свого дослідження, вчені по-різному інтерпретують це поняття.

Першим в теорії інновацій є Й. Шумпетер, який під інноваціями розумів "зміни з метою виробництва та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків та форм організації в промисловості" [1]. Інновації по Шумпетеру — найважливіше джерело трансформації всього перебігу ринкової історії функціонування бізнесу.

Відповідно до більш вузького підходу до розуміння інновацій в електроенергетичному секторі, їх зміст обмежується техніко-технологічними рішеннями з певним ступенем новизни — іншими словами, йдеться про нові ідеї, способи, методи вирішення технічних, технологічних завдань, включаючи створення нових технологій обробки сировини та матеріалів (включаючи обробку інформації), нових способів виробництва та надання по-

Таблиця 1. Окреме тлумачення поняття "інновації" в науковій літературі

Підхід	Автор	Визначення
Інновація як процес	Ф. Нікссон	«Інновація – сукупність технічних, виробничих та комерційних заходів, які спричиняють появу на ринку нових товарів, покращених промислових процесів та обладнання».
	Б. Санто	«Інновація – суспільно-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів призводить до створення найкращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у випадку, якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід».
	П. Н. Завлін, А. К. Казанцев, Л. Е. Мінделі	"Інновація - використання в будь-якій сфері суспільства результатів інтелектуальної (науково-технічної) діяльності для вдосконалення процесу діяльності або його результатів".
Інновація як результат	Р. А. Фатхудінов	"Інновація - кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління та отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту".
	Н. В. Красовска	"Інновація - кінцевий результат інноваційної діяльності, який отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг".
	Е. Роджерс	«Інновація - ідеї, предмети, технології тощо, які є новими для суспільства».

Джерело: узагальнено автором на основі [2—6].

слуг. При цьому в рамках більш конкретного опису змісту інновацій прихильники вузького підходу до їхнього розуміння розглядають інновації як процес застосування нових знань, технологій, матеріалів, або як результат їх застосування, у вигляді нових продуктів, технологій. Результати аналізу літературних джерел щодо поняття "інновацій" як процесу та як результату, зведені у таблиці 1.

Незважаючи на фундаментальні відмінності, що здаються, у найбільш загальному сенсі в них ведеться мова про взаємопов'язані явища — без процесу не буде результату, процес у відриві від результату втрачає економічний сенс, а досягнення кінцевого результату у відриві від процесу неможливе, оскільки він виникає не сам по собі, а в результаті певної діяльності людини, використовуваних нею механізмів і технологій, і навіть результати випадкового характеру є наслідками певних впливів суб'єкта на об'єкт.

Що ж до трактування результатів інновацій в сегменті електроенергетичної складової економічної діяльності, як елементів сутності даного поняття, то тут є доцільним застосовувати максимально широкий підхід, керуючись при цьому міркуваннями щодо того, що ті явища економічної дійсності, що відносяться до інновацій, які не викликають дослідницький інтерес у контексті аспектів управління інноваційною діяльністю у системі економічної безпеки, просто детально аналізуватися не будуть.

В результаті вважаємо за доцільне конкретизувати поняття інноваційної діяльності електроенергетичного підприємства, яку в авторському трактуванні слід розуміти як процес реалізації комплексу заходів, спрямованих на отримання кінцевого результату у вигляді введення на ринок інновацій (що характеризується потенційним позитивним економічним ефектом поліпшень і нововведень (нових або значно покращених продуктів (товарів, послуг), виробничих та бізнес-процесів, методів, способів, технологій управління; способів та інструментів збуту та іншої ринкової діяльності, а також інших, орієнтованих на практичне застосування)), або сприяння у забезпеченні отримання такого результату, у тому числі, третіми особами, за рахунок формування інфраструктурних умов розробки інновацій.

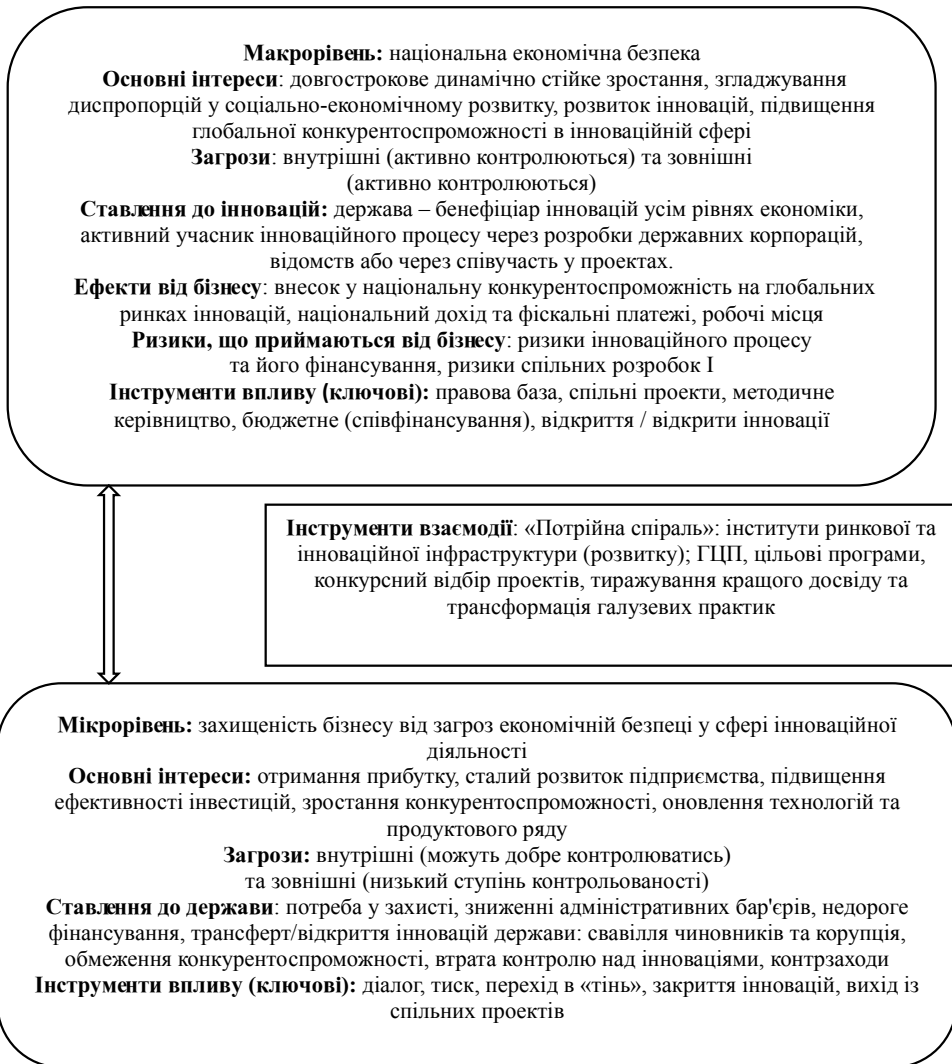

Рис. 1. Інтегрована система забезпечення економічної безпеки з врахуванням інноваційної діяльності

Джерело: розроблено автором.

Відповідно, під інноваціями пропонується розуміти покращення та нововведення, що характеризуються потенційним позитивним економічним ефектом, а саме: нові або значним чином удосконалені продукти (якість електропостачання, рівень напруги в мережі, вдосконалення способів та методів передавання послуг тощо); виробничі та бізнес-процеси; методи, технології управління; способи та інструменти збуту та іншої ринкової діяльності, а також інші, орієнтовані на практичне застосування покращення та нововведення.

Найважливішим аспектом вивчення інновацій та інноваційної діяльності є та обставина, що сплески науково-дослідної активності, застосування результатів яких призводило до масштабних удосконалень на ринках, знаменували науково-технічні революції, результатом яких виступала зміна науково-технологічних укладів, які розуміються як "макроекономічний відтворювальний контур", що охоплює всі стадії виготовлення електроенергії та відповідний тип невикористаного споживання".

Концепції нового технологічного устрою за основними положеннями відповідає концепція нової індустриальної революції, що активно розробляється наукою на Заході. Аналогічно концепції технологічних укладів

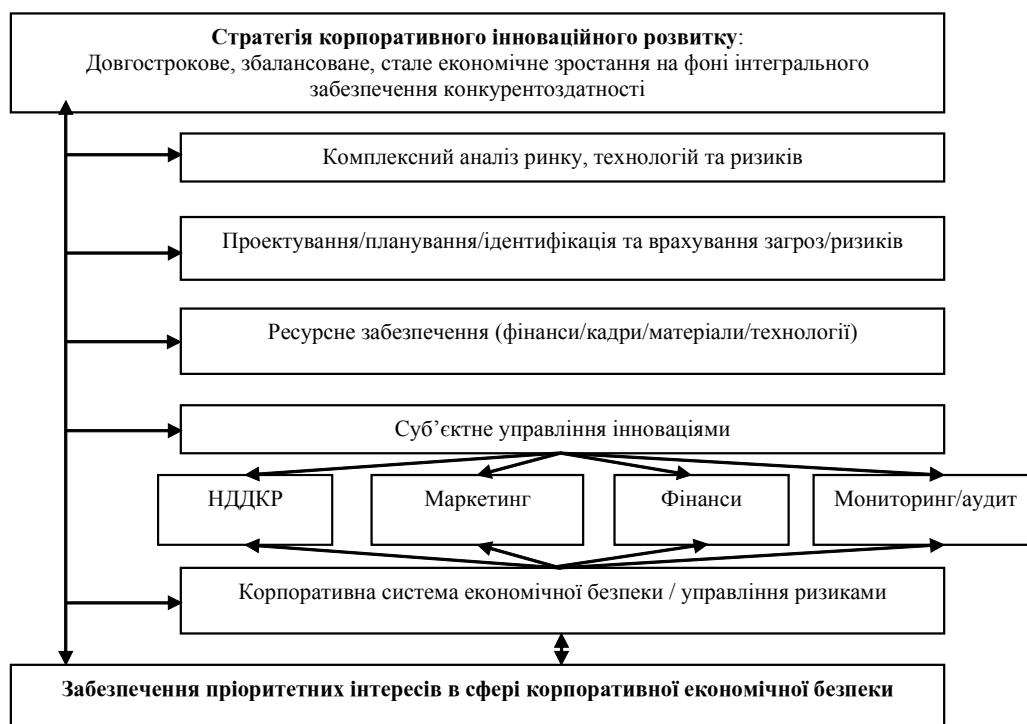

Рис. 2. Організаційна модель управління інноваційною діяльністю електроенергетичного підприємства в умовах новітнього технологічного устрою

Джерело: розроблено автором.

концепція індустріальних революцій ґрунтується на парадигмі довгих хвиль та економічних циклів; при цьому революції розглядаються і в контексті причини, і в частині наслідків — тобто до настання нової індустріальної революції діють наслідки попередньої, що пояснюють характеристику соціально-економічної реальності. В рамках парадигми індустріальних революцій поточний уклад описується як IV революція (етап), фактичний перехід до якого був проголошений на Всесвітньому економічному форумі у 2016 році та отримав детальне обґрунтування у працях автора парадигми К.М.Шваба [7]. Нова індустріальна революція змінює III етап, що діяв з 1970-х років і характеризувався інформатизацією промисловості; драйвером нової революції є цифрові технології.

Тим самим ключові парадигми, що описують науково-технічні, промислові революції, зміни технологічних укладів, вироблені як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, демонструють єдність у розумінні того, що у 2010-х роках відбулася, спираючись на революційні трансформації в цифровій галузі, чергова зміна технологічних укладів, що на найближчі десятиліття визначає і соціально-економічний, і науково-технічний розвиток і тим самим впливає на інноваційну діяльність. Важливою рисою нового технологічного устрою є трансформація самої галузі науки та досліджень у найбільшу галузь економіки, а також економіки знань — у драйвер глобального економічного зростання [8].

Таким чином, представлений огляд свідчить, що інноваційні перетворення є ключовим драйвером економічного зростання. Отже, вони однозначно сприяють зростанню рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання різних ієрархічних рівнів. Тим часом, поряд з позитивним впливом, одними з найбільш значущих загроз для економічної безпеки і є загрози у сфері інновацій та інноваційної діяльності. При цьому слід враховувати їхню

складну і подвійну природу — загрози можуть мати зовнішній характер (зміна технологій, законодавства, прориви в інноваційній діяльності конкурентів, у тому числі непередбачуване), а можуть бути внутрішніми (дисбаланс стратегічних цілей інновацій та ресурсів, неналежна організація інноваційного) менеджменту та ін.).

В рамках нашого дослідження наступним етапом є аналіз моделей управління інноваційною діяльністю з метою підвищення економічної безпеки суб'єкту господарювання електроенергетичного сектору. З урахуванням актуальних викликів економічної безпеки, пов'язаних із військовим вторгненням Росії на територію України, є нагальна та усвідомлена необхідність у забезпеченні цільового, комплексного, професійного управління у сфері інноваційної діяльності за участю держави як справедливого регулятора та водночас незалежного учасника інноваційної діяльності в рамках "потрійної спіралі" в енергетичній галузі. При цьому активність має і доповнювати при здійсненні інноваційної діяльності має і доповнювати при здійсненні, що реалізуються на мікро — та мезорівнях, через методологічне керівництво, відбір кращих проектів, тиражування кращого досвіду та трансформацію належних галузевих практик у комплексні нормативні посібники із забезпечення економічної безпеки. Необхідність такої участі держави в інноваційній діяльності обґрунтована у працях вітчизняних та зарубіжних авторів [5—8] та поділяється суб'єктами публічної політики в державі.

Інтегративна система забезпечення економічної безпеки інноваційної діяльності на всіх рівнях впливу щодо підприємства електроенергетичного сектору, описані вище, представлена на рисунку 1.

Досягнення стратегічних інтересів у забезпеченні економічної безпеки електроенергетичного підприєм-

ства пов'язане з їх довгостроковим стійким економічним зростанням, розвитком інновацій, що спричинить підвищення конкурентоспроможності в інноваційній сфері. При цьому держава є активним учасником інноваційного процесу через розробки, які проводять як державні корпорації, так і через спільну участь у нових проектах, сприяючи тим самим розвитку високотехнологічних галузей виробництва. Забезпечення економічної безпеки підприємства даної галузі безпосередньо впливає на створення умов досягнення високого рівня економічної безпеки. Щодо забезпечення внутрішнього рівня економічної безпеки участь інновацій полягає у підтримці бізнесу та захисті від загроз економічного характеру під час впровадження інноваційної діяльності, що включає створення сприятливого економічного та правового середовища, підтримку необхідних умов організаційного характеру.

Важливим чинником в умовах є формування загальнодоступної та відкритої інформаційної системи для суб'єктів інноваційної діяльності.

Організаційна модель управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання в умовах нового технологічного укладу наведена на рис. 2.

Одним із важливих елементів моделі виступає створення та функціонування спеціальних суб'єктів управління інноваційною діяльністю, орієнтованих на забезпечення економічної безпеки. Іншим важливим та невід'ємним аспектом наукового управління інноваційною діяльністю в контексті забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання виступає забезпечення комплексного економічного контролю в даній сфері.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, інноваційна діяльність може розглядатися одночасно як фактор забезпечення, і як загроза економічній безпеці на всіх рівнях функціонування. З урахуванням мультиплікації як загроз, так і можливостей з боку інноваційної сфери, на користь забезпечення економічної безпеки виступає комплексне, системне та професійне управління інноваційною діяльністю на основі ризик-орієнтованого підходу.

Література:

1. Мельник В.І., Погріщук Г.Б., Погріщук О.Б. Інноваційні зміни в економіці в контексті еволюційних зрушень. Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Економіка; збірник наукових праць. 2016. Вип. 2 (48). С. 200—207.
2. Морозова С.А. Інноваційний розвиток світової економіки: теоретичний аспект. Вісник Приазовського державного технічного університету: зб. наукових праць: ПДТУ. Маріуполь, 2016. Вип. 32, Т. 1. — С. 179—186.
3. Бутенко А.І. Методичні підходи до формування організаційного забезпечення ефективного використання інноваційного потенціалу технологічного підприємства. Економічні інновації. 2018. Вип. 67. С. 22—36.
4. Кравченко В.О. Інноваційний розвиток як основа економічної безпеки підприємства. Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Все-

українська асоціація молодих науковців. — Науки: економіка, політологія, історія. 2013. No 26 (205). С. 122—131.

5. Дьяченко О.А. Економічна безпека інноваційно-орієнтованих підприємств в умовах євроінтеграції. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2015. No 12. С. 173—180.

6. Кириченко О.С. Інноваційна безпека як невід'ємна складова економічної безпеки та ефективного проектно-орієнтованого розвитку сучасних підприємств. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. 2012. Вип. 1 (Т. 1). С. 94—99.

7. Liezina A., Lavruk A., Matviienko N., Ivanets I., Tseluiko O., Kuchai O. Impact of econometric modeling and perspectives of economic security of the cross-industry complex. Acta Innovations. 2023, No. 47. P. 73—83.

8. Andriushchenko K., Liezina A., Lavruk V., Sliusareva L., Rudevska V., Economic analysis of artificially roughened solar air heater with v-shaped ribs Acta Innovations 2022, № 45, P. 18—30.

References:

1. Melnyk, V.I., Pohrishchuk, G.B. and Pohrishchuk, O.B. (2016), "Innovative changes in the economy in the context of evolutionary changes" Scientific Bulletin of the Uzhhorod University: series: Economics; collection of scientific papers, Vol. 2 (48), pp. 200—207.
 2. Morozova, S.A. (2016), "Innovative development of the world economy: theoretical aspect", Bulletin of the Pryazovsky State Technical University: Coll. scientific papers. PDTU. Mariupol, Vol. 32, no. 1, pp. 179—186.
 3. Butenko, A.I. (2018), "Methodical approaches to the formation of organizational support for effective use of the innovative potential of technological entrepreneurship", Economic innovations, Vol. 67, pp. 22—36.
 4. Kravchenko, V.O. (2013), "Innovative development as the basis of economic security of the enterprise", Scientific Bulletin. Odesa National University of Economics. All-Ukrainian Association of Young Scientists. — Sciences: economics, political science, history, Vol. 26 (205), pp. 122—131.
 5. Dyachenko, O.A. (2015), "Economic security of innovation-oriented enterprises in the conditions of European integration", Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", Vol. 12., pp. 173—180.
 6. Kirichenko, O.S. (2012), "Innovative security as an integral component of economic security and effective project-oriented development of modern enterprises", Fin.credit. activity.: probl. theories and practices: coll. of science pr., Vol. 1, pp. 94—99.
 7. Liezina, A., Lavruk, A., Matviienko, N., Ivanets, I., Tseluiko, O. and Kuchai, O. (2023), "Impact of econometric modeling and perspectives of economic security of the cross-industry complex", Acta Innovations, vol. 47, pp. 73—83
 8. Andriushchenko, K., Liezina, A., Lavruk, V., Sliusareva, L. and Rudevska, V. (2022), "Economic analysis of artificially roughened solar air heater with v-shaped ribs", Acta Innovations, vol 45, pp. 18—30.
- Стаття надійшла до редакції 14.04.2024 р.

О. Г. Миронов,
к. е. н., економічний експерт неприбуткової організації TonAI, Клуб UNESCO
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3336-8922>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.80

РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

О. Myronov,
PhD in Economics, economical expert TonAI Non profit UNESCO Club Org,

REGULATION OF VIRTUAL ASSETS IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

У даній статті проведено аналіз сучасного стану та перспектив регулювання віртуальних активів в Україні. Зосереджено увагу на проблемах, пов'язаних із швидким розвитком технологій та збільшеним інтересом до криптовалют та інших віртуальних активів з боку регуляторів та учасників ринку. Детально проаналізовано недоліки чинного законодавства, а також виявлені ризики для фінансової стабільності та можливості для подальшого розвитку цього сектору.

Окрім цього, у статті розглянуто шляхи вдосконалення законодавства та визначено стратегічні заходи для забезпечення стабільності та сталого розвитку ринку віртуальних активів в Україні. Запропоновано конкретні рекомендації, спрямовані на сприяння стабільності та надійності ринку через ефективне регулювання та співпрацю з міжнародними організаціями.

Варто зазначити, що стаття висвітлює значення регулювання віртуальних активів для захисту інвесторів, забезпечення фінансової стабільності та запобігання фінансовим злочинам. Розглядаються поточні тенденції розвитку ринку віртуальних активів в Україні та визначаються перспективи його подальшого зростання.

Крім того, у статті звертається увага на важливість співпраці України з міжнародними організаціями для розробки міжнародних стандартів регулювання віртуальних активів. Це допоможе забезпечити високу стандартизацію та гарантувати довіру учасників ринку. Також висувуються пропозиції щодо розробки спеціальних програм та ініціатив для підтримки розвитку віртуальних активів та стимулювання інновацій у цьому секторі.

Узагалі, стаття надає комплексний огляд сучасного стану та перспектив регулювання віртуальних активів в Україні. Вона звертає увагу на ключові питання, пов'язані з законодавством, фінансовою стабільністю та розвитком ринку. Ця інформація може бути корисною для розуміння ситуації в галузі віртуальних активів в Україні та для визначення дій для покращення регулювання і розвитку цього сектору.

This article analyzes the current state and prospects of regulating virtual assets in Ukraine. It focuses on the issues related to rapid technological advancements and increased interest in cryptocurrencies and other virtual assets by regulators and market participants. The shortcomings of existing legislation are thoroughly examined, along with identified risks to financial stability and opportunities for further development in this sector.

Moreover, the article discusses ways to improve legislation and identifies strategic measures to ensure stability and sustainable development of the virtual asset market in Ukraine. Specific recommendations are proposed to promote stability and reliability in the market through effective regulation and cooperation with international organizations.

It is worth noting that the article highlights the importance of regulating virtual assets to protect investors, ensure financial stability, and prevent financial crimes. Current trends in the development of the virtual asset market in Ukraine are discussed, and the prospects for its continued growth are identified.

Additionally, the article emphasizes the importance of Ukraine's cooperation with international organizations to develop international standards for regulating virtual assets. This will help ensure high standardization and build trust among market participants. Suggestions are also put forward for the development of special programs and initiatives to support the development of virtual assets and stimulate innovation in this sector.

In conclusion, the article provides a comprehensive overview of the current state and prospects of regulating virtual assets in Ukraine. It addresses key issues related to legislation, financial stability, and market development. This information can be valuable for understanding the situation in the virtual asset industry in Ukraine and for determining actions to improve regulation and development in this sector.

Ключові слова: державне регулювання, віртуальні активи, регулювання криптовалют, регулювання ігрових активів, балів, бонусів.

Key words: government regulation, virtual assets, cryptocurrency regulation, regulation of gaming assets, points, bonuses.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У зв'язку зі стрімким розвитком технологій та появою нових форм фінансових інструментів, питання регулювання віртуальних активів набуває все більшої актуальності в Україні. Віртуальні активи, такі як криптовалюти та токени, цифрові валюти центральних банків (CBDC) стають предметом зростаючого інтересу для інвесторів та споживачів послуг, одночасно породжуючи ризики для фінансової стабільності та безпеки. Поточний стан регулювання віртуальних активів в Україні залишає багато питань відкритими, у той час як перспективи для розвитку цього сектору вимагають уважного аналізу та розробки ефективних стратегій. Ця стаття спрямована на визначення поточного стану регулювання віртуальних активів в Україні, виявлення ключових проблем та перешкод на шляху їхнього ефективного регулювання, а також на визначення перспектив для подальшого розвитку цього сектору. Обговорюються можливі шляхи вдосконалення законодавства та прийняття стратегічних заходів для забезпечення стабільності та сталого розвитку ринку віртуальних активів в Україні.

Ринок віртуальних активів (ВА) в Україні протягом останніх років стрімко розвивається. Проте, наразі чіткої правової бази для регулювання цієї сфери не існує. Це призводить до низки проблем, як для учасників ринку, так і для держави.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Ця стаття спрямована на дослідження поточного стану регулювання віртуальних активів в Україні, виявлення основних проблем та перешкод у шляху до їх ефективного регулювання. Особлива увага приділяється аналізу можливих стратегій та заходів, які можуть бути прийняті для забезпечення стабільності та сталого розвитку ринку віртуальних активів в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Регулювання віртуальних активів (ВА) в Україні стає все більш актуальним питанням, адже динамічний розвиток цієї сфери відкриває нові можливості для інвесторів, користувачів послуг та державних органів. ВА, такі як криптовалюти та токени, пропонують інноваційні фінансові інструменти, але й створюють нові ризики,

пов'язані з фінансовою стабільністю, захистом прав інвесторів, добросовісною конкуренцією.

Проведений аналіз законодавства [1,2] стану регулювання ВА в Україні показує невідповідність динамічному розвитку ринку, залишаючи багато питань без чітких відповідей. Відсутність чітко визначеного правового статусу ВА, невизначеність прав та обов'язків учасників ринку, а також недостатній рівень контролю та нагляду за діяльністю з ВА створюють ризики для фінансової стабільності, захисту інвесторів та добросовісної конкуренції.

За аналізом джерел [8, 11], в Україні спостерігається активний процес адаптації законодавства до глобальних стандартів регулювання віртуальних активів. Закон України "Про віртуальні активи" та дослідження [2, 12] відображають цей напрямок. Національні публікації, такі як статті та дослідження, вказують на поступовий розвиток та вирішення проблем українського ринку віртуальних активів.

Порівняно з іншими країнами, Україна активно залучає міжнародний досвід та рекомендації для удосконалення регуляторного середовища [13]. Аналіз статей та досліджень, що підтримуються міжнародними організаціями, свідчить про важливість співпраці та прийняття найкращих практик у сфері регулювання віртуальних активів для забезпечення фінансової стабільності та сталого розвитку ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Регулювання криптовалют у світі є складним і постійно мінливим питанням. Різні країни та регіони мають різні підходи до регулювання криптовалют, що може призвести до плутанини та невизначеності для інвесторів та користувачів [3, 4, 5, 6].

Деякі країни, такі як Китай, повністю заборонили криптовалюту. Інші країни, такі як Японія та Сальвадор, визнали криптовалюту законним платіжним засобом. Ще інші країни, такі як США та Європейський Союз, розробляють нові нормативні акти для регулювання криптовалют (Табл. 1).

У лютому 2022 року Україна прийняла Закон України "Про віртуальні активи" № 1953-ІХ від 14.12.2021. [1], який визначив ВА як "цифрову цінність, яка не має фізичної форми та використовується як засіб платежу або інвестицій". Цей закон визнав ВА законним активом та встановив загальні принципи їх обігу.

Під час аналізу прийнятого закону дослідники зауважують, що Україна вибирає китайську модель право-

Таблиця 1. Порівняння засобів регулювання крипто галузі у різних країнах

Країна/ Регіон	Визначення	Засоби регулювання
США	Комісія з цінних паперів і бірж (SEC) вважає біткойн товаром, а не цінним папером. Токени, які вважаються цінними паперами, підпадають під регулювання SEC.	Правила щодо ICO, торгівлі та зберігання криптовалют, розпорядження президента США Байдена про розробку стратегії регулювання криптовалют.
Європа	Європейська агенція з цінних паперів і ринків (ESMA) вважає криптовалюту фінансовими інструментами.	MiCa (Markets in Crypto Assets Regulation) - нова європейська нормативна база, яка регулюватиме випуск та торгівлю криптовалютами.
Китай	Криптовалюти заборонені.	Заборона на торгівлю, ICO та майнінг криптовалют.
Австралія	Австралійська комісія з цінних паперів і інвестицій (ASIC) вважає криптовалюту активами, що не є фінансовими інструментами.	Рекомендації щодо інвестування в криптовалюту, розгляд регулювання криптовалютних бірж.
Японія	Криптовалюти визнані законним платіжним засобом.	Регулювання криптовалютних бірж, вимоги AML/KYC для криптовалютних бірж.
Країни Латинської Америки	Регулювання різняться, проте часто використовується як засіб платежу.	Сальвадор прийняв Біткойн як законний платіжний засіб. Бразилія заборонила використання криптовалют для фінансових платежів, інші країни розглядають можливість регулювання.
Україна	Згідно з Законом України «Про віртуальні активи», прийнятим 17 лютого 2022 року, віртуальні активи визнаються об'єктом права власності та можуть вільно обігувати на території України. Законом встановлюються правові засади для діяльності з ВА, включаючи випуск, зберігання та обмін.	Очікується на прийняття змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами.

Джерело: узагальнено автором на основі [1; 2; 3; 4; 5; 6].

вого регулювання для криптовалют, віддаючи попередність їй перед західною моделлю в контексті законодавства. Згідно з цим законом, пропонується розглядати криптовалюту не як майно, а як "інше нематеріальне благо", що виокремлює віртуальні активи від існуючих класифікацій об'єктів цивільних прав і передбачати для них окреме юридичне регулювання [11, с. 155].

Це означає, що криптовалюта можна вільно володіти, купувати, продавати та використовувати їх на території країни. Закон також встановлює правові рамки для діяльності, пов'язаної з криптовалютами, включаючи їх випуск, зберігання та обмін. Важливо зазначити, що регулювання криптовалют в Україні все ще перебуває на стадії розвитку. Наразі очікується на прийняття змін до Податкового кодексу, які визначають правила оподаткування операцій з віртуальними активами.

В Україні динамічно розвивається увесь ринок віртуальних активів (ВА) — це не тільки як криптовалюти, але і токени крипто-проектів, Non Fungible tokens (NFT). Це відкриває нові можливості для інвесторів та користувачів послуг, але й створює ризики для фінансової стабільності та безпеки.

На основі аналізу поточних проблем та викликів необхідно визначити перспективи для подальшого розвит-

ку сектору ВА в Україні, а також пріоритетні напрямки регуляторної діяльності. До них належать створення сприятливого правового середовища, забезпечення захисту прав інвесторів, мінімізація ризиків та сприяння відповідальному використанню ВА.

Також, Згідно з законодавчим визначенням, — віртуальний актив є нематеріальним благом, яке є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Це визначення не надає розуміння та втрачає інші види віртуальних активів, такі як віртуальні валюти, ігрові активи, цифрові колекційні предмети, віртуальні токени, цифрові бонуси, цифрові активи на основі ланцюга постачання, цифрові активи даних та цифрові ідентифікатори, до того ж не надаючи чіткого розуміння технології блокчейн, що зроблено у Європейських нормах MiCA [5].

Водночас слід зазначити, що поточний стан регулювання ВА в Україні не відповідає динамічному розвитку ринку. Це може призвести до негативних наслідків, таких як ризики для фінансової стабільності, незахищеність інвесторів та споживачів, а також недобросовісна конкуренція, виникнення "сірого" ринку. Зазначений закон (Про віртуальні активи) не містить детальних норм щодо регулювання ВА. Це питання планується вирішити лише

шляхом подальшого прийняття підзаконних актів, які наразі перебувають у стадії розробки.

Станом на 23 квітня 2024 року в українському парламенті зареєстровано два законопроекти, які претендують стати основним законом про регулювання ВА [14]:

— Законопроект № 10225, розроблений Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Цей законопроект пропонує створити дворівневу систему регулювання ВА: НКЦПФР буде регулювати ВА, які кваліфікуються як цінні папери, а інші ВА буде регулювати Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри).

— Законопроект № 10225-1, розроблений Мінцифрою. Цей законопроект пропонує створити однорівневу систему регулювання ВА під опікою Мінцифри.

Разом із тим, між прихильниками обох законопроектів триває дискусія щодо ряду ключових питань, зокрема:

- Який орган влади має регулювати ВА?
- Які типи ВА мають регулюватися?
- Які вимоги мають пред'являтися до осіб, які здійснюють обіг ВА?
- Як має здійснюватися оподаткування ВА?

Очікується, що один із цих двох законопроектів буде прийнятий протягом 2024 року. Це стане важливим кроком у розвитку ринку ВА в Україні та сприятиме його інтеграції у світову фінансову систему.

Україна зараз переживає мораторій на операції з віртуальними активами, введений під час війни з Росією. Незважаючи на це, ринок віртуальних активів продовжує активно розвиватися в країні, хоча й не має чіткого регулювання. Інвестори повинні бути уважні, оскільки існують ризики, пов'язані з інвестуванням у віртуальні активи, які варто враховувати та про які їм слід бути інформованими перед здійсненням операцій запитувати ваші вимоги.

Законопроект "Про віртуальні активи", який очікується на розгляд парламенту, має на меті:

- Створити дворівневу систему регулювання ВА: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) буде регулювати ВА, які кваліфікуються як цінні папери, а інші ВА буде регулювати Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри).

- Встановити вимоги до осіб, які здійснюють обіг ВА, наприклад, щодо ліцензування та фінансової звітності.

- Визначити правила оподаткування ВА.

Прийняття цього законопроекту стане важливим кроком у розвитку ринку ВА в Україні. Він може сприяти залученню нових інвесторів та бізнес, а також підвищити довіру до цієї сфери.

Європейський регламент про ринки криптоактивів (MiCa) [5] — це нове законодавство, яке буде регулювати криптовалюти в Європейському Союзі (ЄС). MiCa має на меті:

- Забезпечити чітку та єдину правову базу для регулювання криптовалют в ЄС.

- Захистити інвесторів від шахрайства та маніпулювання ринком.

- Сприяти розвитку інновацій на ринку криптовалют.

MiCa має значний вплив на Україну, адже країна прагне до інтеграції з ЄС. Україна повинна буде привести своє законодавство про ВА у відповідність до MiCa, щоб мати можливість вільно торгувати криптовалютами з країнами ЄС.

Окрім традиційних віртуальних активів, таких як криптовалюти, в Україні також існують інші типи ВА, які потребують регулювання. До них також належать:

- Ігрові активи: віртуальні предмети, які можна використовувати в онлайн-іграх, наприклад, зброя, броня, персонажі тощо.

- Бали бонуси: віртуальні валюти, які можна накопичувати та використовувати для покупки товарів і послуг у певних магазинах або мережах.

- Цифрові колекційні предмети: віртуальні аналогі фізичних колекційних предметів, таких як картки, твори мистецтва, тощо.

Ці віртуальні активи можуть мати значну цінність для своїх власників, і тому важливо, щоб вони були чітко регульовані.

Ігрові активи часто не вважаються цінними паперами, тому вони не регулюються НКЦПФР. Проте, вони можуть бути предметом договорів купівлі-продажу та інших цивільно-правових угод. В Україні також існує

низка законів, які захищають права споживачів у сфері онлайн-ігор. Ці закони можуть застосовуватися до ігрових активів, якщо вони вважаються товарами або послугами.

Бали бонусів, як правило, регулюються програмами лояльності, які пропонують магазини та інші компанії. Ці програми зазвичай містять правила та умови, які визначають, як можна накопичувати та використовувати бали бонусів.

В Україні не існує окремого закону, який би регулював програми лояльності. Проте, на них можуть поширюватися загальні закони про захист прав споживачів та про рекламу.

Цифрові колекційні предмети є новим типом ВА, і їх регулювання ще не визначено. Деякі експерти вважають, що вони можуть бути регульовані як цінні папери, якщо вони відповідають певним критеріям. Інші вважають, що вони повинні регулюватися як звичайні товари або послуги.

Очікується, що прийняття одного з двох законопроектів щодо ВА стане лише першим кроком у створенні чіткої правової бази для цієї сфери. Після ухвалення закону регулятори, ймовірно, розроблять низку підзаконних актів, які будуть деталізувати конкретні вимоги до різних типів ВА та учасників ринку.

Існує декілька моделей регулювання ВА, які Україна може взяти за основу:

- Ліцензування діяльності з ВА: подібний підхід передбачає отримання спеціального дозволу від регулятора для здійснення діяльності з ВА, такої як обмін або зберігання.

- Реєстрація ВА: за цієї моделі оператори ВА повинні зареєструватися у регулятора, але не обов'язково отримувати ліцензію.

- Саморегулювання: індустрія ВА самостійно розробляє стандарти та правила поведінки учасників ринку.

Наразі невідомо, яку модель регулювання обере Україна. Можливо, буде обрано комбінований підхід, який застосовуватиме різні методи до різних типів ВА та діяльності.

Регулювання ВА є питанням, яке активно обговорюється на міжнародному рівні. Різні країни розробляють власні підходи до регулювання цієї сфери. Україна повинна враховувати міжнародний досвід під час розробки власного законодавства.

Чітке та ефективне регулювання ВА може сприяти розвитку ринку в Україні. Воно може залучити нових інвесторів та бізнес, а також підвищити довіру до цієї сфери. Натомість, надмірно суворе регулювання може загальмувати розвиток ринку та призвести до його переходу в тінь.

Вплив регулювання ВА на економіку України може бути значним. Розвиток цього ринку може сприяти:

- Зростанню інвестицій: ВА можуть стати привабливим активом для інвесторів, як вітчизняних, так і іноземних.

- Створенню нових робочих місць: Розвиток ринку ВА потребуватиме нових фахівців у сфері фінансів, інформаційних технологій та юриспруденції.

- Збільшенню податкових надходжень: Держава може отримувати значні податкові надходження від операцій з ВА.

— Підвищенню рівня фінансової інклюзії: ВА можуть зробити фінансові послуги більш доступними для людей, які не мають банківських рахунків.

На додаток до законодавчого визнання "віртуальних активів" Верховна Рада України 30.06.2021 року прийняла Закон України № 1591-IX "Про платіжні послуги" [2], де вперше введено на рівні закону нову правову дефініцію в загальне правове поле України, — "цифрові гроші". Сутність норм Закону 2074 дає змогу зробити висновок, що він не відносить "віртуальні активи" до засобів платежу та обміну (п. 7 ст. 4 Закону 2074), що по суті, у контексті поняття "цифрові гроші" або "цифрова гривня" створює можливість переходу від законних засобів платежу в Україні (гривня) до криптовалюти [9, с. 249].

Цей закон спонукав розробці нової форми готівкової та безготівкової форми гривні в Україні — цифрової валюти центрального банку (Central bank digital currency, CBDC). Е-гривня, відрізняється від криптовалюти у декількох аспектах. По-перше, CBDC підлягає регулюванню та контролю з боку Національного банку України, що відрізняється від криптовалюти. Крім того, Е-гривня має потенціал для забезпечення стабільності вартості, оскільки її вартість пов'язана з офіційною валютою країни, що відрізняється від криптовалюти, які можуть мати значні коливання вартості через ринкові умови та спекуляції.

Інший аспект полягає у функціональності. Український CBDC потенційно може мати різноманітні функції, включаючи використання у бізнесі та споживчих операціях, що відрізняється від деяких криптовалюти, які можуть бути обмежені у своїй функціональності. Таким чином, потенціал впровадження Е-гривні в Україні відрізняється від віртуальних активів у цілому, зокрема криптовалюти, у своєму регулюванні, стабільності вартості та функціональності. Разом із тим наявні різні підходи щодо розвитку CBDC та криптовалюти не вирішують питання виходу із "сірої законодавчої зони".

Центральні всього Світу демонструють небувалий рівень зацікавленості цифровими валютами центральних банків. Більше 100 країн досліджують можливість випуску роздрібних CBDC, а деякі ЦБ вже запустили пілотні програми або навіть випустили власні цифрові валюти. Водночас, CBDC є новою та швидко розвиваючою сферою з обмеженим реальним досвідом. Країни-члени МВФ, які вивчають CBDC, шукають відповідей на питання та прагнуть перейняти досвід інших учасників [17].

Регулювання CBDC (таблиця 2) значно відрізняється від країни до країни, залежно від низки факторів, таких як:

Таблиця 2. Підходи щодо регулювання CBDC в Україні та інших країнах

Країна	Назва	Статус	Деталі	Визначення у законодавстві
Китай	Цифровий юань (DCEP)	Пілотні проекти	Анонімність, керованість, сумісність	Цифровий токен (e-CNY)
Багамські острови	Sand Dollar	Емітовано	Законний платіжний засіб, блокчейн, прозорість, безпека, фінансова інклюзивність	Цифрова валюта центрального банку (CBDC)
Східні Карибські країни	DCash	Пілотні проекти	Блокчейн, прозорість, безпека, фінансова інклюзивність	Цифрова валюта на основі блокчейну (BCDC)
Швеція	e-krona	Дослідження	Цифровий аналог крони, будь-які платежі	Цифровий платіжний інструмент
Канада	CADcoin	Дослідження	Цифровий аналог долара, будь-які платежі	Цифровий актив
Україна	е-гривня	Дослідження	Цифровий аналог гривні, будь-які платежі	Цифрова валюта з обмеженим ходінням
Ізраїль	Цифровий шекель	Тестування	24/7 платежі, різні типи платежів, офлайн, депозити	Цифровий носій цінності
США	Цифровий долар	Дослідження	Цифровий аналог долара, будь-які платежі	Цифровий резерв
Європейський Союз	Цифрове євро	Дослідження	Цифровий аналог євро, будь-які платежі	Цифровий платіжний засіб

Джерело: складено автором на основі даних [15, 16, 17, 18, 19].

Рівень розвитку: Країни з розвинутою економікою, як правило, знаходяться на більш просунутій стадії дослідження та розробки CBDC, тоді як країни, що розвиваються, ще можуть вивчати потенційні наслідки впровадження CBDC.

Політичні пріоритети: Деякі країни можуть розглядати CBDC як інструмент для стимулювання економічного зростання, фінансової інклюзії, або навіть політичного тиску, тоді як інші можуть більше зосереджуватися на забезпеченні кібербезпеки та захисту персональних даних.

Економічні умови: Країни з нестабільною валютою або високим рівнем інфляції можуть розглядати CBDC як спосіб стабілізувати свою валюту або зробити платежі більш ефективними.

Технологічний прогрес: Країни з розвинутою технологічною інфраструктурою можуть мати більше можливостей для швидкого впровадження CBDC, тоді як країнам, що розвиваються, може знадобитися більше часу та ресурсів для підготовки до цього.

Важливо зазначити, що законодавство України не пов'язує CBDC із віртуальним активом, та ще перебуває у становленні, і остаточні характеристики е-гривні можуть відрізнитися від тих, що представлені у Таблиці 2. Концептуальні засади впровадження е-гривні, опубліковані НБУ, підкреслюють важливість забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних, що може відрізнити український підхід від інших країн. CBDC в Україні не є віртуальним активом.

Окрім вищезазначеного, Україна також має унікальну політичну та економічну ситуацію, яка може вплинути на регулювання CBDC. Наприклад, війна з Росією може призвести до посилення акценту на кібербезпеці та фінансовій стійкості, що може вплинути на дизайн та впровадження е-гривні.

Узагальнюючи думки деяких авторів [9, 10, 12, 13, 18] можна вказати, що для вирішення проблем не системності у підходах щодо регулювання віртуальних активів необхідний комплексний підхід, який включає визначення правового статусу ВА, розробку принципів та норм регулювання, запровадження ефективних механізмів контролю та нагляду, а також співпрацю з міжнародними партнерами.

Важливо також вивчити ключові проблеми та виклики, такі як прогалини в законодавстві, недосконалість системи контролю та нагляду, відсутність єдиних стандартів та правил, а також низький рівень фінансової грамотності населення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Регулювання віртуальних активів (ВА) в Україні наразі перебуває на стадії становлення. Прийняття Закону "Про віртуальні активи" у 2022 році стало важливим кроком у визнанні ВА законним активом та встановленні загальних принципів їх обігу. Проте, для повноцінного функціонування ринку ВА необхідна більш чітка та комплексна правова база.

Розглянуті норми законодавства в Україні стосовно криптовалют показують відсутність чіткого й узгодженого підходу до цієї галузі. Відсутність чіткого визначення статусу криптовалют у законодавстві та розбіжності у тлумаченні понять створюють неоднозначність та важкість у вирішенні пов'язаних питань. Це призводить до відчутних розбіжностей у практичному застосуванні правових норм та ускладнює розвиток криптовалютного сектору в Україні. Такий неструктурований підхід у регулюванні криптовалют свідчить про потребу удосконалення законодавства для створення чітких та стабільних правових основ галузі.

Очікується, що прийняття одного з двох законопроектів щодо ВА стане значним кроком у цьому напрямку. Ці законопроекти пропонують створити систему регулювання ВА, яка буде захищати інтереси інвесторів, сприяти розвитку ринку та забезпечувати його відповідність міжнародним стандартам.

Звичайно, існують також ризики, пов'язані з регулюванням ВА. Надмірно суворе регулювання може загальмувати розвиток ринку та призвести до його переходу в тінь. Важливо знайти баланс між захистом інвесторів та сприянням інноваціям. Загалом, регулювання ВА в Україні має потенціал для стимулювання економічного зростання та розвитку країни. Важливо, щоб законодавство, яке буде прийнято, було збалансованим, ефективним та відповідало міжнародним стандартам.

Для ефективного регулювання ВА в Україні необхідний комплексний підхід, який включає:

1. Визначення правового статусу ВА, криптовалют та CBDC та учасників ринку: це дозволить чітко окреслити правила гри та права та обов'язки всіх учасників.
2. Розробку структурних принципів та нормативного регулювання: наявні принципи та норми повинні захищати інвесторів та споживачів, забезпечувати прозорість та стійкість ринку, а також встановлювати чіткі правила для учасників.
3. Запровадження ефективних механізмів контролю та нагляду за різними сегментами ВА: Ці механізми

повинні запобігати шахрайству та іншим неправомірним діям, а також забезпечувати дотримання учасниками ринку встановлених правил.

4. Співпраця з міжнародними партнерами допоможе Україні гармонізувати своє законодавство з міжнародними стандартами та практиками регулювання ВА.

Література:

1. Закон України "Про віртуальні активи". Відомості Верховної Ради України, 2023, № 2074-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20>
2. Закон України "Про платіжні послуги" від 30.06.2021 р. № 1591-IX. Доступний за URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1591-20>
3. SEC (США): Regulation of Crypto-Assets. URL: <https://www.sec.gov/>
4. ESMA (Європейський Союз): ESMA Opinion on Crypto-assets and MiCA. URL: <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-seeks-first-input-detailed-rules-crypto-markets>
5. MiCA (Європейський Союз): Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2023 on markets in crypto-assets and amending certain Regulation (EU) No 1095/2010 and Directive (EU) 2014/65. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj>
6. ASIC (Австралія): Regulatory Framework for Crypto-assets. URL: <https://asic.gov.au/regulatory-resources/digital-transformation/crypto-assets/>
7. FSA Japan (Японія): Guidelines for Crypto-assets. URL: <https://www.fsa.go.jp/en/news/2024/20240214.html>
8. Аксюков С.М. Поняття та природа віртуальних активів як об'єкту правового регулювання в господарській діяльності в Україні. Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльне правознавство. 2024, № 1. С. 258—263. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.45>
9. Грицай С.О. Перспективи та тенденції появи CBDC в Україні: проект "е-гривня". Юридичний науковий електронний журнал. 2024, № 1. С. 354-359. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/80>
10. Захарченко В.І. Регулювання криптовалют як механізм нейтралізації їх слабких сторін: модельний підхід. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2022, № 65, С. 46—60. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/262904>
11. Логойда В.М. Перспективи врегулювання правового статусу криптовалют в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021, Серія ПРАВО. Випуск 63. С. 152—157. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36761>
12. Нікончук А. Правовий генезис обігу віртуальних активів в Україні та світі: ризики та застереження. Law Journal of the National Academy of Internal Affairs, 2023, № 13 (3), С. 26—36. URL: <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/3.2023.26>
13. Іващенко О.М. Регулювання віртуальних активів в Україні: адаптація до глобальних стандартів та внутрішні виклики. Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2023, № 3, С. 142—153. URL: <https://law.chnu.edu.ua/rehuliuvannia-virtualnykh-aktiviv-v-ukraini/>

14. Оджиговський В., Утіралова К., & Чопик І. Віртуальні активи: старе по-новому. Юридична газета онлайн, 2024 № 1 (779).

URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/virtualni-aktivi-stare-ponovomu.html>

15. Європейський центральний банк, Central bank digital currency and monetary policy implementation, URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op345~4b4e055.en.pdf>.

16. Рада Федеральних резервних систем США. (2022). Дослідження потенційної цифрової валюти центрального банку Сполучених Штатів. <https://www.federalreserve.gov/central-bank-digital-currency.htm>

17. Міжнародний валютний фонд. (2021). Цифрові валюти центральних банків: потенціал та наслідки. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2023/04/12/IMF-Approach-to-Central-Bank-Digital-Currency-Capacity-Development-532177>

18. "The European Union's Approach to Cryptoasset Regulation: MiCA" by Philipp Hacker. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4346795.

19. "Global Regulatory Landscape for Cryptocurrencies" by the International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/07/18/crypto-needs-comprehensive-policies-to-protect-economies-and-investors>

20. "The Impact of Cryptocurrencies on Financial Stability" by the Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/publ/othp72.htm>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2023), "On Virtual Assets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> (Accessed 21 April 2024).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2023), Law of Ukraine "On Payment Services", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1591-20> (Accessed 15 April 2024).

3. SEC (USA) (2024), "Regulation of Crypto-Assets", available at: <https://www.sec.gov/> (Accessed 18 April 2024).

4. ESMA (European Union) (2024), ESMA Opinion on Crypto-assets and MiCA, available at: <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-seeks-first-input-detailed-rules-crypto-markets> (Accessed 18 April 2024).

5. MiCA (European Union) (2023), "Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2023 on markets in crypto-assets and amending certain Regulation (EU) No 1095/2010 and Directive (EU) 2014/65", available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj> (Accessed 16 April 2024).

6. ASIC (Australia) (2021), "Regulatory Framework for Crypto-assets", available at: <https://asic.gov.au/regulatory-resources/digital-transformation/crypto-assets/> (Accessed 16 April 2024).

7. FSA Japan (2024), "Guidelines for Crypto-assets", available at: <https://www.fsa.go.jp/en/news/2024/20240214.html> (Accessed 16 April 2024).

8. Aksiukov, S.M. (2024), "Concept and nature of virtual assets as an object of legal regulation in economic activity in Ukraine", Electronic scientific publication "Analytical-comparative jurisprudence.", vol. 1, Pp. 258—

263. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.45>.

9. Grytsai, S.O. (2024), "Perspectives and trends of CBDC emergence in Ukraine: "e-hryvnia" project", Legal scientific electronic journal, vol. 1. Pp. 354—359. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/80>.

10. Zakharchenko V.I. (2022), "Regulation of cryptocurrencies as a mechanism to neutralize their weaknesses: a model approach", Collection of scientific papers of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences, vol. 65, Pp. 46—60, available at: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/262904> (Accessed 16 April 2024).

11. Logoida, V.M. (2021), "Prospects for regulating the legal status of cryptocurrency in Ukraine", Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Series LAW, vol. 63, Pp. 152—157, available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/warnings>.

12. Nikonchuk, A. (2023), "Legal genesis of circulation of virtual assets in Ukraine and the world: risks and warnings", Law Journal of the National Academy of Internal Affairs, vol. 13 (3), Pp. 26—36. <https://doi.org/10.56-215/naia-chasopis/3.2023.26>.

13. Ivashchenko, O.M. (2023), "Regulation of virtual assets in Ukraine: adaptation to global standards and internal challenges", Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs, vol. 3, Pp. 142—153, available at: <https://law.chnu.edu.ua/rehuliuvannia-virtualnykh-aktyviv-v-ukraini/> (Accessed 18 April 2024).

14. Odzhikovskiy, V., Utyralova, K. and Chopik, I. (2024), "Virtual assets: the old in a new way", Legal Gazette Online, vol. 1 (779), available at: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/virtualni-aktivi-stare-ponovomu.html> (Accessed 23 April 2024).

15. European Central Bank (2023), "Central bank digital currency and monetary policy implementation", available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op345~4b4e055.en.pdf> (Accessed 16 April 2024).

16. The Federal Reserve Board of the United States (2022), "Exploration of potential digital currency of the United States central bank", available at: <https://www.federalreserve.gov/central-bank-digital-currency.htm> (Accessed 11 April 2024).

17. International Monetary Fund (2023), "Central Bank Digital Currencies: Potential and Consequences", available at: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2023/04/12/IMF-Approach-to-Central-Bank-Digital-Currency-Capacity-Development-532177> (Accessed 12 April 2024).

18. Hacker, P. (2023), "The European Union's Approach to Cryptoasset Regulation: MiCA", available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4346795 (Accessed 14 April 2024).

19. International Monetary Fund (2023), "Global Regulatory Landscape for Cryptocurrencies", available at: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/07/18/crypto-needs-comprehensive-policies-to-protect-economies-and-investors> (Accessed 16 April 2024).

20. Bank for International Settlements (2023), "The Impact of Cryptocurrencies on Financial Stability", available at: <https://www.bis.org/publ/othp72.htm> (Accessed 21 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 24.04.2024 р.

УДК 338:330:658

*М. В. Петченко,**к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та бізнес-технологій,**Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1104-5717>**Н. В. Баган,**доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної,**Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3846-7207>**С. В. Кузьменко,**к. е. н., доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту**та зовнішньоекономічної діяльності, Національний університет біоресурсів**і природокористування України, м. Київ, Україна**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1122-0140>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.87

БЕЗПЕКОВІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ІННОВАЦІЙНО АКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В СИСТЕМІ АКТИВІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*M. Petchenko,**PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Economics and Business Technologies, National Aviation University, Ukraine, Kyiv**N. Bahan,**PhD in Economics, Senior Lecturer of I. Markina Department of Management,
Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine**S. Kuzmenko,**PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department
of Administrative Management and Foreign Economic Activity,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

SAFETY PRINCIPLES OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF RESOURCES OF INNOVATIVELY ACTIVE ENTERPRISES IN THE SYSTEM OF ACTIVATION OF MARKETING AND FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

В статті розглянуто безпекові засади ефективного управління ресурсами інноваційно активних підприємств в системі активізації маркетингової та зовнішньоекономічної діяльності. У сучасних умовах економіка стає більш соціально-регульованою та ресурсорієнтованою, в зв'язку з чим змінюється й концепція ведення сільськогосподарської діяльності, основним пріоритетом якої стає знаходження балансу між якісною екологічною політикою та забезпеченням про- довольчої безпеки. Адаптація економіки України до глобальних інтеграційних процесів вима- гає розробки заходів зі збалансування галузевої структури сільськогосподарських підприємств, які сприятимуть вирішенню проблеми розвитку аграрного сектора економіки. Без комплекс-

ного аналізу сучасного стану використання ресурсів, вкрай важко знайти баланс між економічно ефективним, екологічно збалансованим та соціально-орієнтованим веденням сільськогосподарського виробництва в аграрному підприємстві. У сучасному світі конкурентоспроможність аграрних підприємств забезпечується шляхом ефективного використання наявних ресурсів, впровадження новітніх технологій та різноманітних інноваційних новинок. У ринковому середовищі впроваджують та набувають поширення нові, більш жорсткі правила, що стосуються підвищення ефективності використання наявних ресурсів; напрямів покращення ресурсного потенціалу підприємства в цілому; зниження виробничих витрат та підвищення якості вироблених товарів та послуг. Шляхом проведення аналізу теоретичних засад ефективного використання ресурсів нами розглянута еволюція поглядів науковців та узагальнено сучасні підходи до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Науковці виокремлюють: природну, структурну, технічну, технологічну, економічну, витратну, соціальну, екологічну, енергетичну, інвестиційну, соціально-економічну, еколого-економічну, виробничо-технічну та виробничо-економічну ефективність використання ресурсів. Враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації, ми виокремили економічну, екологічну та соціальну ефективності використання ресурсів аграрних підприємств по яких і будемо надалі проводити дослідження.

The article discusses the security principles of effective resource management of innovatively active enterprises in the system of activation of marketing and foreign economic activity. In modern conditions, the economy is becoming more socially regulated and resource-oriented, in connection with which the concept of conducting agricultural activity is also changing, the main priority of which is finding a balance between high-quality environmental policy and ensuring food security. The adaptation of the Ukrainian economy to global integration processes requires the development of measures to balance the sectoral structure of agricultural enterprises, which will contribute to solving the problem of the development of the agrarian sector of the economy. Without a comprehensive analysis of the current state of resource use, it is extremely difficult to find a balance between economically efficient, ecologically balanced and socially oriented agricultural production in an agrarian enterprise. In the modern world, the competitiveness of agricultural enterprises is ensured by the effective use of available resources, the introduction of the latest technologies and various innovative novelties. In the market environment, new, stricter rules are being introduced and are spreading, regarding the improvement of the efficiency of the use of available resources; directions for improving the resource potential of the enterprise as a whole; reduction of production costs and improvement of the quality of manufactured goods and services. By conducting an analysis of the theoretical foundations of the effective use of resources, we considered the evolution of the views of scientists and summarized modern approaches to determining the types of efficiency in the use of resources of agrarian enterprises. Scientists distinguish: natural, structural, technical, technological, economic, cost, social, ecological, energy, investment, socio-economic, ecological-economic, production-technical and production-economic efficiency of resource use. Taking into account their multidirectionality and features of typification, we singled out the economic, ecological and social efficiency of the use of resources of agricultural enterprises, on which we will continue to conduct research.

Ключові слова: безпека, ефективність, управління ресурсами, інноваційно активні підприємства, система, маркетингова діяльність, зовнішньоекономічна діяльність.

Key words: safety, efficiency, resource management, innovatively active enterprises, system, marketing activity, foreign economic activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах економіка стає більш соціально-регульованою та ресурсорієнтованою, в зв'язку з чим змінюється й концепція ведення сільськогосподарської

діяльності, основним пріоритетом якої стає знаходження балансу між якісною екологічною політикою та забезпеченням продовольчої безпеки. Адаптація економіки України до глобальних інтеграційних процесів вимагає розробки заходів зі збалансування галузевої структури сільськогосподарських підприємств, які сприятимуть вирішенню проблеми розвитку аграрного сек-

Таблиця 1. Види ефективності використання ресурсів

Науковці	Види ефективності												
	Природна	структурна	Технічна	Технологічна	економічна	Витратна	Соціальна	Екологічна	Енергетична	Інвестиційна	соціально-економічна	еколого-економічна	виробничо-технічна
В. Андрійчук [2]	+	+		+	+		+	+					
В. Лаврук [20]				+				+					
Н.Добровольська [16]		+										+	
Г. Черевко [24]											+		+
С. Володін [10]				+									
С. Дем'яненко [15]			+										
В. Збарський [18]					+								
В. Мацибора [21]					+								
І. Яців [28]							+						
Є. Лисенко [89]					+								
О. Чернецька [25]						+							
С. Мочерний [17]							+						
А. Дворецький [14]											+		
М. Кісіль [19]										+			
В. Васильков [9]								+	+				
О. Гуроров [13]										+			
В. Гордієнко [11]												+	

Джерело: узагальнено на основі [2; 9; 10; 11; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 24; 25; 28].

тора економіки. Без комплексного аналізу сучасного стану використання ресурсів, вкрай важко знайти баланс між економічно ефективним, екологічно збалансованим та соціально-орієнтованим веденням сільськогосподарського виробництва в аграрному підприємстві.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

У сучасному світі конкурентоспроможність аграрних підприємств забезпечується шляхом ефективного використання наявних ресурсів, впровадження новітніх технологій та різноманітних інноваційних новинок. У ринковому середовищі впроваджують та набувають поширення нові, більш жорсткі правила, що стосуються підвищення ефективності використання наявних ресурсів; напрямів покращення ресурсного потенціалу підприємства в цілому; зниження виробничих витрат та підвищення якості вироблених товарів та послуг [5, с. 13; 6; 23].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) — дослідити безпекові засади ефективного управління ресурсами інноваційно активних підприємств в системі активізації маркетингової та зовнішньоекономічної діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

В умовах війни питання безпеки стає одним з ключових факторів, що впливають на діяльність інновацій-

но активних підприємств в Україні. Для ефективного управління ресурсами та активізації маркетингової та зовнішньоекономічної діяльності в таких умовах важливо дотримуватися наступних безпекових засад:

1. Інформаційна безпека:

захист даних: впровадження та дотримання суворих протоколів кібербезпеки для захисту конфіденційних даних, включаючи інтелектуальну власність, фінансову інформацію та дані про клієнтів;

контроль доступу: обмеження доступу до критичної інформації та ресурсів лише авторизованим особам;

підготовка до кібератак: регулярне проведення навчань персоналу з питань кібербезпеки та розробка плану дій на випадок кібератаки.

2. Фізична безпека:

захист майна: забезпечення фізичного захисту майна та обладнання підприємства, включаючи встановлення камер спостереження, сигналізації та контролю доступу;

безпека персоналу: розробка та впровадження протоколів безпеки для персоналу, включаючи евакуаційні плани та навчання з питань безпеки;

безперебійна робота: розробка плану забезпечення безперебійної роботи підприємства в умовах форс-мажорних обставин, включаючи резервне копіювання даних, альтернативні джерела живлення та резервні канали зв'язку.

3. Економічна безпека:

диверсифікація ринків: розширення ринків збуту продукції та послуг для зменшення залежності від одного ринку або регіону;

управління ризиками: виявлення, оцінка та управління потенційними економічними ризиками, пов'язаними з війною, такими як перебої в постачанні, інфляція та зміни курсу валют;

ефективне використання ресурсів: оптимізація використання ресурсів підприємства для максимізації прибутку та мінімізації витрат.

4. Маркетингова безпека:

відповідальний маркетинг: уникання використання чутливої інформації або образів, які можуть бути використані для пропаганди або дезінформації;

прозорість: надання чіткої та правдивої інформації про діяльність підприємства, включаючи його позицію щодо війни;

етична поведінка: дотримання етичних принципів ведення бізнесу, уникаючи будь-яких дій, які можуть завдати шкоди людям або навколишньому середовищу.

5. Зовнішньоекономічна безпека:

дотримання санкцій: суворе дотримання всіх санкцій та експортних обмежень, введених проти країн-агресорів;

юридичний супровід: залучення кваліфікованих юристів для консультування з питань зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни;

Рис. 1. Система оцінювання ефективності управління ресурсами аграрних підприємств

Джерело: узагальнено на основі [1; 3; 4; 8; 27; 22].

страхування ризиків: оформлення страхування ризиків, пов'язаних з зовнішньоекономічною діяльністю, таких як політичні ризики, перебої в постачанні та валютні ризики.

Дотримання цих безпекових засад допоможе інноваційно активним підприємствам в Україні ефективно управляти своїми ресурсами, активізувати маркетингову та зовнішньоекономічну діяльність та зберегти конкурентні переваги в умовах війни.

Важливо зазначити, що це лише загальні рекомендації, і конкретні заходи безпеки, які необхідно взяти, можуть відрізнятися залежно від специфіки кожного підприємства.

Із розвитком науково-технічного прогресу відбулась еволюція поглядів науковців на види ефективності використання ресурсів аграрних підприємств [5, с. 13]. Більшість науковців виокремлює такі основні види ефективності: природна, структурна, технічна, технологічна, економічна, витратна, соціальна, екологічна, енергетична, інвестиційна, соціально-економічна, еколого-економічна, виробничо-технічна, виробничо-економічна (табл. 1).

Отже, погляди науковців щодо видів ефективності суттєво різняться, проте, враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації, ми пропонуємо надалі провести дослідження економічної, екологічної та соціальної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Отримання високих кінцевих результатів, економічне зростання та ефективність розвитку підприємства

значною мірою визначається результативністю використання наявних ресурсів, сукупність яких утворює його ресурсний потенціал [12]. Управління ресурсами як чинниками виробництва — одне з найважливіших завдань управління багатогранною діяльністю підприємства. Будучи основними джерелами і передумовами отримання необхідних благ, ресурси служать вирішенню економічних завдань [12].

Ефективна діяльність аграрних підприємств залежить від низки чинників. Головний, який впливає на ефективне ведення діяльності підприємства — ефективне управління ресурсним потенціалом. Ефективне управління ресурсами є найбільш важливим і складним завданням будь-якого аграрного підприємства. Розглянемо показники оцінювання ефективності управління ресурсами аграрних підприємств (рис. 1).

Аграрне підприємство, в процесі своєї діяльності здатне ефективно працювати при умові ефективного використання ресурсів: земельних, трудових, фінансових, матеріальних, нематеріальних, енергетичних, інформаційних, часових та ін. Проте, існують певні проблеми, котрі потребують вирішення в найближчій перспективі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Шляхом проведення аналізу теоретичних засад ефективного використання ресурсів нами розглянута

еволюція поглядів науковців та узагальнено сучасні підходи до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Науковці виокремлюють: природну, структурну, технічну, технологічну, економічну, витратну, соціальну, екологічну, енергетичну, інвестиційну, соціально-економічну, еколого-економічну, виробничо-технічну та виробничо-економічну ефективність використання ресурсів. Враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації, ми виокремили економічну, екологічну та соціальну ефективності використання ресурсів аграрних підприємств по яких і будемо надалі проводити дослідження.

Література:

1. Баган Н. В. Формування та ефективність використання ресурсів аграрних підприємств. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 "Економіка". Полтавський державний аграрний університет, Полтава, 2021. 275 с.
2. Андрійчук В. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. 2-ге вид., без змін. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.
3. Ареф'єва О. В., Коротенков О. В. Управління потенціалом розвитку промислових підприємств. К.: Грот, 2004. 200 с.
4. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Махсма М. Б., Попрозман О. І., Економіка підприємства: навч. посібник. Європейський університет. К.: Видавництво Європейського університету, 2005. 238 с.
5. Березіна Л. М., Баган Н. В. Актуальні проблеми використання ресурсів аграрних підприємств. Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки. 2018. № 4. С. 12—21.
6. Боровік Л. В., Дежифаров О. М., Галузева структура сільськогосподарських підприємств. Економіка, фінанси, управління: наукові підходи та практика реалізації: зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. Інтер.— конфер. 11 березня 2020 р. Херсон: ХДАУ, 2020. С. 32—33.
7. Бриль І. В. Формування та використання нематеріальних активів підприємств для підвищення їх капіталізації: монографія. Київ: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2015. 84 с.
8. Вовк М. О. Інвестиційна привабливість підприємства агропродовольчої сфери як складова здійснення реструктуризації виробництва в умовах глобалізаційних змін. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції Менеджмент XXI століття глобалізаційні виклики. 14—15 квітня 2020 р. м. Полтава. Полтава: ТОВ "Сімон", 2020. С. 67—70.
9. Васильков В. Організація виробництва: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 524 с.
10. Володін С. Інноваційний провайдинг на наукоємному аграрному ринку: теоретико-методологічні аспекти. Економіка АПК. 2006. № 8. С. 9—20.
11. Гордієнко В. Еколого-економічна ефективність використання земель сільськогосподарського призначення: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.06 "Економіка природокористування". Сумський Державний університет. Суми, 2010. 241 с.
12. Гросул В. А. Ресурси підприємства: теоретичне осмислення сутності. Бізнес Інформ. № 7. Харків, 2013. С. 236—242.
13. Гуторов О. Оцінка земельних ресурсів та ефективності інвестицій: монографія. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Х., 2006. 368 с.
14. Дворецький А. Методичний підхід до визначення соціально-економічної ефективності використання земельних ресурсів. Ефективна економіка. 2013. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2026> (дата звернення: 16.02.2024).
15. Дем'яненко С. Менеджмент аграрних підприємств: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2005. 347 с.
16. Добровольська Н. До питання визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів у землеробстві. Регіон-2013: стратегія оптимального розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 407—409.
17. Економічна енциклопедія: у 3-х т. за ред. С. Мочерного. К.: Академія, 2000. Т. 1. 864 с.
18. Збарський В., Мацибора В., Чалий А. Економіка сільського господарства: навч. посібник. К.: Каравела, 2009. 264 с.
19. Кісіль М. Критерій і показники економічної ефективності малого і середнього бізнесу на селі. Економіка АПК. 2001. № 8. С. 12—19.
20. Лаврук В. Методика оцінки ефективності та аналізу інноваційної діяльності в сільському господарстві. Ефективна економіка. 2010. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=192> (дата звернення: 19.03.2024).
21. Мацибора В. Економіка сільського господарства: підручник. К.: Вища школа, 1994. 415 с.
22. Рожелюк В., Денчук П. Система показників стану і використання нематеріальних активів. Наукові записки. Вип. 15, 2006. URL: <https://cutt.ly/0Y6JH9L> (дата звернення: 24.03.2024).
23. Федорченко О. А., Ткаченко В. Г. Галузева спеціалізація та диверсифікація як чинник оптимізації структури підприємств аграрного профілю. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/24391/1/Upravlinnia%20rozvytkom%20sotsialno-ekonomichnykh%20system_8.10.2020-200.pdf (дата звернення: 14.03.2024).
24. Черевко Г., Іваницька Г. АПК: оцінка реформування та перспективи розвитку. Вісник аграрної науки. 2001. № 14 (1). С. 14—19.
25. Чернецька О. Методичні підходи до визначення ефективності витрат сільськогосподарських підприємств в управлінському обліку. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2011. Вип. 7 (1). С. 188—195.
26. Чуб Ю. В. Аналіз наявності та використання нематеріальних активів. Економічний аналіз: збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету. Тернопіль, 2014. Том 15. № 3. С. 225—229.
27. Шаманська О. І. Система оцінки ефективності управління ресурсним потенціалом підприємств АПК. Ефективна економіка. № 2, 2016. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4776> (дата звернення: 28.03.2024).
28. Яців І. Соціальна ефективність сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка. 2015. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3714> (дата звернення: 28.03.2024).

References:

1. Bagan, N. V. (2021), "Formation and efficiency of resource use of agricultural enterprises", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Poltava, Ukraine.
2. Andriychuk, V. (2006), *Efektivnist' diyal'nosti ahrarnykh pidpryyemstv: teoriya, metodyka, analiz* [The effectiveness of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Aref'eva, O.V. and Korotkov, O.V. (2004), *Upravlinnya potentsialom rozvytku promyslovykh pidpryyemstv* [Management of the development potential of industrial enterprises], Grot, Kyiv, Ukraine.
4. Arefieva, O. V., Sakhaev, V. G., Makhsma, M. B. and Poprozman, O. I. (2005), *Ekonomika pidpryyemstva* [Economics of the enterprise], Publishing House of the European University, Kyiv, Ukraine.
5. Berezina, L.M. and Bagan, N.V. (2018), "Actual problems of resource utilization of agricultural enterprises", *Herald of Cherkasy University. Series: Economic Sciences*, vol. 4, pp. 12—21.
6. Borovik, L. V. and Dezhifarov, O. M. (2020), "Industry structure of agricultural enterprises", *Ekonomika, finansy, upravlinnya: zb. materialiv nauk.-metod. konf.* [Economics, finance, management: collection of materials of the scientific and methodological conference], KhDAU, Kherson, Ukraine, pp. 32—33.
7. Bryl, I.V. (2015), *Formuvannya ta vykorystannya nematerial'nykh aktyviv pidpryyemstv dlya pidvyshchennya yikh kapitalizatsiyi* [Formation and use of intangible assets of enterprises to increase their capitalization], National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics, Kyiv, Ukraine.
8. Vovk, M. O. (2020), "Investment attractiveness of an agro-food enterprise as a component of the restructuring of production in the conditions of globalization changes", *Materialy IV Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. "Ekonomichnyy rozvytok: teoriya, metodolohiya, upravlinnya"* [Materials of the 4th International Scientific and Practical Conference. "Economic development: theory, methodology, management"], TOV "Simon", Poltava, Ukraine, pp. 67—70.
9. Vasytkov, V. (2003), *Orhanizatsiya vyrobnytstva* [Organization of production], KNEU, Kyiv, Ukraine.
10. Volodin, S. (2006), "Innovative provision on the knowledge-intensive agricultural market: theoretical and methodological aspects", *Economy of agro-industrial complex*, vol. 8, pp. 9—20.
11. Gordienko, V. (2010), "Environmental and economic efficiency of agricultural land use", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Sumy, Ukraine.
12. Grosul, V. A. (2013), "Enterprise resources: theoretical understanding of the essence", *Business Inform*, vol. 7, pp. 236—242.
13. Gutorov, O. (2006), *Otsinka zemel'nykh resursiv ta efektyvnosti investytsiy* [Evaluation of land resources and efficiency of investments], Kharkiv national agrarian University named after V.V. Dokuchaeva, Kharkiv, Ukraine.
14. Dvoretzkyi, A. (2013), "Methodical approach to determining the socio-economic efficiency of the use of land resources", *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2026> (Accessed 16.02.2024).
15. Demyanenko, S. (2005), *Menedzhment ahrarnykh pidpryyemstv* [Management of agricultural enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
16. Dobrovolska, N. (2013), "To the question of determining the ecological and economic efficiency of the use of land resources in agriculture", *Rehion-2013: stratehiya optymal'noho rozvytku: zb. materialiv nauk.-metod. konf.* [Region-2013: optimal development strategy: collection of materials of the scientific and methodological conference], KhNU named after V.N. Karazina, Kharkiv, Ukraine, pp. 407—409.
17. Mocherny, S. (2000), *Ekonomichna entsyklopediya* [Economic encyclopedia], Academy, Kyiv, Ukraine.
18. Zbarskyi, V., Matsybora V. and Chaliy A. (2009), *Ekonomika sil's'koho hospodarstva* [Economics of agriculture], Karavela, Kyiv, Ukraine.
19. Kisil, M. (2001), "Criterion and indicators of economic efficiency of small and medium-sized businesses in the countryside", *Economy of agro-industrial complex*, vol. 8, pp. 12—19.
20. Lavruk, V. (2010), "Methodology of efficiency evaluation and analysis of innovative activity in agriculture", *Efektivna ekonomika*, vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=192> (access date: 19.03.2024).
21. Matsybora, V. (1994), *Ekonomika sil's'koho hospodarstva* [Economics of agriculture], Higher School, Kyiv, Ukraine.
22. Rozheliuk, V. and Denchuk, P. (2006), "The system of indicators of the condition and use of intangible assets", *Proceedings*, vol. 15, available at: <https://cutt.ly/0Y6JH9L> (Accessed 24.03.2024).
23. Fedorchenko, O. A. and Tkachenko, V. G. (2020), "Industry specialization and diversification as a factor in optimizing the structure of agrarian enterprises", available at: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/24391/1/Upravlinnia%20rozvytkom%20sotsialno-ekonomichnykh%20system_8.10.2020-200.pdf (Accessed 14.03.2024).
24. Cherevko, G. and Ivanytska, G. (2001), "Agricultural industry: assessment of reform and development prospects", *Herald of Agrarian Science*, vol. 14 (1), pp. 14—19.
25. Chernetska, O. (2011), "Methodical approaches to determining the cost efficiency of agricultural enterprises in management accounting", *Actual problems of the development of the economy of the region*, vol. 7 (1), pp. 188—195.
26. Chub, Y. V. (2014), "Analysis of the presence and use of intangible assets. Economic analysis", *Scientific works of the Ternopil National Economic University*, vol. 15.3, pp. 225—229.
27. Shamanska, O. I. (2016), "The system of evaluating the efficiency of management of the resource potential of agro-industrial complex enterprises", *Efektivna ekonomika*, vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4776> (Accessed 28.03.2024).
28. Yatsiv, I. (2015), "Social efficiency of agricultural enterprises", *Efektivna ekonomika*, vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3714> (Accessed 28.03.2024).

Стаття надійшла до редакції 13.04.2024 р.

УДК 658: 664.6 (045)

*D. Maksymenko,**PhD, Associate Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation and Marketing, Mukachevo State University**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2053-8070>**A. Haidarzhly,**PhD in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Management**in the Transport Industry, Danube Institute of National University "Odessa Maritime Academy"**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4072-1772>**S. Khoma,**Postgraduate student of the Department of Accounting**and Taxation and Marketing, Mukachevo State University**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-6598-1844>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.93

DIGITAL MODELS OF ENTERPRISE MANAGEMENT, MARKETING, AND MANAGERIAL ACCOUNTING IN CONDITIONS OF MILITARY STATE

*Д. В. Максименко,**к. е. н., доцент завідувач кафедри обліку і оподаткування та маркетингу**Мукачівський державний університет**А. І. Гайдаржи,**к. пед. н., ст. викладач кафедри управління в транспортній галузі,**Дунайський інститут Національного університету "Одеська морська академія"**С. В. Хома,**аспірант кафедри обліку та оподаткування і маркетингу, Мукачівський державний університет*

ЦИФРОВІ МОДЕЛІ МЕНЕДЖМЕНТУ, МАРКЕТИНГУ ТА УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

In the study, attention is focused on how martial law and integrated resource constraints are altering perspectives on effective business management. Essentially, businesses must adapt their management, marketing, and managerial accounting systems to the ever-changing circumstances, swiftly address emerging issues, and make decisions amidst increasing uncertainty and continual resource constraints. Given the above, businesses are increasingly adopting digital models for managing processes, marketing, and resources. This approach enhances their ability to make reactive decisions, coordinate actions to achieve diverse enterprise goals, create, promote, and sell goods or services responsively to meet consumer needs, and analyze financial and non-financial data to optimize the use of limited resources. Hence, the research aims to explore the operational features of digital management, marketing, and managerial accounting models. Based on the research findings, it is evident that the application of the outlined digital models in conditions of martial law fosters reactivity in decision-making and action coordination, facilitating the achievement of enterprise business goals amidst uncertainty; in the creation, promotion, and sale of goods or services; in the utilization of limited resources. It has been established that acquiring reactive traits in management, marketing, and managerial accounting models can have both positive and negative consequences for businesses. Constant reaction to current issues may hinder the development of long-term strategies and goals. Research results indicate that while reactivity can be effective in certain cases, it is important to balance this approach with proactive strategic planning and forecasting to ensure the successful long-term development of the enterprise. The outlined positions allow for the perspective of dividend research to be identified as expanding the understanding of how digital models can impact strategic management and help develop a more comprehensive approach to using these tools in unstable conditions.

У дослідженні увага акцентується на тому, що в умовах воєнного стану та зумовлених ним тенденцій посилення ресурсних обмежень та невизначеності потрібна зміна поглядів на ведення бізнесу. Фактично, підприємствам доводиться вдаватися до такої трансформації систем управління, маркетингу та управлінського обліку, що продукують підвищення реактивності до нагальних проблем функціонування їх бізнесу та забезпечують можливості приймати рішення в умовах висхідної невизначеності та обмеженості ресурсів. У зв'язку з вищевикладеним, підприємства масово переходять на цифрові моделі менеджменту, маркетингу та управлінського обліку. Це дозволяє їм: приймати ефективніші рішення та координувати дії для досягнення різноманітних цілей; швидше створювати, просувати та реалізовувати товари та послуги, спрямовані на задоволення потреб і бажань споживачів; якісніше збирати, аналізувати та використовувати інформацію про фінансові та нефінансові аспекти діяльності для ефективного використання обмежених ресурсів. Метою дослідження є аналіз особливостей функціонування цифрових моделей управління, маркетингу та управлінського обліку в контексті сучасного бізнесу. Результати дослідження демонструють, що застосування певних цифрових моделей у воєнних умовах сприяє реактивному прийняттю рішень та координації дій. Вони також полегшують процес досягнення бізнес-цілей підприємства в умовах невизначеності, а також обмеженості основних ресурсів. Дослідження показує, що розвиток реактивності щодо моделей менеджменту, маркетингу та управлінського обліку може призвести до як позитивних, так і негативних наслідків для підприємств. Фактично, постійна реакція на поточні проблеми покращує тактику управління, однак може перешкоджати розвитку довгострокових стратегій та цілей. Результати досліджень підтверджують, що хоча реактивність може бути ефективною у деяких випадках, важливо збалансувати цей підхід з активним стратегічним плануванням та прогнозуванням. Це необхідно для забезпечення успішного розвитку підприємства в довгостроковій перспективі. Окреслені положення дозволяють як перспективи подальших досліджень визначити розширення розуміння того, як цифрові моделі можуть впливати на стратегічне управління та допомогти розробити більш комплексний підхід до їх використання в умовах нестабільності.

Ключові слова: ресурси; розвиток підприємства; планування; реактивність у прийнятті рішень; невизначеність.

Key words: resources; enterprise development; planning; reactive decision-making; uncertainty.

TARGET SETTING

The research's significance lies in the fact, that during wartime, manual management, marketing, and managerial accounting processes became impractical, emphasizing the need for digital solutions. This underscores the ineffectiveness of manual operations in maintaining business efficiency amidst the formation of numerous constraints regarding resources and the expansion of the spectrum of adverse events that can significantly impact enterprise operations. Given the above, every other domestic enterprise is transitioning to digital modeling approaches for managerial processes, marketing activities, and resource management. This transition is facilitated by the effectiveness of these approaches in making reactive decisions and coordinating actions to achieve various enterprise goals; in reactively creating, promoting, and selling goods or services aimed at satisfying consumer needs and desires; and in the efficient utilization of limited resources. These digital models are reactive process structures utilized for

optimizing and automating key business processes during wartime.

ANALYSIS OF RECENT RESEARCH AND PUBLICATIONS

Prominent scholars such as V.F. Gamaliy, A.Yu. Minko, S.A. Romanchuk, and D.S. Nechepurenko have made significant contributions to the theoretical foundations of digitalization in management, marketing, and managerial accounting. Their research helps understand the fundamentals and prospects of utilizing digital models in business. Pogorelov Yu.S., Mironova Yu.Yu., and Krasnoshchik M.V. focused their attention on applying digital models in management, marketing, and managerial accounting, as well as identifying triggers that shape their reactivity. It allows for a better understanding of how these models operate in practical terms and which aspects require attention to achieve effective utilization. However, it has been noted that currently, researchers do not give sufficient attention to the specificity of how digital models operate and their reactivity.

OBJECTIVES OF THE ARTICLE

The research aims to investigate the functioning characteristics of digital models in management, marketing, and managerial accounting. Specific aspects to be investigated include the effectiveness of these models in addressing specific tasks, their advantages, and limitations, as well as their impact on the strategic and operational management of the enterprise.

The paper main body with full reasoning of academic results. Within the scope of the research, attention is drawn to the fact that in conditions of a state of war and integrated trends exacerbating resource constraints and uncertainty, perspectives on effective business management are changing.

Enterprises are compelled to adapt their management, marketing, and managerial accounting systems to the constantly changing circumstances, swiftly respond to emerging issues, and make decisions amid increasing uncertainty and continual reduction of available resources. Therefore, effective business management in conditions of a state of war entails making reactive decisions and implementing reactive management processes aimed at optimizing the utilization of available resources and timely adjusting and restoring the stability of the enterprise.

It is naturally observed that the primary characteristics of reactive decisions in management, marketing, and managerial accounting include: speed of decision-making; orientation towards the present moment; minimization of reaction costs; adaptability and flexibility; and focus on short-term results. Such a thesis is primarily supported by the systematic characterization of the features of reactive decisions, which have been applied by Ukrainian enterprises in management, marketing, and managerial accounting since February 24, 2022 (Figure 1).

The specified specificity of reactivity is also inherent in the implementation of managerial processes, as all systems within the enterprise react to emerging problems or situations (rather than actively anticipating and planning them in advance).

Thus, reactive decisions and reactivity in the implementation of managerial processes combined lead to the formation of unique digital models, which are activated only in response to specific events, problems, or challenges that arise during the enterprise's activities.

Regarding the digital management model, it is characterized by the use of digital tools that enable enterprises to establish processes that can quickly respond to changes in the internal environment and external threats [1]. In this case, the components (or triggers) that shape reactivity concerning managerial decisions on managerial processes include [1; 5]: ERP systems for automating business processes; project management systems for coordinating actions; other digital tools (Table 1).

As for the digital marketing model, it is characterized by reactive adjustments and enhanced customer

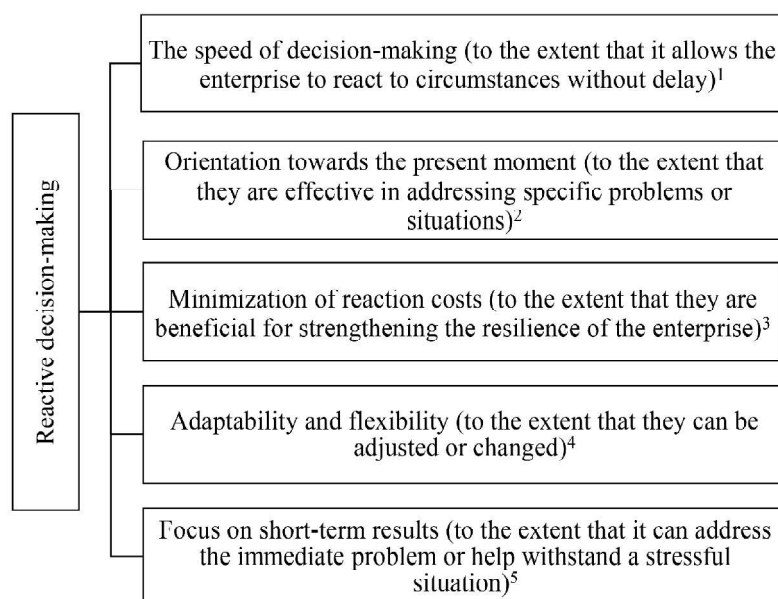

Figure 1. Characteristics of reactive decisions applied in management, marketing, and managerial accounting

Note

1. Reactive decisions are often made quickly, without lengthy analysis procedures or prior planning.
2. Reactive decisions are typically aimed at addressing specific problems or situations that arise in the present moment, rather than long-term planning.
3. Due to limited resources, reactive decisions often focus on minimizing costs and optimizing the utilization of available resources.
4. Reactive decisions can be easily adjusted or changed depending on changing circumstances or new information.
5. Reactive decisions can provide a quick and specific outcome from the decisions made.

Source: formed based on [1; 3—4]

engagement. In this regard, digital communication channels enable enterprises to continuously develop interaction with their audience, adjust and strengthen information about products and services, and attract new customers.

The components (or triggers) that shape reactivity regarding customer engagement include [1; 5—6]: social media monitoring systems, websites and blogs, social media, email, survey and feedback

Table 1. Features of forming enterprise management reactivity

Triggers of reactivity	Characteristics of forming reactivity	Outcome of trigger action
ERP systems	Automation of business processes and provision of comprehensive information on financial, production, logistics, and other aspects of enterprise activity	Quick data analysis and making informed managerial decisions
project management systems	Flexible coordination of team work and project execution in accordance with schedule and budget	Responding to changes in the internal environment and making swift managerial adjustments to achieve strategic goals
other digital tools*	Generation of information for managing customer interaction, market analysis, and execution of other strategically important tasks.	Formation of informational support for responding to spontaneously arising situations

Note

* Such as analytical platforms, customer relationship management systems (CRM), and others.

Source: formed based on [1; 5].

Table 2. Characteristics of forming reactivity in enterprise marketing

Triggers of reactivity	Characteristics of forming reactivity	Outcome of trigger action
Social media monitoring systems	Continuous monitoring of social media allows enterprises to promptly respond to feedback, comments, and mentions about their brand or products	Reactive management involves adjusting brand reputation and improving customer satisfaction support.
Websites and blogs	Publishing relevant and interesting content on the website or blog attracts the audience's attention and stimulates their interaction with the brand	Traffic adjustment on the website, subscriber count adjustment, improvement in search engine rankings
Social media	Active presence on social media allows enterprises to communicate with their audience and respond to their needs and requests	Increase audience engagement, raise brand awareness, boost customer loyalty
Email	Using email for sending personalized newsletters enables enterprises to stimulate communication with customers and engage them in interaction	Increase conversion, sales volume, adjust link-click frequency based on email links.
Survey and feedback systems	Conducting surveys among customers allows gathering their feedback and opinions regarding products and services	Obtain crucial information for adjusting marketing actions, improving products and services, enhancing customer satisfaction
Advertising campaigns and promotions	Running targeted advertising campaigns allows attracting the attention of new customers and stimulating engagement with existing ones	Boost brand awareness, attract new customers, increase sales volume

Source: formed based on [1; 5–6].

systems, advertising campaigns, and promotions (Table 2).

As for the digital managerial accounting model, their transition to reactive control over finances, resources, and processes becomes even more critical. Digital managerial accounting systems help enterprises adapt their cost accounting systems, and inventory control, adjust financial indicators, and make reactive management decisions regarding resource utilization according to their needs.

The components (or triggers) that shape reactivity in customer relationship control include [1; 3–4]: automated reporting and analytics systems; business analytics and BI systems; budgeting and forecasting

Table 3. Characteristics of forming reactivity in enterprise managerial accounting

Triggers of reactivity	Characteristics of forming reactivity	Outcome of trigger action
Automated reporting and analytics systems	Quick analysis of financial and operational data, identifying trends and issues requiring reactive intervention, providing timely access to important information for making managerial decisions	The ability to quickly respond to identified problems and make reactive managerial decisions promptly
Business analytics and BI systems	The ability to use analytical methods and tools for rapid analysis of large volumes of data and identification of significant deviations or opportunities	Ensuring prompt detection of problems or opportunities requiring attention and swift response to them
Budgeting and forecasting systems	The ability to develop budgets and forecast financial results allows for quick response to changes in financial indicators	The ability to quickly adjust budget plans and forecasts in response to changes in the situation
Remote production monitoring systems	The ability to remotely track and analyze operational processes, resources, and production parameters. They provide the opportunity to promptly respond to identified issues or anomalies	Ensuring the rapid detection and resolution of issues in production processes

Source: formed based on [1; 3–4].

systems; remote production monitoring systems (Table 3).

Therefore, it is evident that the implementation of digital models in management, marketing, and managerial accounting of enterprises in times of war fosters reactivity in decision-making and coordination of actions, facilitating the achievement of business goals amidst uncertainty; in the creation, promotion, and sale of goods or services; in the utilization of limited resources.

Therefore, the substantive content of digital models in management, marketing, and managerial accounting leads to the fact that management entities of the enterprise respond to emerging problems or situations in circumstances (rather than actively anticipating and planning them [1]), making timely management decisions when each of them:

1) is not based on a clear plan of action or future strategy but merely reacts to spontaneously arising situations;

2) is activated only in cases of crisis or problem emergence, otherwise no reactive actions are taken;

3) are focused solely on short-term results and addressing the most pressing issues, without considering the long-term perspective.

The main features of digital models in management, marketing, and managerial accounting (Figure 2) lead to the fact that acquiring reactive characteristics regarding management, marketing, and managerial accounting models can have both positive and negative consequences for enterprises.

It should be noted that the advantages of using digital models with a reactive approach include quick response to problems and efficient resource utilization. However, the orientation of these models towards reactive implementation of management processes may lead to insufficient effectiveness of the enterprise's strategic development, as it keeps it in a reactive state, preventing long-term growth.

CONCLUSIONS

Based on the provided provisions, it is evident that the application of digital models in enterprise management, marketing, and accounting in conditions of wartime fosters reactivity in decision-making and action coordination, facilitating the achievement of business goals amidst uncertainty; in the creation, promotion, and sale of goods or services; and the utilization of limited resources. At the same time, the following conclusions have been drawn:

1. Acquiring reactive reactivity towards management, marketing, and managerial accounting models can have both positive and

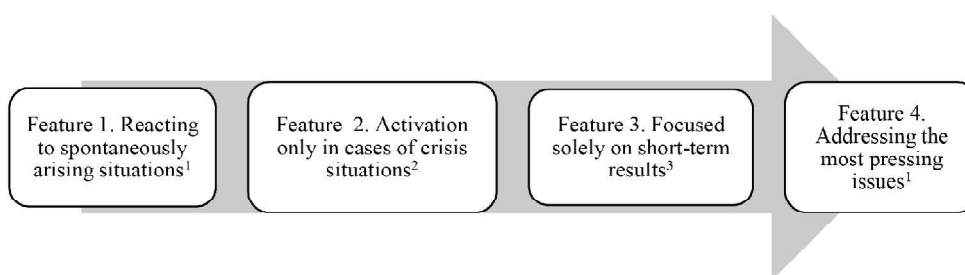

Figure 2. Key features of digital management, marketing, and accounting models

Note

1. The outlined feature enables maintaining conditions for stable operation since it allows for promptly addressing emerging issues and crises.

2. The outlined feature may lead to insufficient effectiveness of strategic development of the enterprise as it keeps it in a reactive state, preventing growth in the long term.

3. The outlined feature enables promptly addressing emerging issues and crises.

negative consequences for businesses. The nature of these consequences depends on the specific situation and context.

2. The benefits of applying digital management, marketing, and managerial accounting models and the synthesized reactive approach they entail include rapid response to issues (through digital models, businesses can promptly address emerging problems and crises, thus maintaining conditions for stable operation); efficient resource utilization (the focus on short-term results enables businesses to efficiently allocate their resources, concentrating them where they are most needed at any given moment)).

3. The drawbacks of using digital management, marketing, and managerial accounting models and the synthesized reactive approach they entail include the lack of a clear strategy for the future (stabilizing the situation may lead to the business reacting to events through digital models rather than actively shaping them), the risk of missing opportunities (specifically, focusing digital models solely on current issues may cause the business to overlook opportunities for development and innovation). Constant reactions to immediate problems may hinder the development of long-term strategies and goals.

Therefore, research results indicate that while reactivity can be effective in some cases, it's important to balance this approach with active strategic planning and forecasting to ensure the successful development of the business in the long term. The outlined positions allow us to identify the perspective of dividend research as expanding the understanding of how digital models can impact strategic management and help develop a more comprehensive approach to using these tools in conditions of instability.

Література:

1. Bannikov V., Lobunets T., Buriak I., Maslyhan O., Shevchuk L. On the question of the role of project management in the digital transformation of small and medium-sized businesses: essence and innovative potential. 2022. Amazonia Investiga. № 11 (55). P. 334—343

2. Гамалій В. Ф., Мінько А. Ю., Романчук С. А.. Маркетингові інформаційні системи та цифрове моделювання в управлінні процесом виведення на ринок нового товару. Центральний український науковий вісник. Економічні науки. 2021. № 6 (39). С. 154—162.

3. Нечепуренко Д.С. Автоматизація процесів управління та розподілу ресурсів у машинобудівних виробництвах. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 24. С. 104—107.

4. Погорелов Ю.С., Миронова Ю.Ю., Краснощук М.В. Інструменти управлінського обліку на промислових підприємствах. Економіка і регіон: наук. вісн. ПолтНТУ. 2015. № 3 (52). С. 77—82.

5. Шлапак О. А., Коваленко О. О. Модель цифрового менеджменту для підприємств міжнародного рівня. Ефективна економіка. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8513> (дата звернення: 26.04.2024).

6. Шевцова Г. З. Синергетичний менеджмент як концепція організованої синергії в управлінні підприємствами. Економіка промисловості. 2012. № 1—2. С. 202—214.

References

1. Bannikov, V., Lobunets, T., Buriak, I., Maslyhan, O. and Shevchuk, L. (2022), "On the question of the role of project management in the digital transformation of small and medium-sized businesses: essence and innovative potential", Amazonia Investiga, vol. 11 (55), pp. 334—343.

2. Gamalii, V.F., Minko, A.Yu. and Romanchuk, S.A. (2021), "Marketing information systems and digital modeling in the management of the process of bringing a new product to the market", Tsentral'noukrayins'kyi naukovyy visnyk. Ekonomichni nauky, vol. 6(39), pp. 154—162.

3. Nechepurenko, D.S. (2016), "Automation of processes of management and distribution of resources in machine-building industries", Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 24, pp. 104—107.

4. Pohorelov, YU.S., Myronova, YU.YU. and Krasnoshchik M.V. (2015), "Management accounting tools at industrial enterprises", Ekonomika i rehion: nauk. visn. PoltNTU, vol. 3 (52), pp. 77—82.

5. Shlapak, O.A. and Kovalenko, O.O. (2021), "Digital management model for international enterprises", Efektyvna ekonomika, vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8513> (Accessed: 26.04.2024).

6. Shevtsova, G. Z. (2012), "Synergetic management as a concept of organized synergy in enterprise management", Ekonomika promyslovosti, vol. 1—2, pp. 202—214.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2024 р.

Г. І. Тибінка,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6730-1877>
Я. Б. Строцький,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1566-4287>
А. О. Суворов,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-4267-9815>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.98

СПОСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЧАСУ

Н. Tybinka,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management,
Ivan Franko National University of Lviv
Ya. Strozkyj,
Ivan Franko National University of Lviv
A. Suvorov,
Ivan Franko National University of Lviv

METHODS OF OPTIMIZING THE USE OF TIME

В нашому дослідженні окреслено та проаналізовано теоретичні і практичні проблеми оптимального використання часу. Актуальність наукової статті заключається в тому, що сьогодні досить часто на практиці час використовують не оптимально, з цієї причини виникла потреба визначення способів оптимального використання часу. Тому, основна мета написання статті — це окреслення базових теоретичних та практичних проблем використання часу та способів його оптимізації.

В процесі написання наукової статті ми вивчили багато наукових праць українських та іноземних дослідників, ресурси інтернету, а також опрацювали велику кількість практичних аспектів оптимального використання часу. Методологічною основою нашого дослідження є сучасні загальнонаукові, діалектичні, специфічні методи пізнання, а також класичні постулати економічної теорії.

In our study, the theoretical and practical problems of optimal use of time are outlined and analyzed. The relevance of the scientific article lies in the fact that today quite often in practice time is not used optimally, for this reason there was a need to determine ways of optimal use of time. Therefore, the main purpose of writing the article is to outline the basic theoretical and practical problems of time use and ways to optimize it. In the process of writing a scientific article, we studied many scientific works of Ukrainian and foreign researchers, Internet resources, and also worked out a large number of practical aspects of optimal use of time.

Today, time management is considered as a system of actions, the main purpose of which is the effective planning of specific tasks in combination with the optimal allocation of time for each task. The basic goal of time management today, in our opinion, is the minimum degree of stress for the individual, the minimum expenditure of time with the greatest possible number of actions. As of today, we believe, the problems of comprehensive research on the optimal use of time remain unexplored.

In our opinion, in modern economic conditions, the evolution of theoretical and practical aspects of optimal use of time takes place in the studies of many domestic and foreign authors. Namely, some aspects of optimizing the use of time were studied by M. Vinogradsky [1], S. Kalinin, L. Khizhnyak [3], G. Chaika, L. Skibitska, B. Tracy, L. Seivert and many others. We believe that, as of today, there is a need to actually improve theoretical and practical abilities, skills, knowledge, and optimize the use of time.

Summarizing what has been said, it is worth emphasizing that the main purpose of the scientific article is the analysis of the optimization of time use. We studied the concept of optimizing the use of time, as well as defined and analyzed ways to optimize the use of time.

The theoretical and methodological basis of the scientific article is general scientific methods of cognition, specific methods of cognition, dialectical method of cognition, classical provisions of economic theory, a systematic approach to the study of processes and phenomena in society, a complex approach to research.

*Ключові слова: тайм-менеджмент, час, використання часу, способи оптимізації використання часу.
Key words: time management, time, use of time, methods of optimizing the use of time.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Тайм-менеджмент сьогодні розглядають як систему дій, головна мета якої полягає в ефективному плануванні конкретних завдань у поєднанні із оптимальним розподілом часу на виконання кожного завдання. Базовою метою тайм-менеджменту сьогодні, на наше переконання, є мінімальний ступінь стресу для індивіда, мінімальні витрати часу при якнайбільшій кількості дій.

Станом на сьогодні недослідженими залишаються, ми вважаємо, проблеми комплексного дослідження оптимального використання часу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На наше переконання, в сучасних умовах господарювання еволюція теоретико-практичних аспектів оптимального використання часу має місце у дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів. А саме, деякі аспекти оптимізації використання часу вивчали М. Виноградський [1], С. Калінін, Л. Хижняк [3], Г. Чайка, Л. Скібіцька, Б. Трейсі Л. Зайверт та багато інших.

Ми вважаємо, що станом на сьогодні є необхідність власне удосконалення теоретичних та практичних вмінь, навиків, знань, оптимізації використання часу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Підводячи підсумки сказаного, варто акцентувати увагу, що основна мета наукової статті — це аналіз оптимізації використання часу. Нами вивчено поняття оптимізації використання часу, а також визначено та проаналізовано способи оптимізації використання часу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методичною базою наукової статті є загальнонаукові методи пізнання, специфічні методи пізнання, діалектичний метод пізнання, класичні положення економічної теорії, системний підхід дослідження процесів і явищ у суспільстві, комплексний підхід дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Лише деяким індивідам вдається встигати робити усе протягом усіх 24 годин у добі: працювати, проводити час із власними дітьми, відпочивати, утримувати порядок у помешканні тощо. На наше переконання індивідів варто поділити на дві групи: які вміють оптимально використовувати свій час, віддаючи перевагу найважливішим справам, та які свій час витрачають на непотрібні справи. Непотрібні справи у тайм-менеджменті трактують як пожирачі часу, до яких варто відне-

сти наступні: надмірна товаристкість; бажання нічого не упустити; поспіх; надмірна "розкачка" перед конкретною роботою; невміння говорити "ні"; відсутність чіткого плану і завдання; прокрастинація, тобто схильність індивіда відкладати неприємні завдання на потім, а також схильність до справ, які дають швидкий результат і, відповідно, більше задоволення; довготривале очікування.

Виникає питання "Як боротися із пожирачами часу?".

Ми вважаємо, що спочатку варто сформувати перелік пожирачів часу за ступенем шкідливості, покласти цей перелік на видне місце, щоб була можливість перечитувати постійно останній. Пожирачі часу відступають тим більше, чим чіткіше розуміння даремного витрачання часу., тим більше відступають "пожирачі часу". Потрібно взяти за звичку конкретне формулювання мети та основних напрямів власної діяльності у письмовому вигляді. День на завтра, потрібно планувати, на нашу думку, класифікуючи завдання за ступенем важливості, ефективно розподіляючи навантаження та складності. Своє робоче місце також потрібно тримати в порядку, щоб не шукати довго необхідну папку або скачаний файл. Періоди між головними справами, ми вважаємо, слід використовувати для вирішення менш важливих завдань, саморозвитку, відпочинку, розслаблення, навчання. Варто також розрізнити поняття "улюблена" і "не улюблена" робота. Робота забезпечує індивіда матеріальними благами, створює можливості для самореалізації, самоствердження, знайомства і спілкування з різними особами, вивчення важливих подій, а також життя індивіда робить різнобарвним, цікавішим, надає певний сенс останньому. Завдяки саме роботі індивіди розглядають себе потрібними в найбільшій мірі.

Ми вважаємо, що в практичній діяльності управління, найбільше значення відводиться контактам із безпосередніми підлеглими, результативність яких значною мірою залежить від ступеня взаємовідносин між підлеглими та управлінцем. Такі відносини мають формуватися на принципах, дотримання яких робить контакти підлеглих та управлінця легшими, протистояння між управліннями і підлеглих зменшує, формує передумови забезпечення об'єктивної оцінки власної діяльності окремого працівника та результатів останньої. До таких принципів варто віднести наступні:

1. Функції, обов'язки, права, відповідальність, співробітника чітко, однозначно окреслено та записано у встановлених документах.

2. Будь-який співробітник підпорядковується лише одному безпосередньому керівникові, без згоди якого не допускається передавання розпоряджень.

3. Будь-яке завдання має вказівку, хто його повинен здійснювати, хто несе за нього відповідальність, конкретно що і в які терміни повинно бути здійснено, чітко окреслений очікуваний результат.

4. Цілі компанії загалом, на реалізацію яких направлена робота конкретного співробітника, важливіші за особисті бажання співробітника чи цілі окремого підрозділу.

Ми трактуємо окреслені принципи як базові. Паралельно сьогодні існує, на наше переконання, велика кількість розроблених рекомендацій, що створюють можливість збільшити ефективність взаємодії із співро-

бітниками, підвищити особистий вплив управлінця при умові чіткої реалізації цих рекомендацій. Деякі із них, ми вважаємо, варто розглянути детальніше.

Під час спілкуванні із безпосередніми підлеглими, з погляду засвоєння інформації, яка передається від прямого керівника, підлеглих варто поділити на наступні групи:

- активні: виявляють ініціативу, чітко розуміють вказівки, акуратно і чітко виконують усі елементи кожного завдання, цікавляться загальною метою компанії, мають бажання в реалізації цілей компанії брати активну участь;

- пасивні: байдуже ставляться до будь-яких вказівок; байдуже відносяться до справ компанії та змісту роботи;

- резистентні: постійно і без причин конфліктують з керівником, опираються будь-яким діям, критикують компанію, не мають бажання брати участь у справах компанії.

Темперамент, характер, підготовка, досвід безпосереднього керівника, стиль поведінки, відносини, що мають місце в колективі, а також низка інших чинників становлять вибір безпосередньої форми впливу. Підлеглих, ми вважаємо, слід зорієнтувати на допомогу прямому керівнику, яка може бути різною, а саме: поради, рекомендації, дострокова реалізація завдання, формування альтернативних варіантів вирішення певних питань, що не включені до завдання, пошук додаткової інформації, аналогій, передбачення можливих результатів. Використання згаданих та інших форм залучення співробітників до прямого керівництва вимагає усвідомлення завдань, що стоять перед окремою компанією загалом чи безпосереднім керівником зокрема, самостійного мислення, ініціативи, творчого підходу до реалізації функцій, зацікавленого ставлення власне до праці та результатів праці.

На наше переконання, безпосередній керівник, у свою чергу, має допомагати безпосереднім підлеглим. Проте, така допомога не має створювати ситуацій, за яких реалізацію власних функцій підлеглий перекладає на власного безпосереднього керівника. Керівник певного підрозділу компанії не повинен звертатися з проблем, що мають вирішувати підпорядковані йому співробітники, до будь-яких керівників інших підрозділів компанії. Ми вважаємо, винятки із описаного правила допустимі, проте, слід уникати таких винятків.

На нашу думку, для будь-якого керівника важливо дуже при особистих контактах з власними підлеглими одержати потрібну, нову інформацію, що, відповідно, створює потребу у вмінні будувати і вести бесіду таким чином, щоб:

- отримати довіру власного безпосереднього підлеглого, викликати його на відверту розмову;

- в зручній, зрозумілій формі передати безпосередньому підлеглому свій досвід роботи, необхідну інформацію, підтримати ініціативу корисну для всіх і т.п.

На наше переконання, особисті контакти будь-якого керівника з безпосередніми підлеглими трактуються як важлива форма забезпечення активізації діяльності останніх. Значну кількість особистих контактів безпосередній керівник робить у формі індивідуальних бесід під час службових прийомів, які поділяємо на наступні види:

- робляться із ініціативи чи запрошення керівника;
- робляться із ініціативи чи прохання власне підлеглих.

У практичній діяльності сьогодні досить часто, ми вважаємо, керівникові трактують як похвалу його "доступність", тобто постійно відчинені двері службового кабінету керівника для будь-якого підлеглого в будь-який час стосовно будь-якого питання. Така форма прийому актуальна для керівника, який налічує в своєму підпорядкуванні не більше 20 найманих співробітників. Згадана "політика відчинених дверей" у всіх інших випадках викликає даремні витрати робочого часу керівника.

Деякі підлеглі, ми вважаємо, прагнуть сформувати індивідуальні контакти з безпосереднім керівником, щоб прискорити здійснення своїх ідей і пропозицій, одержати необхідну інформацію з "перших уст", повернути увагу безпосереднього керівника. За таких умов, на нашу думку, порушується і перенасичується режим роботи керівника. З метою оптимізації прийому будь-яких відвідувачів керівникові, ми вважаємо, потрібно зробити наступне:

- сформувати конкретний перелік категорій найманих співробітників та службових проблем, з яких приймає особисто;
- чітко визначити час прийому відносно невідкладних важливих питань.

Прийом відносно невідкладних важливих невідкладних питань у багатьох випадках відбувається у формі доповіді прямих підлеглих на початку робочого дня. Відносно інших службових проблем, як правило, прийом відбувається у наперед визначені числа кожного місяця чи дні тижня. Прийом відносно важливих невідкладних важливих питань беззаперечно є "відкритим", дає можливість участі окрім керівника у ньому заступників і помічників керівника для забезпечення вирішення одразу усіх необхідних питань на місці. Прийом відносно інших службових питань веде самостійно кожен керівник, при умові, що є можливість проведення бесіди без перешкод. Як правило, вказаний прийом відбувається у формі бесіди, що починає будь-який підлеглий. Проте, керівник, ми вважаємо, повинен направити навідними питаннями в такому напрямі, щоб підлеглий мав можливість раціонально, ясно окреслити та аргументувати свої прохання і пропозиції. Під час бесіди з ініціативи керівника з підлеглими для забезпечення її ефективності, варто дотримуватися таких правил поведінки.

По-перше, керівник має заздалегідь сформувати мету будь-якої бесіди. Слід окреслити, ми вважаємо, наступні види бесід: ознайомлення під час безпосереднього прийняття на роботу нових співробітників або обговорення просування по службі співробітників. Під час таких бесід, як правило, керівник встановлює кваліфікацію співробітника, ставлення до безпосередньої пропонованої роботи, порівнює співробітника з іншими кандидатами т.п.; отримання і обміну інформацією, необхідної для прийняття рішення щодо будь-якої проблеми, видачі або підписання конкретного службового доручення, а також для оголошення наказу. Донесення наказу до будь-якого прямого виконавця рекомендують робити у формі прямої бесіди. Беззаперечно у наказі

відображені повністю мотиви наказу та часто дуже важливі окремі подробиці. Під час бесіди менеджер може відповісти одразу на усі запитання, що виникають постійно у безпосереднього виконавця. Такі бесіди допомагають виконавцю, на наш погляд, усвідомити власне зміст доручення швидше, а керівникові допомагають не робити помилок відносно встановлення відповідальності прямого виконавця, строків реалізації будь-якого завдання, а також ліквідацію мінусів в безпосередній роботі. Після формування головної мети будь-якої бесіди керівникові необхідно вивчити заздалегідь стан справ та необхідну інформацію відносно прямого питання, заздалегідь попередити безпосередніх підлеглих стосовно місця і часу проведення бесіди, що, в свою чергу, є важливим елементом підготовки бесіди, так як не тільки зменшує напругу підлеглих, а робить простішим завдання керівника. За таких умов підлеглий є більше підготовленим до обговорення визначених питань. До початку бесіди, ми вважаємо, слід сформувати попередній план безпосереднього проведення бесіди, який досвідчений керівник розробляє, на наш погляд, подумки. Керівнику-початківцю варто сформувати такий план на папері або карточці. За таких умов бесіда, на наше переконання, буде змістовнішою, а власне час бесіди скорочується.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумку проведених досліджень, варто зазначити, що у звичайному житті люди не осилають зробити усе заплановане. Існує група індивідів, яким притаманно оптимально розподіляти власний час, при цьому виділяючи найважливіші аспекти, але існує також група індивідів, яким притаманний "самоботаж", витрачаючи власний час при цьому на непотрібні аспекти. Ми вважаємо, що сьогодні у тайм-менеджменті вказані аспекти трактують як "пожирачі часу", тобто ситуації, за умов яких індивіди роблять непотрібну роботу, взаємодіють з нецікавими людьми, виконують чужі завдання. Якщо не окреслити, скоординувати, врахувати, на наше переконання, відносини між окремими підрозділами компанії та її співробітниками, можна втратити ефективність компанії.

Література:

1. Виноградський М. Організація праці менеджера: навч. посіб. К.: Кондор, 2002. 516 с.
2. Чкан А. С. Самоменеджмент: практикум. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 82 с.
3. Хижняк Л. М. Роль самоменеджменту в сучасних освітніх технологіях у вищій школі. К., 2007.

References:

1. Vynohradskyi, M. (2002), *Orhanizatsiya pratsi menedzhera* [Manager's work organization: teaching manual], Condor, Kyiv, Ukraine.
 2. Chkan, A. (2015), *Samomenedzhment* [Self-management: workshop], ZNU, Zaporizhzhia, Ukraine.
 3. Khizhnyak, L. (2007), *Rol' samomenedzhmentu v suchasnykh osvitnikh tekhnolohiyakh u vyshchii shkoli* [The role of self-management in modern educational technologies in higher education], Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 22.04.2024 р.*

І. А. Глущенко,
аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Державний біотехнологічний університет, ННІ "Кіберпорт"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0433-169X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.102

ВПЛИВ BLOCKCHAIN НА ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ МАЙБУТНЬОГО

I. Hlushchenko,
Postgraduate Student of the Department of Finance, Banking and Insurance,
State Biotechnological University, Institute "Cyberport"

THE IMPACT OF BLOCKCHAIN ON THE FINANCIAL SECTOR: PROSPECTS AND FUTURE CHALLENGES

У статті описано сутність технології blockchain та криптовалют, а також розкрито схему роботи blockchain. Зауважено прогнози щодо подальшого розвитку технології, зокрема, зростання розміру ринку до 2032 року. Охарактеризовано основні перспективи та виклики для розвитку технології blockchain у фінансовому секторі, зазначено її особливу роль для банківського сектора. Через оцінку розподілу ринкової вартості інвестицій у нову технологію за секторами встановлено, що банківський сектор вкладає найбільше коштів. Розкрито основні напрями використання blockchain банками. Доведено, що саме у банківській сфері blockchain може надати як суттєві переваги, так і значні недоліки. Окрім того, зауважено переваги для клієнтів банків, а також для людей, що не мають доступу до банківських сервісів. Розкрито деякі аспекти міжнародного досвіду щодо впровадження технології blockchain. Наголошено на необхідності державного нагляду та контролю за розвитком технології.

The relevance of the research lies in the need to develop existing scientific assets on the effects that Blockchain technology can cause in the financial sector. There is no consensus in the works of scientists as to whether such effects will be mainly positive, such as increasing financial inclusion, or disruptive, for example, in the case of a complete replacement of the existing banking system thanks to the implementation of Blockchain. The purpose of the work is to determine the prospects and challenges arising from the implementation of Blockchain technology in the financial sector. In the course of the research, a descriptive method, a statistical analysis method, methods of analysis and synthesis, and a predictive method were used. As a result of the study, the essence of Blockchain technology and cryptocurrencies was described, as well as the scheme of Blockchain operation was revealed. Forecasts regarding the further development of the technology, in particular, the growth of the size of the Blockchain

market until 2032, are noted. The main prospects and challenges for the development of Blockchain technology in the financial sector are described. The special role of technology development for the banking sector is noted. Through the evaluation of the distribution of Blockchain market value by sector, it is established that the banking sector invests the most in Blockchain. The main areas of use of Blockchain by banks are disclosed. It has been proven that it is in the banking sector that Blockchain can provide both significant advantages and significant disadvantages. In addition, benefits for bank clients and people who do not have access to banking services are noted. Some aspects of international experience in the implementation of Blockchain technology are revealed. The need for state supervision and control over the development of technology is emphasized. The results of the study can be useful for the government and banks, as well as other actors, in order to raise awareness about the possible risks, challenges and prospects from the implementation of Blockchain in the financial sector. This will help accelerate the development of appropriate measures to prevent risks and take advantage of potential benefits.

*Ключові слова: blockchain, криптовалюти, фінансовий сектор, фінансова інклюзія, банки.
Key words: blockchain, cryptocurrencies, financial sector, financial inclusion, banks.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Blockchain є принципово новою технологією, що вже здійснила помітний вплив на фінансовий сектор. І хоча погляди дослідників різняться стосовно масштабу її впливу, однак не має підстав заперечувати, що вона має значний потенціал. Так, інвестиції провідних країн у цю технологію продовжують зростати, а потенційні ефекти, як-от сприяння фінансовій інклюзії, можуть дійсно змінити сучасне суспільство та вплинути на досягнення рівності. До того ж, важливою є оцінка потенційного впливу на банківський сектор, адже деякі дослідники припускають, що blockchain здатен замінити деякі традиційні банківські послуги. В такому разі постає питання, як нова реальність вплине на державну монетарну політику та центральні банки? Ця невизначеність зумовлює необхідність підвищеної уваги до розвитку blockchain, зокрема, з боку урядів та банків, а також потребу у подальших наукових розвідках у цій сфері.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Погляди дослідників стосовно масштабу і наслідків ефектів від впровадження технології blockchain суттєво різняться. В окремих дослідженнях пророкують, що ця інновація революціонізує суспільні відношення подібно до Інтернету [1], в інших роботах передбачається, що внесок буде менш масштабним та зводиться до оптимізації лише окремих напрямів, зокрема, у фінансовій сфері. Наприклад, у дослідженні О. Бречко та А. Гуцук зауважується, що від blockchain та цифрових валют очікували суттєвих змін у світовому порядку, однак, враховуючи практику останніх десяти років, можна засвідчити, що цього не відбулося [2]. Більше того, акцітаж

навколо цих технологій став інструментом різноманітних маніпуляцій та спекуляцій. Проте інтерес до них не вщухає, і в багатьох останніх дослідженнях висловлюються сподівання, що blockchain у найближчі роки посприє значним трансформаціям у фінансовому секторі. О. Бабиш вважає, що blockchain та криптовалюти започаткували нову еру у фінансовому секторі. Ці технології здатні змінити традиційні підходи та динаміку транзакцій завдяки децентралізованому характеру та захисту від стороннього втручання [3]. В. Кавецький також схиляється до думки, що blockchain може революціонізувати фінансову систему через гнучкі рішення в сфері міжбанківських розрахунків, розрахунків між фізичними та юридичними особами, сфері страхування [4]. У дослідженнях закордонних авторів особливий наголос робиться на можливостях blockchain для підвищення фінансової інклюзії, тобто, доступу до фінансових послуг для людей, що мають обмежені можливості користування банківськими послугами [5; 6].

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є визначення, систематизація та аналіз перспектив й викликів, що утворюються через впровадження технології blockchain у фінансовому секторі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Blockchain часто описується як найбільш перспективна технологія у фінансовому секторі. Він представляє собою розподілену базу даних, яка зберігає впорядкований ланцюжок блоків (записів), який постійно стає довшим. Кожен із таких записів має часову позначку, хеш попереднього запису та дані стосовно транзакції [7]. Його можна визначити як децентралізований, розподілений каталог, який призначений для керування смарт-контрактами, а також надає можливість відсте-

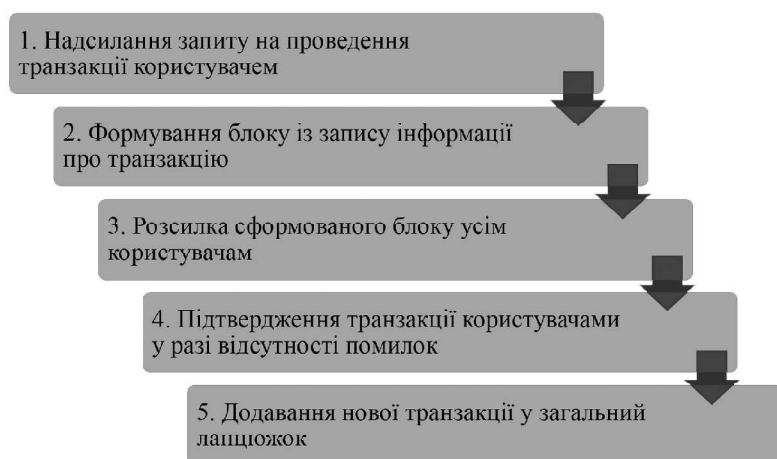

Рис. 1. Схема роботи blockchain

Джерело: узагальнено автором на основі джерела [9].

жувати записи та управляти ними, автоматизувати платіжні додатки, ланцюжок постачань та інші транзакції. Технологія підтримує запис фактично в режимі реального часу, що реплікується між мережею учасників і є незмінним [8]. Схему роботи blockchain проілюстровано на рисунку 1.

Часто цю технологію асоціюють із криптовалютами, що не є випадковим, адже перше її застосування було пов'язано зі створенням біткойну. Цю криптовалюту й досі описують як найбільш яскравий приклад впровадження технології blockchain. Криптовалюту визначають як цифрові фінансові активи, правовласність та передача права власності на які гарантується криптографічною децентралізованою технологією [8]. Водночас, з плином часу використання технології blockchain поширилося і на інші сфери, зокрема, дедалі більше зростає популярність його використання у фінансовому секторі [7].

Передбачається подальше зростання популярності рішень на основі blockchain та криптовалют (рис. 2), адже ці технології можуть абсолютно змінити спосіб функціонування традиційної фінансової системи. Фінансові установи можуть використовувати їх з метою зберігання та опрацювання даних про клієнтів, контракти та транзакції. Криптовалюти (такі, як Bitcoin, Ethereum, Tether) можуть застосовуватися з метою здійснення

платежів, інвестицій та торгівлі. Окрім того, blockchain може стати у нагоді в процесі розробки нових фінансових продуктів і послуг [8].

Дискусії науковців щодо того, як зауважені трансформації впливатимуть на державу та суспільство, не вщухають вже тривалий час. Чимало фахівців притримуються думки, що ці інноваційні технології здатні перебудувати усю фінансову інфраструктуру та не обмежитись цим, впливаючи і на інші важливі сфери господарювання. До їх основних переваг можна віднести спрощення ведення бухгалтерської документації, покращення доступу до фінансових послуг (підвищення фінансової інклюзії), що особливо актуально для країн, що розвиваються, спрощення ряду фінансових операцій та

системи платежів. У сучасному світі процес здійснення транзакцій все ще не позбавлений численних бюрократичних процедур та базується на системі фінансової звітності та бухгалтерського обліку. Контроль та моніторинг цього процесу важко піддаються автоматизації. В свою чергу, blockchain має потенціал змінити існуючі підходи, значно підвищуючи швидкість транзакцій, розширюючи спектр фінансових послуг та їхню доступність. Blockchain здатний створити не тільки нові платіжні інструменти, а також і інструменти для інвестування, страхування та накопичення. Глобальними результатами від розвитку Blockchain може стати зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) країн, що активно його впроваджують, а також створення мільйонів нових робочих місць по всьому світу [2].

Окрім зауважених переваг, розвиток Blockchain пов'язують із загальним підвищенням ефективності фінансової сфери завдяки скороченню шахрайства. Ще одним перспективним напрямом використання цієї технології є сфера мікроплатежів, які вона може зробити більш практичними, що дозволить, поза іншим, підвищити ефективність монетизації соціальних мереж.

Використання смарт-контрактів також викликає високий науковий та практичний інтерес. Смарт-контракти укладаються між двома сторонами та зберігаються у blockchain без участі посередників, тобто, процес їх ук-

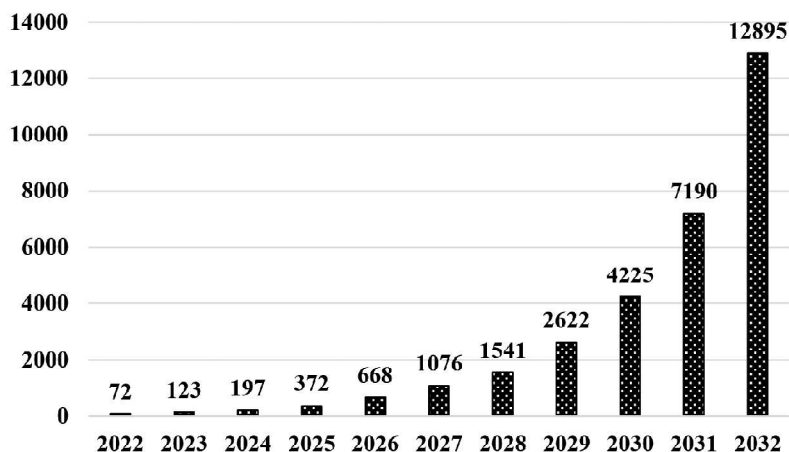

Рис. 2. Розмір ринку Blockchain, млрд дол. США

Джерело: побудовано автором на основі даних джерела [10].

ладання та виконання є автоматизованим, більш простим, швидким та надійним, ніж укладання традиційних контрактів [4].

Загальні переваги blockchain зводяться до наступного:

— децентралізація або децентралізовані фінанси (DeFi) — дозволяє проводити транзакції без участі фінансових посередників та централізованого контролю, адже дані зберігаються на безлічі різних носіїв;

— прозорість — інформація про транзакції знаходиться у відкритому доступі для перевірки всіма учасниками, тобто її неможливо змінити;

— необмеженість — у теорії, ланцюжок записів може поповнюватися без обмежень;

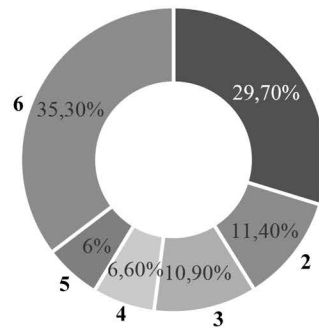
— надійність — можливий запис лише легітимних транзакцій, а підміна хеша є неможливою. Для захисту даних використовується криптографія;

— універсальність — можливість використовувати технологію у різних сферах [4; 11].

Особливе значення blockchain має для банків, відкриваючи для них як нові можливості, так і створюючи нові ризики, які у окремих роботах названо екзистенційними. На рисунку 3 представлено розподіл ринкової вартості інвестицій у blockchain за секторами економіки, з якого видно, що на банківську сферу припадає майже 30% від їх загального обсягу. Напрями, за якими банки використовують цю технологію, наведено на рисунку 4.

Серед важливих переваг використання blockchain для банків слід зазначити спрощення та підвищення ефективності процедури реконсильції. Вона передбачає перевірку виконання переказів із застосуванням принаймні трьох визначених платіжною системою показників. На сьогоднішній день найбільше часу та витрат необхідно у разі потреби обміну інформацією між банками, а також у процесі транскордонних переказів. В свою чергу, blockchain здатний суттєво пришвидшити подібні операції, а також значно зменшити витрати на їх здійснення [7].

Узагальнюючи основні переваги впровадження нових технологій для банків, можна сформулювати наступний перелік:

1 ■ Банківська справа

2 ■ Процес виробництва

3 ■ Дискретне виробництво

4 ■ Професійне обслуговування

5 ■ Роздрібна торгівля

6 ■ інші

Рис. 3. Розподіл ринкової вартості інвестицій у blockchain за секторами економіки

Джерело: побудовано автором за даними джерела [12].

— спрощення та підвищення ефективності процедури реконсильції;

— забезпечення конфіденційності та прозорості;

— скорочення операційних витрат (через скорочення кількості працівників та банківських відділень);

— автоматизація процесів;

— незалежність від системи SWIFT-переказів.

Серед недоліків варто виокремити:

— високі витрати на впровадження технології, оплату праці висококваліфікованих фахівців (розробників та спеціалістів), а також на навчання персоналу;

— високі вимоги до необхідного для технології обладнання;

— ризики, що пов'язані із забезпеченням кібербезпеки;

— необхідність обробки великих масивів даних;

— високі енерговитрати [9; 7].

Для клієнтів банків переваги від впровадження blockchain зводяться до підвищення конфіденційності, прозорості, швидкості проведення операцій та зниження їхньої вартості. Ризики для клієнтів пов'язані, перш за все, з імовірністю хакерських атак та шахрайства [7].

Зауважені вище переваги та недоліки для банків стосуються тих ситуацій, коли blockchain впроваджується

Рис. 4. Напрями використання blockchain банками

Джерело: побудовано автором за даними джерела [13].

ся у діяльність самих банківських установ. Однак ця технологія розвивається і поза межами банківської системи, утворюючи для банків значні ризики, які вище було названо екзистенційними. Серед основних з таких ризиків — втрата клієнтів через розвиток децентралізованих фінансів. Наприклад, для отримання кредиту у банках можуть виставлятися завищені вимоги до кредитної історії клієнтів або застави. В системі децентралізованих фінансів вимоги, зазвичай, значно нижчі, що дозволяє частці населення, яка не має доступу до банківських послуг, отримувати альтернативні шляхи доступу до коштів. При цьому відсоток, під який надається такий кредит, є нижчим.

Що стосується переваг використання криптовалют перед банківськими послугами, то вони можуть стати кращою альтернативою для клієнтів, які прагнуть уникнути комісій та певних обмежень, що притаманні традиційній банківській системі. Децентралізований характер криптовалют сприяє і тому, що вони менш піддаються маніпуляціям з боку банків та урядів, а отже мають певні вигоди в умовах економічної кризи. Окрім того, транзакції із криптовалютами є швидшими та безпечнішими, і користувачі можуть переказувати кошти безпосередньо один одному, без використання послуг посередників [3]. Такі властивості криптовалют і системи DeFi в цілому змушують замислитися, чи не замінять вони в майбутньому традиційну банківську систему?

Саме тому держава та банки мають брати активну участь у розвитку та регулюванні криптовалют й технології blockchain. Також банки можуть використовувати потенціал цих технологій через інтеграцію криптовалютних активів у свій асортимент послуг, що дозволить їхнім клієнтам безпечно переміщувати та зберігати кошти. Також ці технології можуть використовуватися банками з метою розробки нових продуктів та послуг, що адаптовані для клієнтів банківських установ. Використання банками цифрових валют може сприяти прискоренню та забезпеченню безпеки транскордонних платежів. Окрім того, цифрові валюти можуть використовуватися в якості засобу для інвестицій та диверсифікації портфелю [3].

Зважаючи на міжнародний досвід та закордонні дослідження стосовно розвитку blockchain, можна зауважити, що дослідники з інших країн розділяють зауважені побоювання та сподівання щодо цієї технології. Важливими темами, що обговорюються у закордонних дослідженнях, є її вплив на банківську систему, а також роль у підвищенні фінансової інклюзії. Так, D. Di Prisco та D. Strangio вивчають можливості blockchain у вирішенні проблем фінансової доступності в країнах, що розвиваються. Вчені дослідили історію окремого африканського стартапу, який було створено для задоволення конкретних потреб осіб із низьким соціально-економічним статусом. На даному прикладі дослідники довели, що, незважаючи на початковий успіх стартапу, він був змушений піти з ринку через неврахування реальних потреб осіб із низьким соціально-економічним статусом. Вчені виявили невідповідність між запропонованими стартапом функціями та низькими потребами таких людей. Дане дослідження підкреслює той факт, що поряд із впровадженням нових технологій, необхідними є негайні зусилля щодо скорочення цифрового розриву, особливо в країнах, що розвиваються [14].

Першою державою, що легалізувала біткойн як засіб платежу, був Сальвадор. Метою цього кроку було саме покращення доступу до фінансових послуг для населення. Також технологія blockchain активно розвивається у Швейцарії, США, Сингапурі, Китаї, ОАЕ та ін. [11]. Варто відзначити, що в Україні blockchain також активно розвивається, при цьому уряд докладає значних зусиль для розвитку законодавства щодо регулювання криптовалют. Зауважені у чинному дослідженні перспективи та виклики, пов'язані із розвитком цієї технології, варто врахувати під час здійснення подальших кроків щодо окреслення регуляторних рамок її використання.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведений аналіз дозволяє засвідчити, що технологія blockchain активно розвивається, і це тенденція у майбутньому лише посилиться. При цьому майбутній вплив технології є невизначеним: в одних дослідженнях зазначається, що вона здатна замінити традиційну банківську систему, в інших висловлюється думка, що це лише одна з технологій, яка допоможе оптимізувати певні сфери економічної діяльності. Для урядів та банків важливо вчасно приділити увагу розвитку blockchain, що допоможе їм використати переваги та запобігти значних ризиків. Для користувачів основною перевагою від розвитку blockchain є підвищення фінансової інклюзії, що надає нові можливості для користувачів, які раніше не мали доступу до банківських послуг. Подальші дослідження варто присвятити оцінці готовності української фінансової системи до майбутніх трансформацій, пов'язаних із впровадженням blockchain.

Література:

1. Єрмоленко О.А., Коковіхіна О.О., Лисьонкова Н.М. Аналіз впливу технології блокчейн на фінансову систему. Приазовський економічний вісник. 2022. Т. 2, № 31. С. 95—100. URL: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-2-16> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Бречко О. В., Гуцуляк А. Вплив розвитку технології блокчейн на фінансовий сектор. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Тернопіль, 12 черв. 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 9-11. URL: <http://dspace.wupn.edu.ua/bitstream/316497/38519/1/9.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).
3. Бабич О. Вплив цифровізації на фінансові інституції. Київський економічний науковий журнал. 2023. № 3. С. 7—13. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-3-1> (дата звернення: 15.04.2024).
4. Кавецький В. Я. Застосування блокчейн-системи у фінансовій сфері. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. № 2. С. 14—18. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20182\(130\)/sep2018-2\(130\)_014_KavetskyV.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20182(130)/sep2018-2(130)_014_KavetskyV.pdf) (дата звернення: 15.04.2024).
5. Mhlana D. Block chain technology for digital financial inclusion in the industry 4.0, towards sustainable development?. Frontiers in Blockchain. 2023. No. 6. Article 1035405. URL: <https://doi.org/10.3389/fbloc.2023-1035405> (дата звернення: 15.04.2024).

6. Mhlanga D. Block chain for digital financial inclusion towards reduced inequalities. *FinTech and artificial intelligence for sustainable development: The role of smart technologies in achieving development goals*. Cham: Palgrave Macmillan, 2023. P. 263—290. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-37776-1_12 (дата звернення: 15.04.2024).

7. Романовська Ю., Складанюк М. Діджиталізація банківського сектору в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-4> (дата звернення: 15.04.2024).

8. Піхоцька О. М., Процик О. С. Вплив технологічних інновацій на ринок фінансових послуг. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. № 38. С. 320—330. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8391140> (дата звернення: 15.04.2024).

9. Стащук О., Теслюк С., Кузьмич І. Перспективи використання технології блокчейн у фінансовому секторі. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-81> (дата звернення: 15.04.2024).

10. Global Blockchain Technology Market. *Market.us*. URL: <https://market.us/report/blockchain-technology-market/> (дата звернення: 15.04.2024).

11. Цівка В. Н. Розвиток блокчейн-технологій в Україні та світі. Трактаат сови: Технологічні тенденції та майбутнє: від штучного інтелекту до квантових обчислень: матеріали V студентського наукового електронного журналу, м. Київ, 15 грудня 2023 р. Київ: ДТЕУ, 2023. С. 120—129. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjlxNw==/d4756eea3e1a34cbc5db42d7d82c1b-b4.pdf#page=120> (дата звернення: 15.04.2024).

12. Shewale R. Blockchain statistics of 2024 (Market size & users). *Demandsage*. URL: <https://www.demandsage.com/blockchain-statistics/> (дата звернення: 15.04.2024).

13. Why are banks adopting blockchain technology? *Appinventiv*. URL: <https://appinventiv.com/blog/blockchain-in-banking/> (дата звернення: 15.04.2024).

14. Di Prisco D., Strangio D. Technology and financial inclusion: A case study to evaluate potential and limitations of Blockchain in emerging countries. *Technology Analysis & Strategic Management*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1080/09537325.2021.1944617> (дата звернення: 15.04.2024).

References:

1. Yermolenko, O. A., Kokovikhina, O. O. and Lysonkova, N. M. (2022), "Analysis of the impact of blockchain technology on the financial system", *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, [Online], vol. 2 (31). <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-2-16>.

2. Brechko, O. V. and Hutsuliak, A. (2020), "The impact of the development of blockchain technology on the financial sector", *Oblik, opodatkuвання i kontrol: teoriia ta metodolohiia. Mizhnarodna nauково-praktychna Internet-konferentsiia [Accounting, Taxation and Control: Theory and Methodology. International Scientific and Practical Internet Conference]*, Ternopil, Ukraine, pp. 9—11, available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38519/1/9.pdf> (Accessed 15 April 2024).

3. Babych, O. (2023), "Impact of digitalization on financial institutions", *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal*, [Online], vol. 3. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-3-1>.

4. Kavetskyi, V. Ya. (2018), "Application of the blockchain system in the financial sphere", *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, [Online], vol. 2, pp. 14—18, available at: [https://ird.gov.ua/sep/sep20182\(130\)/sep20182\(130\)_014_KavetskyV.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20182(130)/sep20182(130)_014_KavetskyV.pdf) (Accessed 15 April 2024).

5. Mhlanga, D. (2023), "Block chain technology for digital financial inclusion in the industry 4.0, towards sustainable development?", *Frontiers in Blockchain*, [Online], vol. 6. <https://doi.org/10.3389/fbloc.2023-1035405>.

6. Mhlanga, D. (2023), "Block chain for digital financial inclusion towards reduced inequalities", In *FinTech and Artificial Intelligence for Sustainable Development: The Role of Smart Technologies in Achieving Development Goals*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, pp. 263—290. https://doi.org/10.1007/978-3-031-37776-1_12

7. Romanovska, Yu., and Skladaniuk, M. (2022), "Digitization of the banking sector in the conditions of a pandemic", *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 36. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-4>.

8. Pikhotska, O. M. and Protsyk, O. S. (2023), "Impact of technological innovations on the market of financial services", *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, [Online], vol. 38. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8391140>.

9. Stashchuk, O., Tesliuk, S. and Kuzmych, I. (2022), "Prospects for using blockchain technology in the financial sector", *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-81>.

10. Global Blockchain Technology Market. (2024), *Market.us*, available at: <https://market.us/report/blockchain-technology-market/> (Accessed 15 April 2024).

11. Tsivka, V. N. (2023), "Development of blockchain technologies in Ukraine and the world", *Traktat sovy: Tekhnolohichni tendentsii ta maibutnie: vid shtuchnoho intelektu do kvantovykh obchyslen. Materialy V studentskoho naukovoho elektronnoho zhurnalu [The Owl Treatise: Technology Trends and the Future: From Artificial Intelligence to Quantum Computing. Materials of the V student scientific electronic journal]*, DTEU, Kyiv, Ukraine, pp. 120-129, available at: <https://knute.edu.ua/file/MjlxNw==/d4756eea3e1a34cbc5db42d7d82c1b-b4.pdf#page=120> (Accessed 15 April 2024).

12. Shewale, R. (2024), "Blockchain statistics of 2024 (Market size & users)", *Demandsage*, available at: <https://www.demandsage.com/blockchain-statistics/> (Accessed 15 April 2024).

13. Appinventiv (2023), "Why are banks adopting blockchain technology?", available at: <https://appinventiv.com/blog/blockchain-in-banking/> (Accessed 15 April 2024).

14. Di Prisco, D. and Strangio, D. (2021), "Technology and financial inclusion: A case study to evaluate potential and limitations of Blockchain in emerging countries", *Technology Analysis & Strategic Management*, [Online]. <https://doi.org/10.1080/09537325.2021.1944617>.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2024 р.

О. Є. Євєнков,
аспірант,

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-9090-805X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.108

МОДЕЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В СИСТЕМІ ТРУДОРЕСУРСНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

O. Yevenkov,
PhD student, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine

MODELING OF THE MECHANISM OF ENSURING LABOR PRODUCTIVITY IN THE LABOR
SECURITY SYSTEM OF THE NATIONAL ECONOMY

В даній статті розглянуто методичний підхід до моделювання актуального механізму забезпечення високої продуктивності праці в системі трудоресурсної безпеки національної економіки. В результаті проведених розрахунків та прогнозування, спостерігаємо зростання результативної ознаки продуктивності праці середньорічного працівника досліджуваних сільськогосподарських підприємств з урахуванням впливу рівня стабільності персоналу та коефіцієнта плинності кадрів. За попередньо прогнозованими факторними ознаками множинної лінійної регресії доведено, що рівень стабільності персоналу зростає, коефіцієнт плинності кадрів спадає, що може бути позитивним явищем на тлі загальної системи управління персоналом досліджуваних сільськогосподарських підприємств. Проведено порівняльний аналіз прогнозних значень продуктивності праці середньорічного працівника досліджуваних сільськогосподарських підприємств, використаних економіко-математичних методів та моделей, зокрема множинної лінійної регресії та лінійних і нелінійних виробничих функцій. Проведене порівняння свідчить про неоднозначність отриманих прогнозних значень з використанням різних економіко-математичних методів та моделей, але дозволяє аналізувати та приймати рішення як в теорії, так і в умовах реального суб'єкта господарювання, задіявши фахівців та економістів-практиків. Підсумовуючи проведене дослідження, слід зазначити, що використання економіко-математичних методів та моделей, зокрема теорії ігор, множинної лінійної регресії та лінійної та нелінійних виробничих функцій, в моделюванні на суб'єктах різного рівня господарювання, зокрема в сільськогосподарських підприємствах, враховуючи особливості управління персоналом та в цілому ведення виробництва на різних ділянках, дає позитивний результат в комплексі можливих комбінацій використання ресурсів та управлінських ідей для більш технологічно та економічно ефективного процесу виробництва на коротко- і довгостроковий період. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці алгоритму реалізації запропонованого механізму забезпечення продуктивності праці в системі трудоресурсної безпеки національної економіки.

This article considers a methodical approach to modeling the actual mechanism of ensuring high labor productivity in the system of labor security of the national economy. As a result of the calculations and forecasting, we observe an increase in the effective sign of labor productivity of the average annual employee of the studied agricultural enterprises, taking into account the influence of the level of staff stability and the staff turnover rate. According to preliminary predictive factors of multiple linear regression, it is proven that the level of staff stability is increasing, the staff turnover rate is decreasing, which can be a positive phenomenon against the background of the general personnel management system of the studied agricultural enterprises. A comparative analysis of the forecast values of labor productivity of the average annual employee of the studied agricultural enterprises, the economic and mathematical methods and models used, in particular multiple linear regression and linear and non-linear production functions, was carried out. The conducted comparison shows the ambiguity of the obtained forecast values using various economic and mathematical methods and models, but it allows to analyze and make decisions both in theory and in the conditions of a real business entity, involving specialists and practicing economists. Summarizing the conducted research, it should be noted that the use of economic and mathematical methods and models, in particular game theory, multiple linear regression and linear and non-linear production functions, in modeling on subjects of different levels of management, in particular in agricultural enterprises, taking into account the peculiarities of personnel management and in general, conducting production at different sites gives a positive result in the complex of possible combinations of resource use and management ideas for a more technologically and economically efficient production process in the short and long term. Prospects for further research consist in the development of an algorithm for the implementation of the proposed mechanism for ensuring labor productivity in the labor security system of the national economy.

Ключові слова: управління, моделювання, механізм, продуктивність праці, система, трудоворесурсна безпека, національна економіка.

Key words: management, modeling, mechanism, labor productivity, system, labor safety, national economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Виробнича функція є економіко-статистичною моделлю процесу виробництва продукції в економічній системі та виражає стійку закономірну кількісну залежність між об'ємними показниками ресурсів і виробництвом продукції. Тому, під виробничими функціями розуміють математико-статистичні моделі, що характеризують залежність об'єму одержаної продукції, або інших результатів виробництва від рівня найважливіших виробничих факторів. Вони визначені для описування та дослідження виробничих процесів, зокрема і моделювання механізму забезпечення продуктивності праці в системі трудоворесурсної безпеки національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Виробничі функції є результатом апроксимації даних, що одержані у процесі діяльності суб'єкта. Слід відмітити, що виробничі функції поділяють на лінійні та нелінійні. Вони дозволяють в простій і наочній формі визначити складні виробничі закономірності. За допомогою виробничих функцій можна визначити різні параметри для високоефективного ведення діяльності суб'єкта господарювання [1; 3—5]. Тому, щоб отримати виробничу функцію конкретного підприємства, необ-

хідно зібрати великий обсяг статистично однорідного матеріалу.

Практична потреба в отриманні виробничої функції конкретного суб'єкта господарювання зумовлена важ-

ливістю цього інструмента для аналізу ефективності використання ресурсів і обґрунтування рішень, пов'язаних з управлінням виробничим ресурсним потенціалом [2, с. 212]. Таким чином, актуальність наукового

Таблиця 1. Результати обробки даних для визначення виробничої функції продуктивності праці 1-го середньорічного працівника трьох досліджуваних сільськогосподарських підприємств, 2016–2022 рр.

Підприємство А					
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу	Параметри регресії		Коефіцієнт детермінації R ²	Розрахункове значення F критерію Фішера, Fрозр	Табличне значення F критерію Фішера, Fтабл.
	a ₁	a ₀			
Y=-1,44X+429,59	-1,44	429,59	0,85	1,07	0,89
Y=8221,18/X+155,86	8221,18	155,86	0,86	1,11	
Y=-135,59LnX+852,02	-135,59	852,02	0,75	0,99	
Y=-34,47√X+565,27	-34,47	565,27	0,55	0,78	
Y=0,53X ² +361,84	0,53	361,84	0,60	0,81	
Y=0,54X ³ +339,77	0,54	339,77	0,59	0,78	
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів	Параметри регресії		Коефіцієнт детермінації R ²	Розрахункове значення F критерію Фішера, Fрозр	Табличне значення F критерію Фішера, Fтабл.
	a ₁	a ₀			
Y=5,65X+44,28	5,65	44,28	0,52	5,49	0,89
Y=-8611,13/X+499,43	-8611,13	499,43	0,45	4,17	
Y=226,59LnX-558,85	226,59	-558,85	0,50	4,92	
Y=72,04√X-182,08	72,04	-182,08	0,51	5,23	
Y=0,07X ² +157,66	0,07	157,66	0,54	5,75	
Y=0,0010X ³ +196,18	0,0010	196,18	0,53	5,69	
Підприємство Б					
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу	Параметри регресії		Коефіцієнт детермінації R ²	Розрахункове значення F критерію Фішера, Fрозр	Табличне значення F критерію Фішера, Fтабл.
	a ₁	a ₀			
Y=-6,52X+672,39	-6,52	672,39	0,45	4,14	0,89
Y=23721,80/X-120,49	23721,80	-120,49	0,49	4,77	
Y=-395,03LnX+1895,47	-395,03	1895,47	0,47	4,45	
Y=-101,10√X+1067,19	-101,10	1067,19	0,96	4,79	
Y=0,50X ² +476,91	0,50	476,91	0,98	4,38	
Y=0,54X ³ +412,57	0,54	412,57	0,96	4,09	
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів	Параметри регресії		Коефіцієнт детермінації R ²	Розрахункове значення F критерію Фішера, Fрозр	Табличне значення F критерію Фішера, Fтабл.
	a ₁	a ₀			
Y=15,36X-314,41	15,36	-314,41	0,81	21,80	0,89
Y=-22591,64/X+870,29	-22591,64	870,29	0,79	18,39	
Y=592,35LnX-1882,33	592,35	-1882,33	0,80	20,28	
Y=191,03√X-906,81	191,03	-906,81	0,81	21,10	
Y=0,20X ² -18,02	0,20	-18,02	0,8196	22,72	
Y=0,0033X ³ +81,06	0,0033	81,06	0,8207	22,89	
Підприємство В					
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу	Параметри регресії		Коефіцієнт детермінації R ²	Розрахункове значення F критерію Фішера, Fрозр	Табличне значення F критерію Фішера, Fтабл.
	a ₁	a ₀			
Y=-13,01X+1148,07	-13,01	1148,07	0,9185	1,47	0,89
Y=53598,27/X-572,80	53598,27	-572,80	0,9206	1,49	
Y=-859,66LnX+3842,52	-859,66	3842,52	0,82	1,38	
Y=-217,50√X+2008,09	-217,50	2008,09	0,62	1,18	
Y=0,44X ² +717,72	0,44	717,72	0,67	1,22	
Y=0,54X ³ +574,40	0,54	574,40	0,66	1,20	
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів	Параметри регресії		Коефіцієнт детермінації R ²	Розрахункове значення F критерію Фішера, Fрозр	Табличне значення F критерію Фішера, Fтабл.
	a ₁	a ₀			
Y=9,10X-57,46	9,10	-57,46	0,74	13,98	0,89
Y=-12888,53/X+631,47	-12888,53	631,47	0,72	12,92	
Y=343,62LnX-959,62	343,62	-959,62	0,73	13,48	
Y=111,93√X-400,66	111,93	-400,66	0,73	13,74	
Y=0,12X ² +113,52	0,12	113,52	0,74	14,37	
Y=0,0021X ³ +170,00	0,0021	170,00	0,75	14,66	

Джерело: розробка автора.

вивчення виробничих функцій збігається з їх практичною цінністю.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) — дослідити моделювання механізму забезпечення продуктивності праці в системі трудоресурсної безпеки національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Слід акцентувати, що основною метою цього розрахунку є визначення регресійних моделей, аналізу статистичних коефіцієнтів, визначення виробничої функції, яка найточніше визначає залежність між фактором та показником, порівняння із попереднім дослідженням множинної лінійної регресії та прогнозування результативного показника продуктивності праці 1-го середньорічного працівника досліджуваних сільськогосподарських підприємств (які ми умовно позначимо Підприємство А, Підприємство Б, Підприємство В).

Коротко розглянемо виробничі регресійні моделі, які будемо використовувати для статистичної обробки залежностей в загальному вигляді.

Так, лінійна виробнича регресія в загальному вигляді представлена рівнянням:

$$Y = a_1 X + a_0 \quad (1).$$

Нелінійні виробничі регресії в загальному вигляді представлені рівняннями:

$$Y = a_1 / X + a_0 \quad (2),$$

$$Y = a_1 \ln X + a_0 \quad (3),$$

$$Y = a_1 \sqrt{X} + a_0 \quad (4),$$

$$Y = a_1 X^2 + a_0 \quad (5),$$

$$Y = a_1 X^3 + a_0 \quad (6).$$

Як і попередньо, для розрахунку та обробки даних залежності продуктивності праці 1-го середньорічного працівника від основних факторів управління персоналом, а саме рівня стабільності персоналу та коефіцієнта плинності кадрів користуємося електронними таблицями Microsoft Excel та вбудованими статистичними функціями: CORREL, TRANSPOSE, FINV та LINEST.

В ході математичних перетворень та статистичних обчислень отримані лінійна виробнича регресія та нелінійні виробничі регресії продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, які представлені в табл. 1.

Отже, отримані виробничі регресійні моделі продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу та коефіцієнта плинності кадрів за останні сім років можна по-

Таблиця 2. Ранжування та визначення якісних виробничих функцій продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу та коефіцієнта плинності кадрів трьох досліджуваних сільськогосподарських підприємств, 2016–2022 рр.

Підприємство А		
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу	Ранжування по коефіцієнту детермінації R ²	Ранжування по F критерію Фішера, Грозр
$Y = -1,44X + 429,59$	2	2
$Y = 8221,18/X + 155,86$	1	1
$Y = -135,59 \ln X + 852,02$	3	3
$Y = -34,47 \sqrt{X} + 565,27$	6	6
$Y = 0,53X^2 + 361,84$	4	4
$Y = 0,54X^3 + 339,77$	5	5
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів	Ранжування по коефіцієнту детермінації R ²	Ранжування по F критерію Фішера, Грозр
$Y = 5,65X + 44,28$	3	3
$Y = -8611,13/X + 499,43$	6	6
$Y = 226,59 \ln X - 558,85$	5	5
$Y = 72,04 \sqrt{X} - 182,08$	4	4
$Y = 0,07X^2 + 157,66$	1	1
$Y = 0,0010X^3 + 196,18$	2	2
Підприємство Б		
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу	Ранжування по коефіцієнту детермінації R ²	Ранжування по F критерію Фішера, Грозр
$Y = -6,52X + 672,39$	6	5
$Y = 23721,80/X - 120,49$	4	2
$Y = -395,03 \ln X + 1895,47$	5	3
$Y = -101,10 \sqrt{X} + 1067,19$	2	1
$Y = 0,50X^2 + 476,91$	1	4
$Y = 0,54X^3 + 412,57$	3	6
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів	Ранжування по коефіцієнту детермінації R ²	Ранжування по F критерію Фішера, Грозр
$Y = 15,36X - 314,41$	3	3
$Y = -22591,64/X + 870,29$	6	6
$Y = 592,35 \ln X - 1882,33$	5	5
$Y = 191,03 \sqrt{X} - 906,81$	4	4
$Y = 0,20X^2 - 18,02$	2	2
$Y = 0,0033X^3 + 81,06$	1	1
Підприємство В		
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу	Ранжування по коефіцієнту детермінації R ²	Ранжування по F критерію Фішера, Грозр
$Y = -13,01X + 1148,07$	2	2
$Y = 53598,27/X - 572,80$	1	1
$Y = -859,66 \ln X + 3842,52$	3	3
$Y = -217,50 \sqrt{X} + 2008,09$	6	6
$Y = 0,44X^2 + 717,72$	4	4
$Y = 0,54X^3 + 574,40$	5	5
Виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів	Ранжування по коефіцієнту детермінації R ²	Ранжування по F критерію Фішера, Грозр
$Y = 9,10X - 57,46$	3	3
$Y = -12888,53/X + 631,47$	6	6
$Y = 343,62 \ln X - 959,62$	5	5
$Y = 111,93 \sqrt{X} - 400,66$	4	4
$Y = 0,12X^2 + 113,52$	2	2
$Y = 0,0021X^3 + 170,00$	1	1

Джерело: розробка автора.

рівняти по коефіцієнтах детермінації, критерію Фішера, визначити найкращий коефіцієнт детермінації, який характеризує залежність між фактором та показником, визначити якість та адекватність виробничої моделі, що в подальшому періоді дозволить проводити прогнозування цього показника. Для цього проведено ранжу-

Таблиця 3. Розрахунок теоретичних та прогнозного значень продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу Підприємства А, 2016–2022, 2024 рр. з використанням нелінійної функції $Y=8221,18/X+155,86$

Роки	Продуктивність праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Теоретичне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Прогнозне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y
2016	149,36	303,63	
2017	254,53	274,04	
2018	327,60	280,26	
2019	319,43	323,14	
2020	344,57	314,07	
2021	354,67	312,20	
2022	353,78	302,30	
2024			399,33

Таблиця 4. Розрахунок теоретичних та прогнозного значень продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства А, 2016–2022, 2024 рр. з використанням нелінійної функції $Y=0,07X^2+157,66$

Роки	Продуктивність праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Теоретичне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Прогнозне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y
2016	149,36	247,75	
2017	254,53	214,30	
2018	327,60	313,69	
2019	319,43	333,68	
2020	344,57	284,22	
2021	354,67	342,15	
2022	353,78	368,16	
2024			365,48

Таблиця 5. Розрахунок теоретичних та прогнозного значень продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу Підприємства Б, 2016–2022, 2024 рр. з використанням нелінійної функції $Y=0,50X^2+476,91$

Роки	Продуктивність праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Теоретичне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Прогнозне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y
2016	182,24	270,01	
2017	234,17	346,70	
2018	262,13	345,49	
2019	314,40	222,89	
2020	352,54	240,07	
2021	367,63	218,72	
2022	364,88	236,59	
2024			382,65

вання з використанням вбудованої статистичної функції RANK за коефіцієнтом детермінації та за розрахунковим значенням F критерію Фішера і визначено найкращі виробничі функції продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу та коефіцієнта плинності кадрів (табл. 2).

В результаті аналізу основних статистичних показників вибрані виробничі регресійні моделі продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу та коефіцієнта плинності кадрів трьох досліджуваних сільськогосподарських підприємств, 2016–2022 рр.:

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу Підприємства А, нелінійна функція $Y=8221,18/X+155,86$;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства А, нелінійна функція $Y=0,07X^2+157,66$;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу Підприємства Б, нелінійна функція $Y=0,50X^2+476,91$;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства Б, нелінійна функція $Y=0,0033X^3+81,06$;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу Підприємства В, нелінійна функція $Y=53598,27/X-572,80$;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства В, нелінійна функція $Y=0,0021X^3+170,00$.

Про якість вибраних виробничих моделей свідчать коефіцієнт детермінації та критерій Фішера. Проведемо їх коротку характеристику.

Оскільки, у вибраних виробничих регресійних моделях $F_{\text{роз.}} > F_{\text{табл.}}$ ($F_{\text{табл.}}=0,89$), то з надійністю $P=0,95$ вибрані економетричні моделі продуктивності праці 1-го середньорічного працівника досліджуваних сільськогосподарських підприємств можна вважати адекватними вихідним даним, тож на підставі прийнятих моделей, як зазначалось раніше, можна проводити подальше прогнозування цього показника.

Коефіцієнти детермінації досліджуваних і вибраних виробничих моделей продуктивності праці 1-го середньорічного працівника є також досить високими і свідчать про якість виробничих моделей та варіацію результативного показника:

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу Підприємства А, нелінійна функція $Y=8221,18/X+155,86$, коефіцієнт детермінації $R^2=0,86$ варіація на 85,78% зумовлена фактором введеним у виробничу регресію;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства А, нелінійна функція $Y=0,07X^2+157,66$, коефіцієнт детермінації $R^2=0,54$ варіація на 53,50% зумовлена фактором введеним у виробничу регресію;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності

персоналу Підприємства Б, нелінійна функція $Y=0,50X^2+476,91$, коефіцієнт детермінації $R^2=0,98$ варіація на 98,40% зумовлена фактором введеним у виробничу регресію;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства Б, нелінійна функція $Y=0,0033X^3+81,06$, коефіцієнт детермінації $R^2=0,8207$ варіація на 82,07% зумовлена фактором введеним у виробничу регресію;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу Підприємства В, нелінійна функція $Y=53598,27/X-572,80$, коефіцієнт детермінації $R^2=0,9206$ варіація на 92,06% зумовлена фактором введеним у виробничу регресію;

виробнича функція продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства В, нелінійна функція $Y=0,0021X^3+170,00$, коефіцієнт детермінації $R^2=0,75$ варіація на 74,56% зумовлена фактором введеним у виробничу регресію.

Можна зробити висновок, що дані виробничі регресійні моделі якісні та вдало вибрані за допомогою статистичних коефіцієнтів.

Далі проводимо прогнозування результативного показника з використанням вибраних якісних виробничих регресійних моделей.

Слід наголосити, що прогнозні значення рівня стабільності персоналу та коефіцієнта плинності кадрів трьох сільськогосподарських підприємств на 2024 р. були визначені попередньо за допомогою вбудованої статистичної функції TREND, точно розраховує факторні ознаки в динаміці. Їх використовуємо для прогнозу результативної ознаки на 2024 р. Розрахунок теоретичних та прогнозних значень продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням основних факторів управління персоналом трьох досліджуваних сільськогосподарських підприємств, 2016—2022, 2024 рр. з використанням вибраних якісних регресійних моделей представлено блоком таблиць (табл. 3, 4, 5, 6, 7, 8).

В результаті розрахунків та прогнозування, спостерігаємо зростання результативної ознаки продуктивності праці 1-го середньорічного працівника трьох досліджуваних сільськогосподарських підприємств з урахуванням впливу рівня стабільності персоналу та коефіцієнта плинності кадрів. Тобто, як попередньо прогнозними факторними ознаками множинної лінійної регресії

Таблиця 6. Розрахунок теоретичних та прогнозних значень продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства Б, 2016—2022, 2024 рр. з використанням нелінійної функції $Y=0,0033X^3+81,06$

Роки	Продуктивність праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Теоретичне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Прогнозне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y
2016	182,24	233,68	
2017	234,17	202,78	
2018	262,13	267,94	
2019	314,40	313,68	
2020	352,54	327,50	
2021	367,63	341,85	
2022	364,88	390,55	
2024			386,80

Таблиця 7. Розрахунок теоретичних та прогнозних значень продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням рівня стабільності персоналу Підприємства В, 2016—2022, 2024 рр. з використанням нелінійної функції $Y=53598,27/X-572,80$

Роки	Продуктивність праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Теоретичне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Прогнозне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y
2016	223,21	303,69	
2017	252,05	269,46	
2018	267,03	291,27	
2019	295,00	284,77	
2020	320,04	277,97	
2021	332,67	310,08	
2022	352,41	310,85	
2024			366,96

Таблиця 8. Розрахунок теоретичних та прогнозних значень продуктивності праці 1-го середньорічного працівника з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів Підприємства В, 2016—2022, 2024 рр. з використанням нелінійної функції $Y=0,0021X^3+170,00$

Роки	Продуктивність праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Теоретичне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y	Прогнозне значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника, тис. грн, Y
2016	223,21	257,82	
2017	252,05	251,18	
2018	267,03	244,89	
2019	295,00	325,50	
2020	320,04	297,46	
2021	332,67	322,85	
2022	352,41	342,72	
2024			371,58

Таблиця 9. Прогнозні значення продуктивності праці 1-го середньорічного працівника трьох досліджуваних сільськогосподарських підприємств, 2024 р.

Сільськогосподарське підприємство	Економіко-математичні методи та моделі		
	множинна виробнича функція впливу основних факторів управління персоналом	нелінійні виробничі функції	
		з урахуванням рівня стабільності персоналу	з урахуванням коефіцієнта плинності кадрів
Підприємство А	451,51	399,33	365,48
Підприємство Б	434,00	382,65	386,80
Підприємство В	377,40	366,96	371,58

зазначено, рівень стабільності персоналу зростає, коефіцієнт плинності кадрів спадає, що може бути позитивним явищем на тлі загальної системи управління персоналом досліджуваних сільськогосподарських підприємств.

Наприкінці дослідження, аналізу, моделювання та прогнозування факторних ознак та результативного показника діяльності та управління системою суб'єктів господарювання необхідно провести порівняльний аналіз прогнозних значень продуктивності праці 1-го середньорічного працівника трьох досліджуваних сільськогосподарських підприємств, 2024 р. використаних економіко-математичних методів та моделей, зокрема множинної лінійної регресії та лінійних і нелінійних виробничих функцій (табл. 9).

Проведене порівняння свідчить про неоднозначність отриманих прогнозних значень з використанням різних економіко-математичних методів та моделей, але дозволяє аналізувати та приймати рішення як в теоретичі, так і в умовах реального суб'єкта господарювання, задіявши фахівців та економістів-практиків.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи проведене дослідження, слід зазначити, що використання економіко-математичних методів та моделей, зокрема теорії ігор, множинної лінійної регресії та лінійної та нелінійних виробничих функцій, в моделюванні на суб'єктах різного рівня господарювання, зокрема в сільськогосподарських підприємствах, враховуючи особливості управління персоналом та в цілому ведення виробництва на різних ділянках, дає позитивний результат в комплексі можливих комбінацій використання ресурсів та управлінських ідей для більш технологічно та економічно ефективного процесу виробництва на коротко- і довгостроковий період.

Література:

1. Калініченко А.В. Економіко-математичні методи та моделі. Полтава: ПДАА, 2021. 24 с.
2. Наконечний С. І., Терещенко Т. О., Романюк Т. П. Економетрія. К.: КНЕУ. 2006. 528 с.
3. Циганчук Р.О. Моделювання процесу виробництва. Економічні характеристики процесу виробництва та їх взаємозв'язок. Вісник Університету банківської справи. 2013. № 1 (16). С. 302—306.
4. Lutsiak V., Kovtun O., Ostapchuk A., Khlystun D. Ukraine's social service marketing system as a tool of support management decisions in wartime. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2022. Vol. 44 (4). P. 451—460.
5. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. Vol. 43 (3). P. 403—414.

References:

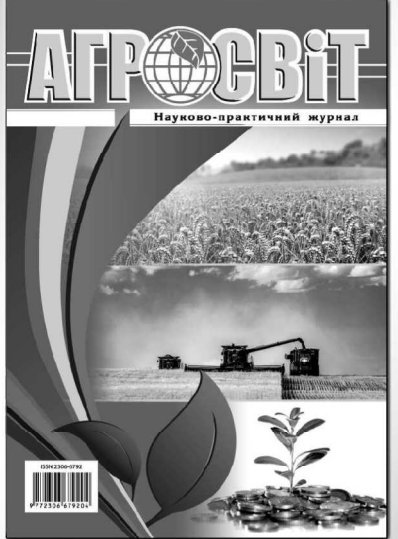
1. Kalinichenko, A.V. (2021), Ekonomiko-matematychni metody ta modeli [Economic and mathematical methods and models], PDAA, Poltava, Ukraine.
2. Nakonechny, S. I., Tereshchenko, T. O. and Romanuk, T. P. (2006), Ekonometriya [Econometrics], KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Tsyganchuk R.O. (2013), "Modeling of the production process. Economic characteristics of the production process and their relationship", Bulletin of the University of Banking, vol. 1 (16), pp. 302—306.
4. Lutsiak, V., Kovtun, O., Ostapchuk, A. and Khlystun, D. (2022), "Ukraine's social service marketing system as a tool of support management decisions in wartime", Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, vol. 44 (4), pp. 451—460.
5. Mykhailichenko, M., Lozhachevska, O., Smagin, V., Krasnoshtan, O., Zos-Kior, M. and Hnatenko, I. (2021), "Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization", Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, vol. 43 (3), pp. 403—414.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

М. В. Іваницький,
здобувач ступеня доктор філософії,
ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3871-6218>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.115

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕНЕРГЕТИЧНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ

М. Ivanytskyi,
Postgraduate student, SESE "Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine

REGULATORY FRAMEWORK FOR ATTRACTING AND IMPLEMENTING INVESTMENTS TO THE ENERGY SECTOR OF UKRAINE

Стаття присвячена аналізу нормативно-правового забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України. Встановлено, що нормативно-правове забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України охоплює собою, як акти, що не містять прямих регламентуючих положень, щодо забезпечення інвестиційної діяльності, проте опосередковано регулюють ці відносини (комплексні акти), так і акти, що безпосередньо регулюють питання, пов'язані з інвестиціями, зокрема і в енергетичний сектор (предметні акти). Фундаментом системи правових актів, що становлять основу забезпечення залучення та реалізації інвестицій, слугує Конституція. Після неї йдуть Закони України. Підзаконні акти слугують для уточнення та конкретизації певних статей Конституції України та законодавчих актів, забезпечують їх практичне застосування. Регулювання на національному рівні безпосередньо пов'язане з міжнародним регулюванням інвестиційної діяльності, що тільки підкреслює тісний взаємозв'язок між внутрішньодержавним і міжнародним — глобальним інвестиційним процесом. Міжнародне регулювання здійснюється шляхом укладення як двосторонніх інвестиційних угод, так і багатосторонніх інвестиційних договорів, що визначають правила та стандарти інвестиційної діяльності.

The article analyses the regulatory framework for attracting and implementing investments into the energy sector of Ukraine. It is established that the regulatory framework for attracting and implementing investments in the energy sector of Ukraine includes both acts which do not contain direct regulatory provisions on ensuring investment activity, but indirectly regulate these relations (comprehensive acts) and acts which directly regulate issues related to investments, including in the energy sector (substantive acts). The Constitution serves as the foundation of the system of legal acts that form the basis for attracting and implementing investments. It is followed by the Laws of Ukraine. Subordinate legislation serves to clarify and specify certain articles of the Constitution and legislative acts, and ensure their practical application. Regulation at the national level is directly related to international regulation of

investment activity, which only emphasises the close relationship between the domestic and international, and global investment process. International regulation is carried out through the conclusion of both bilateral investment agreements and multilateral investment treaties that define the rules and standards of investment activity. The article provides an in-depth analysis of the regulatory framework governing investment attraction and implementation in Ukraine's energy sector. It identifies two key categories within this framework: comprehensive acts, which indirectly regulate investment activities, and substantive acts, which directly address investment-related issues, particularly in the energy sector. The foundational document in this system is the Constitution, followed by Ukrainian laws. Subordinate legislation plays a crucial role in interpreting and applying constitutional and legislative provisions, ensuring their practicality. Furthermore, the national regulatory landscape intersects significantly with international investment regulations, showcasing the interconnectedness of domestic, international, and global investment processes. This international regulation is manifested through bilateral investment agreements and multilateral investment treaties, which establish rules and standards for investment activities on an international scale. These agreements and treaties play a pivotal role in shaping the environment for investment in Ukraine's energy sector, emphasizing the country's integration into the broader global investment landscape.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, правове забезпечення, правове регулювання, комплексні акти, предметні акти, інвестиції, залучення інвестицій, реалізація інвестицій, енергетичний сектор, енергетика.

Key words: regulatory act, legal support, legal regulation, comprehensive acts, substantive acts, investment, investment attraction, investment implementation, energy sector, energy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Консолідоване правове забезпечення інвестиційних відносин відіграє провідну роль у розвитку, як енергетичного сектору, так і економіки України загалом. Визначеність у правовому регулюванні сприяє: по-перше, адекватному розв'язанню оперативних і довгострокових завдань, що є стрижнем економічної та соціальної стабільності; по-друге, реалізації прав учасників інвестиційного процесу та досягненню ними приватних цілей і завдань. На противагу цьому, правова невизначеність і незахищеність прав учасників інвестиційного процесу (здебільшого інвесторів) посилюють ризики в процесах розроблення й затвердження інвестиційних програм та інвестиційних проектів, перешкоджаючи залученню інвестицій в енергетичного сектор України.

Наукова спільнота акцентує увагу на небезпеці несистемної правотворчості, необхідності її систематизації та вибудовування стабільних правових засад для інвестиційного середовища. Поширення підзаконних актів із внутрішніми невідповідностями посилює адміністративні перепони щодо доступу інвесторів до енергетичного сектору. Існує невизначеність в апробації правових стандартів для певних ситуацій, що призводить до дисгармонії у проведенні інвестиційних процедур та має негативний вплив на енергетичну безпеку держави. Для реалізації завдання ефективного інвестування в енергетичний сектор України необхідна ревізія та деталізація чинних правових актів. Існує потреба у виробленні скоординованої та послідовної юридичної бази, здатної розв'язати наявні протиріччя та гарантувати передбачуваність енергетичного ринку для інвесторів. В ідеалі необхідно розробити уніфікований правовий простір, який зможе синхронізувати інтереси всіх суб'єктів інвестиційного процесу і створити надійну базу

для середньо- і довгострокових інвестицій в енергетичний сектор. До того ж зміцнення інвестиційного середовища вимагає впровадження прозорих інструментів контролю та моніторингу за інвестиційною активністю, що передбачає посилення взаємодії між різними відомствами та зміцнення позицій незалежних регулюючих органів. Оптимізація правового регулювання має супроводжуватися стимулюванням інвестиційних ініціатив, зокрема через податкові пільги, гранти та субсидії для реалізації інноваційних проектів в енергетичному секторі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різним аспектам та проблемам правового регулювання інвестиційної діяльності, в тому числі пов'язаної з енергетикою, присвятили свої праці: В. Бєсєдін, В. Вакалюк, О. Вовчак, П. Гайдуцький, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Губський, Б. Данилишин, А. Кориневич, М. Кузьміна, Т. Майорова, А. Пересада, А. Філіпенко, Т. Харитонова та ін. науковці. Так, основні закони України, що регламентують інвестиційну діяльність, та роль Верховної Ради у створенні законодавчої бази у сфері інвестиційної діяльності було розкрито В. Вакалюк [1]. Автор обґрунтував доцільність удосконалення законодавчої бази із запровадження та нормального функціонування моделі інвестиційного розвитку в Україні. В дослідженні А. Кориневич [10] проаналізовано особливості становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання використання енергетичних ресурсів та міжнародних відносин держав у енергетичній сфері. Особлива увага присвячена Договору до Енергетичної Хартії як основі багатосторонньої моделі співробітництва держав у енергетичній сфері. О. Собко та С. Смерека [21] дослідили діюче законодавства в сфері енергозбереження, що побудоване на принципах комплексності та пріоритетності, провели аналіз діючої практики нормативно-правового забезпечення у сфері енергозбереження. Автори прийшли до висновку, що поживлення інвестицій у процеси енергозбереження вимагає впровадження низки інноваційних змін як на законодавчому, так і виконавчому рівнях, а залучення освітніх і науково-дослідних установ буде підвищувати їхню якісну складову. М. Кузьміною [11] було виявлено сучасні тенденції правового регулювання відновлювальної енергетики в Україні. Авторка прийшла до висновку, що з метою покращення ситуації та уникнення загрози знищення відновлювальної енергетики в Україні необхідно створити ефективний механізм правового регулювання шляхом встановлення податків на викиди, преференцій для виробників відновлювальної енергетики, обмежень та додаткових зборів на традиційні види генерації, наприклад, екологічних податків ("зелених" облігацій, наприклад). Крім того, важливим є подальший розвиток інститутів спільного, венчурного інвестування, а також енергетичної кооперації. Також, Т. Затоначька, О. Жилінська та М. Іваницький [22] наголошують, що для сприяння залученню інвестицій у енергетичний сектор України потрібно не лише законодавче забезпечення, але й інституційна підтримка, тобто важливою складовою інвестиційної політики повинно стати створення інститутів і органів, які б проводили ко-

ординацію діяльності в цій сфері. Д. Затоначький та С. Леонов [23] вважають, що одним з можливих напрямків інвестування в енергетичний сектор України є використання державно-приватного партнерства, але наголошують, що законодавча база для цього потребує значного вдосконалення для ефективного використання цього механізму. Крім того, Д. Затоначький та ін. [24] підкреслюють, що між інвестиціями та міграцією існує тісний зв'язок. Це означає, що активне інвестування в енергетичний сектор може сприяти зниженню виїзду населення з країни.

Країни світу активно залучають зовнішні інвестиції до енергетичного сектору, але за рахунок посилення регулювання намагаються забезпечити національну енергетичну безпеку, про що свідчать дослідження зарубіжних авторів. Зокрема, М. Раджавурі та К. Гухта [25] розглянули питання змін у законодавстві окремих країн, що стосуються ретельної перевірки інвестицій в різні сектори для забезпечення національної безпеки. Зокрема, автори зазначили, що останнім часом все більше країн включають до обмежень і енергетичний сектор, тому вони вважають, що буде спостерігатися певне скорочення іноземних інвестицій в енергетичні компанії. М. Ширазі [26] звернув увагу, що сучасне регулювання в енергетичному секторі стосується розв'язання так званої "енергетичної трилеми", тобто співвідношення між справедливим розподілом енергетичних ресурсів, енергетичною безпекою та захистом навколишнього середовища. Автор зазначає, що державна політика в енергетичній сфері буде визначати основні напрямки законодавчого регулювання цього питання. М. Малдер і Е. Вердман [27] приділили увагу тому факту, що енергетичний сектор переважно складається з природних монополій, тому держава повинна регулювати не лише надходження до цього сектору капіталу, але й тарифи, які встановлюють компанії, для гарантування національної енергетичної безпеки.

Також, у зарубіжній науковій літературі все більше уваги приділяється питанням регулювання сектора відновлюваної або зеленої енергетики. Дослідники наголошують, що без уніфікованого законодавчого регулювання цієї сфери виникає багато проблем при інвестуванні в цей підсектор. Зокрема, Ф. Бовера та Л. Шіа-во [28] наголошують, що ЄС цілеспрямовано прямує до зеленої енергетики, але на шляху досягнення цілей "Зеленої Угоди" стоїть відсутність спільного законодавчого регулювання, що ускладнює роботу компаній у цій сфері. Автори пропонують створити спільний алгоритм для адаптації національного законодавства для сприяння розвитку зеленої енергетики. У свою чергу, А. Чіаррета та ін. [29] зосередили свою увагу на регулюванні сектору відновлюваної енергетики, а також його впливу на волатильність цін на електроенергію на прикладі Іспанії. Автори наголошують, що на стадії становлення національного законодавства, тобто його постійних змін і адаптацій, спостерігається постійна цінова волатильність, що негативно впливає на стабільність у галузі.

Проте, незважаючи на значні наукові здобутки в зазначеній сфері, ще не всі питання пов'язані з нормативно-правовим забезпеченням залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України, з урахуванням реалій 2022—2023 років, знайшли своє вирішен-

ня, що зумовлює актуальність даного напрямку досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження системи нормативно-правового забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Правові акти, що формують підґрунтя для регулювання інвестиційних процесів в енергетичному секторі, можна класифікувати на основі різних критеріїв: за ієрархією нормативності (Конституція України; законодавчі акти; підзаконні акти); за сферою дії (акти, що діють на всій території держави; акти, що діють на рівні окремих територій); за суб'єктом ухвалення (ухвалені державними органами; ухвалені органами місцевого самоврядування; ухвалені посадовими особами); за цілями і функціями (акти, що встановлюють загальні правила поведінки; акти, спрямовані на конкретні правовідносини); за часом дії (акти, які не мають обмеженого строку дії; акти, які діють упродовж визначеного часу); за ступенем деталізації (основоположні (концептуальні) акти; акти, що уточнюють (деталізують) основні положення) та ін. Водночас найбільш важливою є класифікація правових актів за завданнями та обсягом регулювання у сфері інвестиційної діяльності, що дає змогу виявити та оптимізувати нормативну структуру, спрямовану на врегулювання інвестиційного поля, виокремити специфічні правові інструменти, орієнтовані на підтримку та розвиток інвестиційних ініціатив в енергетичному секторі. З цього погляду, на нашу думку, всі правові акти, що стосуються залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України, можна поділити на: комплексні правові акти та предметні правові акти.

До першої групи правових актів (комплексні) належать: Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III, Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV, Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV, Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI, Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII, Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР, Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV, Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-XIV, Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження: Закон України від 17.02.2000 р. № 1457-III, Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 р. № 1682-III, Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III, Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV, Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV, Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 р. № 1861-IV, Про ринки капіталу та організовані товарні

ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV, Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 р. № 3528-IV, Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI, Про індустриальні парки: Закон України від 21.06.2012 р. № 5018-VI, Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII, Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII, Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII, Про концесію: Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX, Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021 р. № 1201-IX, Про енергетичну ефективність: Закон України від 21.10.2021 р. № 1818-IX, Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX, Про Стратегію сталого розвитку "Україна-2020": Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, Про Комплексну державну програму енергозбереження України: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.02.1997 р. № 148, Про схвалення Концепції створення індустриальних (промислових) парків: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2006 р. № 447-р та ін.

До законів, які належать до першої групи правових актів, тобто мають предметне відношення до залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор, насамперед відноситься Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. № 1560-XII [13]. Закон ставить базові правові умови інвестиційної діяльності на території країни. Його нормами передбачаються рівні права, гарантії та захист власності для всіх інвесторів, як вітчизняних, так і іноземних. Закон акцентує увагу на важливості розвитку міжнародної економічної взаємодії та глибокої інтеграції України у світову економіку. Він був покликаний сприяти розширенню економічних зв'язків, залученню іноземних інвестицій, а також участі українських підприємств та організацій у міжнародних інвестиційних програмах і проектах. Аналіз показав, що Закон України "Про інвестиційну діяльність" заклав дієве підґрунтя для прискорення інвестиційних потоків, оптимізації використання ресурсів і впровадження інновацій у ключових секторах, що в сукупності сприяло підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, яка відмовилася "від плановості". Загалом ухвалення цього акта сприяло нарощуванню інвестиційної активності, спрямованої на стимулювання економічного зростання та підвищення ефективності супутніх цьому зростанню процесів на зорі незалежності України.

Додаткові можливості для розвитку інвестиційної сфери надав Закон України "Про захист іноземних інвестицій на Україні" від 10.09.1991 р. № 1540а-XII [12]. Цим актом було узаконено діяльність іноземних інвесторів в Україні, гарантовано захист їхніх інвестицій, а в разі непередбачуваних обставин, пов'язаних із реквізицією, — адекватну та ефективну компенсацію. Доповненням до зазначеного акту є Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР [14]. Закон встановив конкретні умови для здійснення іноземної інвестиційної діяльності на українській території, орієнтуючись на стратегічні цілі, основоположні принципи та ключові положення, закріп-

лені в Законі України "Про інвестиційну діяльність". Він запровадив чіткі рамки для іноземних інвесторів, визначив їхні права та обов'язки, а також механізми захисту іноземного капіталу, зокрема процедури для розв'язання можливих інвестиційних спорів. Ба більше, закон окреслив необхідність створення стимулюючого та привабливого інвестиційного середовища, включно з пільговим режимом інвестиційної та іншої господарської діяльності, гарантіями прав власності та прозорими правилами для здійснення бізнес-діяльності.

На залучення інвестицій безпосередньо в енергетичний сектор України позитивний вплив мав Закон України "Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні" від 17.12.2020 р. № 1116-ІХ. Закон визначив організаційні, правові та фінансові засади державної підтримки інвестиційних проектів з метою створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій (внутрішніх і зовнішніх), створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку регіонів та зростання конкурентоспроможності економіки України [15]. Документ деталізував умови та механізми, за якими держава забезпечує підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями, включно з обсягом наданої допомоги. Також було визначено умови та критерії відбору та реалізації інвестиційних проектів, які можуть розраховувати на державну підтримку.

До другої групи правових актів, спеціально орієнтованих на регламентацію правового режиму залучення та реалізації інвестицій або її конкретних організаційних і правових форм ми також віднесли: Про внесення змін до деяких законів України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): Закон України від 20.12.2001 р. № 2899-ІІІ, Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI та деякі інші законодавчі акти. Кожен із перерахованих вище правових актів певною мірою підпорядкований досягненню цілі щодо забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України.

Наступний рівень регулювання становлять підзаконні акти, основна роль яких полягає у запровадженні відповідних механізмів залучення та реалізації інвестицій. Дані акти мають важливе значення для безперервного забезпечення економіки України інвестиційним капіталом. Ці нормативні документи цілеспрямовано поглиблюють і доповнюють регулювання інвестиційної діяльності, адаптуючи його до поточних умов і потреб держави. Так, Кабінет Міністрів України видає постанови та розпорядження, де, зазвичай, постанови мають первинний, а розпорядження — вторинний, управлінський характер. Особлива роль серед підзаконних актів належить Енергетичній стратегії України на період до 2050 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 р. № 373-р [17]. Енергетична стратегія визначає цілі, завдання та механізми виведення енергетичного сектору України на принципово новий, якісний рівень розвитку. Насамперед, вона спрямована на вирішення проблем енергетичної безпеки під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій. Саме Енергетична страте-

гія, на нашу думку, має виступати найвищим нормативним актом та окреслювати реальні плани щодо забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України.

Підзаконні акти слугують для уточнення та конкретизації певних статей Конституції України та законів, забезпечуючи їх практичне застосування. Серед усіх підзаконних актів, що мають відношення до нормативно-правового забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України, нами було виокремлено наступні: Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності: Указ Президента України від 10.04.2006 р. № 300/2006, Про схвалення Програми "Інвестиційний імідж України": Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 р. № 477-р, Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.1997 р. № 112, Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 р. № 389, Про затвердження Порядку відбору інвестиційних проектів, для реалізації яких надається державна підтримка: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.11.2013 р. № 835, Деякі питання управління державними інвестиціями: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 р. № 571, Про запровадження гарантій походження електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2024 р. № 227, Про затвердження Порядку формування інвестиційних програм ліцензіатів з виробництва електричної та теплової енергії на теплоелектроцентралях та когенераційних установках: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 15.10.2015 р. № 2585, Про затвердження Порядку розроблення, погодження, затвердження та виконання інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 31.08.2017 р. № 1059, Про затвердження Порядку розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм (інвестиційних проектів) суб'єктів господарювання у сфері централізованого водопостачання та централізованого водовідведення, ліцензування діяльності яких здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14.09.2017 р. № 1131, Про затвердження Порядку розроблення та подання на затвердження планів розвитку систем розподілу та інвестиційних програм операторів систем розподілу: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 04.09.2018 р. № 955, Про затвердження порядків розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення, ліцензування діяльності яких здійснюють Рада міністрів

Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації: Наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 19.08.2020 р. № 191 та ін.

Регулювання на національному рівні безпосередньо пов'язане з міжнародним регулюванням інвестиційної діяльності, що лише підкреслює тісний взаємозв'язок між внутрішньодержавним і міжнародним — глобальним інвестиційним процесом. На додаток до національного інвестиційного законодавства, міжнародне інвестиційне регулювання здійснюється шляхом укладення, як двосторонніх інвестиційних угод, так і багатосторонніх інвестиційних договорів, які встановлюють правила та стандарти для іноземних інвестицій. Нагадаємо, що відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [9]. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про іноземні інвестиції, застосовуються правила міжнародного договору (ст. 6 Закону України "Про режим іноземного інвестування" [14]). Як ми бачимо, норми міжнародних договорів мають пріоритет перед нормами внутрішнього законодавства. Вони слугують юридичним підґрунтям для забезпечення захисту та заохочення іноземних інвестицій, надаючи гарантії від необґрунтованого втручання, дискримінації та можливої націоналізації у зв'язку з мінливою політичною ситуацією всередині країни.

Міжнародні договори, що належать до інвестиційних, включають у себе широкий спектр документів, спрямованих на регулювання інвестиційних відносин, захист прав інвесторів і врегулювання спорів. Прикладом багатосторонніх договорів є:

Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 р. [7] (набула чинності для України 10 січня 1961 року). Положення Конвенції спрямовані на полегшення міжнародної торгівлі та інвестицій шляхом встановлення загальновизнаного механізму щодо визнання та виконання арбітражних рішень за межами країни, в якій вони були винесені. Цей документ відіграє ключову роль у міжнародному комерційному арбітражі, оскільки він зобов'язує держав-учасниць визнавати та приводити у виконання арбітражні рішення, винесені в країнах-підписантах Конвенції, мінімізуючи можливості затримки виконання рішень. Конвенція встановлює критерії, які мають бути виконані для того, щоб арбітражне рішення могло бути визнане та виконане в іншій країні, а також визначає обмежений перелік підстав, за якими виконання може бути відхилено. Такий підхід сприяє міжнародному діловому співробітництву та наділяє інвесторів, які беруть участь у міжнародній економічній діяльності, юридичною впевненістю.

Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961 р. [6] (набула чинності для України 7 січня 1964 року). Конвенція спрямована на уніфікацію і поліпшення процедур міжнародного торгового арбітражу в європейських країнах. Документ забезпечує узгоджений підхід до проведення арбітражних розглядів, пов'язаних із зовнішньоторговельними спорами, і встановлює загальні стандарти для визнання та

виконання арбітражних рішень між країнами-підписантами. Конвенція сприяє створенню передбачуваного та ефективного правового середовища для розв'язання комерційних спорів через арбітраж, що особливо важливо для зміцнення міжнародних торговельних відносин і стимулювання інвестиційної діяльності в Європі. Вона також спрямована: на зменшення юридичних перешкод, що можуть виникнути під час міжнародного арбітражу; на підтримання використання арбітражу як ефективного та нейтрального способу для вирішення транскордонних спорів.

Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18.05.1965 р. [8] (ратифіковано Законом України "Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами" від 16.03.2000 р. № 1547-III). Положення Конвенції спрямовані на надання інституційного та процедурного підґрунтя для міжнародного арбітражу та вирішення спорів, що виникають між іноземними інвесторами та державами. Основною метою документа є полегшення вирішення інвестиційних спорів без необхідності звернення до національних судових інстанцій, що сприяє створенню більш сприятливого та передбачуваного середовища для залучення міжнародних інвестицій. Конвенція встановлює процедури та правила для арбітражу, гарантуючи, що спори розглядаються незалежно та неупереджено. Документом передбачено механізм розгляду спорів, у якому арбітри обираються як сторонами спору, так і Міжнародним центром по врегулюванню інвестиційних спорів (International Center for Settlement of Investment Disputes, ICSID), якщо сторони не можуть дійти згоди про вибір арбітрів. Рішення, ухвалені відповідно до Конвенції, є обов'язковими для сторін і мають високий ступінь виконаності на міжнародному рівні.

Європейська енергетична хартія від 17.12.1991 р. [5] (набула чинності для України 17 грудня 1991 року). Хартія являє собою декларацію принципів, спрямованих на зміцнення співробітництва в галузі енергетики між країнами Європи та іншими зацікавленими державами. Документ ставить собі за мету створення надійної та прозорої основи для енергетичного співробітництва, сприяючи тим самим розвитку ефективного енергетичного ринку. Хартія охоплює широкий спектр питань, включно із захистом інвестицій в енергетичному секторі, поліпшенням енергоефективності, забезпеченням надійності транскордонного транспортування енергоресурсів і підтримкою концепція екологічно сталого розвитку в енергетичній галузі. Документ послужив основою для розроблення Договору до Енергетичної Хартії та Заключного акту до неї від 17.12.1994 р. [4] (ратифіковано Законом України "Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів" від 06.02.1998 р. № 89/98-ВР), прийнятих пізніше для реалізації принципів, закладених у Європейській енергетичній хартії.

Наведені вище та інші багатосторонні міжнародні договори відіграють ключову роль у забезпеченні стабільного та передбачуваного правового поля для зарубіжних інвесторів, щокладають власні капітали в енергетичний сектор України. Що ж до двосторонніх інвес-

тиційних договорів (Bilateral investment treaties, BIT), то вони є формалізованими міжнародними угодами, що укладаються між двома країнами і мають на меті встановлення правового підґрунтя щодо умов приватного іноземного інвестування громадянами однієї держави в іншій державі. Ці угоди забезпечують юридичні гарантії та захист іноземних інвесторів, сприяючи тим самим прозорості, стабільності та передбачуваності інвестиційного середовища двох держав. BIT нав'язують умови і стандарти, що обмежують можливості приймаючої держави зловживати внутрішнім регулюванням інвестиційної діяльності. Укладаючи двосторонні інвестиційні договори, країни прагнуть створити сприятливі умови для залучення приватного іноземного капіталу, визначаючи інструментарій і механізми, що використовуватимуться в інвестиційному середовищі. Аналіз показав, що норми багатосторонніх міжнародних договорів не тільки не суперечать положенням двосторонніх інвестиційних договорів, а отримують у них своє логічне продовження і конкретизацію. На сьогоднішній день чинними залишаються 73 двосторонні інвестиційні угоди, укладені Україною з різними країнами світу, один договір вважається таким, що припинив свою дію.

Така багаторівнева інтеграція України в міжнародний правовий простір забезпечує захист і підтримку інвестиційних потоків, сприяє створенню стабільного та передбачуваного інвестиційного клімату. Це, своєю чергою, підвищує довіру міжнародних інвесторів і сприяє розвитку енергетичного сектору країни. У цьому контексті актуальним залишається подальший розвиток інвестиційного законодавства України з урахуванням світових та європейських тенденцій. Розуміючи це, вітчизняний законодавець продовжує системно працювати над підвищенням інвестиційної привабливості української юрисдикції.

Незважаючи на складну внутрішньополітичну ситуацію, ведеться планомірна законотворча робота, спрямована на залучення інвестицій в енергетичний сектор України. Так, одним із проявів тенденції державної інвестиційної політики, націленої на залучення інвестицій в енергетичний сектор, є Проект Закону про здійснення іноземних інвестицій у суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для національної безпеки України від 03.02.2021 р. № 5011 [18]. Його пріоритетна мета — вдосконалення порядку здійснення іноземних інвестицій у суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для національної безпеки України, та визначення порядку проведення оцінки впливу таких інвестицій на національну безпеку України. У запропонованому проекті розглядається ініціатива щодо запровадження в Україні комплексної системи для оцінки впливу іноземних інвестицій на національну безпеку країни, якої наразі не існує. Ця система призначена для аналізу потенційних ризиків і наслідків, які іноземні інвестиції можуть становити для стратегічно важливих секторів економіки, зокрема енергетичного, оборонної промисловості та інших ключових аспектів державної безпеки України. Запровадження такої системи має на меті не лише ідентифікувати та мінімізувати можливі загрози, а й створити впорядкований та прозорий процес для іноземних інвесторів, сприяючи тим самим інвестиційній привабливості країни за одночасного забез-

печення захисту національних інтересів. В умовах дефіциту інвестиційних ресурсів проект був позитивно оцінений практиками та представниками наукової спільноти. Сам законопроект 7 вересня 2021 року було знято з розгляду, але очікується, що в найближчому майбутньому до Верховної Ради України буде представлений його оновлений варіант.

Наступним актом, на якому варто акцентувати увагу є Проект Закону про проекти національного інтересу у сфері енергетики від 22.03.2023 р. № 9138 [20]. У запропонованому законопроекті закладено комплексні заходи для визначення правових, економічних та організаційних засад державної політики, спрямованої на підтримку регіональних інвестицій в енергетичний сектор. Вони включають у себе розробку та реалізацію важливих проектів у галузі енергетики, які відповідають національним інтересам, та охоплюють широкий перелік об'єктів енергетичної інфраструктури. Законопроект спрямований на оптимізацію процедур видачі дозволів, зміцнення взаємодії з громадськістю, а також на встановлення прозорих механізмів для транскордонного розподілу витрат і заохочення інвестиційних проектів, що мають стратегічне значення для енергетики України. До того ж законопроект ставить собі за мету забезпечити юридичну та економічну підтримку для проектів, що сприяють зміцненню та модернізації енергетичної інфраструктури, полегшуючи тим самим залучення інвестицій та сприяючи енергетичній безпеці країни. Передбачається також посилення гарантій для інвесторів шляхом мінімізації ризиків, пов'язаних із реалізацією великомасштабних енергетичних проектів, що, своєю чергою, повинно стимулювати збільшення капіталовкладень у цей ключовий сектор економіки. Вважаємо, що своєчасне ухвалення законопроекту сприятиме створенню сприятливого правового та економічного середовища для розвитку енергетичного сектору України та його подальшої інтеграції в енергетичну систему ЄС.

У серпні 2023 року до Верховної Ради України було внесено Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України № 9627, який без затримок був розглянутий, схвалений і в лютому 2024 року підписаний Президентом України. Закон розроблено з метою створення сприятливих умов для реалізації інвестиційних проектів з будівництва об'єктів промисловості та енергетики, спрямованих на відновлення економіки України під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій [19]. Для реалізації зазначеної мети передбачено спрощення порядку встановлення та зміни цільового призначення земельних ділянок.

Швидкість законодавчої ініціативи свідчить про гостру необхідність і про намір держави досягти показників закладених в Енергетичній стратегії України на період до 2050 року. Так, одним із ключових напрямків розвитку енергетичного сектору, визначених Енергетичною стратегією України та над якими активно працює Міністерство енергетики України, є відновлювані джерела енергії (ВДЕ). Зокрема, в 2023 році було розроблено та ухвалено Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та "зеленої" трансформації енергетичної системи України" від

30.06.2023 р. № 3220-IX [16]. Закон передбачає новий підхід до підтримки відновлюваних джерел енергії, з орієнтацією на ринкові механізми і залучення інвестицій у галузь. На початку 2024 року вже розроблено ключові акти щодо розподілу квот на встановлення потужностей ВДЕ за аукціонним механізмом і Порядок видачі, обігу та погашення гарантій походження електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії. Ведеться активна робота зі створення реєстру гарантій походження енергії, для підтвердження того, що певна кількість електроенергії була вироблена з відновлюваних джерел. Розробка має ключове значення для зміцнення довіри та підвищення прозорості у сфері відновлюваних джерел енергії, що, своєю чергою, збуджує інтерес в зарубіжних інвесторів, поживає рух капіталу в зазначеній сфері. Наявність такого реєстру повинно оказати позитивний вплив на забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань у галузі енергетики та екології, прискорюючи перехід до "зеленої енергетики".

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Під час проведеного дослідження ми дійшли висновку, що правова база, яка стосується забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України, є важливим елементом інвестиційного права України. Нормативно-правове забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор України охоплює собою, як акти, що не містять прямих регламентуючих положень, щодо забезпечення інвестиційної діяльності, проте опосередковано регулюють ці відносини (комплексні акти), так і акти, що безпосередньо регулюють питання, пов'язані з інвестиціями, зокрема і в енергетичний сектор (предметні акти). Комплексні акти можуть містити в собі не тільки закони, а й підзаконні акти, які мають універсальний характер і встановлюють базові принципи, загальні положення, що тією чи іншою мірою впливають на діяльність вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Предметні акти, ними теж можуть бути як закони, так і підзаконні акти, спеціально орієнтовані на регламентацію правового режиму залучення та реалізації інвестицій або її конкретних організаційних і правових форм. Фундаментом системи правових актів, що становлять основу забезпечення залучення та реалізації інвестицій, слугує Конституція. Після неї йдуть Закони України: Про інвестиційну діяльність, Про захист іноземних інвестицій на Україні, Про режим іноземного інвестування, Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні та ін. Підзаконні акти слугують для уточнення та конкретизації певних статей Конституції України та законодавчих актів, забезпечують їх практичне застосування. Регулювання на національному рівні безпосередньо пов'язане з міжнародним регулюванням інвестиційної діяльності, що тільки підкреслює тісний взаємозв'язок між внутрішньодержавним і міжнародним — глобальним інвестиційним процесом. Міжнародне регулювання здійснюється шляхом укладення як двосторонніх інвестиційних угод, так і багатосторонніх інвестиційних договорів, що визначають правила та стандарти інвестиційної діяльності.

Отже, на сьогоднішній день нормативно-правова основа забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор представлена розгалуженою мережею вітчизняних і міжнародних норм різної юридичної сили та спрямованості, і яка у своїй сукупній єдності забезпечує комплексне функціонування всієї системи інвестиційної діяльності, пов'язаної з енергетикою, починаючи від розробки інвестиційних програм та проектів і закінчуючи їх реалізацією. Проте, незважаючи на розгалужену правову базу, окремі акти є застарілими і відсталими від сучасних тенденцій, містять розбіжності і суперечності, що актуалізує необхідність її оновлення.

Здійснення правового забезпечення залучення та реалізації інвестицій в енергетичний сектор має бути сфокусовано на таких пріоритетах:

1. Розробка та ухвалення правових актів, спеціально націлених на енергетичний сектор, які відображають інтереси всіх учасників інвестиційного процесу: від державних органів до приватних інвесторів. Акти мають забезпечувати чітку та прозору правову основу для інвестицій, сприяючи вдосконаленню інвестиційного клімату, а також враховувати глобальні тенденції та виклики у сфері енергетики.

2. Інтеграція України в міжнародний енергетичний простір. Включає в себе подальшу гармонізацію національного законодавства з міжнародними та європейськими правовими стандартами. Такий підхід сприятиме співпраці з міжнародними партнерами та інвесторами в енергетичній сфері, а також допоможе залучити суттєві зовнішні інвестиції для реалізації великих енергетичних проектів (наприклад, в атомній енергетиці).

3. Адаптація законодавства до сучасних вимог та інновацій в енергетиці. В умовах швидкого розвитку технологій та переходу до альтернативних джерел енергії важливо забезпечити постійне оновлення та модернізацію законодавчого поля. Включає в себе створення стимулів для інноваційних проектів, посилення заходів щодо захисту інвестицій та спрощення процедур для реалізації інвестиційних проектів в енергетичному секторі.

Література:

1. Вакалюк В. А. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки, 2017. Випуск 16. С. 122—126.
2. Габрелян А. Ю. Вектор розвитку України: дилема вибору. Матеріали конференцій МЦНД, 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.02> (дата звернення: 25.03.2024).
3. Габрелян А. Ю. Недоліки законопроекту № 3139. Верховенство Права, 2020. № 1. С. 36—43.
4. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї від 17.12.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056#Text (дата звернення: 21.03.2024).
5. Європейська енергетична хартія від 17.12.1991 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00P964DF6F> (дата звернення: 21.03.2024).
6. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu61k07u?ed=1961_04_21&

an=2 (дата звернення: 21.03.2024).

7. Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 р. URL: https://uncitral.un.org/ru/texts/arbitration/conventions/foreign_arbitral_awards (дата звернення: 21.03.2024).

8. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18.05.1965 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text (дата звернення: 21.03.2024).

9. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. № 30. Ст. 141

10. Кориневич А. О. Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання використання енергетичних ресурсів. Актуальні проблеми політики, 2013. Вип. 50. С. 69—79.

11. Кузьміна М. М. Сучасні тенденції правового регулювання відновлювальної енергетики в Україні. Юридичний науковий електронний журнал, 2020. № 8. С. 193—196.

12. Про захист іноземних інвестицій на Україні: Закон України від 10.09.1991 р. № 1540а-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991. № 46. Ст. 616.

13. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991. № 47. Ст. 646.

14. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. № 19. Ст. 80.

15. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

16. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та "зеленої" трансформації енергетичної системи України: Закон України від 30.06.2023 р. № 3220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-20#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

17. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 р. № 373-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

18. Проект Закону про здійснення іноземних інвестицій у суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для національної безпеки України від 03.02.2021 р. № 5011. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70997 (дата звернення: 21.03.2024).

19. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України від 21.08.2023 р. № 9627. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42522> (дата звернення: 21.03.2024).

20. Проект Закону про проекти національного інтересу у сфері енергетики від 22.03.2023 р. № 9138. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41623> (дата звернення: 21.03.2024).

21. Собко О. М., Смерека С. Б. Особливості нормативно-правового забезпечення сфери енергозбереження України. Інноваційна економіка, 2021. № 1—2. С. 34—

36.

22. Zatonatska T., Zhylynska O., Ivanytskyi M. Institutional Support for Attracting and realizing investments in the energy sector of Ukraine. Socio-Economic Relations in the Digital Society, 2024. № 1 (51). P. 35—45. doi.org/10.55643/ser.1.51.2024.552

23. Zatonatskiy D., Lieonov S. Progressive practices of implementing public-private partnership projects in critical infrastructure. Socio-Economic Relations in the Digital Society, 2024. № 1 (51). P. 59—72. doi.org/10.55643/ser.1.51.2024.554

24. Zatonatskiy D., Leonov S., Cieslinski W., Vasa L. Determinants of global migration: The impact of ESG investments and foreign direct investment. Economics and Sociology, 2024. № 17 (1). P. 215—235. doi:10.14254/2071-789X.2024/17-1/14

25. Rajavuori M., Huhta K. Investment screening: Implications for the energy sector and energy security. Energy Policy, 2020. № 144. doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111646

26. Shirazi M. Assessing energy trilemma-related policies: the world's large energy user evidence. Energy Policy, 2022. № 167. doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113082

27. Mulder M., Woerdman E. Energy Networks, Natural Monopolies and Tariff Regulation. In M. M. Roggenkamp, K. J. de Graaf, & R. C. Fleming (Eds.), Energy Law, Climate Change and the Environment (pp. 563—572). (Elgar Encyclopedia of Environmental Law; Vol. 9). Edward Elgar Publishing, 2021. doi.org/10.4337/9781788119689.IX.47

28. Bovera F., Schiavo L. L. (2022). From energy communities to sector coupling: a taxonomy for regulatory experimentation in the age of the European Green Deal. Energy Policy, 2022. № 171. doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113299

29. Ciarreta A., Pizarro-Irizar C., Zarraga A. Renewable energy regulation and structural breaks: An empirical analysis of Spanish electricity price volatility. Energy Economics, 2020. № 88. doi.org/10.1016/j.eneeco.2020.104749

References:

1. Vakaliuk, V.A. (2017), "Legal regulation of investment activity in Ukraine", Global and national problems of the economy, vol. 16, pp. 122—126.

2. Hablelian, A.Y. (2021), "Vector of development of Ukraine: dilemma of choice", Proceedings of conferences of the ICND. doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.02

3. Hablelian, A.Y. (2020), "Disadvantages of the draft law No. 3139", The Rule of Law, vol. 1, pp. 36—43.

4. Verkhovna Rada of Ukraine (1998), "Energy Charter Treaty and Final Act", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056#Text (Accessed 25 March 2024).

5. International instrument (1991), "European Energy Charter", available at: <http://consultant.parus.ua/?doc=00P964DF6F> (Accessed 25 March 2024).

6. United Nations Economic Commission for Europe (1961), "European Convention on the International Commercial Arbitration", available at: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu61k07u?ed=1961_04_21&an=2 (Accessed 25 March 2024).

7. United Nations Commission on International Trade Law (1958), "Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards", available at: https://uncitral.un.org/ru/texts/arbitration/conventions/foreign_arbitral_awards (Accessed 25 March 2024).
8. International Center for Settlement of Investment Disputes (1965), "Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text (Accessed 25 March 2024).
9. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 25 March 2024).
10. Korynevych, A.O. (2013), "Formation and development of international legal regulation of energy resources use", Actual Problems of Politics, vol. 50. pp. 69—79.
11. Kuzmina, M. (2020), "Modern trends in the legal regulation of renewable energy in Ukraine". Legal scientific electronic journal, vol. 8. pp. 193—196.
12. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On the Protection of Foreign Investments in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12> (Accessed 25 March 2024).
13. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On investment activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 25 March 2024).
14. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On the regime of foreign investment", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 25 March 2024).
15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine "On State Support of Investment Projects with Significant Investments in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (Accessed 25 March 2024).
16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Restoration and Green Transformation of the Energy System of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-20#Text> (Accessed 25 March 2024).
17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2023), Order "On approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2050", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text> (Accessed 25 March 2024).
18. Verkhovna Rada of Ukraine (2021), "Draft Law On Foreign Investment in Economic Entities of Strategic Importance for the National Security of Ukraine", available at: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70997 (Accessed 25 March 2024).
19. Verkhovna Rada of Ukraine (2023), Draft Law "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine to Attract Investment for the Rapid Reconstruction of Ukraine", available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42522> (Accessed 25 March 2024).
20. Verkhovna Rada of Ukraine (2023), Draft Law "On Projects of National Interest in the Energy Sector", available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41623> (Accessed 25 March 2024).
21. Sobko, O.M. and Smereka, S.B. (2021), "Features of regulatory and legal support of the energy saving sector of Ukraine", Innovative economy, vol. 1—2. pp. 34—36.
22. Zatonatska, T., Zhylynska, O. and Ivanytskyi, M. (2024), "Institutional Support for Attracting and realizing investments in the energy sector of Ukraine", Socio-Economic Relations in the Digital Society, vol. 1 (51), 35—45. doi.org/10.55643/ser.1.51.2024.552
23. Zatonatskiy, D. and Lieonov, S. (2024), "Progressive practices of implementing public-private partnership projects in critical infrastructure", Socio-Economic Relations in the Digital Society, vol. 1 (51), 59—72. doi.org/10.55643/ser.1.51.2024.554
24. Zatonatskiy, D., Leonov, S., Cieslinski, W. and Vasa, L. (2024), "Determinants of global migration: The impact of ESG investments and foreign direct investment", Economics and Sociology, vol. 17 (1), 215—235. doi.org/10.14254/2071-789X.2024/17-1/14
25. Rajavuori, M. and Huhta, K. (2020), "Investment screening: Implications for the energy sector and energy security", Energy Policy, vol. 144. doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111646
26. Shirazi, M. (2022), "Assessing energy trilemma-related policies: the world's large energy user evidence", Energy Policy, vol. 167. doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113082
27. Mulder, M. and Woerdman, E. (2021), "Energy Networks, Natural Monopolies and Tariff Regulation", Energy Law, Climate Change and the Environment, vol. 9. pp. 563—572. doi.org/10.4337/9781788119689.IX.47
28. Bovera, F. and Schiavo, L.L. (2022), "From energy communities to sector coupling: a taxonomy for regulatory experimentation in the age of the European Green Deal", Energy Policy, vol. 171. doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113299
29. Ciarreta, A., Pizarro-Irizar, C. and Zarraga, A. (2020), "Renewable energy regulation and structural breaks: An empirical analysis of Spanish electricity price volatility", Energy Economics, vol. 88. doi.org/10.1016/j.eneco.2020.104749

Стаття надійшла до редакції 13.04.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663

Р. Д. Морозов,
аспірант,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3058-9199>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.125

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

R. Morozov,
PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF ENTERPRISE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE INVESTMENT POLICY STRATEGY

В даній статті розглянуто оцінку ефективності управління підприємством у контексті реалізації стратегії інвестиційної політики. Доведено, що у системі забезпечення ефективного функціонування підприємства інвестиції відіграють важливу роль. Практичне здійснення інвестицій забезпечується інвестиційною діяльністю підприємства, що є одним із самостійних видів його господарчої діяльності і найважливішою формою реалізації його економічних інтересів. Інвестиційна діяльність підприємства являє собою послідовний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми і забезпечення її реалізації. Для інвестиційної діяльності підприємства характерні такі основні особливості: головна конфігурація забезпечення зростання операційної діяльності підприємства, щодо її цілей і завдань є взаємопідпорядкованою; форми і методи інвестиційної діяльності набагато менше залежать від галузевих особливостей підприємства, ніж операційна його діяльність; обсяги інвестиційної діяльності підприємства істотно нерівномірні за окремими періодами; інвестиційний прибуток підприємства у процесі його інвестиційної діяльності формується звичайно зі значним "кроком запізнювання"; інвестиційна діяльність формує особливий самостійний вид грошових потоків підприємства, що істотно відрізняються в окремі періоди за своєю спрямованістю; інвестиційній діяльності підприємства властиві специфічні види ризиків, що об'єднуються поняттям "інвестиційний ризик"; найважливішим вимірником обсягу інвестиційної діяльності, що характеризує темпи економічного розвитку підприємства, виступає показник його чистих інвестицій. Підсумовуючи проведене дослідження, слід зазначити, що існує можливість досліджуваним переробним підприємствам користуватися запропонованим розрахунком та порівнювати, аналізувати і моделювати, а в наступному періоді і прогнозувати показники інвестиційного потенціалу та безпеки, зокрема у період відновлення та модернізації агропродовольчої сфери, із використанням вагових коефіцієнтів оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики.

This article examines the assessment of the effectiveness of enterprise management in the context of the implementation of the investment policy strategy. It has been proven that investments play an important role in the system of ensuring the effective functioning of the enterprise. The practical implementation of investments is ensured by the investment activity of the enterprise, which is one of the independent types of its economic activity and the most important form of realization of its economic interests. The investment activity of the enterprise is a consistent process of finding the necessary investment resources, choosing effective investment objects, forming a balanced investment program according to the selected parameters and ensuring its implementation. The following main features are characteristic of the enterprise's investment activity: the main configuration of ensuring the growth of the enterprise's operational activity, in relation to its goals and objectives, is mutually subordinate; the forms and methods of investment activity depend much less on the industry specifics of the enterprise than its operational activity; the volume of investment activity of the entity is uneven in individual periods; the investment profit of the enterprise in the process of its investment activity is usually formed with a significant "lag step"; investment activity forms a special independent type of cash flows of the enterprise, which differ significantly in individual periods in terms of their orientation; the investment activity of the enterprise is characterized by specific types of risks, united by the concept of "investment risk"; the most important measure of the volume of investment activity, which characterizes the rate of economic development of the enterprise, is the indicator of its net investment. Summarizing the conducted research, it should be noted that there is an opportunity for the researched processing enterprises to use the proposed calculation and compare, analyze and model, and in the next period to forecast indicators of investment potential and safety, in particular during the period of restoration and modernization of the agro-food sector, using the weighting coefficients of the evaluation of efficiency management in the context of investment policy implementation.

Ключові слова: управління, підприємство, стратегія, інвестиційна політика, оцінка ефективності, відновлення, модернізація.

Key words: management, enterprise, strategy, investment policy, performance evaluation, restoration, modernization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У системі забезпечення ефективного функціонування підприємства інвестиції відіграють важливу роль. Реалізація інвестицій — найважливіша умова вирішення практично всіх стратегічних і значної частини поточних завдань розвитку і забезпечення ефективної діяльності підприємства. Практичне здійснення інвестицій забезпечується інвестиційною діяльністю підприємства, що є одним із самостійних видів його господарчої діяльності і найважливішою формою реалізації його економічних інтересів. Інвестиційна діяльність підприємства являє собою послідовний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Для інвестиційної діяльності підприємства характерні такі основні особливості:

головна конфігурація забезпечення зростання операційної діяльності підприємства, щодо її цілей і завдань є підпорядкованою: забезпеченням зростання операційних доходів за рахунок збільшення обсягу виробничо-збутової діяльності (будівництва нових філій при впровадженні на інші регіональні ринки; розширення обсягу реалізації продукції за рахунок інвестування в нові виробництва тощо), забезпеченням зниження питомих операційних витрат (своєчасна заміна фізично зношеного устаткування; відновлення морально застарілих виробничих основних засобів і нематеріальних активів тощо);

форми і методи інвестиційної діяльності набагато менше залежать від галузевих особливостей підприємства, ніж операційна його діяльність. Інвестиційна діяльність підприємства здійснюється переважно в тісному зв'язку з фінансовим ринком (ринком капіталу і ринком грошей), галузева сегментація якого практично відсутня, в той час як операційна його діяльність здійснюється переважно в межах конкретних галузевих сегментів товарного ринку і має чітко виражені галузеві особливості операційного циклу;

обсяги інвестиційної діяльності підприємства істотно нерівномірні за окремими періодами. Циклічність масштабів цієї діяльності визначається рядом умов: необхідністю попереднього накопичення коштів (інвестиційних ресурсів) для початку реалізації окремих великих інвестиційних проектів; використанням сприятливих зовнішніх умов здійснення інвестиційної діяльності (на

окремих етапах економічного розвитку країни несприятливий "інвестиційний клімат" різко знижує ефективність цієї діяльності); поступовим формування внутрішніх умов для істотних "інвестиційних ривків";

інвестиційний прибуток підприємства (а також інші форми ефекту інвестицій) у процесі його інвестиційної діяльності формується звичайно зі значним "кроком запізнювання". Це означає, що між видатками інвестиційних ресурсів (інвестиційними видатками) і одержанням інвестиційного прибутку проходить звичайно деякий період часу, що визначає довгостроковий характер цих витрат. Диференціація розміру "кроку запізнювання" залежить від форм проходження інвестиційного процесу.

інвестиційна діяльність формує особливий самостійний вид грошових потоків підприємства, що істотно відрізняються в окремі періоди за своєю спрямованістю;

інвестиційній діяльності підприємства властиві специфічні види ризиків, що об'єднуються поняттям "інвестиційний ризик". Рівень інвестиційного ризику звичайно значно перевищує рівень операційного (комерційного) ризику. Механізм формування рівня інвестиційного прибутку будується в тісному зв'язку з рівнем інвестиційного ризику;

найважливішим вимірювачем обсягу інвестиційної діяльності, що характеризує темпи економічного розвитку підприємства, виступає показник його чистих інвестицій. Чисті інвестиції являють собою суму валових інвестицій, зменшену на суму амортизаційних відрахувань у певному періоді:

$$ЧІ = ВІ - АВ \quad (1),$$

де ЧІ — сума чистих інвестицій підприємства у певному періоді;

ВІ — сума валових інвестицій підприємства в розглянутому періоді;

АВ — сума амортизаційних відрахувань підприємства в розглянутому періоді [1—2; 4—5].

Динаміка показника чистих інвестицій відбиває характер економічного розвитку підприємства, потенціал формування його прибутку. Якщо сума чистих інвестицій підприємства складає негативний розмір (тобто якщо обсяг валових інвестицій менші від суми амортизаційних відрахувань), це свідчить про зниження виробничого його потенціалу та економічної бази формування його прибутку.

Якщо сума чистих інвестицій дорівнює нулю (тобто якщо обсяг валових інвестицій дорівнює сумі амортизаційних відрахувань), це свідчить про відсутність економічного зростання підприємства і бази зростання його прибутку, тому що його виробничий потенціал залишається при цьому незмінним.

Якщо ж сума чистих інвестицій складає позитивний розмір (тобто обсяг валових інвестицій перевищує суму амортизаційних відрахувань), це означає, що забезпечується розширене відтворення позаоборотних операційних активів підприємства і зростання економічної бази формування його прибутку (така ситуація характеризує підприємство, як таке що "зростає").

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) — дослідити оцінку ефективності управління підприєм-

Таблиця 1. Класифікація інвестицій підприємства за основними ознаками

Класифікаційні ознаки	Види інвестицій
За об'єктами вкладення капіталу	Реальні Фінансові
За характером участі в інвестиційному процесі	Прямі Непрямі
За відтворювальною спрямованістю	Валові Реноваційні Чисті
За ступенем залежності від доходів	Похідні Автономні
Стосовно підприємства інвестора	Внутрішні Зовнішні
За періодом здійснення	Короткострокові Довгострокові
За сумісністю здійснення	Незалежні Взаємозалежні Взаємовиключні
За рівнем прибутковості	Високоприбуткові Середньодоходні Низькодоходні Недоходні
За рівнем ризику	Безризикові Низькоризикові Середньоризикові Високоризикові
За рівнем ліквідності	Високоліквідні Середньоліквідні Низьколіквідні Неліквідні
За формами власності капіталу, що інвестується	Приватні Державні Змішані
За характером використання капіталу в інвестиційному процесі	Первинні Реінвестиції Дезінвестиції
За регіональними джерелами залучення капіталу	Вітчизняні Іноземні
За регіональною спрямованістю капіталу, що інвестується	Інвестиції на внутрішньому ринку Інвестиції на міжнародному ринку

Джерело: [1—5].

ством у контексті реалізації стратегії інвестиційної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Підприємства здійснюють багато видів інвестицій. В економічній теорії і господарській практиці, пов'язаній з інвестиційним процесом підприємств, застосовується більше ста термінів, що характеризують різні види інвестицій. Тому, для забезпечення ефективного і цілеспрямованого управління інвестиціями підприємства необхідно насамперед систематизувати їхню термінологію [3].

Коротко розглянемо окремі види інвестицій підприємства відповідно до наведеної їхньої класифікації за основними ознаками (табл. 1).

Зважаючи на актуальність теми дослідження та оцінки інвестиційного потенціалу підприємств, що є поширеним завданням ефективного управління, слід вказати на існуючу різноманітність методів оцінювання інвестиційного потенціалу підприємства, їх переваги та недоліки, що постійно поповнюються новими, адаптованими до змін в сучасному економічному середовищі.

Таблиця 2. Оцінка ефективності управління досліджуваних переробних підприємств у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015–2022 рр.

Показники	2022 р. до 2015 р.	Оціночний бал
Підприємство 1		
Вартість активів	1,1162	1
Основні засоби	1,0075	1
Власний капітал	0,9883	-1
Поточні зобов'язання	1,1237	1
Валовий прибуток (збиток)	0,9851	-1
Чистий прибуток (збиток)	0,5116	-1
Сукупні доходи	0,9903	-1
Сукупні витрати	1,0052	1
Коефіцієнт прибутковості активів	0,9774	-1
Коефіцієнт рентабельності активів	0,4584	-1
Коефіцієнт покриття	0,8300	-1
Загальний оціночний бал	x	-3
Підприємство 2		
Вартість активів	1,1800	1
Основні засоби	1,0064	1
Власний капітал	0,9783	-1
Поточні зобов'язання	1,1506	1
Валовий прибуток (збиток)	0,9781	-1
Чистий прибуток (збиток)	0,5214	-1
Сукупні доходи	0,9802	-1
Сукупні витрати	1,0046	1
Коефіцієнт прибутковості активів	0,9812	-1
Коефіцієнт рентабельності активів	0,4468	-1
Коефіцієнт покриття	0,7916	-1
Загальний оціночний бал	x	-3
Підприємство 3		
Вартість активів	1,0524	1
Основні засоби	1,0086	1
Власний капітал	0,9983	-1
Поточні зобов'язання	1,0968	1
Валовий прибуток (збиток)	0,9921	-1
Чистий прибуток (збиток)	0,5018	-1
Сукупні доходи	1,0004	-1
Сукупні витрати	1,0058	1
Коефіцієнт прибутковості активів	0,9736	-1
Коефіцієнт рентабельності активів	0,4700	-1
Коефіцієнт покриття	0,8684	-1
Загальний оціночний бал	x	-3

Таблиця 3. Ранжування оцінки ефективності управління досліджуваних підприємств у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015–2022 рр.

Показники	2022 р. до 2015 р.	Ранжування показника (функція RANK)
Підприємство 1		
Вартість активів	1,1162	2
Основні засоби	1,0075	3
Власний капітал	0,9883	6
Поточні зобов'язання	1,1237	1
Валовий прибуток (збиток)	0,9851	7
Чистий прибуток (збиток)	0,5116	10
Сукупні доходи	0,9903	5
Сукупні витрати	1,0052	4
Коефіцієнт прибутковості активів	0,9774	8
Коефіцієнт рентабельності активів	0,4584	11
Коефіцієнт покриття	0,8300	9
Підприємство 2		
Вартість активів	1,1800	1
Основні засоби	1,0064	3
Власний капітал	0,9783	7
Поточні зобов'язання	1,1506	2
Валовий прибуток (збиток)	0,9781	8
Чистий прибуток (збиток)	0,5214	10
Сукупні доходи	0,9802	6
Сукупні витрати	1,0046	4
Коефіцієнт прибутковості активів	0,9812	5
Коефіцієнт рентабельності активів	0,4468	11
Коефіцієнт покриття	0,7916	9
Підприємство 3		
Вартість активів	1,0524	2
Основні засоби	1,0086	3
Власний капітал	0,9983	6
Поточні зобов'язання	1,0968	1
Валовий прибуток (збиток)	0,9921	7
Чистий прибуток (збиток)	0,5018	10
Сукупні доходи	1,0004	5
Сукупні витрати	1,0058	4
Коефіцієнт прибутковості активів	0,9736	8
Коефіцієнт рентабельності активів	0,4700	11
Коефіцієнт покриття	0,8684	9

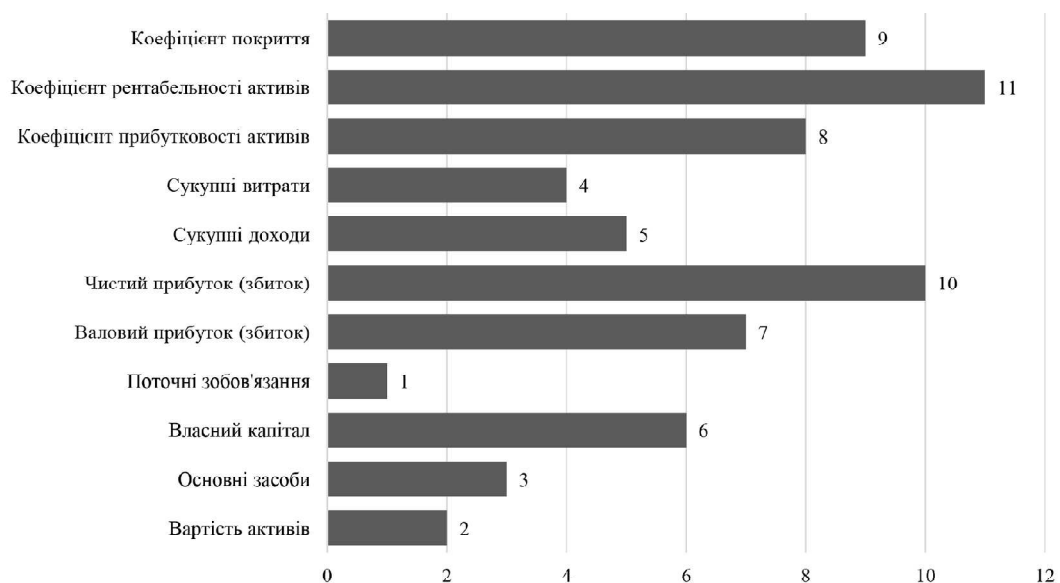

Рис. 1. Ранжування оцінки ефективності управління Підприємства 1 у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015–2022 рр.

Джерело: розробка автора.

Рис. 2. Ранжування оцінки ефективності управління Підприємство 2 у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015–2022 рр.

Джерело: розробка автора.

Серед методів оцінки інвестиційного потенціалу слід виділити:

- метод порівняння;
- економіко-математичні методи;
- табличний і графічний методи;
- рейтингові методи оцінювання;
- метод інтегральної оцінки;
- метод моделювання та прогнозування та ін.

Деякими методами оцінки ефективності управління підприємством у контексті реалізації інвестиційної політики скористаємося в нашому дослідженні. Для дослідження, аналізу, моделювання інвестиційної діяльності представлено три вітчизняних підприємства (які умовно позначимо як Підприємство 1, Підприємство 2,

Підприємство 3), що займаються переробкою сільськогосподарської продукції.

Підприємство 1 здійснює свою виробничу діяльність із виробництва олії та тваринних жирів, а також оптовою торгівлею зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин. Належить до корпорації, яка є найбільшим в Україні виробником та експортером зернових, лідером світового ринку соняшникової олії, ключовим постачальником сільськогосподарської продукції з регіону Чорноморського басейну на світові ринки. На частку компанії припадає близько 8 % світового експорту соняшникової олії. Свою продукцію постачає до понад 70 країн.

Підприємство 2 також належить до агропромхолдинга. Продукція заводу — високопротеїновий шрот, соєве гідратована олія і соєва оболонка. Продукція має високий стандарт якості та отримала найкращі оцінки споживачів — вітчизняних і зарубіжних виробників продукції птахівництва, тваринництва та рибництва.

Підприємство 3 почало свою операційну діяльність в 2001 році та спеціалізується на виробництві і реалізації фасованої і наливної олії, макухи соняшникової, лушпиння. На підприємстві діє сертифікована система управління безпечністю харчових продуктів (НАССР) і система управління якістю стосовно виготовлення олії соняшникової та макухи соняшникової відповідно до ДСТУ ISO 22000 та ДСТУ ISO 9001.

Для обробки та моделювання даних було використано статистичну та фінансову звітність досліджуваних

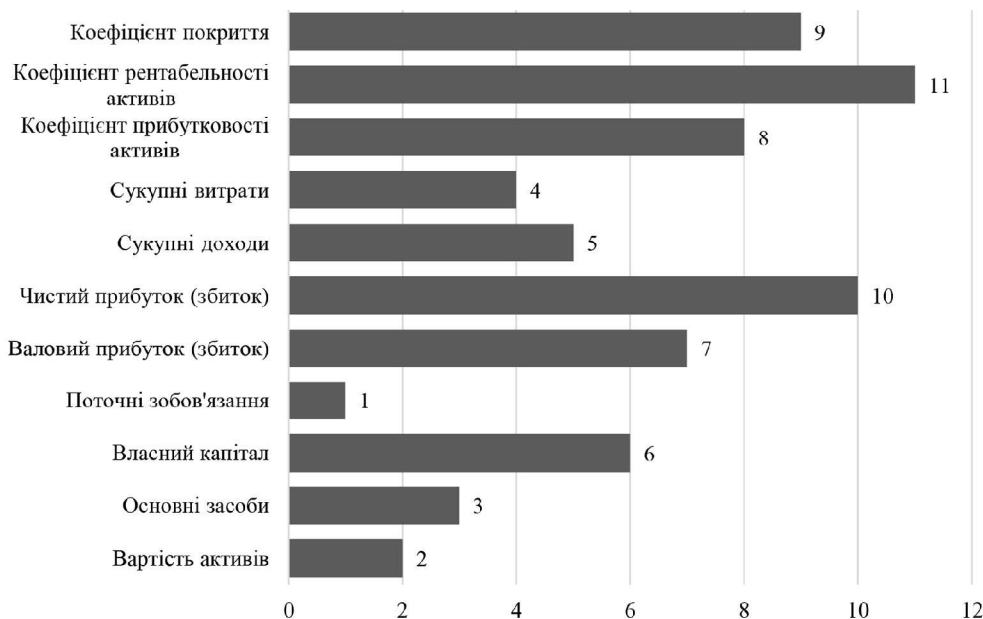

Рис. 3. Ранжування оцінки ефективності управління Підприємство 3 у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015–2022 рр.

Джерело: розробка автора.

Таблиця 4. Первинні розрахунки для обчислення аналітичних характеристик варіаційного ряду трьох досліджуваних підприємств, 2015—2022 рр.

Показники	В середньому за ранжуванням 2022 р. до 2015 р.	Оцінка ефективності управління Y- рівні показника	$ Y - Y_c $	$(Y - Y_c)^2$	$(Y - Y_c)^3$	$(Y - Y_c)^4$
Підприємство 1						
Вартість активів	2	1,1162	0,21	0,04	0,01	0,00
Основні засоби	3	1,0075	0,10	0,01	0,00	0,00
Власний капітал	6	0,9883	0,08	0,01	0,00	0,00
Поточні зобов'язання	1	1,1237	0,22	0,05	0,01	0,00
Валовий прибуток (збиток)	7	0,9851	0,08	0,01	0,00	0,00
Чистий прибуток (збиток)	10	0,5116	0,40	0,16	-0,06	0,02
Сукупні доходи	5	0,9903	0,08	0,01	0,00	0,00
Сукупні витрати	4	1,0052	0,10	0,01	0,00	0,00
Коефіцієнт прибутковості активів	8	0,9774	0,07	0,00	0,00	0,00
Коефіцієнт рентабельності активів	11	0,4584	0,45	0,20	-0,09	0,04
Коефіцієнт покриття	9	0,83	0,08	0,01	0,00	0,00
Сума	66,00	9,99	1,85	0,50	-0,13	0,07
Середнє		0,91				
Підприємство 2						
Вартість активів	1	1,1800	0,27	0,07	0,02	0,01
Основні засоби	3	1,0064	0,10	0,01	0,00	0,00
Власний капітал	7	0,9783	0,07	0,00	0,00	0,00
Поточні зобов'язання	2	1,1506	0,24	0,06	0,01	0,00
Валовий прибуток (збиток)	8	0,9781	0,07	0,00	0,00	0,00
Чистий прибуток (збиток)	10	0,5214	0,39	0,15	-0,06	0,02
Сукупні доходи	6	0,9802	0,07	0,00	0,00	0,00
Сукупні витрати	4	1,0046	0,09	0,01	0,00	0,00
Коефіцієнт прибутковості активів	5	0,9812	0,07	0,00	0,00	0,00
Коефіцієнт рентабельності активів	11	0,4468	0,46	0,22	-0,10	0,05
Коефіцієнт покриття	9	0,7916	0,12	0,01	0,00	0,00
Сума	66,00	10,02	1,95	0,55	-0,12	0,08
Середнє		0,91				
Підприємство 3						
Вартість активів	2	1,0524	0,15	0,02	0,00	0,00
Основні засоби	3	1,0086	0,10	0,01	0,00	0,00
Власний капітал	6	0,9983	0,09	0,01	0,00	0,00
Поточні зобов'язання	1	1,0968	0,19	0,04	0,01	0,00
Валовий прибуток (збиток)	7	0,9921	0,09	0,01	0,00	0,00
Чистий прибуток (збиток)	10	0,5018	0,40	0,16	-0,07	0,03
Сукупні доходи	5	1,0004	0,09	0,01	0,00	0,00
Сукупні витрати	4	1,0058	0,10	0,01	0,00	0,00
Коефіцієнт прибутковості активів	8	0,9736	0,07	0,00	0,00	0,00
Коефіцієнт рентабельності активів	11	0,4700	0,44	0,19	-0,08	0,04
Коефіцієнт покриття	9	0,8684	0,04	0,00	0,00	0,00
Сума	66,00	9,97	1,76	0,46	-0,13	0,07
Середнє		0,91				

Джерело: розробка автора.

підприємств 2015—2022 рр., обчислено абсолютні та відносні відхилення, вагові коефіцієнти ефективності управління підприємств у контексті реалізації інвестиційної політики 2022 р. у порівнянні до 2015 р (табл. 2).

Для оцінки інвестиційного потенціалу підприємств, проведемо рейтинговий метод оцінювання інвестиційної діяльності (табл. 3).

Цей метод відображає ранг за певним показником чи групою показників, що є перевагою даного методу. Але отримані результати відображають місце показника з-поміж інших, не враховуючи при цьому значення наявних відхилень, і це недолік даного методу. Рейтингову оцінку та усереднене значення ранжируваного ряду оцінки ефективності управління досліджуваних підприємств проводимо в електронних таблицях Microsoft Excel методом ранжування даних з використанням статистичної функції RANK. Отримано, такий результат:

Підприємство 1, величина поточних зобов'язань (ваговий коефіцієнт 1,1237) — 1 рейтингове місце;

Підприємство 2, вартість активів (ваговий коефіцієнт 1,1800) — 1 рейтингове місце;

Підприємство 3, величина поточних зобов'язань (ваговий коефіцієнт 1,0968) — 1 рейтингове місце.

Графічно ранжування оцінки ефективності управління досліджуваних підприємств у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015—2022 рр. представлено на рис. 1, 2 та 3.

Далі проведемо аналіз варіаційних рядів вагових коефіцієнтів ефективності управління досліджуваних підприємств економіко-математичним методом. Розміри ознак, які характеризують рівні показника зазначають коливань, зокрема у певних межах варіюють фактори, зокрема фінансово-економічні результати виробничої діяльності підприємства, зовнішні важелі, які мають безпосередній вплив на діяльність підприємства

Таблиця 5. Аналітична характеристика оцінки ефективності управління досліджуваних підприємств у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015–2022 рр.

Показники	Значення	Характеристика
Підприємство 1		
Середній рівень ряду	0,56	Середнє значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Границі варіювання	0,4584 1,1237	Найменше та найбільше значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Розмах варіації	0,6653	Розмах (різниця) варіації між найбільшим та найменшим значенням оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Коефіцієнт вирівняності	0,41	Відносне значення (вирівнювання) найменшої до найбільшої оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Середнє лінійне відхилення	0,03	Середнє значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики до абсолютних значень оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики окремих варіант
Дисперсія	0,01	Міра розсіювання значень оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики у вибірці досліджуваних даних (найпоширеніша і найвикористовувана характеристика розподілу досліджуваних даних. Статистична функція VARP)
Середнє квадратичне відхилення	0,09	Статистична оцінка стандартного відхилення випадкової величини оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики на основі незміщеної оцінки її вибіркової дисперсії.
Коефіцієнт варіації	9,57% 0,10	Коефіцієнт варіації – це процентне відношення середнього квадратичного відхилення до середньої величини ряду. Коефіцієнт варіації є оцінкою надійності середньої. При величині коефіцієнта варіації менше 5% варіація вважається слабкою. Коли коефіцієнт варіації знаходиться в межах 6-10% варіація вважається помірною, 11-20% – значною, 21-50% – великою. Якщо коефіцієнт варіації більше 50%, то варіація вважається досить великою. Варіація помірна
Асиметрія	-3,04 3,04	Асиметрія характеризує ступінь скошеності варіаційного ряду розподілу відносно його симетрії вправо чи вліво. Якщо асиметрія дорівнює 0, то розподіл симетричний. Якщо асиметрія більше 0, то асиметрія правостороння, а якщо менше 0, то асиметрія лівостороння. Також асиметрію можна досліджувати по модулю: якщо $ As < 0,25$, то асиметрія незначна, якщо $ As < 0,5$, то асиметрія середня, а якщо $ As > 0,5$, то значне зміщення. Значне зміщення варіаційного ряду оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики та лівостороння асиметрія.
Ексцес	15,65	Ексцес характеризує відхилення від нормального розподілу з виступанням або падінням вершини кривої розподілу. Якщо ексцес дорівнює 0, то ступінь гостровершинності кривої розподілу нормальний. Якщо ексцес більше 0, то більш гостроверхий, а якщо менше 0, то плосровершинний. Для побудованого варіаційного ряду оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики спостерігається крива нормального розподілу більш гостроверхий
Медіана	0,99	Медіана – варіанта (значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики), яка знаходиться в середині варіаційного ряду
Середньопрогресивний рівень:		
для показників, що максимізуються	21,80	Середній рівень максимального показника оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
для показників, що мінімізуються	8,89	Середній рівень мінімального показника оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Середній рівень кращих варіант:		Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують тільки кращі показники з точки зору інтересів виробництва.
для показників, що максимізуються	0,12	Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують тільки кращі показники з точки зору інтересів виробництва.
для показників, що мінімізуються	0,23	Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують нижчі показники виробництва.
Підприємство 2		
Середній рівень ряду	0,56	Середнє значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Границі варіювання	0,4468 1,18	Найменше та найбільше значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Розмах варіації	0,7332	Розмах (різниця) варіації між найбільшим та найменшим значенням оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Коефіцієнт вирівняності	0,38	Відносне значення (вирівнювання) найменшої до найбільшої оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Середнє лінійне відхилення	0,03	Середнє значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики до абсолютних значень оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики окремих варіант

Показники	Значення	Характеристика
Дисперсія	0,01	Міра розсіювання значень оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики у вибірці досліджуваних даних (найпоширеніша і найвикористовуваніша характеристика розподілу досліджуваних даних. Статистична функція VARP)
Середнє квадратичне відхилення	0,09	Статистична оцінка стандартного відхилення випадкової величини оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики на основі незміщеної оцінки її вибіркової дисперсії.
Коефіцієнт варіації	10,00% 0,10	Коефіцієнт варіації – це процентне відношення середнього квадратичного відхилення до середньої величини ряду. Коефіцієнт варіації є оцінкою надійності середньої. При величині коефіцієнта варіації менше 5% варіація вважається слабкою. Коли коефіцієнт варіації знаходиться в межах 6-10% варіація вважається помірною, 11-20% – значною, 21-50% – великою. Якщо коефіцієнт варіації більше 50%, то варіація вважається досить великою. Варіація помірна
Асиметрія	-2,49 2,49	Асиметрія характеризує ступінь скошеності варіаційного ряду розподілу відносно його симетрії вправо чи вліво. Якщо асиметрія дорівнює 0, то розподіл симетричний. Якщо асиметрія більше 0, то асиметрія правостороння, а якщо менше 0, то асиметрія лівостороння. Також асиметрію можна досліджувати по модулю: якщо $ As < 0,25$, то асиметрія незначна, якщо $ As < 0,5$, то асиметрія середня, а якщо $ As > 0,5$, то значне зміщення. Значне зміщення варіаційного ряду оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики та лівостороння асиметрія.
Екссес	14,23	Екссес характеризує відхилення від нормального розподілу з виступанням або падінням вершини кривої розподілу. Якщо екссес дорівнює 0, то ступінь гостровершинності кривої розподілу нормальний. Якщо екссес більше 0, то більш гостроверхий, а якщо менше 0, то плосковершинний. Для побудованого варіаційного ряду оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики спостерігається крива нормального розподілу більш гостроверхий
Медіана	0,98	Медіана – варіанта (значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики), яка знаходиться в середині варіаційного ряду
Середньопрогресивний рівень:		
для показників, що максимізуються	22,42	Середній рівень максимального показника оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
для показників, що мінімізуються	8,49	Середній рівень мінімального показника оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Середній рівень кращих варіант:		Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують тільки кращі показники з точки зору інтересів виробництва.
для показників, що максимізуються	0,13	Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують тільки кращі показники з точки зору інтересів виробництва.
для показників, що мінімізуються	0,22	Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують нижчі показники виробництва.
Підприємство 3		
Середній рівень ряду	0,55	Середнє значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Границі варіювання	0,47 1,0968	Найменше та найбільше значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Розмах варіації	0,6268	Розмах (різниця) варіації між найбільшим та найменшим значенням оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Коефіцієнт вирівнювання	0,43	Відносне значення (вирівнювання) найменшої до найбільшої оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Середнє лінійне відхилення	0,03	Середнє значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики до абсолютних значень оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики окремих варіант
Дисперсія	0,01	Міра розсіювання значень оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики у вибірці досліджуваних даних (найпоширеніша і найвикористовуваніша характеристика розподілу досліджуваних даних. Статистична функція VARP)
Середнє квадратичне відхилення	0,08	Статистична оцінка стандартного відхилення випадкової величини оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики на основі незміщеної оцінки її вибіркової дисперсії.
Коефіцієнт варіації	9,24% 0,09	Коефіцієнт варіації – це процентне відношення середнього квадратичного відхилення до середньої величини ряду. Коефіцієнт варіації є оцінкою надійності середньої. При величині коефіцієнта варіації менше 5% варіація вважається слабкою. Коли коефіцієнт варіації знаходиться в межах 6-10% варіація вважається помірною, 11-20% – значною, 21-50% – великою. Якщо коефіцієнт варіації більше 50%, то варіація вважається досить великою. Варіація помірна

Показники	Значення	Характеристика
Асиметрія	-3,47 3,47	Асиметрія характеризує ступінь скошеності варіаційного ряду розподілу відносно його симетрії вправо чи вліво. Якщо асиметрія дорівнює 0, то розподіл симетричний. Якщо асиметрія більше 0, то асиметрія правостороння, а якщо менше 0, то асиметрія лівостороння. Також асиметрію можна досліджувати по модулю: якщо $ As < 0,25$, то асиметрія незначна, якщо $ As < 0,5$, то асиметрія середня, а якщо $ As > 0,5$, то значне зміщення. Значне зміщення варіаційного ряду оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики та лівостороння асиметрія.
Екссес	17,09	Екссес характеризує відхилення від нормального розподілу з виступанням або падінням вершини кривої розподілу. Якщо екссес дорівнює 0, то ступінь гостровершинності кривої розподілу нормальний. Якщо екссес більше 0, то більш гостроверхий, а якщо менше 0, то плосковершинний. Для побудованого варіаційного ряду оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики спостерігається крива нормального розподілу більш гостроверхий.
Медіана	1,00	Медіана – варіанта (значення оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики), яка знаходиться в середині варіаційного ряду.
Середньопрогресивний рівень:		
для показників, що максимізуються	21,21	Середній рівень максимального показника оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
для показників, що мінімізуються	9,09	Середній рівень мінімального показника оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики
Середній рівень кращих варіант:		Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують тільки кращі показники з точки зору інтересів виробництва.
для показників, що максимізуються	0,12	Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують тільки кращі показники з точки зору інтересів виробництва.
для показників, що мінімізуються	0,24	Визначає з усього ряду варіант (значень ознаки, оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики) їх середнє значення, яке ділить ряд на дві частини: частина значень ряду нижче загальної середньої і частина ряду вище загальної середньої. Враховують тільки кращі показники з точки зору інтересів виробництва.

Джерело: розробка автора.

Таблиця 6. Абсолютні, відносні та накопичувальні частоти оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики Підприємства 1, 2015–2022 рр.

Оцінка ефективності управління Y- рівні показника із врахуванням довжини інтервалів	Абсолютні частоти	Відносні частоти	Накопичувальні частоти
0,5326	2,00	0,1818	0,1818
0,6068	0,00	0,0000	0,1818
0,6810	0,00	0,0000	0,1818
0,7552	0,00	0,0000	0,1818
0,8294	0,00	0,0000	0,1818
0,9036	1,00	0,0909	0,2727
0,9778	1,00	0,0909	0,3636
1,0520	5,00	0,4545	0,8182
1,1262	2,00	0,1818	1,0000
1,2004	0,00	0,0000	1,0000
1,2746	0,00	0,0000	1,0000
1,3488	0,00	0,0000	1,0000
	11	1,0000	

Таблиця 7. Абсолютні, відносні та накопичувальні частоти оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики Підприємства 2, 2015–2022 рр.

Оцінка ефективності управління Y- рівні показника із врахуванням довжини інтервалів	Абсолютні частоти	Відносні частоти	Накопичувальні частоти
0,5286	2,00	0,1818	0,1818
0,6104	0,00	0,0000	0,1818
0,6921	0,00	0,0000	0,1818
0,7739	0,00	0,0000	0,1818
0,8557	1,00	0,0909	0,2727
0,9375	0,00	0,0000	0,2727
1,0192	6,00	0,5455	0,8182
1,1010	0,00	0,0000	0,8182
1,1828	2,00	0,1818	1,0000
1,2646	0,00	0,0000	1,0000
1,3463	0,00	0,0000	1,0000
1,4281	0,00	0,0000	1,0000
	11	1,0000	

Таблиця 8. Абсолютні, відносні та накопичувальні частоти оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики Підприємства 3, 2015–2022 рр.

Оцінка ефективності управління Y- рівні показника із врахуванням довжини інтервалів	Абсолютні частоти	Відносні частоти	Накопичувальні частоти
0,5399	2,00	0,1818	0,1818
0,6098	0,00	0,0000	0,1818
0,6797	0,00	0,0000	0,1818
0,7496	0,00	0,0000	0,1818
0,8195	0,00	0,0000	0,1818
0,8894	1,00	0,0909	0,2727
0,9594	0,00	0,0000	0,2727
1,0293	6,00	0,5455	0,8182
1,0992	2,00	0,1818	1,0000
1,1691	0,00	0,0000	1,0000
1,2390	0,00	0,0000	1,0000
1,3089	0,00	0,0000	1,0000
	11	1,0000	

Джерело: розробка автора.

Таблиця 9. Варіаційний інтервальный ряд, частота та інтегральний показник оцінки ефективності управління Підприємства 1 у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015–2022 рр.

Інтервал	Частота	Інтегральний %
12	8	32,00%
17	5	52,00%
22	4	68,00%
27	2	76,00%
32	0	76,00%
37	1	80,00%
42	1	84,00%
47	1	88,00%
52	1	92,00%
57	0	92,00%
63	1	96,00%
Разом	1	100,00%

та ряд інших факторів. Враховуючи ці коливання зумовлені певними факторами, які діють у різних напрямках, необхідно проводити аналіз показників варіації.

Попередньо було представлено вихідні дані та ранжування ознак для аналізу варіаційних рядів оцінки ефективності управління трьох досліджуваних підприємств у контексті реалізації інвестиційної політики за останні вісім років.

Таблиця 10. Варіаційний інтервальный ряд, частота та інтегральний показник оцінки ефективності управління Підприємства 2 у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015–2022 рр.

Інтервал	Частота	Інтегральний %
11	8	33,00%
18	5	54,00%
21	4	62,00%
26	2	78,00%
31	0	74,00%
36	1	82,00%
40	1	80,00%
46	1	86,00%
51	1	90,00%
56	0	90,00%
65	1	94,00%
Разом	1	100,00%

Для розрахунків аналітичних характеристик варіаційного ряду використовуємо електронні таблиці програми Microsoft Excel та вбудовані математичні і статистичні функції.

Первинні розрахунки для обчислення аналітичних характеристик варіаційного ряду трьох досліджуваних підприємств представлено табл. 4.

В результаті обробки даних отримано ряд аналітичних характеристик які представлені в табл. 5.

Як, продовження аналізу варіаційних рядів досліджуваних показників — визначення абсолютних, відносних та накопичувальних частот, представлення гістограми складеного варіаційного ряду оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики трьох досліджуваних підприємств, 2015—2022 р.

Перший крок у вивченні зміни досліджуваних показників полягає у розбитті отриманих даних на інтервали.

Скористуємось формулою Старджеса для визначення числа інтервалів:

$$m=1+3,3221g_n \quad (2),$$

де n — кількість варіант.

У всіх трьох випадках: $m=1+3,3221g_{11}=9$.

Визначаємо довжину інтервалів:

$$k = \frac{x_{max} - x_{min}}{1 + 3,3221g_n} \quad (3),$$

$k=0,0742$ — довжина інтервалів при дослідженні оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики Підприємства 1;

$k=0,0818$ — довжина інтервалів при дослідженні оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики Підприємства 2;

$k=0,0699$ — довжина інтервалів при дослідженні оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики Підприємства 3.

Використовуючи статистичні та математичні функції електронних таблиць Microsoft Excel отримано абсолютні, відносні та накопичувальні частоти які характеризують відношення частоти до кількості елементів вибірки варіаційного ряду досліджуваних показників переробних підприємств (блок табл. 6, 7, 8).

Далі, з використанням засобу Аналіз даних — Гістограма побудуємо емпіричний розподіл досліджуваних показників. Засіб Аналіз даних "Гістограма" використовується для обчислення окремих та кумулятивних частот для діапазону даних клітинки та елементах даних. Повертаються дані для кількості появ певного значення у наборі даних (блок табл. 9, 10, 11).

Отже, можна сказати, використання різноманітних методів оцінки інвестиційного потенціалу підприємства дозволяє порівнювати статистичні дані, ранжувати, моделювати інвестиційні процеси на різних рівнях виробництва в реальних умовах підприємства та вибирати найбільш доцільний і ефективний метод дослідження спираючись на зовнішні та внутрішні фактори впливу.

Щодо можливої пропозиції оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики досліджуваних переробних підприємств, то можна запропонувати розроблену українськими економістами та науковцями очікувану величину коефіцієнтів інвестиційного потенціалу та інвестиційної безпеки на наступний період (табл. 12).

Таблиця 11. Варіаційний інтервальний ряд, частота та інтегральний показник оцінки ефективності управління Підприємства 3 у контексті реалізації інвестиційної політики, 2015—2022 рр.

Інтервал	Частота	Інтегральний %
10	8	34,00%
19	5	56,00%
20	4	56,00%
25	2	80,00%
30	0	72,00%
35	1	84,00%
38	1	76,00%
45	1	84,00%
50	1	88,00%
55	0	88,00%
67	1	92,00%
Разом	1	100,00%

Джерело: розробка автора.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи проведене дослідження, слід зазначити, що існує можливість досліджуваним переробним підприємствам користуватися запропонованим розрахунком та порівнювати, аналізувати і моделювати, а в наступному періоді і прогнозувати показники інвестиційного потенціалу та безпеки, зокрема у період відновлення та модернізації агропродовольчої сфери, із використанням вагових коефіцієнтів оцінки ефективності управління у контексті реалізації інвестиційної політики.

Література:

1. Бірюков О. В. Інноваційні та інноваційно-активні підприємства: спільні та відмінні ознаки. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2013. № 25 (2). С. 169—176.

2. Грищенко І., Ганущак-Єфіменко Л., Гнатенко І., Ребілас Р.

Управління дизайн середовищем розвитку інноваційного підприємництва в інтегрованих структурах в умовах післявоєнного відновлення. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2023. Vol. 5 (52). pp. 341—352.

3. Грідасов В. М., Кривченко С. В., Ісаєва О. Є. Інвестування. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 164 с.

4. Костюченко В. М. Джерела фінансування інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва в Україні: правовий аспект. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2010. № 2 (17). С. 161—167.

5. Поліщук Н. В. Державна підтримка активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2009. № 2. С. 310—317.

References:

1. Biryukov, O. V. (2013), "Innovative and innovation-active enterprises: common and distinctive

Таблиця 12. Бальна оцінка та очікувана величина коефіцієнтів інвестиційного потенціалу та інвестиційної безпеки, 2024 р.

Показники	Вагові коефіцієнти	Бали	Очікуване значення
Інвестиційний потенціал			
1. Показники рентабельності			0,32
1.1. Рентабельність активів, %	0,2	0	0
1.2. Рентабельність власного капіталу, %	0,2	0	0
1.3. Рентабельність продаж, %	0,2	1	0,2
1.4. Рентабельність продукції, %	0,2	2	0,4
1.5. Рентабельність оборотних активів, %	0,2	1	0,2
2. Показники ліквідності та платоспроможності			0,525
2.1. Коефіцієнт поточної ліквідності	0,25	2	0,5
2.2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,25	1	0,25
2.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,25	2	0,5
3. Показники стану та структури капіталу			0,18
3.1. Коефіцієнт автономії	0,2	2	0,4
3.2. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,2	-1	-0,2
3.3. Забезпеченість запасів власними обіговими коштами	0,2	1	0,2
3.4. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами	0,2	2	0,4
3.5. Коефіцієнт інвестування	0,2	-1	-0,2
Інвестиційна безпека			
1. Коефіцієнт фінансового ризику	0,2	0	0
2. Коефіцієнт заборгованості	0,2	-1	-0,2
3. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,2	2	0,4
4. Коефіцієнт поточних зобов'язань	0,2	-1	-0,2
5. Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	0,2	-2	-0,4

Джерело: розробка автора з урахуванням даних [3].

features", Economy. Management. Entrepreneurship, vol. 25 (2), pp. 169—176.

2. Hryshchenko, I., Ganushchak-Efimenko, L., Hnatenko, I. and Rebilas, R. (2023), "Management of the design environment for the development of innovative entrepreneurship in integrated structures in the conditions of post-war recovery", Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, vol. 5 (52), pp. 341—352.

3. Gridasov, V. M., Kryvchenko, S. V. and Isayeva, O. E. (2004), Investuvannya [Investing], Center of Educational Literature, Kyiv, Ukraine.

4. Kostyuchenko, V. M. (2010), "Sources of funding for innovative development of business entities in Ukraine: legal aspect", Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis, vol. 2 (17), pp. 161—167.

5. Polishchuk, N. V. (2009), "State support for the activation of innovative activities of business entities", Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic Sciences, vol. 2, pp. 310—317.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2024 р.

Л. Г. Комаха,
 д. філос. н., професор, директор, Навчально-науковий інститут публічного управління
 та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8474-372X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.136

ЗМІЦНЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

L. Komaha,
 Doctor of Science of Philosophy, Professor, Director, Educational and Scientific
 Institute of Public Administration and Civil Service Taras Shevchenko National University of Kyiv

STRENGTHENING FOREIGN POLICY STABILITY OF UKRAINE: SECURITY ASPECTS OF THE INFORMATION SPHERE

У статті проаналізовано проблему зміцнення зовнішньополітичної стійкості України в контексті сучасних викликів у інформаційній сфері. Звертаючи увагу на активність російської агресії та її вплив на українське суспільство через кібератаки, дезінформаційні кампанії та інші методи, визначено ключові аспекти та загрози для національної безпеки. Проаналізовано новий тип загроз для національної безпеки — транскордонні загрози, які характеризуються одночасною внутрішньою та зовнішньою спрямованістю та глобальним впливом. Ці загрози зазвичай виникають всередині країни, однак мають зовнішні джерела походження. Надано огляд стратегій та заходів, спрямованих на протидію цим загрозам, включаючи підвищення кібербезпеки, розвиток кібердипломатії та співпрацю з міжнародними партнерами. Розглянуто значення підвищення обізнаності громадян щодо кіберзагроз, а також необхідність розвитку механізмів взаємодії між різними суб'єктами інформаційної безпеки. Зокрема, зацентовано увагу на аналізі нових методів деструктивного впливу та використанні передового досвіду країн-учасниць НАТО для ефективного протистояння загрозам у сучасному інформаційному просторі.

The article analyzes the problem of strengthening Ukraine's foreign policy stability in the context of modern challenges in the information sphere. It is emphasized that at the current stage of the development of society there is a rapid increase in information flows, therefore the dynamics of the development of the information sphere creates new challenges, when "control over information", "power" and "influence" become inextricably linked, and the management of information resources turns into a vital and important element that is necessary for strategic planning of Ukraine's foreign policy development. Taking into account the strengthening of efforts aimed at strengthening foreign policy stability, security aspects are added to the specified challenges, since the state of security of the information sphere has always played a key role in the formation of the state foreign policy strategy. The use of information and communication technologies to carry out cyber attacks, disinformation campaigns, manipulation of information and attacks on communication systems have become not only a threat to individual users, but also a serious challenge to the national security of countries.

Paying attention to the activity of Russian aggression and its impact on Ukrainian society through cyber attacks, disinformation campaigns and other methods, key aspects and threats to national security are identified. A new type of threats to national security is analyzed — cross-border threats, their difference is that they simultaneously have signs of both internal and external threats to national security and are global in nature. Such threats, as a rule, arise internally, but their sources of origin are mostly external. An overview of strategies and measures aimed at countering these threats is provided, including improving cyber security, developing cyber diplomacy and working with international partners. The importance of raising citizens' awareness of cyber threats, as well as the need to develop mechanisms of interaction between various subjects of information security, are considered. In particular, attention is focused on the analysis of new methods of destructive influence and the use of best practices of NATO member countries for effective resistance to threats in the modern information space.

Ключові слова: зовнішньополітична стійкість, інформаційна сфера, безпекові аспекти інформаційної сфери, кіберзагрози, протидія дезінформації, кібергігієна.

Key words: foreign policy stability, information sphere, security aspects of the information sphere, cyber threats, countering disinformation, cyber hygiene.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається швидкий приріст інформаційних потоків, відтак динаміка розвитку інформаційної сфери породжує нові виклики, коли "контроль за інформацією", "могутність" і "вплив" стають нерозривно пов'язаними, а управління інформаційними ресурсами перетворюється на життєво важливий елемент, який є необхідним для стратегічного планування зовнішньополітичного розвитку України. З урахуванням посилення зусиль, спрямованих на зміцнення зовнішньополітичної стійкості, до вказаних викликів додаються безпекові аспекти, оскільки стан захищеності інформаційної сфери завжди відігравав ключову роль у формуванні державної зовнішньополітичної стратегії. Використання інформаційно-комунікативних технологій для проведення кібератак, дезінформаційних кампаній, маніпуляцій інформацією та атак на комунікаційні системи стали не лише загрозою окремим користувачам, а й серйозним викликом для національної безпеки країн.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У наукових працях досліджуються різні аспекти зміцнення зовнішньополітичної стійкості України у інформаційній сфері, які спрямовані на покращення зовнішньополітичної позиції України, забезпечення її стійкості до інформаційних викликів та загроз з боку зовнішніх акторів. Серед сучасних українських вчених, які активно досліджують зазначену тему, варто виокремити О. Адамчука, О. Барановського, А. Берко, В. Гурковського, Б. Кормича, В. Ліпкана, О. Олексюка, В. Пилипчука, М. Швеця та інших.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є аналіз проблеми зміцнення зовнішньополітичної стійкості України в контексті сучасних викликів у інформаційній сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз безпекових аспектів інформаційної сфери у контексті зміцнення зовнішньополітичної стійкості України є актуальним і важливим завданням, спрямованим на захист національних інтересів, забезпечення стабільності країни в умовах сучасних глобальних викликів, що обумовлюється наступними факторами.

По-перше, інформаційна сфера стає все більш важливим аспектом міжнародних відносин, впливаючи на формування уявлень про країну та її позицію в світі. У контексті змін геополітичного середовища інформаційна війна, дезінформація та кібератаки стають засобами впливу на зовнішньополітичні рішення та імідж країни.

По-друге, на сьогодні Україна перебуває в складній ситуації, де зовнішній тиск і російська військова агресія становлять серйозну загрозу для національної безпеки. Інформаційні технології можуть використовуватися і як засіб у військовому протистоянні, і як інструмент для зміцнення міжнародного статусу та підтримки союзників.

По-третє, забезпечення стійкості інформаційної сфери має важливе значення для економічного розвитку країни та залучення інвестицій. Негативний імідж, створений за допомогою дезінформації та кібератак, підриває довіру потенційних інвесторів до економічних перспектив України.

Вказане стосується й інших аспектів геополітики (екологічного, соціального, військового тощо), що проявляється у пріоритеті більшості напрямів зовнішньої політики щодо інтересів національної та міжнародної інформаційної безпеки. Це підтверджується прийнятою 23 липня 2000 р. Окінавською хартією глобального інформаційного суспільства і систематично підтверджується на Всесвітніх самітах з інформаційного суспільства під егідою ООН, перший з яких відбувся у грудні 2003 р. в Женеві [1; 2].

Такі глобального значення документи є переконливим доказом того, що здатність країни адаптуватися до глобального інформаційного простору, постійне розширення та удосконалення власних інформаційних ресурсів та ефективне управління ними, є на сьогодні най-

важливішим завданням забезпечення національної та міжнародної безпеки. При цьому варто також зазначити, що інформаційна сфера може бути як провідним чинником у втіленні найважливіших суспільних проєктів, так і перетворитися на фактор хаотизації та затримки соціального, економічного та культурного розвитку.

Інформація вважається одним з основних ресурсів держави, а системи, які стоять в основі її створення, обробки та поширення, сприяють прогресивному розвитку і є основними соціальними інфраструктурами суспільства. Інформаційний простір розглядається як ключовий стратегічний чинник конкурентоспроможності та провідний сектор національної безпеки. До прикладу, спрямованість Конгресу США на стратегію національної інформаційної політики відображено у доповіді Ф. Вайнгартена "Удосконалення федеральної інформаційної політики: погляд Конгресу". В документі зазначається, що Сполучені Штати Америки розглядають інформаційні проблеми як політичні фактори для прийняття рішень, що нерозривно пов'язані з глобальними проблемами американського суспільства.

Світ стає свідком розділеності на країни з високим рівнем інформаційної розвиненості та країни, що перебувають у процесі розвитку цього напрямку. В сучасному світі кібербезпека стала ключовим фактором безпеки інформаційного простору, що впливає на стійкість будь-якої держави. Україна, з огляду на її геополітичне розташування та активну протидію російській військовій агресії, є однією з головних мішеней для кібератак, які спрямовуються на критичну інфраструктуру, зокрема енергетичні системи, телекомунікаційні мережі, фінансові установи та інші важливі сектори економіки країни.

У 2022 році, на тлі повномасштабного російського вторгнення, кібератаки стали невід'ємною частиною інформаційної війни, яка ведеться проти України. Ці атаки спрямовані на дестабілізацію політичної ситуації, підрив довіри до влади та поширення панічних настроїв серед населення. Протягом 2023 року кількість кібератак на українські державні та приватні структури зросла на 30% та завдають значної шкоди економіці, інфраструктурі та репутації країни [3].

Кіберзлочинність становить серйозну загрозу для національної безпеки України. Протягом минулого року фахівці Держспецзв'язку зафіксували понад 2 тисячі кіберінцидентів в Україні. Крім того, відбулося багато кібератак на органи державної влади, фінансові установи, підприємства критичної інфраструктури, логістики та енергетики. Збитки від інтернет-шахрайства зросли на 96% порівняно з попереднім роком і склали більше 1 мільярда гривень. Російська військова агресія супроводжується нарощуванням війни в кіберпросторі, де спостерігається масштабний наступ, організований та підтримуваний на державному рівні [4].

Науковці підкреслюють, що для протистояння вищевказаним загрозам Україні необхідно вжити низку заходів, зокрема: зміцнити кіберзахист критичної інфраструктури; підвищити рівень кіберобізнаності населення; співпрацювати з міжнародними партнерами тощо. Зазначене засвідчує, що кібербезпека є пріоритетним аспектом інформаційної сфери у контексті забезпечення зовнішньополітичної стійкості України [3].

Це підтверджується низкою офіційних документів, зокрема розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2023 р. № 1163-р. "Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Стратегії кібербезпеки України" [5].

Окреслені заходи є критично важливими для успішної реалізації Стратегії кібербезпеки України та забезпечення національної безпеки в умовах постійної загрози кібератак та кіберзлочинності. У цьому зв'язку розроблення системи індикаторів стану кібербезпеки (пункт 1 Плану заходів) дозволить систематично оцінювати та контролювати рівень загрози та готовності країни до їхнього подолання. Створення кібервійськ (пункт 2) є необхідним кроком для забезпечення ефективної оборони у кіберпросторі та здійснення відсічі потенційним агресорам. Крім того, забезпечення взаємодії між основними суб'єктами системи кібербезпеки (пункт 3) та впровадження гармонізованого підходу до застосування санкцій (пункт 27) сприятиме координації зусиль та максимізації ефективності заходів. Розробка Національного плану реагування на кібератаки (пункт 32) та впровадження системи аудиту інформаційної безпеки (пункт 40) допоможе у швидкому реагуванні на кіберзагрози та забезпеченні стабільності у кіберпросторі. Заохочення досліджень і наукових пошуків у сфері кібербезпеки (пункт 48) та навчання й підвищення кваліфікації фахівців (пункт 49) є важливими для забезпечення наукового та технічного прогресу у цій сфері. Нарешті, розвиток співробітництва з міжнародними партнерами (пункти 61-62) та залучення міжнародної технічної допомоги (пункт 63) дозволить забезпечити ефективність української кібербезпеки у глобальному контексті [5].

Дезінформаційні кампанії та маніпуляції інформацією — усе це складові патернів інформаційних операцій, які російська сторона використовує проти України. Ці операції спрямовані на дестабілізацію українського суспільства, підрив авторитету уряду та формування негативного сприйняття України на міжнародній арені. Ефективна протидія дезінформації та захист інформаційного простору є не лише питанням внутрішньополітичної безпеки, але й ключовим аспектом зовнішньополітичної стратегії для будь-якої країни, оскільки успішність протистояння загрозам в інформаційній сфері обумовлює не лише безпеку інфраструктури та економіки країни, але й її міжнародний авторитет та стійкість до зовнішніх викликів.

"Біла книга" Міністерства оборони США та Об'єднаного комітету начальників штабів США, а також Стратегія діяльності в інформаційному середовищі визначають, що "інформація стала зброєю, а дезінформація стала інструментом державної політики", в якій виділяється роль інформації в міжнародних відносинах. У документах вказується, що у відносинах між державами інформація та дезінформація не лише фундаментально змінилися, але й стали набагато критичнішими/гострішими [6].

Нещодавно Оксфордським університетом досліджено інформаційну діяльність 28 країн, якими організовано низку маніпуляцій інформацією. Серед цих країн досліджено російські міжнародні інформаційні маніпуляції, однак зазначається, що це далеко не єдина країна, яка бере участь у цій діяльності. Дослідниками до-

ведено, що інформаційні маніпуляції стали глобальним явищем, визначним інструментом у стратегічній зовнішній політиці багатьох урядів на двосторонньому, регіональному та глобальному рівнях [7]. Такі дії створюють серйозні виклики для зовнішньополітичної стратегії країни, порушують дипломатичні відносини, підривають довіру до України та ускладнюють міжнародну співпрацю.

Підвищення обізнаності громадян щодо кіберзагроз і патернів інформаційних операцій є важливою складовою ефективною стратегією протидії. Це передбачає не лише знання основ кібербезпеки, але й розуміння того, як працюють та впливають ці загрози на суспільство. Громадяни повинні бути обізнані з методами захисту особистої інформації в мережі, вміти розпізнавати підроблену чи недостовірну інформацію та виявляти спроби маніпулювання ними. Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму про глобальні ризики за 2022 рік, існуючі заходи кібербезпеки стають застарілими через дедалі складніші та частіші кіберзлочини [8].

З огляду на те, що кількість і серйозність кібератак продовжує зростати, а в установах та організаціях існує тривожна відсутність стратегій запобігання, важливою є підготовка фахівців для виявлення потенційних кіберзагроз, а також розвиток компетентностей персоналу з метою забезпечення власного захисту. Відповідно до Звіту про розслідування витоку даних за 2023 рік (Data Breach Investigations Report 2023), необхідно акцентувати увагу на цьому аспекті [9].

При цьому важливою є також потреба дотримання належного рівня кібергігієни, що означає вчасне оновлення програмного забезпечення, складних паролів та обережне ставлення до посилань та отриманих файлів. Лише шляхом спільних зусиль громадян, уряду та приватного сектору можна забезпечити ефективний захист від кіберзагроз, спроб інформаційного маніпулятивного впливу та зміцнити зовнішньополітичну стійкість України.

Сучасні наукові дослідження виокремлюють новий тип загроз національній безпеці держави — транскордонні загрози. Їх відмінність полягає в тому, що вони одночасно мають ознаки як внутрішніх, так і зовнішніх загроз для національної безпеки та мають глобальний характер. Такі загрози, як правило, виникають всередині, однак джерела їх походження переважно зовнішні [10].

Цей підхід відображає російську комплексну агресію проти України, що включає захоплення території, інтенсивний інформаційно-психологічний вплив на суспільство, дискредитацію української історії, культури та мови, а також спроби нав'язати українському суспільству або його окремим частинам викривлену картину світу для підтримки ворожих військово-політичних інтересів. Отже, особлива небезпека у інформаційній сфері полягає в тому, що цілеспрямований інформаційний вплив країни-агресора на Україну спрямований на зміну світогляду та моралі як окремих громадян, так і суспільства в цілому, підтримуючи чужоземні інтереси, мотиви та спосіб життя. З огляду на це, набуває особливо значення глибокий аналіз сутності та проявів нових методів прихованого деструктивного впливу, а також виявлення дій, які суперечать національним інтересам України.

Зважаючи на це, протидія дезінформації та захист інформаційного простору набувають вирішального значення для зовнішньополітичної стратегії України. У сучасному глобалізованому світі, коли інформація перебуває в основі всіх сфер життя та взаємодії між країнами, важливо мати механізми, які дозволяють розпізнавати та протидіяти дезінформації. Неправдива або спотворена інформація може порушувати міжнародний порядок, підривати довіру між державами та спричиняти конфлікти.

Один із ефективних способів протистояти загрозам у інформаційному просторі — це застосування передового досвіду країн-учасниць НАТО у розвитку системи державних комунікацій — стратегічних, кризових та урядових. Впровадження такого механізму на усіх рівнях державного управління дозволить успішно реалізовувати єдину комунікативну політику, спрямовану на вирішення питань кібербезпеки та захисту в інформаційному просторі. До прикладу, застосування окремих стандартів інформаційної безпеки серії ISO 2700X стосуються різноманітних проблем у сфері інформаційної безпеки: міжнародний стандарт визначає ISO 27001 як Систему управління інформаційною безпекою (СУІБ); ISO 27701 — забезпечує функціонування Системи управління захистом даних; ISO 27017 надає вказівки щодо Системи заходів інформаційної безпеки для хмарних обчислень, а ISO 27005 містить рекомендації щодо роботи Системи управління ризиками інформаційної безпеки [11].

Окрім того, цей досвід може бути використаний як основа для розвитку кібердипломатії — нової галузі міжнародних відносин, яка спрямована на використання кіберпростору для досягнення зовнішньополітичних цілей. Кібердипломатія включає в себе використання інформаційно-комунікативних технологій для міждержавної комунікації, вплив на глобальні дискусії через соціальні медіа з метою зміни ставлення міжнародних партнерів. Такий підхід дозволить Україні активно впливати на міжнародне оточення та ефективно протистояти загрозам у інформаційному просторі.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи зазначимо, що безпекові аспекти інформаційної сфери стають все більш критичним елементом національної та зовнішньополітичної стратегії України. Військова російська агресія, окрім наземного ведення бойових дій, включає також кібератаки, дезінформаційні кампанії та маніпуляції інформацією, створює серйозні загрози для національної безпеки та міжнародного статусу України.

Для зміцнення зовнішньополітичної стійкості необхідно розробляти та впроваджувати комплексні стратегії протидії дезінформації та кіберзагрозам. Це включає необхідність підвищення кібербезпеки, розвиток кібердипломатії, співпрацю з міжнародними партнерами, підвищення обізнаності громадян щодо кіберзагроз та розробку механізмів взаємодії між суб'єктами забезпечення безпеки інформаційного простору.

З огляду на складність і різноманітність загроз інформаційній безпеці, особливо з російського боку,

важливо активно впроваджувати стратегії протидії дезінформації та захисту інформаційного простору, що є ключовим елементом зовнішньополітичної стратегії України, оскільки вплив інформації на міжнародні відносини стає все більш суттєвим. Важливо використовувати передовий досвід країн-учасниць НАТО та розвивати кібердипломатію як інструмент впливу на глобальні дискусії та ставлення міжнародних партнерів. Це допоможе Україні ефективно протистояти загрозам інформаційного простору та зміцнити власну позицію на міжнародній арені.

Література:

1. Okinawa Charter on the Global Information Society. United Nations. Economic and Social Commission for Western Asia. URL: <https://archive.unescwa.org/okinawa-charter-global-information-society>
2. World Summit on the Information Society (WSIS). "Wsis Action Lines: Supporting the Implementation of Sdgs". URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=30022&nr=102&menu=3170>
3. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпечного середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. 532 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf
4. Кібербезпека в інформаційному суспільстві: Інформаційно-аналітичний дайджест / відп. ред. О. Довгань; упоряд. О. Довгань, Л. Литвинова, С. Дорогих; Державна наукова установа "Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України"; Національна бібліотека України ім. В.І.Вєрнадського. К., 2023. № 9. 351 с. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/2023-9.pdf>
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2023 р. № 1163-р. "Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Стратегії кібербезпеки України". URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-20232024-roky-z-realizatsii-strategii-kiberbezpeky-ukrainy-i191223-1163>
6. Strategy for operations in the information environment. 2023. URL: <https://media.defense.gov/2023/Nov/17/2003342901/-1/-1/1/2023-department-of-defense-strategy-for-operations-in-the-information-environment.pdf>
7. Bradshaw, S, Howard, P. Troops, Trolls and Troublemakers: A Global Inventory of Organized Social Media Manipulation. URL: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:cef7e8d9-27bf-4ea5-9fd6-855209b3e1f6>
8. The Importance of Cyber Security Awareness Training for Employees. URL: <https://www.elev8me.com/insights/the-importance-of-cyber-security-awareness-training-for-employees>
9. Data Breach Investigations Report 2023. Summary of Findings. URL: <https://www.verizon.com/business/resources/reports/dbir/2023/summary-of-findings/>
10. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-07/ad_analiz-zagroza_14072023.pdf
11. Andre Saackel. Standards for information security — an overview. URL: <https://www.dqsglobal.com/intl/learn/blog/standards-for-information-security-an-overview>

References:

1. Society United Nations. Economic and Social Commission for Western Asia (2000), "Okinawa Charter on the Global Information", available at: <https://archive.unescwa.org/okinawa-charter-global-information-society> (Accessed 15 April 2024).
2. UN (2016), "World Summit on the Information Society (WSIS). "Wsis Action Lines: Supporting the Implementation of Sdgs", available at: (Accessed 15 April 2024). <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=30022&nr=102&menu=3170>
3. Reznikova, O.O. (2022), Natsional'na stijkist' v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyscha [National stability in the conditions of a changing security environment], NISD, Kyiv, Ukraine, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf (Accessed 15 April 2024).
4. Dovhan', O. (2023), Kiberbezpeka v informat-sijnomu suspil'stvi: Informatsijno-analitychnyj dajdzhest [Cyber security in the information society: Informational and analytical digest], Derzhavna naukova ustanova "Instytut informatsii, bezpeky i prava NAPrN Ukrainy"; Natsional'na biblioteka Ukrainy im. V.I.Vernads'koho, Kyiv, Ukraine, available at: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/2023-9.pdf> (Accessed 15 April 2024).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2023), Resolution "On the approval of the action plan for 2023-2024 for the implementation of the Cybersecurity Strategy of Ukraine", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-20232024-roky-z-realizatsii-strategii-kiberbezpeky-ukrainy-i191223-1163> (Accessed 15 April 2024).
6. U.S. Department of Defense (2023), "Strategy for operations in the information environment", available at: <https://media.defense.gov/2023/Nov/17/2003342901/-1/-1/1/2023-department-of-defense-strategy-for-operations-in-the-information-environment.pdf> (Accessed 15 April 2024).
7. Bradshaw, S and Troops, H.P. (2017), "Trolls and Troublemakers: A Global Inventory of Organized Social Media Manipulation", available at: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:cef7e8d9-27bf-4ea5-9fd6-855209b3e1f6> (Accessed 15 April 2024).
8. elev8 (2023), "The Importance of Cyber Security Awareness Training for Employees", available at: <https://www.elev8me.com/insights/the-importance-of-cyber-security-awareness-training-for-employees> (Accessed 15 April 2024).
9. Verizon (2024), "Data Breach Investigations Report 2023. Summary of Findings", available at: <https://www.verizon.com/business/resources/reports/dbir/2023/summary-of-findings/> (Accessed 15 April 2024).
10. NISS (2023), "Analysis of threats to national security in the field of domestic policy", available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-07/ad_analiz-zagroza_14072023.pdf (Accessed 15 April 2024).
11. Saackel, A. (2022), "Standards for information security — an overview", available at: <https://www.dqsglobal.com/intl/learn/blog/standards-for-information-security-an-overview> (Accessed 15 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 26.04.2024 р.

О. М. Вівсянник,
к. держ. упр., докторант кафедри публічного управління та землеустрою,
Класичний приватний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9373-047X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.141

УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я НА ОСНОВІ СОЦІАЛЬНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

О. Vivsyannyk,
PhD in Public Administration, Doctoral student of the Department
of Public Administration and Land Management, Classical Private University

MANAGEMENT OF HEALTH CARE ON THE BASIS OF SOCIAL DIRECTIONS OF STATE ACTIVITIES

В статті проаналізовано складові елементи соціальної діяльності держави в сфері управління охороною здоров'я: ліквідація бідності та зростання рівня життя населення, інвестиції в соціальну та медичну інфраструктуру, соціально відповідальне інвестування.

Доведено, що інвестори інвестують в інфраструктуру, оскільки вона є нециклічною та пропонує стабільні та передбачувані вільні грошові потоки. За своєю соціальною спрямованістю такі інвестиції у більшій мірі відповідають інтересам громадян, населення країни та регіонів, ніж інтересам інвесторів. Соціальні інвестиції можуть надавати соціальний ефект і зовсім не приносити прибутку.

Соціально відповідальне інвестування визначає, що екологічні, соціальні та корпоративні фактори управління впливають на загальну ефективність діяльності інвестора. Головним у визначенні відповідальності інвестування є критерій навколишнього середовища, соціальний критерій, критерій управління.

The article analyzes the constituent elements of the state's social activity in the field of health care management: eliminating poverty and raising the standard of living of the population, investing in social and medical infrastructure, socially responsible investing. In particular, it has been identified that rapid and sustainable growth is critical to rapid progress towards the Millennium Development Goals. The most closely related goals are the three goals of poverty eradication, hunger eradication and health promotion. Governments must work towards inclusive growth through a number of programs and continue to spend heavily on health and education, which have a major impact on the poor. Ultimately, the biggest determinants of socio-economic growth in Ukraine will be its social policies and the development of the health care system.

The article identifies that investors invest in infrastructure because it is non-cyclical and offers stable and predictable free cash flows. The author proves that investments in social infrastructure, in particular, related to human health, have a different economic meaning. The author determined that according to its social orientation, investments in social infrastructure correspond to the interests of citizens, the population of the country and regions to a greater extent than the interests of investors. Social investments can have a social effect and not bring profit at all.

The article proves that socially responsible investing determines that environmental, social and corporate management factors affect the overall efficiency of the investor's activity. Investments are divided into: investments with a direct social effect, investments with a diffuse social effect, investments with an indirect social effect, investments with an indirect social effect. Human health is a complex socio-biological phenomenon that is influenced by investments with both direct and indirect, indirect and diffuse effects. According to the author, the following three criteria are the main factors in determining investment responsibility: environmental criteria, social criteria, management criteria.

Ключові слова: управління, охорона здоров'я, соціальний, напрям, діяльність, держава, інвестиції.
Key words: management, health care, social, direction, activity, state, investment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Система охорони здоров'я є важливою частиною функціонування будь якої держави. Завданням органів державного управління є формування ефективних механізмів впливу системи охорони здоров'я на громадське здоров'я, систему соціально-економічного добробуту населення держави. На основі досліджень, що проведено в теоретичній частині роботи, необхідно визначити різні підходи до державного управління соціальними складовими в охороні здоров'я. Один з таких підходів — це підхід на макроекономічному рівні. Його складовими елементами є наступні напрями діяльності держави: ліквідація бідності та зростання рівня життя населення, інвестиції в соціальну та медичну інфраструктуру, соціально відповідальне інвестування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Велика кількість науковців — фахівців з державного управління досліджували питання державного управління охороною здоров'я. В своєму дослідженні ми спиралися на праці таких науковців як Безтелесна Л.І. [4], Білоус Н.М. [4], Джинджоян В.В. [6], Зима І.Я. [3], Сазонець І.Л. [1, 3, 4, 5, 6], Сазонець О.М. [2], Саричев В.І. [4] та ін. В своїх працях ці науковці досліджували процеси визначення основних форм соціальної взаємодії підприємницьких структур із інституційним середовищем та громадянським суспільством, інституційної трансформації державного управління охороною здо-

ров'я, впливу соціальних інститутів на трансформацію державної системи управління охороною здоров'я та аналогічні питання, що є притаманними сучасному етапу розвитку системи державного управління охороною здоров'я. Однак, в представленому дослідженні зроблено спробу поєднати макроекономічні підходи розвитку соціальної складової діяльності держави із управлінням охороною здоров'я.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є визначення тенденцій розвитку управління охороною здоров'я на основі дослідження соціальних напрямів діяльності держави. У зв'язку з масштабністю означеного питання, нами було зроблено акцент на три соціальних напрями: подолання бідності, інвестування в соціальну інфраструктуру, соціально відповідальне інвестування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проаналізуємо більш детально можливості впливу органів державного управління на ці макроекономічні складові.

1. Ліквідація бідності та зростання рівня життя населення. Економічне зростання є найпотужнішим інструментом для зменшення бідності та покращення якості життя в будь-якій країні. Науковці надають переконливі докази того, що швидке та стійке зростання має вирішальне значення для швидкого прогресу у досягненні Цілей розвитку тисячоліття. Найбільш пов'язаними цілями є три

перші цілі — подолання бідності, подолання голоду та зміцнення здоров'я. Зростання і можливості працевлаштування покращують стимули для батьків інвестувати у своїх дітей освіти, відправляючи їх до школи. Це може призвести до появи зростаючої групи підприємців, які будуть створювати основу економічно розвинутого суспільства і закладати фінансовий фундамент для реалізації соціальних цілей та зміцнення здоров'я. Економічне зростання сприяє людському розвитку, який, у свою чергу, сприяє економічному зростанню. Успішна стратегія подолання бідності повинна мати в основі заходи соціальної спрямованості. Майбутнє зростання також має бути екологічно стійким. Покращене управління водних та інших природних ресурсів разом з рухом до низьких вуглецевих технологій як розвинутими країнами, так і країнами, що розвиваються. Діяльність органів державного управління повинна бути спрямована на досягнення цих пов'язаних цілей. Органи державного управління повинні працювати над інклюзивним зростанням через низку програм і продовжувати витрачати значні кошти на охорону здоров'я та освіти, що має великий вплив для незаможних верств населення. Зрештою, найбільшими визначальними факторами соціально-економічного зростання в Україні будуть її соціальна політика та розвиток системи охорони здоров'я[7].

2. Інвестиції в соціальну та медичну інфраструктуру. Інвестиції в інфраструктуру є формою "реальних активів", які містять фізичні активи, які ми бачимо в повсякденному житті, як-от мости, дороги, шосе, каналізаційні системи або об'єкти енергетичної інфраструктури. Такий тип активів є досить важливим у розвитку країни. Часто інвестори інвестують в інфраструктуру, оскільки вона є нециклічною та пропонує стабільні та передбачувані вільні грошові потоки. Однак інвестиції в соціальну інфраструктуру мають інший економічний зміст. За своєю соціальною спрямованістю вони у більшій мірі відповідають інтересам громадян, населення країни та регіонів, ніж інтересам інвесторів. Соціальні інвестиції можуть надавати соціальний ефект і зовсім не приносити прибутку. Значною мірою соціальні інвестиції здійснюються державою, але і приватні інвестори зацікавлені у здійсненні їх за окремими групами об'єктів. Серед соціальних інвестицій, що пов'язані з охороною здоров'я та одночасно можуть приносити прибуток, можна виокремити інвестиції в курортні комплекси, об'єкти спортивної інфраструктури, об'єкти медичного туризму, рекреаційного, водного, зеленого туризму, інфраструктура, що забезпечує задовільний санітарно-епідеміологічний стан регіону та держави.

Інвестиції в соціальну інфраструктуру мають суттєві переваги для інвесторів і повинні заохочуватися державою. До переваг інвестицій в соціальну інфраструктуру можна віднести такі як:

стабільні грошові потоки. Потенціал стабільних грошових потоків є однією з головних привабливих рис соціальної інфраструктури. Наприклад, щойно збудована система каналізації та водовідведення може включати державний контракт на наступне десятиліття. Таким чином, якщо уряд не збанкрутує або не зміниться політична система (мізерний шанс на розвинених ринках), грошові потоки будуть довгостроковими та цілком передбачуваними;

нециклічний характер. Під час пандемії коронавірусу багато видів бізнесу зазнали втрат, в тому числі і інвестори, які вклалися в їх розвиток, однак інвестори, що вкладали кошти в соціальну інфраструктуру, а особливо в систему охорони здоров'я, розвиток системи медичних послуг не тільки не збанкрутували, але й отримали суттєві прибутки. Органи державної влади значною мірою сприяли здійсненню таких інвестицій шляхом встановлення пільгових режимів оподаткування. Різні види бізнесу збанкрутували під час пандемії, але ці ризики не торкнулися інфраструктурних активів. Інфраструктурні активи, такі як мости та дороги, мають вирішальне значення для розвитку країни, а це також означає, що вони все активно використовуватимуться під час економічних рецесій. В той же час криза, що пов'язана з пандемією зумовила привернення уваги потенційних інвесторів, органів державної влади до інфраструктурних проектів в сфері медицини, охорони здоров'я, курортної справи, медичного туризму, створення медичних кластерів;

низькі змінні витрати. Інфраструктура пов'язана з надзвичайно малими граничними витратами на використання, які абсолютно незначні. Використовуючи, наприклад, міст, кожен автомобіль, який їде по ньому, принесе надзвичайно малі змінні витрати. Це стосується і об'єктів медичної інфраструктури. Зношення основних фондів є несуттєвим. Основним чинником якісного надання медичних послуг є активність використання цих фондів та якість медичного персоналу в лікувальних та курортних закладах. Під час пандемії коронавірусу посилилась увага держави, відповідних органів державного управління до вдосконалення системи підготовки медичних кадрів всіх освітніх рівнів[8];

3. Соціально відповідальне інвестування. Поняття "соціально-відповідальне інвестування" використовується для набору екологічних, соціальних стандартів і стандартів управління, які соціально свідомі інвестори використовують для вибору інвестицій. Ці критерії враховують, наскільки державні компанії захищають навколишнє середовище та громади, де вони працюють, і як вони забезпечують відповідність менеджменту та корпоративного управління високим соціальним стандартам. Соціально відповідальне інвестування визначає, що екологічні, соціальні та корпоративні фактори управління впливають на загальну ефективність діяльності інвестора. Розглядаючи фактори соціально відповідального інвестування, інвестори отримують більш цілісне уявлення про компанії, які вони підтримують, що може допомогти зменшити ризики та визначити можливості.

На основі аналізу матеріалів вітчизняних науковців, нами складено класифікацію видів соціального інвестування, що представлено на рис. 1. Для розвитку системи охорони здоров'я слід визначити таку ознаку соціальних інвестицій як очікуваний результат. За цією ознакою інвестиції розділяються на: інвестиції з прямим соціальним ефектом, інвестиції з розсіяним соціальним ефектом, інвестиції з непрямым соціальним ефектом, інвестиції з опосередкованим соціальним ефектом. Здоров'я людини є складним соціо-біологічним феноменом, на який мають вплив інвестиції як з прямим ефектом, так і інвестиції з опосередкованим, непрямым та розсіяним ефектом.

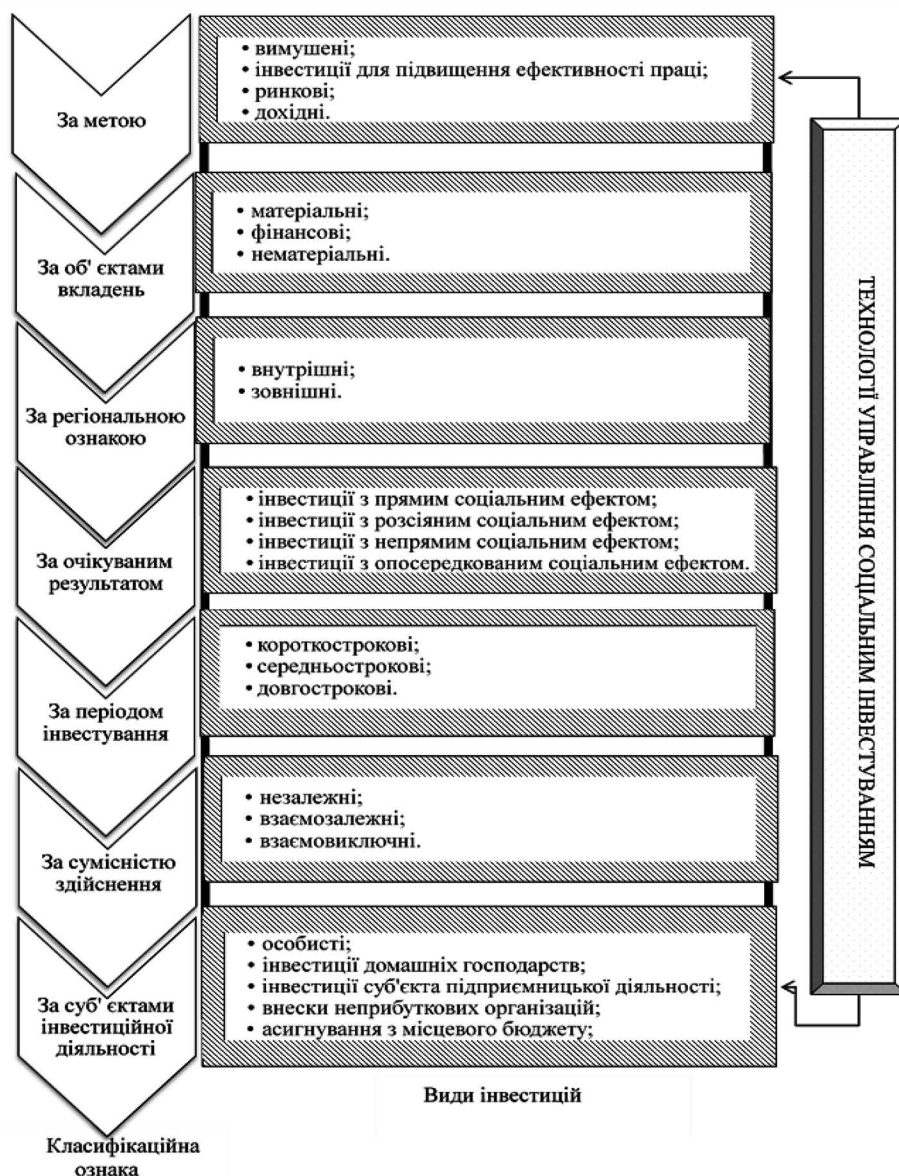

Рис. 1. Класифікація видів соціальних інвестицій

Головним у визначенні відповідальності інвестування є три наступних критерії:

Критерій навколишнього середовища. Соціальні інвестори враховують який вплив має компанія на навколишнє середовище і, відповідно, на здоров'я людини. Цей вплив може включати вуглецевий слід компанії, її утримання від використання токсичних хімікатів, задіяних у її виробничих та інших процесах, або зменшення їх використання, а також її прагнення до сталого розвитку в усьому ланцюжку постачання.

Соціальний критерій. Цей критерій враховує як компанія покращує свій соціальний вплив як усередині компанії, так і у зовнішньому середовищі. Соціальні чинники включають усе, починаючи від рівності ЛГБТК+, расової, гендерної різноманітності як у керівному апараті, так і в штаті загалом, а також програм інклюзії та практики найму. Останнім часом дуже велика увага надається створенню інклюзивного безбар'єрного середовища, що має велике значення для соціалізації людей з обмеженими можливостями, які постійно потребують профілактики та реабілітації, створення особливих умов для праці та відпочинку. Такий вплив враховує також як ком-

панія виступає за соціальне благо в усьому світі, за межами своєї обмеженої сфери бізнесу.

Критерій управління. Цей критерій враховує як правління та керівництво компанії сприяють позитивним змінам. Управління включає в себе все: від проблем, пов'язаних із зарплатою керівників, службовців до різноманітності керівництва, а також наскільки добре керівництво реагує на акціонерів і взаємодіє з ними. Сучасне корпоративне управління в сфері стимулювання працівників містить в собі не тільки питання заробітної плати, але й питання залучення працівників за рахунок запровадження соціальних пакетів в корпораціях. До таких пакетів крім визначеної суми заробітної плати входять також компенсаційні виплати (транспорт, бензин, інтернет, відрядження), але й види медичного сервісу, такі як медичне страхування, оплата відпочинку, санаторного лікування, компенсація відвідувань фітнес-клубів, басейнів, тощо. Соціальні аспекти управління в сучасній корпорації тісно пов'язані з медичним обслуговуванням. Медичний сервіс стає важливим чинником оцінки можливості соціального інвестування [9].

ВИСНОВКИ

В статті проаналізовано складові елементи соціальної діяльності держави в сфері управління охороною здоров'я: ліквідація бідності та зростання рівня життя населення, інвестиції в соціальну та медичну інфраструктуру, соціально відповідальне інвестування.

Зокрема, визначено, що швидке та стійке зростання має вирішальне значення для швидкого прогресу у досягненні Цілей розвитку тисячоліття. Найбільш пов'язаними цілями є три перші цілі — подолання бідності, подолання голоду та зміцнення здоров'я.

Інвестори інвестують в інфраструктуру, оскільки вона є нециклічною та пропонує стабільні та передбачувані вільні грошові потоки. Однак інвестиції в соціальну інфраструктуру, зокрема, пов'язану зі здоров'ям людини, мають інший економічний зміст. За своєю соціальною спрямованістю вони у більшій мірі відповідають інтересам громадян, населення країни та регіонів, ніж інтересам інвесторів. Соціальні інвестиції можуть надавати соціальний ефект і зовсім не приносити прибутку.

Соціально відповідальне інвестування визначає, що екологічні, соціальні та корпоративні фактори управління впливають на загальну ефективність діяльності інвестора. Інвестиції розділяються на: інвестиції з прямим соціальним ефектом, інвестиції з розсіянним соціальним ефектом, інвестиції з непрямым соціальним ефектом, інвестиції з опосередкованим соціальним ефектом. Здоров'я людини є складним соціо-біологічним феноменом, на який мають вплив інвестиції як з прямим ефектом, так і інвестиції з опосередкованим, непрямым та розсіяним ефектом. Головним у визначенні відповідальності інвестування є три наступних критерії: критерій навколишнього середовища, соціальний критерій, критерій управління.

Література:

1. Вісник О.М., Сазонець І.Л. Формування безбар'єрного простору в санаторно-курортних закладах на основі реалізації принципів охорони здоров'я. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 3. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3230/3266> (10.04.2024).
2. Сазонець О.М., Альшаафі Мохамед Алі. Іноземний досвід управління медичними закладами в інформаційно-комунікативному середовищі. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 18. С. 19—23.
3. Сазонець І. Л., Зима І.Я. Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я: монографія. Рівне: Волин. обереги, 2018. 168 с.
4. Інституційна трансформація державного управління охороною здоров'я: Україна та іноземний досвід: колективна монографія / І. Л. Сазонець, В. І. Саричев [та ін.]; за наук. ред. д. е. н., проф. І. Л. Сазонця. Рівне: Волин. обереги, 2019. 396 с.
5. Сазонець І.Л. Економічна політика ТНК: навч. посіб. / І. Л. Сазонець, Ю. М. Варич; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О.Гончара. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 318 с.
6. Сазонець І. Л., Джинджоян В. В. Визначення основних форм соціальної взаємодії підприємницьких структур із інституційним середовищем та громадянським суспільством. Вісник НУВГП. Економічні науки: зб. наук. пр. Рівне: НУВГП, 2019. Вип. 4 (88). С. 295—306.

7. Economic growth: the impact on poverty reduction, inequality, human development and jobs. URL: <https://www.oecd.org/derec/unitedkingdom/40700982.pdf> (дата звернення: 21.12.2023 р.).

8. Infrastructure Investments. Contain physical assets that we see in everyday life. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/career-map/sell-side/capital-markets/infrastructure-investments/> (дата звернення: 21.12.2023 р.).

9. Environmental, Social And Governance: What Is ESG Investing? URL: <https://www.forbes.com/advisor/investing/esg-investing/#:~:text=ESG%20stands%20for%20environment%2C%20social,performance%20in%20these%20three%20areas.> (дата звернення: 21.12.2023 р.).

References:

1. Vivsiannyk, O.M. and Sazonets', I.L. (2024), "Pre-requisites for the state creation of barrier-free space in sanatorium and spa institutions", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 3, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3230/3266> (Accessed 10.04.2024).
 2. Sazonets, O. and Ali, Elshaafi Mohamed (2018), "Foreign experience in the management of medical institutions in the information and communication environment", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 19—23.
 3. Sazonets', I.L. and Zyma, I.Ya. (2018), *Sotsial'ni instytuty v transformatsii derzhavnoi systemy upravlinnia okhoronoiu zdorov'ia* [Social institutions in the transformation of the state health care management system], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.
 4. Sazonets, I.L. and Sarychev, V.I. (2019), *Instytutsiina transformatsiia derzhavnoho upravlinnia okhoronoiu zdorovia: Ukraina ta inozemnyi dosvid* [Institutional transformation of public health management: Ukraine and foreign experience], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.
 5. Sazonets, I.L. and Varych, Yu.M. (2009), *Ekonomichna polityka TNK* [Economic policy of TNC], Yuhovostok, Donetsk, Ukraine.
 6. Sazonets', I. L. and Dzhindyhoian, V. V. (2019), "Determination of the main forms of social interaction of entrepreneurial structures with the institutional environment and civil society", *Visnyk NUVHP. Ekonomichni nauky*, vol. 4 (88), pp. 295—306.
 7. OECD (2007), "Economic growth: the impact on poverty reduction, inequality, human development and jobs", available at: <https://www.oecd.org/derec/unitedkingdom/40700982.pdf> (Accessed 21.12.2023).
 8. CFI (2023), "Infrastructure Investments. Contain physical assets that we see in everyday life", available at: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/career-map/sell-side/capital-markets/infrastructure-investments/> (Accessed 21.12.2023).
 9. forbes (2023), "Environmental, Social And Governance: What Is ESG Investing?", available at: <https://www.forbes.com/advisor/investing/esg-investing/#:~:text=ESG%20stands%20for%20environment%2C%20social,performance%20in%20these%20three%20areas> (Accessed 21.12.2023).
- Стаття надійшла до редакції 14.04.2024 р.*

О. Б. Іноземцева,
к. держ. упр., головний фахівець відділу вищої освіти та науки
Управління освіти, науки та спорту апарату,
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3764-0389>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.146

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

О. Inozemtseva,
PhD in Public Administration, Chief Specialist of the Higher Education and Science Division
of the Department of Education, Science and Sports, State Emergency Service of Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE OF PERSONNEL POLICY IN THE FIELD OF CIVIL PROTECTION

У статті обґрунтовано доцільність вивчення зарубіжного досвіду щодо формування та розвитку кадрової політики у сфері цивільного захисту, виокремлено особливості діяльності. Узагальнено зарубіжний досвід щодо реалізації кадрової політики в середовищі публічного управління у сфері цивільного захисту на прикладі провідних країн світу (США, Франція, Італія, Швеція, Великобританія). Визначено, що стабільність публічної влади й управління зарубіжних країнах дозволила забезпечити високий рівень результативної діяльності кадрового складу апарату. Обґрунтовано, що побудова служби цивільного захисту та кадрова політика в цій сфері здійснюється в різних країнах за допомогою посадової кваліфікації із чіткими стандартами, що визначають обсяг обов'язків та кваліфікаційних вимог посадових осіб, що пред'являються до них. Дослідження показало схожість державних систем захисту населення і територій у зарубіжних державах. Більшість західних демократій мають значні сили цивільної оборони, що складаються з добровольців або перенаправлених призовників. Визначено, що в зарубіжних країнах склалися досить потужні та ефективні системи цивільного захисту, їх фінансового, ресурсного забезпечення, що здатні забезпечити захист населення (територій) своїх держав від надзвичайних ситуацій різного спрямування. Відповідно, досвід побудови й функціонування персоналу управління у сфері цивільного захисту може стати корисним для України та сприятиме підвищенню ефективності служби цивільного захисту в умовах як мирного, так й воєнного стану. Аргументовано, що ключова роль кадрової політики у сфері цивільного захисту відводиться підготовці кадрів та залучення професійного складу у сфері цивільного захисту, застосовування якісних й оперативних інструментів щодо вивчення прогалин у роботі та шляхів їх усунення. Зроблено акцент на персоналі аварійно-рятувальних служб, інших добровільних формувань, а також навчанню населення для підготовки до надзвичайних ситуацій. Визначено необхідним запровадити в вітчизняну управлінську практику у сфері цивільного захисту кращий зарубіжний досвід щодо реалізації ефективної кадрової політики з урахуванням специфіки українського публічного управління та на-укових напрацювань.

The article substantiates the expediency of studying foreign experience in the formation and development of personnel policy in the field of civil protection, highlights the specifics of the activity. The foreign experience in the implementation of personnel policy in the environment of public administration in the field of civil protection is summarized on the example of the leading countries of the world (USA, France, Italy, Sweden, Great Britain). It was determined that the stability of public power and management of foreign countries made it possible to ensure a high level of effective activity of the personnel of the apparatus. It is substantiated that the construction of the civil protection service and personnel policy in this area is carried out in different countries with the help of job qualifications with clear standards that determine the scope of duties and qualification requirements of officials, which are presented to them. The study showed the similarity of state systems for the protection of the population and territories in foreign countries. Most Western democracies have large civil protection forces made up of volunteers or conscripts. It was determined that foreign countries have developed sufficiently powerful and effective systems of civil protection, their financial and resource support, which are able to protect the

population (territories) of their states from emergency situations of various directions. Accordingly, the experience of building and functioning of management personnel in the field of civil protection can be useful for Ukraine and will contribute to increasing the efficiency of the civil protection service in both peacetime and wartime conditions. It is argued that the key role of personnel policy in the field of civil protection is assigned to the training of personnel and the involvement of professional staff in the field of civil protection, the use of qualitative and operational tools for studying gaps in work and ways to eliminate them. Emphasis is placed on the personnel of emergency and rescue services, other voluntary formations, as well as training the population to prepare for emergency situations. It is determined that it is necessary to introduce the best foreign experience in the implementation of an effective personnel policy into the domestic management practice in the field of civil protection, taking into account the specifics of Ukrainian state administration and scientific developments.

Ключові слова: кадрова політика, сфера цивільного захисту, система цивільного захисту, публічне управління, цивільна служба, надзвичайні ситуації, управління персоналом.

Key words: personnel policy, sphere of civil protection, system of civil protection, public administration, civil service, emergency situations, personnel management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення ефективної кадрової політики у сфері цивільного захисту вважається одним із важливих завдань держави, особливо в умовах сучасних викликів. Від ефективності роботи управлінських структур влади залежить успіх реалізації стратегічних програм та встановлених пріоритетів державного розвитку. Зміна трендів соціально-економічного розвитку країни, як правило, тягне за собою необхідність змін кадрової політики. З огляду на це особливий інтерес представляє зарубіжний досвід перспективних напрямів удосконалення кадрової політики, зокрема, тих держав, чия політика в управлінні цивільним захистом та суспільством неодноразово доводила свою результативність.

Світова практика демонструє величезну різноманітність підходів до організації механізмів забезпечення публічного управління кадрової політики у сфері цивільного захисту. Ці підходи формуються під впливом різних політичних, історичних, культурних, соціально-економічних та інших особливостей розвитку кожної держави. Питання вивчення й застосування зарубіжного досвіду організації забезпечення кадрової політики у сфері цивільного захисту є актуальним на даному етапі розвитку України, адже в подальшому вбачається можливість імплементації його ключових засад щодо питань кадрової політики України в досліджуваній сфері.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Окремі аспекти формування системи цивільного захисту зарубіжних держав та розвитку кадрової політики у цій сфері присвячено ряд наукових праць, зокрема: А. Білека й К. Пасинчук [1], Н. Григоренка [2], С. Крук, С. Домбровської, В. Палюх, О. Іноземцевої [3], Н. Карпенка [4], В. Кропивницького [5; 6], С. Майстро [6], І. Подобєд [7], В. Покалюка [8] та інші. Автори А. Білека й К. Пасинчук досліджували зарубіжний досвід організації системи цивільного захисту як складової на-

ціональної безпеки країни [1]. Н. Карпенко висвітлив міжнародний досвід державного управління системою підготовки фахівців сфери цивільного захисту [4]. У праці І. Подобєд охарактеризовано моделі ресурсного механізму державного управління у сфері цивільного захисту [7]. У роботах В. Кропивницького [5; 6] досліджено особливості та практичні аспекти публічного управління й адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах. У монографічному дослідженні "Досвід республіки Польща для України у сфері підготовки фахівців цивільного захисту: публічно-управлінський аспект — (2022 р.) [3] особливий інтерес становить не лише досвід Польщі, а й досліджений міжнародний досвід публічного управління системою підготовки фахівців сфери цивільного захисту. Наукові розвідки цих та інших дослідників, а також праці зарубіжних авторів [18; 22; 26] й аналіз організаційного й законодавчого забезпечення стали підґрунтям для всебічного дослідження кадрової політики у високорозвинених європейських країнах та США у сфері цивільного захисту, його організаційної структури, функціональних особливостей, забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців та впровадження кращих практик.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей формування і реалізації кадрової політики у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах та обґрунтування пріоритетних напрямів її вдосконалення в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одне із визначальних місць у гарантуванні національної безпеки розвинених держав, а також в межах міжнародних структур безпеки посідає сфера цивільного захисту. Нині переважно в більшості країнах світу створені й функціонують національні системи цивільного захисту, де можна простежити чітко сформовану структуру органів, засобів і сил.

Кадрова політика, як базис системи управління персоналом, забезпечує реалізацію цілей та завдань управ-

Таблиця 1. Категорії посад у сфері цивільного захисту США

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ США			
Резервіст (черговий) працівник за викликом	Постійна повна зайнятість	Штат співробітників служби реагування/відновлення на виклик (CORE)	Місцеві наймані працівники
Ця категорія працівників вважається основою для заходів FEMA з реагування на катастрофи або відновлення. Робота резервіста доступна за потребою (вона не є штатною або безперервною). Призначення відбуваються на термін до двох років та може бути продовжений. Через нерегулярний характер стихійних лих працівникам-резервістам не гарантується щоденний робочий день або відновлення після роботи	Постійні працівники на повний робочий день (PFT) приймаються на роботу через конкурсну процедуру, що включає заявку та співбесіду. Також може бути письмовий тест й оцінка освіти, досвіду та будь-яких інших якостей претендента, необхідних для успішної роботи. Працівники PFT можуть отримати конкурентоспроможний й статус після одного року безперервної служби та повну кар'єру після трьох років безперервної служби	Співробітники служби оперативного реагування/відновлення (CORE) наймаються на певний обмежений період від двох до чотирьох років. Ці посади можуть бути поновлені, якщо тривають роботи з надзвичайних ситуацій та є фінансування. Працівники CORE, як правило, мають право на ті самі пільги, що й працівники, які працюють на постійній основі повний робочий день (PFT), але не отримують конкурентоспроможного статусу або кар'єрного статусу протягом свого терміну	Це місцеві жителі, які допомагають у відновленні своєї громади протягом усього процесу відновлення. Співробітників Local Hire наймають на 120-денний термін, який може бути продовжений залежно від потреб стихійного лиха. Місія FEMA покладається на співробітників Local Hire з різним професійним рівнем, наприклад: управління надзвичайними ситуаціями; адміністративна підтримка; інформаційні технології (IT); логістика; людські ресурси; охорона навколишнього середовища; аналітика; зовнішні зв'язки; інженерія тощо

Джерело: сформовано на основі [20].

ління персоналом, що підвищує її цінність для будь-якої організації, будучи важливим напрямом діяльності не тільки держави, але й служби, організації з проведення заходів, спрямованих на формування кадрового складу та вдосконалення трудового потенціалу суспільства.

У системі служби цивільного захисту кадрова політика — це діяльність, спрямована на підбір, підготовку, підвищення кваліфікації, професіональне зростання кваліфікованого кадрового складу для органів публічної влади. Випадковий підбір кадрів веде до зниження витрат і високої плинності кадрів у сфері цивільного захисту. Будучи елементом публічного управління, метою кадрової політики в сфері цивільного захисту є формування стабільного, високопрофесійного кадрового потенціалу, що відповідає сучасним запитам у сфері публічного управління та громадянського суспільства.

У європейських державах сформувалися досить потужні й ефективні системи цивільного захисту, що відіграють усе більшу роль щодо забезпечення національної безпеки та стають центром уваги в межах міжнародних структур європейської безпеки. Як відзначається [1, с. 120—121], побудова цивільного захисту в Україні не відповідала сформованим й апробованим часом підходам до організації діяльності цивільного захисту й цивільної оборони в більш розвинених економічно державах. Відмінність чітко прослідковується при дослідженні підходів, які впроваджувалися у країнах Європейського Союзу, де ключовим принципом побудови системи цивільного захисту вважається пріоритетність завдань захисту населення, територій на засадах міжнародного гуманітарного права.

Стабільність публічної влади та управління у Франції, Італії, Швеції, Німеччині, Великобританії, США дозволила забезпечити високий рівень результативної діяльності кадрового складу апарату. Окремі елементи

кадрової політики вимагають уважного вивчення та можливого впровадження у кадрову політику служби цивільного захисту України, зважаючи на національні особливості та специфіку.

Побудова служби цивільного захисту та відповідна кадрова політика в цій сфері здійснюється в різних країнах за допомогою посадової кваліфікації із чіткими стандартами, що визначають обсяг обов'язків та кваліфікаційних вимог посадових осіб, що пред'являються до них.

У США головним органом, що покликаний здійснювати цивільний захист є Федеральне агентство з управління надзвичайними ситуаціями (FEMA), що підтримує громадян і персонал служби надзвичайних ситуацій у створенні, підтримці та покращенні спроможності країни підготуватися до всіх

небезпек, захистити та реагувати на них, відновлювати і пом'якшувати їх.

FEMA складається з програмних та регіональних офісів, розташованих на всій території США. Так, подібним чином в Україні створені Головні управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у областях.

Офіс з управління персоналом забезпечує нагляд, керівництво та оперативну підтримку для інтегрованої програми набору, найму, навчання, розвитку лідерства, управління продуктивністю, пільг для працівників і програм діяльності та життя для особового складу FEMA [20].

До персоналу служби Федерального агентства з управління надзвичайними ситуаціями входять чотири категорії працівників, що деталізовано в таблиці 1.

Працівникам FEMA надається пакет пільг, включаючи медичне страхування, страхування життя, пенсійне забезпечення, оплачувана відпустка тощо. Під час оголошених надзвичайних ситуацій працівники отримують компенсацію за додаткові години роботи понад 40-годинний робочий тиждень.

До кадрів у сфері цивільного захисту віносять групи працівників, що організовані за видами робіт. Ці групи базуються на навичках і досвіді та відіграють ключову роль у підтримці Федерального агентства з управління надзвичайними ситуаціями США задля забезпечення готовності до швидкого розгортання потрібних людей на відповідні роботи в операціях реагування на катастрофи та подальше відновлення.

На посади в кадри приймаються резервісти та тимчасово наймані місцеві працівники. Кадрові співробітники служби реагування на виклики (CORE) і постійні співробітники (PFT) призначаються до кадрів задля цілей розгортання сил.

Навчання у сфері цивільного захисту США	
Національна пожежна академія (NFA)	- головний національний постачальник лідерських навичок і передової технічної підготовки для місцевих пожежних й екстрених служб; - надає спеціалізовані навчальні курси та програми поглибленого менеджменту для пожежних офіцерів середнього та вищого рівня, інструкторів пожежної служби, технічних спеціалістів та представників суміжних професій
Центр внутрішньої готовності (CDP)	- пропонує понад 50 навчальних курсів у своєму резидентському кампусі в Анністоні (Anniston), штат Алабама, й через мобільні додатки, зосереджуючись на управлінні інцидентами, реагуванні на масові жертви та екстремому реагуванні на катастрофічні стихійні лиха чи терористичні акти. CDP також пропонує безліч віртуальних тренінгів; - усі курси CDP акредитовані Міжнародною асоціацією безперервної освіти та навчання для підрозділів безперервної освіти, а багато з них також акредитовані національними організаціями охорони здоров'я та правоохоронними органами; - навчання, що проводить CDP, фінансується безкоштовно з федерального бюджету для спеціалістів з реагування на надзвичайні ситуації штату, місцевого рівня, територій або їхніх установ
Центр внутрішньої оборони та безпеки (CHDS)	пропонує широкий спектр програм, зосереджених на допомозі нинішнім і новим лідерам внутрішньої оборони та безпеки в розробці політики, стратегії, програм та організаційних елементів, необхідних для перемоги над тероризмом, а також для підготовки та реагування на природні стихійні лиха та загрози громадській безпеці в Сполучених Штатах Америки
Інститут управління надзвичайними ситуаціями (EMI)	забезпечують особисте навчання та доступ до тисяч курсів електронного навчання з управління, розвитку лідерства, управління проектами та ІТ

Рис. 1. Забезпечення навчання у сфері цивільного захисту США

Джерело: сформовано на основі [10; 13; 19; 24].

У США існує три шляхи здобуття необхідних знань, умінь й навичок для фахівців у сфері управління надзвичайними ситуаціями, зокрема шляхом: формальної освіти; неформальної освіти; інформальної освіти. У цьому аспекті слід зазначити, що перші два шляхи одержання необхідних знань/навичок для працівників оперативно-рятувальних служб є можливими у наступних форматах: а) стаціонарний (тобто з відривом від виробництва, так званий "on-campus" — із проживанням на території освітнього закладу); б) онлайн ("off-campus", тобто дистанційний) [8, с. 202].

У США Федеральне агентство з управління надзвичайними ситуаціями забезпечує навчання світового рівня для служб швидкого реагування, менеджерів із надзвичайних ситуацій та інших членів усієї громади через надійну організацію інституцій і партнерства, що здійснює керівництво Національного відділу навчання та освіти (NTED), Управління національної готовності та Пожежна адміністрація США (USFA), Національна пожежна академія тощо (рис. 1).

Аналіз діяльності FEMA з навчання й підготовки оперативно-рятувальних працівників засвідчує, що місія агенції полягає у зміцненні сфери управління в надзвичайних ситуаціях шляхом створення Професійної програми з управління в надзвичайних ситуаціях (EMPP — Emergency Management Professional Program) та охоплює наступні тематичні напрями: національна система управління у надзвичайних ситуаціях; управління небезпеками всіх видів; керівництво підрозділом зв'язку з громадськістю; багатопланові надзвичайні ситуації у

школах; реагування на надзвичайні ситуації; кібер безпека; серія курсів задля професійного розвитку оперативно-рятувальних працівників; серія професійного розвитку підвищеного рівня; професійна програма з управління в надзвичайних ситуаціях; незалежні безкоштовні навчальні програми [8, с. 202—203].

Окрім власних освітніх закладів, Федеральне агентство з управління надзвичайними ситуаціями активно співпрацює із університетами, які здійснюють підготовку фахівців оперативно-рятувальних служб, іншими центрами підготовки фахівців із врегулювання надзвичайних ситуацій, а також освітніми платформами. Переліком, поміж університетів слід зазначити Університет штату Луїзіани (LSU — Louisiana State University), Університет штату Гавайї (UH — University of Hawaii), а також Інститут шахтобудування й технологій штату Нью Мексико (NMT — New Mexico Institute of Mining and Technology), що пропонують ряд навчальних програм для майбутніх рятувальників [8, с. 202—203].

Щоб розробити план, менеджер із надзвичайних ситуацій або команда управління надзвичайними ситуаціями повинні мати керівника групи з відповідними знаннями, навичками та здібностями (KSAs), які здійснюють організаційні завдання і функції та керівництво командою. Не зважаючи на те, що спеціаліст із управління надзвичайними ситуаціями (EMS) використовується для позначення кластера KSA, вони забезпечують основу для розробки процедур відбору та призначення персоналу, визначають цілі навчання, а також змінні напрями позиції або перепланування.

Крім того, спеціалісти з управління надзвичайними ситуаціями здійснюють свої обов'язки, які полягає в участі управлінських функцій, пов'язаних зі створенням відповідних меж, в рамках яких громади зменшують вразливість до небезпек і справляються з катастрофами. Іншими словами, менеджери з надзвичайних ситуацій втручаються під час кризи. Хоча на місці є професійно підготовлені працівники, що мають належні навички щоб впоратися з надзвичайними ситуаціями та кризами.

До плану управління слід віднести кроки, які можуть бути надзвичайними або кадровими. Тобто, можуть бути призначені спеціалісти, які пройшли підготовку для боротьби з цими надзвичайними ситуаціями (переселення людей до притулків або територій, які не були знищені через стихійне лихо, зокрема такими як торнадо, повінь чи ураган). Існує нагальна необхідність у спеціалістах відділу кадрів, розробці методів втручання та допомоги в надзвичайних та кризових ситуаціях. У багатьох випадках на етапах управління кризовою ситуацією та організаційного навчання, зазвичай це вимагає масштабного залучення кадрової служби [22].

На працівників кадрової служби покладено обов'язок працювати як команда та розробляти стратегії, які можуть боротися зі штормом, торнадо, ураганом і це навіть стосується терактів. Так, після трагічних подій в США 11 вересня 2001 року, працівники з персоналу переоцінили свої плани на випадок надзвичайних ситуацій, щоб створити систему в своїй організації чи муніципалітеті щоб працювати краще.

Для реалізації плану, який ефективно працює для захисту викладачів і студентів у випадку стрілянини в США, існують відповідні практики управління персоналом, що розроблені для таких криз. Існує п'ять напрямів на яких може зосередитися кадровий фахівець у разі надзвичайної ситуації:

- 1) у випадку кризи лідери повинні використовувати певний набір навчальних навичок, що допоможуть вирішити проблему надзвичайної ситуації. Крім того, навички, якими володіє спеціаліст із кадрів повинні також зберегти або підвищити операційні можливості організації, а також моральний дух працівника й імідж організації щодо зацікавлених сторін, включаючи фінансовий стан та інші ресурси;

- 2) розвиток і підвищення обізнаності про кризи, а також розширення знань з іншими лідерами управління кризовими ситуаціями;

- 3) переконатися, що діє належна система комунікації у кризових ситуаціях (ефективна комунікація потребує ефективної технологічної підтримки);

- 4) повинна бути реалізована антикризова програма, де є робочий портфель процедур, які слід запровадити у випадку кризи. Портфоліо має містити список ймовірних подій, з якими може зіткнутися установа;

- 5) просування організаційного навчання, належне забезпечення команди організаційним навчанням на місці [26].

Станом на початок 2022 року в FEMA працювало близько 11400 співробітників, які займаються ліквідацією надзвичайних ситуацій, а цільове укомплектування — 17670, створюючи загальний дефіцит у штатній структурі приблизно 6200 співробітників (35%) на

різних посадах. Офіційне керівництво Федерального агентства з управління надзвичайними ситуаціями пояснило цю кадрову прогалину кількома факторами. Зокрема, це пов'язано з включенням додаткових обов'язків через COVID-19 та управління зростаючою діяльністю щодо стихійних лих протягом року, що призвело до збільшення навантаження, виснаження та відтоку співробітників [14].

Починаючи з 2019 року Федеральне агентство з управління надзвичайними ситуаціями ініціювало низку заходів, зокрема найм та залученням підрядників, задля збільшення робочої сили для ліквідації наслідків стихійних лих і таким чином намагалося зменшити ці прогалини.

У той час як FEMA вживає заходів для усунення кадрових прогалин Офіс звітності уряду (GAO) рекомендував Федеральному агентству з управління надзвичайними ситуаціями здійснити низку заходів: а) задокументувати чіткі та послідовні процедури для збору та розрахунку часу найму; б) задокументувати плани для моніторингу та оцінки прогресу агентства щодо зусиль найму для усунення прогалин у кадрах; в) розробити показники ефективності, які відстежують і оцінюють прогрес у досягненні цілей, включно з цільовими показниками чистого зростання кадрів для досягнення довгострокової мети FEMA у забезпеченні персоналом на випадок стихійних лих. Федеральне агентство з управління надзвичайними ситуаціями погодилося із зазначеними рекомендаціями [14].

Таким чином, кадрова політика у сфері цивільного захисту посідає ключову роль у підготовці кадрів, залучення професійного складу, застосовує якісні та оперативні інструменти для вивчення прогалин у роботі та шляхи їх усунення. Тому досвід США може бути корисним для України, з огляду швидкого реагування та впровадження відповідних заходів, що можуть виникати в умовах затребуваного підвищеного рівня кадрів у зв'язку з підвищеним рівнем надзвичайних обставин. Також важливо звернути уваги на підготовку керівників закладів освіти до кризових ситуацій.

Що стосується досвіду Франції, то в цій країні Міністерство внутрішніх справ є відповідальним за управління кризовими ситуаціями (технологічні ризики, стихійні лиха, напади тощо). За рішенням Прем'єр-міністра здійснює керівництво міжвідомчим антикризовим підрозділом.

До Міністерства внутрішніх справ Франції входить Генеральне управління цивільної безпеки та управління кризовими ситуаціями (DGSCGC), до складу якого включено: Штаб цивільної безпеки та управління у кризових ситуаціях; Генеральна інспекція цивільної безпеки; Пожежна частина (DSP); Директорат з підготовки, прогнозування та управління кризовими ситуаціями (SDPAGC); Управління національних ресурсів (SDMN); Директорат з міжнародних справ, ресурсів і стратегії (SDAIRS); Національна вища школа пожежних офіцерів; Національний цивільний і військовий навчальний центр NRBC-E.

На національному рівні персонал служби цивільного захисту має засоби для передбачення та управління усіма видами надзвичайних ситуацій, від розробки планів на випадок надзвичайних ситуацій до відправлення допомоги на місце, де трапилася надзвичайна ситуація.

На відомчому рівні організація щодо сфери цивільного захисту щоденно спирається на пожежно-рятувальну службу. Пожежники перебувають під оперативним керівництвом префекта, а на випадок масштабної події активація оперативного центру, що підпорядкований префекту, дає можливість мобілізувати всі необхідні цивільні та військові ресурси [17].

Цивільна безпека є ключовою у наданні допомоги та врегулюванні кризових ситуацій у Франції на всіх фронтах, що покладається на 250000 пожежників і національне підкріплення й можуть втручатися для врегулювання ситуації на всій французькій території та за її межами.

У центрі цієї системи пожежники вважаються першим ланцюгом порятунку. По всій території Франції ця служба вважається потужною мережею солідарності та близькості з населенням. Зіткнувшись із надзвичайними ситуаціями, служба цивільного захисту мобілізує 2500 чоловіків і жінок, а також наземні та повітряні матеріальні ресурси для всіх типів катастроф для зміцнення місцевих систем надання допомоги.

Слід відзначити, що більшість держав Європи й США відносить працівників пожежної охорони до воєнізованих формувань, що підпорядковуються органам виконавчої влади чи муніципалітетам та мають спеціальні звання. Підготовка кадрів для цих підрозділів здійснюється в спеціальних навчальних закладах, які мають вузькопрофільне спрямування, а терміни підготовки залежать від ступеню складності професійної підготовки майбутніх працівників протипожежних підрозділів чи (або) їх керівників [4, с. 37].

Як один із важливим напрямів кадрової політики у сфері цивільного захисту Французької Республіки вважається навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів у досліджуваній сфері.

Як уже зазначалося вище, у Франції провідне місце відводиться саме пожежно-рятувальній службі, тому Національна вища школа пожежних офіцерів відповідає за навчання професійних і волонтерських цивільних пожежних офіцерів у Франції, функцій управління, оперативного командування, управління кризовими ситуаціями та втручання в умовах технологічних ризиків.

Національний цивільний і військовий навчальний центр NRBC-E (CNCMFE) був створений у 2014 році відповідно до указу № 2014-338 [11]. Означений центр закріплений за Міністерством внутрішніх справ і підпорядкований Генеральному управлінню цивільної безпеки та управління кризовими ситуаціями. Місія CNCMFE полягає в удосконаленні можливостей втручання перед загрозами й ризиками ядерного, біологічного, радіологічного, хімічного та вибухового характеру. Це міжміністерська служба для міністерств збройних сил, внутрішніх справ, солідарності та охорони здоров'я, що бере участь у визначенні міжміністерської підготовки та політики навчання в ядерній, біологічній, радіологічній, хімічній та вибухонебезпечній сферах.

Таким чином, Національний цивільний і військовий навчальний центр NRBC-E: по-перше, розвиває навчання, яке дозволяє впроваджувати процедури спільного втручання в рамках навичок, специфічних для кожної із зацікавлених сторін; по-друге, проводить навчання для міністерських референтів у зонах оборони та безпеки,

високопосадовців; по-третє, здійснює міжміністерське навчання для місцевих зацікавлених сторін.

Одним із завдань у сфері цивільного захисту Франції відводиться інформуванню громадськості та, зокрема, її загального управління. Експерти з питань у сфері цивільного захисту (безпеки) розробляють навчальні програми та посібники для усіх, хто залучений до кризових ситуацій. Достатнім є те, щоб вони могли розробити плани допомоги й таким чином обмежити наслідки стихійного лиха для населення.

Забезпечення цивільного захисту у Швеції відведено Міністерству оборони. Діяльність у сфері цивільного захисту та робота з нею бере свій початок від кризової готовності суспільства й спрямована на захист населення, підвищеної готовності та під час війни, забезпечення найважливіших соціальних функцій та спрямована на здатність Збройних Сил протистояти військовому нападу.

Отже, мета цивільного захисту Швеції полягає у: а) здатності захищати цивільне населення; б) забезпеченні найважливіших соціальних функцій; в) підтримці необхідними засобами до існування; г) сприяти спроможності військової оборони у випадку збройного нападу чи (або) війни; д) підтримці стійкості суспільства проти зовнішнього тиску та сприяти зміцненню волі до захисту; е) сприяти зміцненню спроможності суспільства запобігати серйозному тиску на суспільство та боротися із ним мирно; є) сприяти завдяки наявним ресурсам здатності брати участь у міжнародних миротворчих і гуманітарних акціях підтримки.

Отже, Міністерство оборони є відповідальним за питання військової та цивільної оборони Швеції, а також за готовність суспільства до криз. Міністерство оборони поділяється на чотири департаменти та два секретаріати.

Кадрову політику у Міністерстві здійснюють два відділи. Перший — відділ цивільного захисту до якого входить підрозділ загального оборонного планування та розвитку (ETU). Цей підрозділ є відповідальним за координацію цивільної оборони, координацію між військовою та цивільною обороною в рамках загальної оборони та за підтримку цивільної/військової оборони; координацію готовності суспільства до кризових ситуацій та заходів щодо розвитку, супроводу та зміцнення готовності суспільства до кризових ситуацій та цивільний захист. Другий — це відділ соціального захисту (ESS), який відповідає за захист від аварій, аварійно-рятувальні служби, захист населення та окремі спеціальні питання у сфері відповідальності Міністерства оборони щодо кризової готовності суспільства та цивільного захисту; займається питаннями щодо оповіщення, небезпечних речовин (CBRNE), транспортування небезпечних вантажів, морське спостереження та екологічні служби порятунку на морі, а також міжнародне реагування на катастрофи.

Робота з цивільною обороною збігається з цілями готовності до криз у важливих аспектах, наприклад, щодо необхідності подальшого розвитку та поглиблення роботи з посилення стійкості найважливіших функцій суспільства.

У найближчій перспективі цивільна оборона зосереджується на зміцненні роботи у сферах порядку та

безпеки, захисту цивільного населення, охорони здоров'я, продовольства та питної води, фінансової готовності, транспорту, енергопостачання, а також електронного зв'язку та пошти, що також буде сприяти готовності до криз [23].

Важливе місце у сфері цивільного захисту відводиться Шведському агентству з надзвичайних ситуацій (Swedish Civil Contingencies Agency — MSB), що було створене 1 січня 2009 року та яке взяло на себе діяльність Управління готовності до надзвичайних ситуацій, Національної служби порятунку та Ради психологічного захисту, у той же час, коли ці три агентства були ліквідовані.

Шведське агентство з надзвичайних ситуацій відповідає за допомогу суспільству з підготовки до великих аварій, криз і наслідків війни. Керівництво здійснює генеральний директор, що призначений урядом Швеції та налічує близько 1200 співробітників, які працюють у Карлстаді, Крістінехамні, Стокгольмі, Сандо, Ревінге та Розербергу [9].

Також MSB є відповідальним за питання, що стосуються цивільного захисту, громадської безпеки, управління надзвичайними ситуаціями та цивільної оборони. Відповідальність стосується заходів, вжитих до, під час і після надзвичайної ситуації чи кризи.

Діяльність цього агентства забезпечується шляхом підвищення знань, підтримки, навчання, регулювання, нагляду в роботі; в тісній співпраці з муніципалітетами, окружними радами, іншими органами влади, приватним сектором та різними організаціями; досягнення більшої безпеки на всіх рівнях суспільства, від локального до глобального.

Уряд Швеції керує MSB шляхом звіту інструкцій та щорічного асигнування. В інструкції визначено обов'язки та завдання агентства. Асигнування визначає цілі та вимоги до звітності, а також ресурси, виділені для адміністрування та діяльності MSB.

Шведське агентство з надзвичайних ситуацій розвиває та зміцнює здатність суспільства управляти надзвичайними ситуаціями та кризами на місцевому, регіональному та національному рівнях. Також проводить навчання для організацій, органів державної влади та окремих осіб як на національному, так і на міжнародному рівнях. Основна мета полягає в тому, щоб переконатися, що суб'єкти володіють високою здатністю підготуватися до надзвичайної ситуації та впоратися з нею, а також керувати та пом'якшувати її наслідки [25].

У разі соціальних заворушень та підвищеної готовності, MSB має забезпечити скоординовану дію учасників і підтримку різними ресурсами. MSB сприяє роботі зі спільного планування, керівництва та методологічної підтримки в рамках цивільної готовності та розробляє процеси та структури для планування готовності, зокрема: галузеве управління з питань надзвичайних ситуацій і захисту цивільного населення та управління готовності в секторі електронних комунікацій та пошти; у критичних ситуаціях підтримувати координацію заходів відповідних органів у разі кризи чи посилення надзвичайного стану; розвиток і підтримка роботи щодо цивільної готовності та забезпечення координації планування між різними учасниками, а також із військовою обороною.

У країні створена значна кількість захисних споруд, що розташовані переважно в найбільших містах. За своїм призначенням та функціями, що виконуються, цивільна оборона Швеції поділяється на місцеву і регіональну. Основу складають сили й засоби місцевої цивільної оборони. Розв'язання надзвичайних ситуацій, що виникають в мирний період здійснює рятувальна служба, сили якої задіяні під час ліквідації пожеж, повені та аварій у хімічній промисловості й усіх видах транспорту [1, с. 122].

Згідно Плану дій щодо просування та розвитку узгодженого планування загальної оборони на 2021-2025 роки [15] цивільний захист спрямовано на: розробку та координацію своїх методів управління та співпраця у стані високої готовності; необхідність забезпечити наявність юридичної підтримки для обміну конфіденційною інформацією даних із відповідними учасниками у необхідному обсязі; здатність до управління та співробітництва із необхідністю посилити на місцевому, регіональному та національному рівнях, а також міжнародному рівні через навчання протягом цього періоду.

Цивільний захист у Великобританії регулюється Законом про цивільні непередбачувані ситуації 2004 року. У Шотландії та Північній Ірландії застосовуються спеціальні домовленості.

Дослідження досвіду Великобританії у сфері цивільного захисту свідчить, що загальне керівництво системою захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій здійснює Міністерство внутрішніх справ за допомогою міжміністерського планового комітету й відповідного управління, ключовою функцією яких є координація діяльності міністерств і відомств. Однак, слід зазначити, схожа до американського FEMA, система захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій Великобританії не має власних сил й засобів, за винятком Корпусу спостереження стосовно радіаційної розвідки й дозиметричного контролю [6, с. 168].

На сьогодні у Великобританії до цивільного захисту долучаються:

- Британська цивільна оборона. Співробітники надають технічний пошук і рятувальні роботи владі Великобританії та за кордоном;

- Об'єднаний корпус цивільної допомоги — це добровільна організація з надзвичайних ситуацій. Концепція полягає в наданні можливостей для вивчення та тренування навичок цивільного захисту для підтримки громад і професійних служб під час надзвичайних ситуацій;

- Гірська рятувальна служба надає допомогу кожному, хто з будь-якої причини заблукає або отримає поранення у горах. Ця послуга надається 24 години на добу сім днів на тиждень й працює за будь-яких погодних умов;

- Національна служба добровільної цивільної допомоги надає першу медичну допомогу та інструктує населення з питань готовності до надзвичайних ситуацій.

Слід згадати й про Інститут цивільного захисту та управління надзвичайними ситуаціями (ICPEM). Ключова мета цього закладу полягає в тому, щоб об'єднати професіоналів у сфері надзвичайних ситуацій, науковців і бізнес та забезпечити інформований вплив на усі аспекти цивільного захисту та управління надзвичайними ситуаціями [16].

Організація системи захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій Великобританії базується на досвіді організації рятування людей, матеріальних і культурних цінностей від бомбардувань під час Першої й Другої світових війн та наступних збройних конфліктів. Означена система фактично не відрізняється від схожих систем Німеччини й Франції. Тотожними є й завдання: планування, підготовка персоналу, координація діяльності державного управління та місцевих органів влади в повсякденних умовах та при веденні рятувальних й інших термінових робіт, а також організація зв'язку й оповіщення. Загальне керівництво системою здійснює Міністерство внутрішніх справ через відповідні управління і міжміністерський плановий комітет, який координує діяльність міністерств (відомств). Виконання ключових заходів на місцевому рівні організовують ради муніципалітетів міст, графств, адміністративних районів шляхом спеціально створених комітетів. Військово-політичне керівництво Великобританії докладає максимум зусиль для підготовки населення до дій в умовах надзвичайної ситуації і кваліфікованих кадрів у сфері попередження та ліквідації їхніх негативних наслідків [3, с. 66—67].

Досліджуючи британський досвід кадрової політики у сфері цивільного захисту варто відзначити, що використання військ для ліквідації наслідків стихійних лих стало невід'ємною частиною британської політики. Військовослужбовці використовувалися для ліквідації наслідків повені протягом десятиліть. Так, останнім прикладом був шторм "Денніс" — у 2020 році, коли на допомогу було залучено 200 військовослужбовців [18].

Отже, на противагу Великобританії, що не має своїх власних сил й засобів, Німеччина, Ірландія, Данія, Франція, Італія, Іспанія, Польща та Румунія мають великі сили цивільної оборони, які складаються з добровольців або перенаправлених призовників. Саме для таких криз існують сили цивільної оборони, і тому більшість західних демократій їх мають [18].

Італія входить до числа країн світу, яка найбільше піддається природним викликам і антропогенним ризикам, що робить систему цивільного захисту необхідною для забезпечення у кожній області наявними людськими ресурсами, знаннями, засобами, операційними, організаційними можливостями й можливостями прийняття рішень, здатних в дуже короткий термін і скоординовано втручатися у випадку надзвичайної ситуації, а також діяти з безперервністю для запобігання та, наскільки це є можливим, прогнозування можливих катастроф.

З огляду на зазначене в Італії цивільний захист є не завданням, покладеним на одну адміністрацію, а скоріше функцією, приписаною інтегрованої системі, що складається з державних і приватних, центральних і територіальних структур, які працюють для забезпечення безпеки по всій країні. Національна служба цивільного захисту заснована в 1992 році відповідно до Закону № 225 й реформована в 2018 році Кодексом цивільного захисту [12].

Відповідно до Закону № 225 від 24 лютого 1992 року (ст. 11, абзац І) до складу Національної служби цивільного захисту входять такі оперативні структури: Національна пожежна бригада як фундаментальний компо-

нент цивільного захисту; Збройні Сили; поліція; Держлісгосп; національні технічні служби; національні науково-дослідні групи (зазначені у ст. 17, Національний інститут геофізики та інші науково-дослідні установи); італійський Червоний Хрест; структури Національної служби здоров'я; громадські організації; Національний альпійський рятувальний корпус CNSA (CAI).

З 2018 року Національна служба цивільного захисту керується Кодексом цивільного захисту, до якої входять члени всіх рівнів уряду: держави, регіонів, автономних провінцій Тренто й Больцано та органів місцевого управління.

Кодекс цивільного захисту передбачає спрощення положень цивільного захисту в єдиному тексті. Реформа підтверджує поліцентричну модель Національної служби та спрямована на забезпечення лінійної, ефективної та своєчасної роботи. Кодекс також підтверджує ключову роль планування та спрямований на подолання концепції "заповнення" — плану на користь вдосконаленого бачення, спрямованого на повну оперативність цього інструменту.

Національна служба цивільного захисту діє за принципом субсидіарності на центральному, регіональному та місцевому рівнях через органи цивільного захисту: Голову Ради Міністрів в уособленні національних органів влади, президенти регіонів і автономних провінцій Тренто й Больцано, мери та міські голови в уособленні територіальних органів влади. Так, коли надзвичайну ситуацію неможливо подолати наявними засобами, то муніципалітет, провінція, префектура та регіон мобілізуються до точки залучення державою у випадку надзвичайного стану. Ця сукупність навичок знаходить свою точку об'єднання у функціях орієнтування і координації, що покладена на Голову Ради Міністрів, який їх здійснює за допомогою відділу цивільного захисту.

З 1982 року Департамент цивільного захисту функціонує в апараті Президента Ради міністрів та відіграє ключову роль у зборі та координації необхідних національних ресурсів і забезпеченні допомоги населенню на випадок надзвичайної ситуації.

Через затримку надання допомоги та відсутність координації, які характеризували управління землетрусом у 1980 році, стало зрозуміло, що потрібна постійна структура цивільного захисту.

Відповідно до закону № 225 від 1992 року Управління стає центром Національної служби цивільного захисту, а в 2018 році Кодекс цивільного захисту посилює цю функцію.

Остання зміна внутрішньої організації Департаменту цивільного захисту набула чинності з 15 червня 2021 року наказом Генерального секретаря від 28 квітня 2021 року, яким було скасовано попередній наказ (рис. 2).

Управління виконує завдання керівництва, просування та координації діяльності всієї Національної служби цивільного захисту. У тісній співпраці з регіонами та автономними провінціями розробляє та координує національні плани щодо сценаріїв ризику та перевіряє їх ефективність за допомогою тренувань, координує втручання Служби у разі надзвичайних ситуацій, сприяє діяльності, що спрямована на передбачення та запобігання ризикам, визначає загальні критерії виділення сейсмічних зон та розробляє загальні методичні реко-

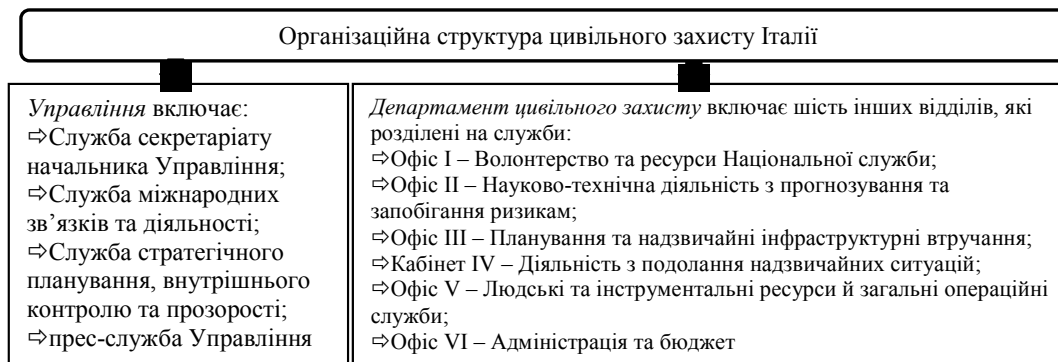

Рис. 2. Організаційна структура цивільного захисту Італії

Джерело: сформовано на основі [21].

мендації щодо проведення навчальних заходів у сфері цивільного захисту.

Департамент координує участь Національної служби цивільного захисту в політиках цивільного захисту Європейського Союзу та реагування на надзвичайні ситуації за кордоном.

Притаманною особливістю цивільного захисту в Італії є те, що на відміну від багатьох європейських держав, де завдання такого типу покладено на один чи два державних органи, до виконання даної функції у Італії долучено весь організаційний механізм країни. Принципову роль посідає Національний корпус пожежників, окремі підрозділи Збройних сил, Державний корпус лісового господарства, Фінансова гвардія й Червоний хрест [1, с. 122].

Здійснення кадрової політики покладається на управління людських та матеріально-технічних ресурсів й загального операційного обслуговування. До обов'язків цього управління належить: а) забезпечення діяльності, що пов'язана з управлінням людськими ресурсами та захистом здоров'я, а також безпеки на робочому місці працівників; б) здійснення постійного керівництва загальними експлуатаційними службами Департаменту, в тому числі автопарком, та його оперативними підрозділами; г) керівництво технологічним забезпеченням інформаційно-телекомунікаційних систем Департаменту, гарантуючи IT-безпеку даних; д) сприяння та проведення навчальних заходів для персоналу Департаменту й компонентів та операційних структур Національної служби, а також з метою забезпечення їх повної інтеграції.

До Управління людських та матеріально-технічних ресурсів й загального операційного обслуговування входять: служба управління персоналом; сервіс інформаційно-комунікаційних систем; служба загального управління операційною діяльністю; тренінгова служба (послуги навчання).

Служба управління персоналом займається розробкою організаційних моделей і процедур управління персоналом навіть у надзвичайних ситуаціях; управління персоналом, призначення завдань, консультування та діяльність, пов'язана з профспілковими відносинами; планування та здійснення заходів щодо нагляду за станом здоров'я персоналу.

Важливо відзначити про тренінгову службу (послуги навчання), що займається: 1) плануванням, програмуванням та впровадженням моделей і навчальних заходів для різних компонентів і оперативних структур, а

також з метою сприяння поширенню загальних умов і процедур у всій Національній службі; 2) плануванням та здійсненням навчальних заходів для персоналу Департаменту у співпраці з Генеральним секретаріатом Президента Ради Міністрів; 3) участю співробітників в навчальних проєктах в якості експертів або викладачів.

Отже, схожі на американську FEMA державні системи у сфері цивільного захисту існують у Великобританії (Управління цивільної оборони при Міністерстві внутрішніх справ), в Італії (Національна служба цивільного захисту), у Швеції (Шведське агентство з надзвичайних ситуацій), в Німеччині (Федеральне управління цивільної оборони, підпорядковане канцлеру), у Франції (Генеральне управління цивільної безпеки та управління кризовими ситуаціями Міністерства внутрішніх справ). При цьому, як відзначається [цит. за: 5, с. 117], принципи залучення на службу в рятувальних формуваннях різних держав світу теж різняться: у Великобританії — добровільний, у Туреччині й Португалії — за призовом, в Франції, Німеччині, Бельгії, Норвегії й Нідерландах — добровільний у поєднанні з обов'язковим залученням відповідних категорій громадян.

Важливою складовою у сфері цивільного захисту багатьох держав є наявність спеціальних рятувальних організацій/формувань, що направлені на дії передусім за кордоном. До прикладу, у США є Бюро з надання допомоги зарубіжним країнам при стихійних лихах. Враховуючи наявні можливості, ця організація на запит постраждалої здатна надати екстрену допомогу (переважно, технічну та матеріальну) в будь-якій точці світу протягом 24—72 годин. У Німеччині в міжнародних рятувальних операціях бере активну участь служба технічної допомоги. Також рятувальні загони для роботи за кордоном є у Франції, Швеції, Швейцарії й інших державах [1, с. 123; 2, с. 6—7].

Дослідження досвіду зарубіжних держав вказує на досить різні механізми стосовно кількості й структури агенцій-виконавців у сфері цивільного захисту. Оперативне врегулювання кризових ситуацій переважно є спільною відповідальністю декількох місцевих агенцій та служб реагування на надзвичайні ситуації із різних галузей (пожежники, медики, пошуково-рятувальні служби прибережних чи гірських районів, поліція), але ключова агенція та домовленості щодо співпраці відрізняються в залежності від країни. Існують різні процедури залучення органів влади інших рівнів й юрисдикції. Деякі держави мають провідне агентство щодо

координації такої участі, інші ж покладаються на спеціальні мережі. Конкретні правові й політичні структури залишаються головними змінними, що визначають участь, форму та компетенцію провідних агенцій у сфері цивільного захисту, особливо на вищих рівнях управління [цит. за: 7, с. 247].

Ми підтримуємо думку В.Кропивницького про те, що "європейські країни з метою збереження політичної незалежності і територіальної цілісності мають ефективний та результативний інституційний механізм цивільного захисту та оборони [5, с. 117].

Отже, в зарубіжних країнах склалися досить потужні та ефективні системи у сфері цивільного захисту, їх фінансового, ресурсного забезпечення, що здатні забезпечити захист населення (територій) своїх держав від надзвичайних ситуацій різного спрямування. Відповідно, досвід побудови й функціонування персоналу управління у сфері цивільного захисту може стати корисним для України та сприятиме підвищенню ефективності служби цивільного захисту в умовах як мирного, так й воєнного стану. Актуалізується означене питання й у зв'язку з обранням нашою державою євроінтеграційним вектором та подальшими кроками щодо вступу до ЄС.

Важливо відзначити, що в провідних країнах світу у сфері цивільного захисту значний фокус уваги зосереджений саме на підготовці фахівців керівного складу органів публічного управління, персоналу аварійно-рятувальних служб, інших формувань, а також навчанню населення для підготовки до надзвичайних ситуацій. Як засвідчує проведене дослідження, можемо простежити, що в кожній високорозвиненій державі приділяється значна увага цьому питанню, що підтверджують створені спеціалізовані різні навчальні заклади.

Система цивільного захисту посідає одне з визначальних місць у забезпеченні національної безпеки європейських держав й стає предметом зростаючої уваги в межах міжнародних структур європейської безпеки. Системи цивільного захисту в державах Європейського Союзу відрізняються між собою, однак мають спільні основоположні цілі та принципи — попередження, боротьба з наслідками й відновлення після надзвичайних ситуацій, незалежно від чинників їх виникнення із ціллю захисту невід'ємних прав й свобод громадян, їх власності, демократичного устрою країни й ринкових засад економіки [1, с. 123].

Досвід втілення кадрової політики у зарубіжних країнах засвідчує, що її стратегічним напрямком є створення конкурентних умов задля вільного застосування усіма співробітниками структур у сфері цивільного захисту своїх здібностей, їхнього розвитку та затребуваності в суспільстві. У західному суспільстві для цього створена сучасна нормативно-правова база, що повинна постійно оновлюватися у відповідності до нових викликів, створена гнучка система відбору, просування по службі, професійного зростання й обліку всіх категорій фахівців, які одержали базові спеціальні знання (навики) у галузі захисту й порятунку людей та територій; здійснюється постійна оцінка працівників підрозділів на всіх етапах проходження служби й забезпечення реалізації всього комплексу соціальних прав та гарантій співробітників, що передбачені законодавством [4, с. 39].

Аналіз зарубіжного досвіду високорозвинених держав показує, що створені ними системи управління у сфері цивільного захисту та кадрова політика спрямовані на подальший розвиток і функціонування задля ефективної безпечної життєдіяльності людей й суспільства, об'єктів економіки й інфраструктури на випадок їх виникнення. Різниця щодо побудови й функціонування викликані притаманними національними особливостями кожної країни щодо їх формування і розвитку. Проте об'єднуючою детермінантною є їх спільна ціль, що полягає у прогнозуванні й запобіганні виникнення та ліквідації надзвичайних ситуацій різного спрямування, враховуючи планування, організацію із здійснення певних заходів та контролю щодо їхнього виконання.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження дає підстави зробити наступні висновки: вибудовані в зарубіжних держав системи у сфері цивільного захисту різняться між собою, проте об'єднуючою метою виступає запобігання, усунення наслідків надзвичайних ситуацій (катастроф) та їх швидке відновлення; організація цивільного захисту у зарубіжних країнах здійснюється шляхом взаємодії органів цивільного захисту та збройних сил; важливим складником у сфері цивільного захисту є наявність спеціальних рятувальних організацій та формувань; значне місце у рятувальній/профілактичній роботі відводиться органам влади на місцях та навчанню населення, спеціалістів діям у випадку надзвичайних ситуацій; важливою складовою у сфері цивільного захисту багатьох держав є наявність спеціальних рятувальних організацій (формувань), що направлені на дії передусім за кордоном.

Кадрова політика в сфері цивільного захисту здійснюється в різних країнах за допомогою посадової кваліфікації із чіткими стандартами, що визначають обсяг обов'язків та кваліфікаційних вимог посадових осіб, що пред'являються до них.

Зважаючи на власну сформовану систему підготовки та перепідготовки кадрів у сфері цивільного захисту та розвитку навчальних закладів у цій сфері, слід відзначити те, що вона має свої недоліки та потребує вдосконалення за допомогою вивчення та впровадження досвіду розвинених зарубіжних країн. Адже вагоме місце у кадровій політиці зарубіжних країнах у сфері цивільного захисту відводиться підготовці (навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовка) кадрів, що забезпечується навчальними закладами особливої підготовки фахівців та на сучасні суспільні потреби суспільства.

Кадрова політика зарубіжних країн у сфері цивільного захисту засвідчує про потужні сили цивільної оборони, залучення професійного складу, чітке планування готовності між різними учасниками, забезпечення скоординованих дій та підтримку різними ресурсами, координацію заходів відповідних органів у разі кризи чи посилення надзвичайного стану, застосовуванню якісних й оперативних інструментів реагування на різноманітні виклики надзвичайного характеру, залучення добровільних формувань на випадок кризової ситуації.

Корисним для України, зважаючи на військовий стан та залучення додаткових кадрових ресурсів, може бути

дослідження зарубіжних підходів щодо вирішення кадрових питань, пов'язаних із збільшенням додаткового навантаження та плінністю кадрів: декларування чітких підходів та послідовних процедур для збору та розрахунку часу найму працівників; фіксація планів для моніторингу й оцінки прогресу служби цивільного захисту щодо зусиль найму для усунення прогалин у кадрах; розробка показників ефективності, що будуть відслідковувати й оцінювати прогрес в досягненні цілей, включно з цільовими показниками зростання кадрів для забезпечення персоналом на випадок стихійних лих.

Окремі елементи кадрової політики у сфері цивільного захисту за умов їх впровадження у національну кадрову політику може бути використано, враховуючи національну специфіку та умови військового стану нашої країни, що безумовно забезпечили б її ефективність.

Подальшими науковими розвідками може стати вивчення міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту зважаючи на євроінтеграційний вектор розвитку України.

Література:

- Білека А., Пасинчук К. Зарубіжний досвід організації системи ЦЗ як складової національної безпеки країни. Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): матер. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 16 берез. 2023 р.). Черкаси: видавець Вовчок О. Ю., 2023. С. 120—124.
- Григоренко Н. В. Зарубіжний досвід побудови систем надання державних послуг у сфері цивільного захисту. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 2 (49). С. 1—8.
- Досвід республіки Польща для України у сфері підготовки фахівців цивільного захисту: публічно-управлінський аспект: монографія / С.І. Крук, С.М. Домбровська, В.В. Палюх, О.Б. Іноземцева. Харків: НУЦЗУ, 2022. 225 с.
- Карпенко Н. М. Міжнародний досвід державного управління системою підготовки фахівців сфери цивільного захисту. Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки: зб. матер. кругл. столу. Харків, 2021. С. 37—39.
- Кропивницький В. С. Публічне управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: "Діса плюс", 2022. 332 с.
- Майстро С. В., Кропивницький В. С. Механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах. Теорія та практика державного управління. 2021. № 2 (73). С. 164—170.
- Подобєд І. Моделі ресурсного механізму державного управління у сфері цивільного захисту. Науковий вісник: Державне управління. 2023. № 2 (14). С. 238—258.
- Покалюк В. М. Особливості підготовки рятувальників в США. Надзвичайні ситуації: безпека та захист: матер. Х Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю. Черкаси: ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2020. С. 202—203.
- About MSB. Swedish Civil Contingencies Agency. URL: <https://www.msb.se/en/about-msb/>
- Center for Domestic Preparedness. FEMA. URL: <https://cdp.dhs.gov/>
- Decret n° 2014-338 du 14 mars 2014 portant creation d'un service a competence nationale denomme "Centre national civil et militaire de formation et d'entrainement aux evenements de nature nucleaire, radiologique, biologique, chimique et explosive". URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000028725305>
- Decreto Legislativo n.1 del 2 gennaio 2018. Codice della protezione civile. URL: <https://www.protezione-civile.gov.it/en/normativa/decreto-legislativo-n-1-del-2-gennaio-2018--codice-della-protezione-civile/>
- Emergency Management Institute. FEMA. URL: <https://training.fema.gov/emi.aspx>
- FEMA Disaster Workforce: Actions Needed to Improve Hiring Data and Address Staffing Gaps. GAO. May 02, 2023. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-23-105663>
- Handlingskraft. Handlingsplan for att framja och utveckla en sammanhangande planering for totalforsvaret 2021—2025. Forsvarsmakten. Myndigheten for samhollsskydd. 2021. 33 p.
- Institute of Civil Protection & Emergency Management. URL: <https://www.theicpem.org/>
- Ministere de l'Interieur et des Affaires etrangeres. URL: <https://www.interieur.gouv.fr/ministere>
- Morris W. Britain Needs a New Civil Defence Corps. The Defence Post. May 9th, 2022. URL: https://www.thedefensepost.com/2022/05/09/britain-civil-defence-corps/?expand_article=1
- National Fire Academy. FEMA. URL: <https://www.usfa.fema.gov/nfa/>
- Office of the Chief Human Capital Officer. FEMA. URL: <https://www.fema.gov/about/offices/human-capital>
- Organigramma. Dipartimento della Protezione Civile. URL: <https://www.protezionecivile.gov.it/it/dipartimento/organigramma/>
- Tancredi N. Emergency & Crisis Management in Human Resource Management & Development. 2013. Barry University. URL: https://ifpo.org/wp-content/uploads/2013/08/Tancredi_Emergency_Management.pdf
- Totalforsvar och civilt forsvar. Civilforsvarsforbundet. URL: <https://civil.se/forsvar/>
- Training and Education. Emergency Management. FEMA. URL: <https://www.fema.gov/emergency-managers/national-preparedness/training>
- Training and exercises. Swedish Civil Contingencies Agency. URL: <https://www.msb.se/en/training--exercises/>
- Wang J., Hutchins H. M. Crisis Management in Higher Education: What Have We Learned from Virginia Tech? Advances in Human Resources. 2010. Vol 12(5). pp. 552-572.

References:

- Bileka, A. and Pasynchuk, K. (2023), "Foreign experience in the organization of the civil protection system as a component of the country's national security", Orhanizatsiino-upravlinske ta ekonomiko-pravove zabezpechennia diialnosti Yedynoi derzhavnoi systemy

tsyvilnoho zakhystu (YeDSTsZ) mater. VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. [Organizationally-administrative and economically-legal provision for the activities of the Unified State Civil Protection System (USCSZ), proceedings of the VIII Allukrainian scientific-practical conference], Cherkasy Institute of Fire Safety named after Heroes of Chernobyl, Cherkasy, Ukraine, pp. 120—124.

2. Hryhorenko, N. V. (2015), "Foreign experience in building systems for the provision of public services in the field of civil protection", *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (49), pp. 1—8.

3. Kruk, S.I., Dombrovska, S.M., Paliukh, V.V. and Inozemtseva, O.B. (2022), *Dosvid respubliky Polshcha dlia Ukrainy u sferi pidhotovky fakhivtsiv tsyvilnoho zakhystu: publichno-upravlinskyi aspekt* [The experience of the Republic of Poland for Ukraine in the field of training civil defense specialists: public-management aspect], NUTsZU, Kharkiv, Ukraine.

4. Karpenko, N. M. (2021), "International experience of state management of the system of training specialists in the field of civil protection", *Formuvannia diievykh mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia z zabezpechennia derzhavnoi bezpeky*, zb. mater. kruhl. stolu [Formation of effective state management mechanisms to ensure state security, proceedings of the round-table discussion], National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, pp. 37—39.

5. Kropyvnytskyi, V. S. (2022), *Publichne upravlinnia ta administruvannia u sferi tsyvilnoho zakhystu v Ukraini: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Public management and administration in the field of civil protection in Ukraine: theory, methodology, practice], Disa plius, Kharkiv, Ukraine.

6. Maistro, S. V. and Kropyvnytskyi, V. S. (2021), "Mechanisms of public management and administration in the field of civil protection in foreign countries", *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (73), pp. 164—170.

7. Podobied, I. (2023), "Models of the resource mechanism of public administration in the field of civil protection", *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, vol. 2 (14), pp. 238—258.

8. Pokaliuk, V. M. (2020), "Features of the training of rescuers in the USA", *Nadzvychni situatsii: bezpeka ta zakhyst*, mater. X Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoiu uchastiu [Emergency situations: safety and security. Proceedings of the X Allukrainian scientific-practical conference with international participation], Cherkasy Institute of Fire Safety named after Heroes of Chernobyl, Cherkasy, Ukraine, pp. 202-203.

9. Swedish Civil Contingencies Agency (2024), "About MSB", available at: <https://www.msb.se/en/about-msb/> (Accessed 02 April 2024).

10. FEMA (2024), "Center for Domestic Preparedness", available at: <https://cdp.dhs.gov/> (Accessed 10 April 2024).

11. Ministry of the Interior (2014), Decree No. 2014—338 of March 14th, 2014 creating a service with national competence called "National civil and military center for preparadness and training in nuclear, radiological, biological, chemical and explosive events", available at: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000028725305> (Accessed 28 April 2024).

12. Council of Ministers (2018), "Civil Protection Code", available at: <https://www.protezionecivile.gov.it/en/normativa/decreto-legislativo-n-1-del-2-gennaio-2018--codice-della-protezione-civile/> (Accessed 23 April 2024).

13. FEMA (2024), "Emergency Management Institute", available at: <https://training.fema.gov/emi.aspx> (Accessed 21 April 2024).

14. FEMA (2023), "FEMA Disaster Workforce: Actions Needed to Improve Hiring Data and Address Staffing Gaps (2023, May 02nd). GAO", available at: <https://www.gao.gov/products/gao-23-105663> (Accessed 21 April 2024).

15. Power of action (2021), *Handlingsplan for att fromja och utveckla en sammanhangande planering for totalforsvaret 2021—2025*. Forsvarsmakten. Myndigheten for samhollsskydd [Action plan to promote and develop coherent planning for total defense 2021—2025. The Armed Forces. The authority for housing protection], Stockholm, Sweden.

16. Institute of Civil Protection & Emergency Management (2024), available at: <https://www.theicpem.org/> (Accessed 06 April 2024).

17. Ministry of the Interior and Foreign Affairs (2024), available at: <https://www.interieur.gouv.fr/ministere> (Accessed 28 April 2024).

18. Morris, W. (2022), "Britain Needs a New Civil Defence Corps", *The Defence Post*, May 9th, available at: https://www.thedefensepost.com/2022/05/09/britain-civil-defence-corps/?expand_article=1 (Accessed 13 April 2024).

19. FEMA (2024), "National Fire Academy", available at: <https://www.usfa.fema.gov/nfa/> (Accessed 10 April 2024).

20. FEMA (2024), "Office of the Chief Human Capital Officer", available at: <https://www.fema.gov/about/offices/human-capital> (Accessed 11 April 2024).

21. Department of Civil Protection (2024), "Organization chart", available at: <https://www.protezionecivile.gov.it/it/dipartimento/organigramma/> (Accessed 23 April 2024).

22. Tancredi, N. (2013), *Emergency & Crisis Management in Human Resource Management & Development*, Barry University, Florida, USA, available at: https://ifpo.org/wp-content/uploads/2013/08/Tancredi_Emergency_Management.pdf (Accessed 11 March 2024).

23. Civil Defense Association (2024), "Total defense and civil defense", available at: <https://civil.se/forsvar/> (Accessed 02 April 2024).

24. FEMA (2024), "Training and Education. Emergency Management", available at: <https://www.fema.gov/emergency-managers/national-preparedness/training> (Accessed 11 April 2024).

25. Swedish Civil Contingencies Agency (2024), "Training and exercises", available at: <https://www.msb.se/en/training--exercises/> (Accessed 23 March 2024).

26. Wang, J. and Hutchins, H. M. (2010), "Crisis Management in Higher Education: What Have We Learned from Virginia Tech?", *Advances in Human Resources*, vol. 12 (5), pp. 552—572.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2024 р.

*І. В. Хребтій,
к. держ. упр., начальник управління Центру оцінювання кандидатів на зайняття посад
державної служби, Вища школа публічного управління
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6957-6704>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.158

МОТИВАЦІЯ КАНДИДАТІВ НА ЗАЙНЯТТЯ ПОСАД ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ДО ПОБУДОВИ КАР'ЄРИ

*I. Khrebtii,
PhD in Public Administration, Head of the Center for Evaluation of Candidates
for Public Service Positions, Higher School of Public Administration*

MOTIVATION OF CANDIDATES FOR CIVIL SERVICE POSITIONS TO BUILD A CAREER

В останні роки радикально змінилися уявлення про кар'єру, зокрема вона розглядається як можливість осмислювати свій професійний розвиток, використовувати особистісні резерви (потенціали) для реалістичного розуміння власних можливостей.

Можемо констатувати, що професійно-службова кар'єра державних службовців є предметом міждисциплінарних досліджень, яка будується в системі двох координат: професійна кар'єра і службова кар'єра. Найвищий рівень інтеграції (взаємопроникнення, синергії) цих двох видів кар'єр дає універсальну, науково обгрунтовану модель професійно-службової кар'єри персоналу в системі державної служби України.

У зазначеному контексті важливим стає розуміння того, які фактори та яким чином впливають на кар'єрні установки й наміри кандидатів на зайняття посад державної служби.

Кожна людина планує своє майбутнє, а також свою кар'єру, орієнтуючись на потреби, здібності, бажання. Тому, для розвитку персоналу є необхідність допомоги в реалізації його життєвої мети як важливої умови мотивації його поведінки при побудові професійно-службової кар'єри державного службовця.

Важко уявити собі ефективну діяльність, суб'єкт якої не зацікавлений в результатах своєї праці. У той же час зацікавленість нерідко проводить до того, що більш мотивований суб'єкт починає перевершувати по професійній ефективності інших, можливо більш здатних, але менш мотивованих колег. Активність людини виявляється безпосередньо пов'язаною з його мотивацією, а мотиви діяльності професіонала стають важливою детермінантою в структурі професійної ефективності.

У плануванні та розвитку кар'єри важливим є спрямування мотивації на реалістичне уявлення особистості про те, чого можна досягти в конкретних умовах праці відповідно до реального рівня особистого і професійного потенціалу.

Кандидати на зайняття посад державної служби піднімають планку у своєму прагненні до значущих, соціально свідомих ролей та кар'єри, що орієнтована на досягнення мети та в ідеалі дозволить їм позитивно впливати на соціальні зміни.

Оцінювання мотивації кандидатів на зайняття посад державної служби до побудови кар'єри, а саме ступеню розвитку кар'єрної інтуїції, кар'єрної причетності і кар'єрної стійкості здійснювалось із застосуванням методики "Мотивація до кар'єри" А. Ное, Р. Ное, Д. Баххубера в перекладі і адаптації Е. Могильовкіна.

Вона дала змогу проаналізувати ступінь розвитку мотивації кандидатів на зайняття посад державної служби до побудови кар'єри.

In recent years, ideas about career have radically changed, in particular, it is considered as an opportunity to understand one's professional development, to use personal reserves (potentials) for a realistic understanding of one's own capabilities.

We can state that the professional career of civil servants is the subject of interdisciplinary research, which is built in the system of two coordinates: professional career and official career. The highest level of integration (interpenetration, synergy) of these two types of careers provides a universal, scientifically based model of the professional career of personnel in the civil service system of Ukraine.

In this context, it becomes important to understand what factors and how they affect the career attitudes and intentions of candidates for public service positions.

Each person plans his future, as well as his career, focusing on needs, abilities, desires. Therefore, for the development of personnel, there is a need for assistance in the realization of his life goal as an important condition for motivating his behavior in building the professional career of a civil servant.

It is difficult to imagine an effective activity, the subject of which is not interested in the results of his work. At the same time, interest often leads to the fact that a more motivated subject begins to surpass other, possibly more capable, but less motivated colleagues in terms of professional efficiency. A person's activity is directly related to his motivation, and the motives of a professional become an important determinant in the structure of professional efficiency.

In career planning and development, it is important to direct motivation to a realistic perception of the individual about what can be achieved in specific working conditions in accordance with the real level of personal and professional potential.

Civil service candidates are raising the bar in their pursuit of meaningful, socially conscious roles and careers that are purpose-driven and ideally allow them to positively impact social change.

Evaluation of the motivation of candidates for public service positions to build a career, namely the degree of development of career intuition, career involvement and career stability, was carried out using the "Career Motivation" method by A. Noye, R. Noye, D. Bachhuber in the translation and adaptation of E. Mogilovkin.

It made it possible to analyze the degree of development of the motivation of candidates for public service positions before building a career.

Ключові слова: державне управління, посади державної служби, оцінювання кандидатів, кар'єра, мотивація.

Key words: public administration, civil service positions, candidate evaluation, career, motivation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасна парадигма публічного управління вимагає нових підходів до вирішення проблем професіоналізації публічної служби, зокрема і ефективного управління кар'єрним розвитком державних службовців. Для України ця проблема набуває особливої ваги з огляду отримання статусу країни-кандидата в члени ЄС.

В останні роки радикально змінилися уявлення про кар'єру, зокрема вона розглядається як можливість осмислювати свій професійний розвиток, використовувати особистісні резерви (потенціали) для реалістичного розуміння власних можливостей.

У зазначеному контексті важливим стає розуміння того, які фактори та яким чином впливають на кар'єрні установки й наміри людини. Це корисно для неї і як співробітника певної організації, що належить до сфери публічного управління та адміністрування, і як особистості, що розвивається.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових фондів дозволяє констатувати, що, здебільшого, увага дослідників акцентувалася на таких проблемах, а саме: теоретико-методологічне обґрунтування феноменів "професіоналізація" та "професійний розвиток" (Н. Артеменко, С. Банурі, Дж. Батілана, М. Білинська, О. Зінченко, В. Капіца, О. Линдюк, Н. Липовська, А. Мельник, Г. Мюрдал, О. Петроє, С. Сьєогін, Ю. Сурмін, В. Федоренко, та ін.); упровадження в публічному управлінні нових методів управління персоналом (С. Бойгельсдайт, Е. Боксенбаум, Є. Бородін, І. Ібрагімова, М. Іжа, Ю. Ірхін, М. Ессен, Ф. Кифер, Т. Гречко, Е. Спадафор та ін.); концептуальні засади розвитку професійної кар'єри (Т. Бріджмен, Т. Василевська, Д. Гьест, П. Гудерхем, А. Де'ат, В. Лозовецька, Е. Молл, О. Нордхауг, Т. Пахомова, С. Хаджираєва, Г. Ходжсон та ін.); особливості управління службовою кар'єрою в публічній сфері (Л. Біла-Туїнова, Р. Ботвінов, Н. Гончарук, С. Газарян, В. Ємельянов, С. Загороднюк, Т. Костова, В. Кунст,

Таблиця 1. Опитувальник кандидатів на зайняття посад державної служби

Твердження	Оцінка
1. Ви маєте конкретну мету кар'єри	
2. Ви плануєте свою кар'єру	
3. Ви усвідомлюєте свої сильні та слабкі професійні якості	
4. Вас цікавить думка значущих для вас колег	
5. Ви змінюєте або переглядаєте цілі своєї кар'єри на підставі нової інформації стосовно Вас або Вашої ситуації	
6. Ви прагнете до виконання такої роботи, яка направлена на досягнення мети Вашої кар'єри	
7. Ви часто працюєте понаднормово	
8. Ви часто думаєте про свою роботу у вільний час	
9. Для Вас важливі Ваше посадове становище та статус	
10. Ви підвищуєте свою професійну кваліфікацію на спеціалізованих курсах	
11. Ви в курсі стану справ вашої організації загалом	
12. Ви безпосередньо берете участь у визначенні основних напрямів вашої роботи	
13. Ви добре обізнані зі стратегічними планами керівництва Вашої організації	
14. Ви заохочуєте самі себе після закінчення конкретного робочого завдання	
15. Ви ставите перед собою складні, але досяжні цілі в своїй роботі, безпосередньо пов'язані з кар'єрою	
16. Ви беретеся за виконання завдань, щодо яких у Вас відсутня або не вистачає інформації	
17. Ви шукаєте можливості до взаємодії з впливовими особами Вашої організації	
18. Ви допомагаєте Вашим колегам по роботі	
19. Ви встановлюєте дружні взаємини з колегами з інших підрозділів Вашої організації	
20. Ви можете виконати свою роботу у відсутність Вашого безпосереднього керівника	

Джерело: методики "Мотивація до кар'єри" — А. Ноє, Р. Ноє, Д. Баххубера в перекладі і адаптації Е. Могильовкіна [3].

Б. Лека, С. Липовська, В. Малиновський, Г. Назарова, О. Хорошенко та ін.); технології та методи управління розвитком кар'єрного потенціалу державних службовців (О. Антонова, О. Воронов, Н. Ларіна, О. Пархоменко-Куцевіл, А. Рачинський, М. Рудакевич, В. Олуйко, С. Чала, Н. Черненко, І. Шпекторенко та ін.); організаційно-правове забезпечення та регулювання розвитку професійної кар'єри державних службовців в Україні (Н. Алюшина, К. Ващенко, Н. Галкіна, С. Дубенко, А. Заболотний, Т. Мотренко, Н. Нижник, О. Оболенський, Ю. Піжук, В. Сороко, І. Сурай, О. Сушинський та ін.) тощо.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є виявлення мотивації до побудови кар'єри кандидатів на зайняття посад державної служби в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінювання мотивації до кар'єри кандидатів на зайняття посад державної служби, а саме ступеню розвитку кар'єрної інтуїції, кар'єрної причетності і кар'єрної стійкості кандидатів на зайняття посад державної служби здійснювалася із застосуванням методики "Мотивація до кар'єри" А. Ноє, Р. Ноє, Д. Баххубера в перекладі і адаптації Е. Могильовкіна [3]. Дана методика дає можливість додатково оцінити респондентів з точки зору їх мотивації до побудови кар'єри.

Відповідно до методики мотивація до кар'єри у співробітників містить три ключові компоненти — кар'єрну інтуїцію, кар'єрну причетність, кар'єрну стійкість.

Кар'єрна інтуїція — це адекватність самооцінки співробітником своїх професійних здібностей в контексті фактичної ситуації. Є різні рівні кар'єрних інтуїцій:

— високий рівень кар'єрних інтуїцій — усвідомлення співробітником своїх сильних і слабких сторін для досягнення своїх кар'єрних амбіцій; здатність ставити реальні кар'єрні цілі і активно досягати їх;

— низький рівень кар'єрних інтуїцій — постановка неадекватних кар'єрних цілей; слабе використання особистісних ресурсів для просування по службі; неготовність освоювати нові методи роботи, необхідні для кар'єрного просування.

Кар'єрна причетність (вірність своєму підприємству) — це готовність співробітника працювати на втілення цілей організації. Є:

— високий рівень кар'єрних причетності — поділ співробітником цілей організації як своїх власних; прийняття співробітником на себе відповідальності за їх реалізацію; бажання докладати максимум зусиль для їх втілення, у тому числі за рахунок свого особистого часу і без додаткової оплати;

— низький рівень кар'єрної причетності — відсутність у співробітника інтересу до цілей організації, що характеризується тим, що максимальні зусилля й устремління співробітник направляє поза своєї роботи, а в кар'єрі він реалізує насамперед свої особисті цілі без урахування цілей організації.

Кар'єрна стійкість — це здатність справлятися з труднощами, адаптуватися до зміни ситуації:

— високий рівень кар'єрних стійкості — здатність співробітника виявляти наполегливість при втіленні своїх кар'єрних амбіцій; долати різного роду труднощі і вирішувати виникаючі проблеми; адаптуватися до мінливих обставин;

— низький рівень кар'єрних стійкості — недостатня наполегливість, брак гнучкості, випробування складнощів в ситуації змін, відсутності інформації.

Для визначення рівня кар'єрних мотивації по всіх трьох складовим може бути використаний опитувальник.

Отримані результати дозволяють судити про те, наскільки кандидат на зайняття посади державної може бути мотивований кар'єрними перспективами і наскільки використання перспектив службового зростання саме для нього доцільно [3].

Опитування кандидатів на зайняття посад державної служби проводилося Центром оцінювання кандидатів на зайняття посад державної служби Української школи урядування у період з 01 вересня по 30 грудня 2021 року. Кандидатам, які погодилися взяти участь в опитуванні, необхідно було заповнити опитувальник у паперовому або електронному форматі. У дослідженні брали участь 328 респондентів, з них: 197 жінок та 131 чоловік.

Кандидатам на зайняття посад державної служби було запропоновано пройти опитувальник представлений у таблиці 1.

Кандидатам на зайняття посад державної служби пропонувалось оцінити, якою мірою вони згодні з наведеними твердженнями, використовуючи шкалу від 1 до 5, де "1" означає "дуже незначною мірою" або "дуже рідко", а "5" — "найбільшою мірою" або "дуже часто".

Детальна інтерпретація результатів кількісного та якісного аналізу рівневих показників мотивації до кар'єри кандидатів на зайняття посад державної служби наведено у таблиці 2.

За підсумками аналізу результатів дослідження рівневих показників мотивації до кар'єри кандидатів на зайняття посад державної служби визначено, що у більшості з них (48,4 %) середній ступінь розвитку мотивації до кар'єри; у 26,3 % — низький, а у 25,3 % — високий. Деталізуємо отримані результати відповідно до обраних показників.

Високий рівень кар'єрної інтуїції (інсайт) було визначено у 37,4 % кандидатів на зайняття посад державної служби. Кар'єрна інтуїція цих кандидатів на зайняття посад державної служби будується на реалістичності його кар'єрних очікувань і на знаннях, що стосуються сильних і слабких сторін, інтересів, здібностей, переваг і недоліків для досягнення конкретних кар'єрних цілей. У 44,7 % кандидатів на зайняття посад державної служби констатовано середній рівень кар'єрної інтуїції. Такі кандидати на зайняття посад державної служби реально оцінюють свої кар'єрні перспективи, спираються на усвідомлене розуміння своїх сильних і слабких сторін відносно професійного та посадового просування. Вони постійно вагаються у своїх рішеннях щодо кар'єрного просування, однак вміло модифікують свої кар'єрні цілі й активно діють у досягненні цих цілей.

Таблиця 2. Мотивація до кар'єри кандидатів на зайняття посад державної служби

Критерії оцінювання	Ступінь розвитку мотивації до кар'єри		
	низький	середній	високий
Кар'єрна інтуїція	17,9 %	44,7 %	37,4 %
Кар'єрна причетність	21,3 %	57,5 %	21,2 %
Кар'єрна стійкість	39,6 %	42,4 %	18,0 %
Загальний показник	26,3 %	48,4 %	25,3 %

Джерело: розроблено автором.

Особливо слід сказати про кандидатів на зайняття посад державної служби (17,9 %) з низькою кар'єрною інтуїцією, які зазвичай недостатньо ефективно використовують свої особисті ресурси і відрізняються неадекватними кар'єрними очікуваннями, вони рідко відкриті до нових ідей і методів роботи.

Кар'єрна причетність більшості кандидатів на зайняття посад державної служби (57,5 %) має середній рівень. Як правило поведінка таких кандидатів характеризується постійним пошуком способів професійного просування по кар'єрі та отриманням визнання в професії і в суспільстві. Високий рівень кар'єрної причетності зафіксовано у 21,2 % кандидатів на зайняття посад державної служби, готових працювати з максимальною віддачею заради досягнення, перш за все, цілей організації та здатних достатньо тривалий період часу працювати понаднормово і безоплатно, демонструючи модель поведінки "відмовлятися від робіт, що заважають досягненню організаційних цілей". Такі працівники згодні взяти на себе будь-який тягар організації, який вона вимушена нести в ускладнених обставинах. Низький рівень розвитку кар'єрної причетності характерний для 21,3 % кандидатів на зайняття посад державної служби, що реалізують у кар'єрі, насамперед, особисті цілі, що недостатньо враховують інтереси організації. Такі співробітники не схильні "викладатися" на роботі, вважаючи за краще направляти свою активність в інші сфери життя.

Високий рівень кар'єрної стійкості (гнучкість) наявний лише у 18,0 % кандидатів на зайняття посад державної служби, саме вони найчастіше проявляють ініціативу, вміють правильно структурувати проблеми і знайти способи їх вирішення, здатні зберігати високу працездатність і ефективність навіть в складних обставинах. Дуже важливою особистою рисою є професійна мобільність. Середній рівень кар'єрної стійкості зафіксовано у 42,4 % кандидатів на посади державної служби. Зауважимо, що вони здатні адаптуватися до нових обставин і долати негативні робочі ситуації, але дається це їм дуже важко — особливо психологічно. Стосовно кандидатів на зайняття посад державної служби з низькою кар'єрною стійкістю (39,6 %), варто акцентувати на тому, що вони менш гнучкі, складно підлаштовуються під нові обставини, не здатні приймати ефективні рішення в умовах невизначеності та ризиків, а це може гальмувати їх професійне і посадове зростання у сфері публічного управління та адміністрування.

У більшості кандидатів на зайняття посад державної служби (48,4 %) середній ступінь розвитку мотивації до кар'єри; у 26,3 % — низький, а у 25,3 % — високий.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, можна зробити висновки про те, що кандидатів на зайняття посад державної служби:

1. З високим рівнем мотивація до кар'єри характерні такі ознаки:

— кар'єрні очікування гуртуються на знаннях, що стосуються сильних і слабких сторін, інтересів, здібностей, переваг і недоліків для досягнення конкретних кар'єрних цілей;

— готові працювати з максимальною віддачею заради досягнення, перш за все, цілей організації та здатних достатньо тривалий період часу працювати понаднормово;

— часто проявляють ініціативу, вміють правильно структурувати проблеми і знайти способи їх вирішення; г) здатні зберігати високу працездатність і ефективність навіть в складних обставинах; д) особистою рисою є професійна мобільність.

2. Із середнім рівнем мотивації до кар'єри:

— при оцінюванні своїх кар'єрних перспектив спираються на усвідомлене розуміння своїх сильних і слабких сторін;

— постійно вагаються у своїх рішеннях щодо кар'єрного просування, однак часто модифікують свої кар'єрні цілі; в) займаються постійним пошуком способів професійного просування в кар'єрі та отриманням визнання в професії і/або в суспільстві;

— рано наступає професійне виснаження та бажання змінити роботу.

3. Із низьким рівнем мотивації до кар'єри:

— недостатньо ефективно використовують свої особисті ресурси;

— відрізняються неадекватними кар'єрними очікуваннями, вони не готові до нових ідей і методів роботи;

— мають особисті цілі, що недостатньо враховують інтереси організації;

— не схильні "викладатися" на роботі, вважаючи за краще направляти свою активність в інші сфери життя;

— менш гнучкі, складно підлаштовуються під нові обставини.

Результати та проведений аналіз опитування кандидатів на зайняття посад державної служби сприятиме підвищенню ефективності управління професійно-службовою кар'єрою державних службовців, зокрема і вдосконаленню методів оцінювання кар'єрного потенціалу, кар'єрної спрямованості, мотивації до кар'єри у кандидатів на зайняття посад державної служби категорій "А", "Б" і "В".

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 02.04.2024 року).

2. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

3. Методики "Мотивація до кар'єри" А. Ноє, Р. Ноє, Д. Баххубера в перекладі і адаптації Е. Могильовкіна URL: https://stud.com.ua/41256/menedzhment/motivatsiya_karyeri (дата звернення: 08.04.2024).

4. Доценко Т. Кар'єра публічних службовців в умовах реформування системи державного управління в Україні. Публічне управління та регіональний розвиток: Науковий журнал. 2020. № 8. С. 541—563.

5. Aliushyna N., Fedorenko T., Sukvietiene A. Practical Aspects of Organizing Remote Work in the Ukrainian Civil Service: A Study. Public policy and administration. 2021. Vol. 20, No 4. P. 357—370.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "About civil service", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (Accessed 02 April 2024).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Resolution "On the approval of the Procedure for conducting a competition for public service positions", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text> (Accessed 02 April 2024).

3. Mogilovkin, E. (2024), "Methods of "Motivation for a career" by A. Noye, R. Noye, D. Bachhuber", available at: https://stud.com.ua/41256/menedzhment/motivatsiya_karyeri (Accessed 08 April 2024).

4. Dotsenko, T. (2020), "Career of public servants in the conditions of reforming the public administration system in Ukraine", Public administration and regional development: Scientific journal, Vol. 8, pp. 541—563.

5. Aliushyna, N., Fedorenko, T. and Sukvietiene, A. (2021), "Practical Aspects of Organizing Remote Work in the Ukrainian Civil Service: A Study", Public policy and administration, Vol. 20, No 4, pp. 357—370.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663

М. Н. Шалько,
к. мед. н., доцент, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0302-9699>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.163

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВ ВАГІТНИХ ЖІНОК НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ВІДПОВІДНО ДО КЛІНІЧНИХ ПРОТОКОЛІВ

M. Shalko,
PhD in Medical Sciences, Associate Professor, Classical Private University, Zaporozhye, Ukraine

THE INFLUENCE OF THE STATE ON THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF PREGNANT WOMEN TO MEDICAL ASSISTANCE ACCORDING TO CLINICAL PROTOCOLS

Зазначено, що одним з найважливіших напрямів діяльності української держави виступає демографічна політика, спрямована на "збільшення тривалості життя населення, скорочення рівня смертності, зростання народжуваності, регулювання внутрішньої та зовнішньої міграції, збереження та зміцнення здоров'я населення та покращення на цій основі демографічної ситуації в країні". У зв'язку з цим, вже здійснено частину заходів щодо підвищення якості надання медичної допомоги жінкам у період вагітності та пологів, а також щодо розвитку перинатальних технологій, що зменшують ризик несприятливого результату вагітності та пологів. Визначено, що охорона здоров'я матері та дитини забезпечується організацією широкої мережі жіночих, медико-генетичних та інших консультацій, пологових будинків, санаторіїв та будинків відпочинку для вагітних жінок і матерів з дітьми, ясел, садків та інших дитячих закладів; наданням жінці відпустки у зв'язку з вагітністю і пологами з виплатою допомоги по соціальному страхуванню та встановленням перерв у роботі для годування дитини; виплатою у встановленому порядку допомоги у зв'язку з народженням дитини і допомоги на час догляду за хворою дитиною; заборобою застосування праці жінок на важких і шкідливих для здоров'я виробництвах; державною і громадською допомогою сім'ї та іншими заходами у порядку, встановленому законодавством України. З метою забезпечення доступною та якісною медичною допомогою вагітних жінок, породіль та надання медичної допомоги жінкам у період вагітності, пологів та у післяпологовий період здійснюється на основі листів маршрутизації. З урахуванням аналізу законодавства та практики його застосування можна виділити гарантії реалізації прав вагітних жінок на охорону здоров'я та медичну допомогу. По-перше, Конституція України передбачає низку забезпечувальних гарантій, спрямованих на фінансування гарантованого обсягу медичної допомоги, організацію та координацію систем охорони здоров'я. По-друге, основними фінансовими гарантіями безкоштовної медичної допомоги є кошти бюджету України, її суб'єктів, кошти обов'язкового медичного страхування. По-третє, організаційні гарантії конституційного права на охорону здоров'я та медичну допомогу передбачають функціонування трьох систем охорони здоров'я України: державної, приватної.

It is noted that one of the most important areas of activity of the Russian state is the demographic policy aimed at "increasing the life expectancy of the population, reducing the mortality rate, increasing the birth rate, regulating internal and external migration, preserving and strengthening the health of the population, and improving the demographic situation in country". In this regard, some measures have already been taken to improve the quality of medical care for women during pregnancy and childbirth, as well as to develop perinatal technologies that reduce the risk of adverse outcomes of pregnancy and childbirth. It was determined that maternal and child health care is ensured by the organization of a wide network of women's, medical and genetic and other consultations, maternity homes, sanatoriums and rest homes for pregnant women and mothers with children, nurseries, kindergartens and other children's institutions; granting a woman leave in connection with pregnancy and childbirth with the payment of social insurance benefits and the establishment of breaks in work

for feeding the child; payment in accordance with the established procedure of assistance in connection with the birth of a child and assistance during the care of a sick child; banning the use of women's labor in heavy and harmful to health industries; state and public assistance to the family and other measures in accordance with the procedure established by the legislation of Ukraine. In order to ensure affordable and high-quality medical care for pregnant women, women in labor and the provision of medical care to women during pregnancy, childbirth and the postpartum period, it is carried out on the basis of routing letters. Taking into account the analysis of the legislation and the practice of its application, it is possible to single out guarantees for the realization of the rights of pregnant women to health care and medical assistance. First, the Constitution of Ukraine provides a number of security guarantees aimed at financing the guaranteed amount of medical care, organization and coordination of health care systems. Secondly, the main financial guarantees of free medical care are funds from the budget of Ukraine, its subjects, municipal entities, funds from mandatory medical insurance. Thirdly, the organizational guarantees of the constitutional right to health care and medical care provide for the functioning of three health care systems in Ukraine: public and private.

Ключові слова: клінічні протоколи, перинатальна допомога, народжуваність, породілля, вагітність, здоров'я населення, вплив держави, надання медичних послуг.

Key words: clinical protocols, perinatal care, fertility, maternity, pregnancy, population health, state influence, provision of medical services.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним з найважливіших напрямів діяльності української держави виступає демографічна політика, спрямована на "збільшення тривалості життя населення, скорочення рівня смертності, зростання народжуваності, регулювання внутрішньої та зовнішньої міграції, збереження та зміцнення здоров'я населення та покращення на цій основі демографічної ситуації в країні" [1]. У зв'язку з цим, вже здійснено частину заходів щодо підвищення якості надання медичної допомоги жінкам у період вагітності та пологів, а також щодо розвитку перинатальних технологій, що зменшують ризик несприятливого результату вагітності та пологів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження та визначення механізмів державного регулювання реалізації прав вагітних жінок на медичну допомогу знайшли своє відображення й обґрунтування у наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, наприклад у роботах А.М. Дзязько, В.С. Караник, А. Карл, М.Ю. Масюк, І.І. Новик, Я.Ф. Радиш. Проте комплексного наукового дослідження європейського досвіду використання електронних послуг у діяльності публічної адміністрації не здійснювалося.

МЕТА СТАТТІ

Завдання статті полягає в дослідженні та визначенні механізмів державного регулювання реалізації прав вагітних жінок на медичну допомогу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З юридичного погляду вагітна жінка має комплекс загальних прав, властивих будь-якому іншому пацієнту, закріплених у ст.57 Основ (Заохочення материнства. Гарантії охорони здоров'я матері та дитини) материнство в Україні охороняється і заохочується державою

[2]. Охорона здоров'я матері та дитини забезпечується організацією широкої мережі жіночих, медико-генетичних та інших консультацій, пологових будинків, санаторіїв та будинків відпочинку для вагітних жінок і матерів з дітьми, ясел, садків та інших дитячих закладів; наданням жінці відпустки у зв'язку з вагітністю і пологами з виплатою допомоги по соціальному страхуванню та встановленням перерв у роботі для годування дитини; виплатою у встановленому порядку допомоги у зв'язку з народженням дитини і допомоги на час догляду за хворою дитиною; заборонаю застосування праці жінок на важких і шкідливих для здоров'я виробництвах; державною і громадською допомогою сім'ї та іншими заходами у порядку, встановленому законодавством України.

Згідно ст. 58 Основи законодавства України про охорону здоров'я (Забезпечення медичною допомогою вагітних жінок і новонароджених) заклади охорони здоров'я забезпечують кожній жінці кваліфікований медичний нагляд за перебігом вагітності, стаціонарну медичну допомогу при пологах і лікувально— профілактичну допомогу матері та новонародженій дитині. Так, вагітна жінка має право на охорону здоров'я, яке забезпечується охороною навколишнього середовища, створенням безпечних умов праці, сприятливих умов праці, побуту, відпочинку, виховання та навчання, виробництвом та реалізацією продуктів харчування відповідної якості, якісних, безпечних та доступних лікарських препаратів, а також наданням доступною та якісною медичною допомогою [3].

Міжнародним документом, що закріплює на загальноєвропейському рівні правові норми у сфері забезпечення здоров'я населення, у тому числі і вагітних жінок, є Європейська соціальна Хартія. Ратифікувавши Європейську соціальну хартію (переглянута) від 03 травня 1996 року, Законом України від 14 вересня 2006 року № 137 — V, Україна взяла на себе міжнародне зобов'

язання запроваджувати усіма відповідними засобами досягнення умов, за яких можуть ефективно здійснюватися права та принципи, що закріплені у частині I Хартії [4]. До основних прав вагітних жінок належить право на медичну допомогу, що надається без стягнення плати відповідно до програми державних гарантій безоплатного надання громадянам медичної допомоги, а також на отримання платних медичних послуг та інших послуг, у тому числі відповідно до договору добровільного медичного страхування.

Право на медичну допомогу включає: вибір лікаря та вибір медичної організації відповідно до вищевказаного Законом України; профілактику, діагностику, лікування, медичну реабілітацію у медичних організаціях в умовах, що відповідають санітарно-гігієнічним вимогам; отримання консультацій лікарів-фахівців; полегшення болю, пов'язаного із захворюванням та (або) медичним втручанням, доступними методами та лікарськими препаратами; отримання інформації про свої права та обов'язки, стан свого здоров'я, вибір осіб, яким на користь пацієнтки може бути передана інформація про стан її здоров'я; одержання лікувального харчування у разі перебування на лікуванні в стаціонарних умовах; захист відомостей, що становлять лікарську таємницю; відмова від медичного втручання; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю під час надання медичної допомоги; допуск адвоката чи законного представника для захисту своїх прав; допуск священнослужителя, а в разі перебування пацієнта на лікуванні у стаціонарних умовах — на надання умів для відправлення релігійних обрядів, проведення яких можливе у стаціонарних умовах, у тому числі на надання окремого приміщення, якщо це не порушує внутрішній розпорядок медичної організації [5].

В Україні реалізується Проект міжнародної технічної допомоги "Сталий розвиток національних систем охорони здоров'я" (реєстраційна картка № 4954) USAID та Міністерство охорони здоров'я України, строк реалізації: 01.10.2021 — 29.08.2024. Діяльність Проекту "Сталий розвиток національних систем охорони здоров'я" (LHSS) в Україні спрямовано на підтримку Уряду України у формуванні необхідних засад для організації надання телемедичних послуг населенню, забезпечення їхньої сталості та безпеки. Проект організовує свою діяльність відповідно до трьох завдань, визначених його робочим планом. На тлі широкомасштабного російського вторгнення Проект адаптує свої завдання до нових викликів та допомагає Уряду України залучити необхідні ресурси, застосовувати телемедичні рішення в поточних умовах та впроваджувати ефективні підходи для покращення доступу до медичної допомоги. Завдання Проекту міжнародної технічної допомоги "Сталий розвиток національних систем охорони здоров'я":

- посилення управління телемедициною, її нормативних засад та фінансування;
- відновлення доступу до медичних послуг за допомогою телемедицини;
- зміцнення спроможності Уряду реагувати на виклики у сфері охорони здоров'я, зумовлені війною, та на обмежений доступ до медичної допомоги.

З метою забезпечення доступною та якісною медичною допомогою вагітних жінок, породіль та надання ме-

дичної допомоги жінкам у період вагітності, пологів та у післяпологовий період здійснюється на основі листів маршрутизації.

З урахуванням аналізу законодавства та практики його застосування можна виділити гарантії реалізації прав вагітних жінок на охорону здоров'я та медичну допомогу [6, с. 217]. По-перше, Конституція України передбачає низку забезпечувальних гарантій, спрямованих на фінансування гарантованого обсягу медичної допомоги, організацію та координацію систем охорони здоров'я.

По-друге, основними фінансовими гарантіями безкоштовної медичної допомоги є кошти бюджету України, її суб'єктів, кошти обов'язкового медичного страхування.

По-третє, організаційні гарантії конституційного права на охорону здоров'я та медичну допомогу передбачають функціонування трьох систем охорони здоров'я України: державної, приватної.

Основною проблемою є те, що, володіючи спеціальною правоздатністю бюджетних установ, державні медичні установи подібно до медичних організацій приватної системи охорони здоров'я надають платні медичні послуги. У зв'язку з цим є доцільним уточнення норм цивільного та бюджетного законодавства, спрямованих на розширення самостійності зазначених установ, у тому числі щодо надання можливості самостійно розпоряджатися доходами від підприємницької діяльності [8, с. 114].

По-четверте, створення системи процедурних гарантій щодо реалізації права вибору застрахованою жінкою страхових медичних організацій на регіональному рівні дозволить також створити для страхових медичних організацій умови реальної конкуренції за неї в системі обов'язкового медичного страхування, мінімізувати адміністративні методи регулювання діяльності страхових медичних організацій у системі обов'язкового медичного страхування.

Гарантіями реалізації прав вагітної жінки виступає також закріплена законодавчо можливість притягнення до відповідальності медичних організацій та медичних працівників за порушення прав у сфері охорони здоров'я, заподіяння шкоди життю та (або) здоров'ю при наданні жінці у період вагітності, пологів та післяпологовому періоді медичної допомоги. При цьому відшкодування збитків не звільняє медичних працівників від притягнення їх до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Однак, незважаючи на наявність законодавчих механізмів забезпечення прав вагітних жінок, практично ці права залишаються мало затребуваними і повніша їх реалізація потребує самостійного законодавства. Основною проблемою у цій сфері є відсутність у нашій країні юристів та незалежних експертів для цивілізованого вирішення спірних ситуацій. Тому необхідно розробити технологію розгляду скарг пацієнток, а також передбачити такі механізми вирішення конфліктів, які б не перетворювали, достатньо складну процедуру розгляду подібних випадків на кошмар для обох сторін, що посилюється ще й некомпетентністю юристів та експертів.

ВИСНОВКИ

У зв'язку з цим для організації забезпечення повноцінної нормативно забезпеченої системи захисту прав пацієнтів, у тому числі і вагітних жінок, необхідно створити національний орган, функцією якого був би збір та аналіз з будь-яких джерел інформації про несприятливі наслідки медичної допомоги, колегіальне дослідження випадків медичних помилок та їх частоти, поширення цієї інформації для зниження ризику медичних втручань у всій країні, забезпечення пацієнтів та їх довірених осіб всією необхідною інформацією, допомогою та підтримкою у випадках медичних помилок.

Виходячи з усього вищевикладеного, виникла потреба у розробці стандартів, що регламентують взаємини між державою та пацієнтами, між лікарнями та пацієнтами, між медичними працівниками та пацієнтами. Тому доцільно на державному рівні прийняти самостійний закон про права пацієнтів, у межах якого було б чітко визначено основні поняття у сфері і закріплений механізм реалізації та захисту прав пацієнтів. З урахуванням специфіки стану жінки в період вагітності слід в рамках цього законодавчого акту запровадити окремий розділ щодо захисту прав саме цієї категорії пацієнтів.

Ключова роль у забезпеченні якості медичної допомоги належить стандартам якості медичних послуг, у тому числі тих, що регламентують процедури їх надання. Актуальним є розробка стандартів якості профілактичної роботи медичних закладів та класифікатора профілактичних послуг, оскільки істотна роль у збереженні здоров'я належить оздоровчій та профілактичній медицині.

Таким чином, з одного боку, охорона та захист материнства та дитинства — складне правове завдання та її здійснення можливе в рамках цілісного єдиного механізму, що ґрунтується на єдиному основному завданні — якісному забезпеченні медичної допомоги у період вагітності, пологів та післяпологовому періоді, що повністю відповідає всім правам та законним інтересам матері та дитини. А це неможливо без уніфікування та розвитку існуючої законодавчої бази. Водночас, правові гарантії, що надаються державою, регламентовані законодавством у галузі охорони материнства та дитинства, не можуть бути реалізованими повністю без відповідної відповідальності жінки за здоров'я своєї дитини.

Література:

1. Верховна Рада України (1992). Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", доступно з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Малачинська, М. (2023). Ефективність публічних ініціатив щодо зменшення ризику материнської та неонатальної смертності: аналіз та пропозиції. Наукові перспективи (Naukovi perspektivi), (6 (36)).
3. Tvoemisto.tv. (n.d.). Львів'янка іде народжувати у Луцьк через заборону партнерських пологів у Львові. Tvoemisto.tv. https://tvoemisto.tv/exclusive/lvivyan-ka_ide_narodzhuvaty_u_lutsk_cherez_zaboronu_partnerskyh_pologiv_u_lvovi_110951.html
4. World Health Organization. (2022, October 24). Accessing health care in Ukraine after 8 months of

war: The health system remains resilient, but key health services and medicine are increasingly unaffordable. WHO/Europe. <https://www.who.int/europe/news/item/24-10-2022-accessing-health-care-in-ukraine-after-8-months-of-war--the-health-system-remains-resilient--but-key-health-services-and-medicine-are-increasingly-unaffordable>

5. World Health Organization. (2023, October 12). New WHO assessment reveals resilience of Ukraine's primary health-care system amid the war. WHO/Europe. <https://www.who.int/europe/news/item/12-10-2023-new-who-assessment-reveals-resilience-of-ukraine-s-primary-health-care-system-amid-the-war>.

6. Співак М. В. Державна політика здоров'я збереження: світовий досвід і Україна: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво "Логос", 2016. 536 с.

7. Державне управління охороною здоров'я України / Лазоришинець В.В., та ін.; за ред. В.В. Лазоришинця. Київ., 2014. 312 с

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "The Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (Accessed 15 January 2024).
5. Malachynska, M. (2023), "The effectiveness of public initiatives in reducing the risk of maternal and neonatal mortality: analysis and proposals", *Naukovi perspektivi*, vol. (6 (36)).
3. Tvoemisto.tv. (2020), "A woman from Lviv goes to give birth in Lutsk due to the ban on partner-assisted childbirth in Lviv", Tvoemisto.tv, https://tvoemisto.tv/exclusive/lvivyan-ka_ide_narodzhuvaty_u_lutsk_cherez_zaboronu_partnerskyh_pologiv_u_lvovi_110951.html (Accessed 15 January 2024).
4. World Health Organization. (2022), "Accessing health care in Ukraine after 8 months of war: The health system remains resilient, but key health services and medicine are increasingly unaffordable", WHO/Europe, <https://www.who.int/europe/news/item/24-10-2022-accessing-health-care-in-ukraine-after-8-months-of-war--the-health-system-remains-resilient--but-key-health-services-and-medicine-are-increasingly-unaffordable> (Accessed 15 January 2024).
5. World Health Organization. (2023), "New WHO assessment reveals resilience of Ukraine's primary healthcare system amid the war", WHO/Europe, <https://www.who.int/europe/news/item/12-10-2023-new-whoassessment-reveals-resilience-of-ukraine-s-primary-healthcare-system-amid-the-war> (Accessed 15 January 2024).
6. Spivak, M.V. (2016), *Derzhavna polityka zdorov'iazberezhennia: svitovyy dosvid i Ukraina [National Health Policy: Global Experience and Ukraine]*, In *tderzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrainy; Vydavnytstvo "Lohos"*, Kyiv, Ukraine.
7. Lazoryshynets, V. (2014), *Derzhavne upravlinnia okhronoiu zdorov'ia Ukrainy [State Health Department of Ukraine]*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2024 р.

О. В. Горстка,
аспірант кафедри публічної політики, ХНУ ім. В.Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-6748-2532>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.167

ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОЇ СПІВПРАЦІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

O. Gorstka,
Postgraduate student of the Department of Public Policy, KhNU named after V.N. Karazin

SOCIAL PARTNERSHIP CENTERS AS AN ELEMENT OF THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE
OF PUBLIC-PRIVATE COOPERATION AT THE LOCAL LEVEL

У статті досліджено основні принципи приватного партнерства на місцевому рівні. Обґрунтовано що створення місцевих Центрів Соціального партнерства є важливим кроком у розвитку ефективної співпраці між державою, громадськими організаціями та бізнесом. Розроблено основні аспекти функціонування ЦСП, до яких вбачається доцільним віднести: вертикальні і горизонтальні зв'язки, підготовку кадрів та розробку програм, практичне функціонування та контролю-дорадчі механізми, поетапну технологію організації роботи ЦСП. Проаналізовано та розкрито сутність конкретних кроків, виконання яких направлено на створення ефективної нормативно-правової та інституційної бази для роботи Центрів, та регулюватиме їх статус у взаємодії з іншими суб'єктами влади і недержавним сектором.

Окрему увагу в роботі приділено організаційному аспекту співпраці Центрів Соціального партнерства з громадськими організаціями — як ключового елемента громадянського суспільства та представника інтересів громади. Автором розроблено систему заходів для підвищення ефективності такої взаємодії, а саме: підписання багатобічних угод про соціальне партнерство, розробка угод на рівні області та районів, визначення функцій та зобов'язань сторін, створення третейських судів, нормативне закріплення та розробка проєктів нормативних актів. В рамках статті проведено дослідження потреб в фінансовому та матеріально-технічному забезпеченні діяльності Центрів Соціального партнерства на обласному та районному рівнях, а також інформаційному супроводженні їх діяльності. Запропоновано ряд заходів в окреслених напрямках, направлених на регулювання роботи Центрів, таких як розробка концепції розподілу відповідальності та фінансових ресурсів, визначення загальних вимог та підходів, інформаційне супроводження, залучення громадських лідерів. Акцентовано на функціональній ролі громадських організацій, тобто тих реальних, а не номінальних напрямів роботи, які мають ними виконуватись. Доведено, що саме Соціального партнерства можуть стати важливим інструментом для співпраці різних секторів суспільства та вирішення соціальних проблем на місцевому рівні.

The article examines the main principles of private partnership at the local level. It is substantiated that the creation of local Social Partnership Centers is an important step in the development of effective cooperation between the state, public organizations and business. The main aspects of the functioning of the CSP have been developed, to which it is considered appropriate to include: vertical and horizontal connections, personnel training and program development, practical functioning and control and advisory mechanisms, step-by-step technology for organizing the work of the CSP. The essence of specific steps, the implementation of which is aimed at creating an effective regulatory and institutional framework for the work of the Centers, and will regulate their status in interaction with other government entities and the non-state sector, have been analyzed and revealed.

Particular attention is paid to the organizational aspect of the cooperation of Social Partnership Centers with public organizations — as a key element of civil society and a representative of community interests. The author has developed a system of measures to increase the efficiency of such interaction, namely: signing multilateral agreements on social partnership, development of agreements at the level of oblasts and districts, definition of functions and obligations of the parties, creation of arbitration courts, normative consolidation and development of projects of normative acts. Within the framework of the article, a study of the needs for financial and logistical support of the activities of the Social Partnership Centers at the regional and district levels, as well as informational support for their activities, was conducted. A number of measures have been proposed in the outlined directions aimed at regulating the work of the Centers, such as the development of the concept of the distribution of responsibility and financial resources, the definition of general requirements and approaches, information support, and the involvement of public leaders. Emphasis is placed on the functional role of public organizations, i.e. those real, not nominal areas of work that should be performed by them. It has been proven that Social Partnerships can become an important tool for the cooperation of various sectors of society and solving social problems at the local level.

Ключові слова: публічно-приватне партнерство, організаційна структура публічно-приватного партнерства, Центри Соціального партнерства, взаємодії публічної влади та бізнесу.

Key words: public-private partnership, organizational structure of public-private partnership, Social Partnership Centers, interaction of public authorities and business.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Події останніх двох років актуалізували питання унормування та організації державного приватного партнерства, адже у вирішенні різноманітних завдань значну допомогу громадам і державі надають приватні партнери і вітчизняні і закордонні. Післявоєнна відбудова вітчизняної економіки потребує об'єднання зусиль влади та суспільства. Норми вітчизняного законодавства, що регулюють умови державно-приватного партнерства, не враховують виклики сучасного стану в Україні. Одним із методів унормування, і, як наслідок, підвищення якості виконання завдань у рамках співпраці приватних організацій з органами публічної влади є розробка чіткої організаційної структури публічно-приватного партнерства на місцевому рівні. Саме в цьому контексті уваги науковців потребує функціонування Центрів Соціального партнерства, як ключового елемента системи співпраці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Тема державно-приватного партнерства та його ефективного функціонування розробляються провідними вченими, представниками економічних наук, публічного управління, юристами. Так, норми адміністративно-правового регулювання публічно-приватного партнерства в Україні становлять науковий інтерес для Струкової В.Д. [8], Криничко Л.Р. Питання управління і адміністрування державно-приватного партнерства становлять науковий інтерес для Круглова В.В., Бутенко Н.В. Проблеми інституційного розвитку публічно-приватного партнерства також широко досліджується вітчизняними вченими: Сімак С.В., Горник В.Г. [7], Підлісна Т.В. [10]. Досить актуальним є напрям дослідження співпраці між бізнесом і державою як одного з інструментів залучення інвестицій у різних сферах Безбах Н. [1], Клименко С. Є., Лашкул З. В., Мотовиця Н. Я. [3], Полякова О.М., Ярова Л. Д.

Незважаючи на значний масив наукових напрацювань з досліджуваної тематики, існує ряд невирішених

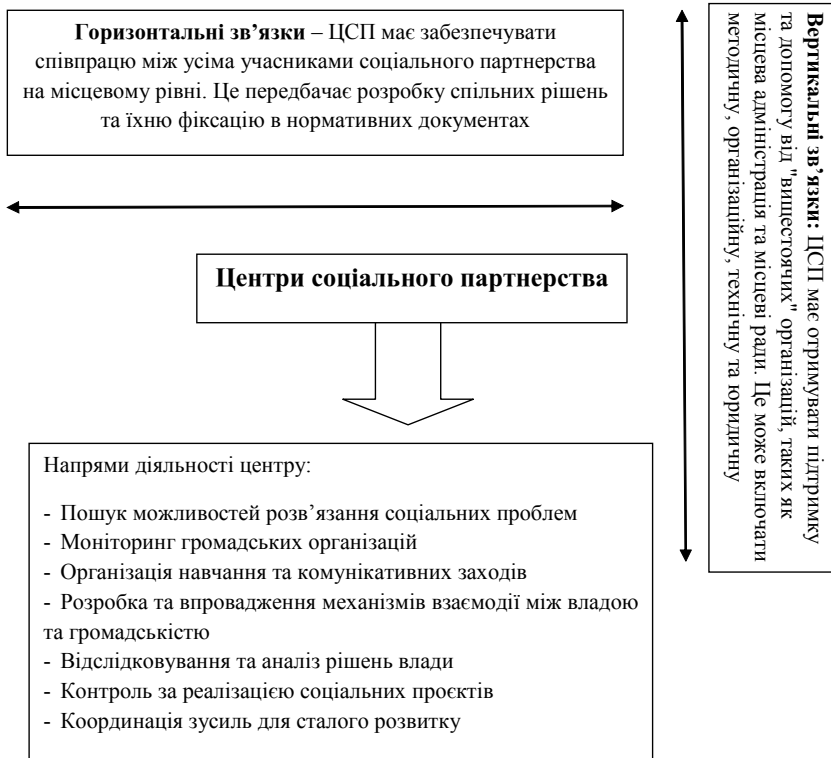

Рис. 1 "Організаційно-функціональна структура Центрів Соціального партнерства"

проблем, що стосуються організаційної структури державно-приватного партнерства на місцевому рівні, зокрема організаційно-правові та функціональні питання створення Центрів Соціального партнерства.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) розкриття ключових організаційно-правових та функціональних основ впровадження Центрів Соціального партнерства як базового елемента структури державно-приватної співпраці на місцевому рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціальне партнерство є необхідною умовою розвитку і функціонування сучасного суспільства як сукупності громадян, які взаємодіють на підставі спільних приватних інтересів з суб'єктами владних повноважень [6, с. 41].

Така співпраця базується на принципах формування та здійснення діяльності соціального партнерства в регіоні, саме вони, як основа є важливою основою для створення ефективної та збалансованої системи співпраці між різними учасниками громади. До принципів приватного партнерства доцільно віднести: поєднання всіх представників третього сектору; урахування інтересів всіх учасників; прозорість та обов'язковість рішень; пріоритетність інтересів розвитку громади; гнучкість та урахування об'єктивних чинників; використання кращого світового досвіду; субсидіарність у відносинах. Ці принципи допомагають створити стійку та ефективну систему управління соціальним партнерством на місцях, що сприяє підвищенню якості життя громади та реалізації соціальних проєктів та програм.

Створення місцевих Центрів Соціального партнерства (ЦСП) є важливим кроком у розвитку ефективної співпраці між державою, громадськими організаціями та бізнесом на регіональному рівні. Центри Соціального партнерства можуть стати важливим інструментом для співпраці різних секторів суспільства та вирішення соціальних проблем на місцевому рівні.

Основні напрями діяльності таких центрів зображені на Рисунку 1. Центри Соціального партнерства можуть стати важливим інструментом для співпраці різних секторів суспільства та вирішення соціальних проблем на місцевому рівні.

Діяльність Центрів Соціального партнерства повинна базуватися на горизонтальних зв'язках між усіма учасниками процесу, а не на вертикальних [5, с. 146]. Основні функції органів влади мають полягати в координації діяльності Центру та наданні необхідних ресурсів для його функціонування, ґрунтуючись на наступних аспектах:

— Підготовка кадрів та розробка програм: відповідальність за підготовку

кадрів, розробку програм та методологічних інструментів може лежати на "вищестоячих" організаціях.

— Практичне функціонування та контрольно-дорадчі механізми: ЦСП може виступати як інструмент для практичного функціонування та контрольно-дорадчих механізмів, таких як громадські та наглядові ради, комітети при місцевих державних адміністраціях та місцевих радах.

— Технологія роботи ЦСП: Описаний нижче підхід включає сім основних етапів, які дозволяють ефективно організувати роботу Центру: аналіз ситуації, визначення стратегічних напрямків, розробка довгострокових програм, реалізація проєктів та програм, моніторинг та оцінка результатів, аналіз та коригування стратегії, інформаційне забезпечення та звітність. Дотримання таких етапів допомагає забезпечити ефективну діяльність ЦСП та забезпечити досягнення поставлених цілей у сфері соціального партнерства на місцевому рівні.

У контексті співпраці з громадськими організаціями, для впровадження подальшого ефективного функціонування такого структурного елемента як ЦСП потрібно розробити організаційно-правові основи. З правової точки зору, створення та ефективне функціонування центрів Соціального партнерства вимагає виконання наступних умов:

— Ухвалення концепції розвитку соціального партнерства: необхідно чітко визначити цілі, завдання і пріоритети цієї концепції, а також розробити програму її розвитку. Ця програма повинна закріпити обсяги державного фінансування, відповідальні державні інституції та їх функції, визначити етапи реалізації концепції та умови залучення інших суб'єктів соціально-економічного розвитку.

— Вдосконалення законодавчої бази: необхідно покращити чинне законодавство, яке регулює діяльність

громадських організацій та умови їх участі у програмах соціально-економічного розвитку. Це включає уточнення компетенції, відповідальності та процедур реєстрації ПО, а також створення принципів взаємодії між державними та недержавними організаціями.

— Урахування у податковому законодавстві: необхідно включити чітку класифікацію громадських організацій у новому податковому кодексі з визначенням відповідних пільг для кожної групи. Це допоможе стимулювати їх діяльність та сприяти вирішенню соціальних проблем.

— Забезпечення легальності діяльності: необхідно ухвалення окремого закону, який визначатиме принципи взаємодії державних та недержавних організацій, а також умови ліцензування або акредитації громадських організацій [9, с. 49].

З організаційної точки зору для ефективного впровадження системи соціального партнерства та ліцензування/акредитації громадських організацій (ПО) необхідно виконати наступні кроки:

— Підписання багатобічних угод про соціальне партнерство: Створення угод, відкритих для всіх бажаних учасників, які поєднують підприємців, органи влади та громадські організації. Угоди повинні визначити обов'язки та функції кожної сторони, включаючи фінансування програм соціального та економічного розвитку та боротьбу з корупцією.

— Розробка угод на рівні області та районів: Організація розробки угод може бути взята на себе обласною державною адміністрацією та місцевими адміністраціями, з подальшим розповсюдженням на рівні районів. Угоди на рівні районів повинні базуватися на положеннях, ухвалених на рівні області.

— Визначення функцій та зобов'язань сторін: Органи влади повинні забезпечувати прозорість діяльності та контроль над витратами, підприємці — сплачувати податки та брати участь у фінансуванні програм, а громадські організації — об'єктивно вирішувати спори та залучати громадську думку.

— Створення третейських судів: Для боротьби з корупцією важливо створити третейські суди на базі центрів соціального партнерства, що будуть відповідальні за вирішення конфліктів та спорів.

— Нормативне закріплення: Необхідно прийняти нормативні акти на рівні області та районів, які визначатимуть основні напрямки та процедури взаємодії сторін.

— Розробка проєктів нормативних актів: Районні адміністрації повинні розробляти проєкти нормативних актів на основі положень, прийнятих на рівні області.

Виконання цих умов сприятиме створенню сприятливої правової та інституційної бази для розвитку соціального партнерства і спільної роботи між владою і громадськістю.

Такий підхід допомагає створити умови для ефектної співпраці між владою і громадськістю, сприяючи розвитку територій та вирішенню їх соціально-економічних проблем [4, с. 132].

Для забезпечення фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності Центрів соціального партнерства (ЦСП) на обласному та районному рівнях, а також для забезпечення інформаційного супровод-

ження їхньої діяльності, необхідно вжити наступних заходів:

— Розробка концепції розподілу відповідальності та фінансових ресурсів: Потрібно розробити базову концепцію, яка визначатиме розподіл відповідальності та ресурсів між усіма учасниками, включаючи обласні та районні органи влади, підприємців та громадські організації. Це також передбачатиме виділення приміщень, технічного обладнання та допомогу у залученні кадрів.

— Визначення загальних вимог та підходів: У процесі відпрацювання концепції потрібно встановити найбільш загальні вимоги та підходи до вирішення актуальних питань місцевого розвитку. Це допоможе створити належну інформаційну підтримку для цих утворень.

— Інформаційне супроводження: для успішного створення і функціонування ЦСП необхідно активне інформаційне супроводження. Це може включати пропаганду спільних інтересів, розповсюдження інформації про роль кожного партнера у спільній справі та підтримку відомих громадських лідерів.

— Залучення громадських лідерів: Важливо заручитися підтримкою відомих громадських лідерів, які можуть підтримати становлення нового інституту узгодження суспільних інтересів.

Ці заходи сприятимуть успішному створенню та функціонуванню ЦСП, які відіграють важливу роль у розвитку місцевих громад і співпраці між різними суб'єктами суспільства.

З функціональної точки зору існування авторитетних та ефективно функціонуючих громадських організацій (ПО) важливо враховувати кілька ключових аспектів:

— Розв'язання конкретних проблем: ПО повинні активно займатися реальними проблемами територіальних громад, соціальних спільнот та груп. Це вимагає активної роботи з виявлення та вирішення проблемних питань, які є важливими для спільноти.

— Транспарентність: ПО мають надавати громадськості інформацію про свою діяльність, результати та вплив на спільноту. Це сприяє підвищенню довіри та підтримки з боку громадськості.

— Створення позитивного образу: Важливо, щоб ПО мали позитивний імідж та добре відомість у громадськості. Це включає в себе не лише якісну роботу, а й правильне позиціонування, ефективний маркетинг та брендування.

— Толерантне ставлення: Громадські організації повинні підтримувати толерантне та поважне ставлення до своїх клієнтів та співпрацівників, незалежно від їхньої соціальної або економічної статусу.

— Взаємодія з державою та іншими суб'єктами: ПО повинні вміти будувати ефективні відносини з державними органами та іншими суб'єктами соціально-економічного розвитку [2, с. 211]. Це допомагає сприяти впливовій роботі та досягненню спільних цілей.

Отже, відповідно до функціональної ролі, ПО мають не лише вирішувати конкретні проблеми, а й підтримувати та розвивати громадянське суспільство, захищати права громадян і забезпечувати соціальну та людиноцентричну політику.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На основі проведеного дослідження доведено, що створення Центрів Соціального партнерства як базового елемента структури державно-приватної співпраці на місцевому рівні позитивно вплине на розвиток громад і налагодження комунікацій. Основні напрями діяльності таких центрів можуть включати пошук можливостей розв'язання соціальних проблем; моніторинг громадських організацій; організація навчання та комунікативних заходів; розробка та впровадження механізмів взаємодії між владою та громадськістю; відслідковування та аналіз рішень влади; контроль за реалізацією соціальних проектів; координація зусиль для сталого розвитку. Відповідно до такого функціоналу і запропоновано організаційно-функціональну структуру Центрів.

Для забезпечення якісного функціонування ЦСП необхідно виокремити їх функціонал та роль в організаційній структурі публічно-приватного партнерства. До конкретних кроків для створення нормативно-правової та інституційної бази по співпраці Центрів і громадських організацій вбачається доцільним віднести: ухвалення концепції розвитку соціального партнерства, вдосконалення законодавчої бази, урахування у податковому законодавстві, Забезпечення легальності діяльності.

Важливим напрямком подальших досліджень є розробка інструментарію для залучення ЦСП інвестицій як з державних, так і міжнародних фондів і організацій.

Література:

1. Безбах Н. Проблеми функціонування механізмів державного регулювання партнерських відносин в Україні. Держава та регіони. 2011. № 2. С. 92—96.
2. Бутенко Н.В. Розвиток партнерства в національній економіці: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті, Київ, 2015. 358 с.
3. Клименко С. Є., Лашкул З. В., Мотовиця Н. Я., Ярова Л. Д. Сучасний стан реалізації договорів державно-приватного партнерства та державних інвестиційних проектів у сфері охорони здоров'я. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 68—74.
4. Криничко Л.Р., Петрик С.М., Криничко Ф.Р. Удосконалення правового механізму реалізації державно-приватного партнерства як інвестиційного проекту в сфері охорони здоров'я. Інвестиції: практика та досвід. Київ. 2020. № 23. С. 131—137.
5. Круглов В. В. Публічне адміністрування в процесі державно-приватного партнерства. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. С. 145—153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_21 (дата звернення: 5.04.2024).
6. Мартиненко В.Ф., Крутий О.М., Кирій С.Л. Соціальне партнерство і державна політика: від теорії до практики демократизації державного управління: монографія. ХарПІ НАДУ "Магістр", 2009. — 252 с.
7. Сімак С.В., Горник В.Г. Удосконалення основних напрямів реалізації проектів державно-приватного партнерства у сфері готельно-ресторанного господарства. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського 2019. 30 (69), № 1. С. 19—24.
8. Струкова В.Д. Адміністративно-правове регулювання публічно-приватного партнерства в Україні. дис.

канд. юрид. Наук. Нац. акад. внутр. справ України. Київ. 2016. 226 с.

9. Полякова О.М., Липська Т.І., Кучинська О.М. Державно-приватне партнерство як елемент механізму розвитку транспортної інфраструктури України. Економічний вісник Національного горного університету. 2020. Вип. № 2 (70). С. 44—52.

10. Підлісна Т.В. Удосконалення інструментів реалізації державно-приватного партнерства в Україні. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2019. Випуск 3. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/governance/article/view/297/298> (дата звернення: 5.04.2024).

References:

1. Bezbah, N. (2011), "Problems of the functioning of mechanisms of state regulation of partnership relations in Ukraine", *Derzhava ta rehiony*, vol. 2. pp. 92—96.
2. Butenko, N.V. (2015), *Rozvytok partnerstva v natsional'nyy ekonomitsi*, [Development of partnership in the national economy], NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky prom-sti, Kyiv, Ukraine.
3. Klymenko, S., Lashkul, Z., Motovytsia, N. and Iarova, L. (2022), "Current conditions of implementation public-private partnerships and government investment projects in healthcare", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 68—74.
4. Krinichko, L., Petrik, S. and Krynychko, F. (2020), "Improvement of the legal mechanism of public-private partnership implementation as an investment project in the field of healthcare", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 23, pp. 131—137.
5. Kruglov, V. V. (2015), "Public administration in the process of public-private partnership", *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya*, [Online], vol. 1. pp. 145—153. available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_21 (Accessed 2 April 2024).
6. Martynenko, V.F., Krutij, O.M. and Kyriy, S.L. (2009), *Sotsial'ne partnerstvo i derzhavna polityka: vid teorii do praktyky demokratyzatsii derzhavnoho upravlinnia* [Social partnership and public policy: from theory to practice of democratization state administration], *Vyd-vo KharPI NADU "Mahistr"*, Kharkiv, Ukraine.
7. Simak, C.V., Gornyk, V.G. (2019), "Improvement of the main areas of implementation of public-private partnership projects in the field of hotel and restaurant industry", *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho*. Vol 30 (69), pp. 19—24.
8. Strukova, V.D. (2019), "Administrative and legal regulation of public-private partnership in Ukraine", PhD in Law dissertation, Nats. akad. vnutr. sprav Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.
9. Polyakova, O.M., Lipska, T.I. and Kuchynska, O.M. (2020), "Public-private partnership as an element of the transport infrastructure development mechanism of Ukraine" *Ekonomichnyy visnyk Natsional'noho hornoho universytetu*. Vol. 2 (70), pp. 44—52.
10. Podlisna, T.V. (2019), "Improvement of tools for implementation of public-private partnership in Ukraine", *Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny*. [Online], vol. 3, available at: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/governance/article/view/297/298> (Accessed 2 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 16.04.2024 р.

Ю. Р. Замошнікова,
аспірант, Навчально-науково-виробничий центр
Національного університету цивільного захисту України, м. Харків
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2900-1587>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.172

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Yu. Zamoshnykova,
Adjunct, Training Research and Production Center of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

PROBLEMATIC ISSUES OF ACADEMIC MOBILITY DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті розглянуто сутність поняття "академічна мобільність" в контексті забезпечення розвитку якості освіти України, проаналізовано поняттєвий апарат поняття "академічна мобільність". Охарактеризовано його види та узагальнено його класифікацію, проаналізовано їхній вплив на розвиток освіти в Україні. Виокремлено основні зовнішні та внутрішні фактори які здійснюють постійний вплив на академічну мобільність, як негативний так і позитивний. З'ясовано, що державі об'єктивно необхідно забезпечувати розвиток академічної мобільності адже всеосяжні глобалізація та інтеграція як головні тенденції розвитку сучасного світу формують новий каркас системи європейської вищої освіти. У процесі інтеграції українських вузів та науки в Європейський простір вищої освіти ключове місце відводиться академічній мобільності, яка є гарантією якості вищої освіти, сприяє якісному покращенню академічної співпраці, формуванню нових компетентних трудових ресурсів, здатних зайняти гідне місце на міжнародному ринку праці. Узв'язку із цим проблема розвитку академічної мобільності в Україні є сферою особливої уваги вчених, міжнародної громадськості, роботодавців, держави та студентства.

The article considers the essence of the concept of "academic mobility" in the context of ensuring the development of the quality of education in Ukraine, analyzes the conceptual framework of the concept of "academic mobility", describes its types and summarizes its classification, analyzes their impact on the development of education in Ukraine. The main external and internal factors that have a constant impact on academic mobility, both negative and positive, are highlighted. It is found out that the state objectively needs to ensure the development of academic mobility, because comprehensive globalization and integration as the main trends in the development of the modern world form a new framework for the European higher education system. The introduction of innovative technologies, programs, and methods of education is necessary for its modernization in modern conditions. One of the most complex innovative education programs in organizational, structural, and economic terms is academic mobility, aimed at improving the quality of education and strengthening international educational integration.

In the process of integration of Ukrainian universities and science into the European Higher Education area, the key place should be attributed to academic mobility, which is a guarantee of the quality of higher education, contributes to the qualitative improvement of academic cooperation, the formation of new competent labor resources that can take their rightful place in the international labor market. Thus, the development of academic mobility within the framework of building the European Higher Education Area leads to an increase in the attractiveness of European education, as well as Ukrainian education, in addition, the presence of the best international students in the composition of students of Ukrainian higher education institutions increases the rating of the educational institution, which, in turn, attracts new best international students and scientists, employers, investors, which, in turn, affects the improvement of the quality of education in higher education institutions. In this regard, the problem of developing academic mobility in Ukraine is an area of special attention of scientists and the international community, employers, the state, and students.

Ключові слова: мобільність, академічна мобільність, проблеми, розвиток.
Key words: mobility, academic mobility, problems, development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Академічна мобільність є інструментом та метою формування Європейського простору вищої освіти. Болонська декларація регулює побудову єдиного освітнього простору в Європі на основі запровадження багаторівневої системи вищої освіти та кредитно-модульної системи навчання, модернізації державної системи гарантій якості освіти та розробки внутрішньовузівських систем управління якістю освіти, розробки нових форматів документів про освіту та модернізацію схем фінансування освіти.

Актуальність дослідження полягає в аналізі перешкод, що стоять на шляху академічної мобільності студентів, та важливості створення педагогічного підходу для підтримки цієї мобільності через розробку спеціальної моделі. Така модель має включати педагогічні умови, спрямовані на формування готовності студентів до академічної мобільності. Використання мультимедійних і проектних технологій є ключовим для створення мотиваційного освітнього середовища, яке забезпечує повноту і адекватність інформації та сприяє динамічному взаємодії між студентами. Реалізація такої моделі може значно покращити показники в сфері академічної мобільності і вважається актуальною для практики освіти.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Тематики дослідження змісту та організації академічної мобільності широко розглядається у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, що свідчить про значущість цієї проблеми. Однак концептуальні трансформації, що відбуваються у вищій школі, ще не в повному обсязі осмислені науково-педагогічними кадрами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Визначення та класифікація проблемних питань розвитку академічної мобільності в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Академічна мобільність — далеко не нове явище в освіті, однак у сучасному контексті євроінтеграційних процесів в Україні набуло іншого статусу та ваги. Разом з тим, аналіз та дискурс сучасного стану теоретичних пошуків у галузі феномену академічної мобільності демонструє великий розкид теорій та відсутність фундаментальних досліджень в освіті.

Загалом виділяють чотири підходи до визначення поняття академічної мобільності: функціональний, особистісний, культурологічний, віртуальний.

Функціональний підхід дозволяє розглядати академічну мобільність з позиції функціональних особливостей: навчання, науково-дослідної діяльності, практики. Ось деякі приклади такого підходу. Цей підхід дотримуються міжнародні організації: ЮНЕСКО, Асоціація з академічного співробітництва (ACA, Academic Cooperation Association), Європейська комісія, Робоча група з контролю реалізації Болонського процесу (BFUG) та інші.

ЮНЕСКО (UNESCO) дає таке визначення: термін "академічна мобільність" включає період навчання, викладання та/або дослідження в країні, яка відрізняється від країни постійного проживання студента, викладача або вченого (країни відправлення). Цей період обмежений за часом і передбачає повернення додому студента або викладача по завершенні процесу навчання чи викладання. Термін "академічна мобільність" не включає міграцію з однієї країни до іншої.

Академічна мобільність студентів передбачає можливість часткового навчання у вузах-партнерах з подальшим визнанням як часу навчання у зарубіжному вузі, так і одержаних там переказних залікових одиниць ECTS.

Мобільність європейських студентів, викладачів та дослідників є ключовим принципом формування Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору, що передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення європейських студентів, викладачів та дослідників у цих просторах з метою акумулювання на особистісному рівні академічного та загальнокультурного потенціалу розвитку національних систем вищої освіти та збільшення їхнього вкладу в соціально-економічний розвиток своїх країн.

У ракурсі функціонального підходу академічна мобільність переважно розглядається лише як механізм реалізації міжнародної освітньої політики, тим самим обмежуючи поняття цього феномена.

Прихильники особистісного підходу вбачають у академічній мобільності інструмент розвитку особистісних якостей, спосіб самореалізації індивідуума. Так деякі вчені вважають, що академічна мобільність — це інтегративна особистісна характеристика, виражена у спроможності долати міжнародні мовні та культурні бар'єри й оперативно реагувати на мінливі умови довкілля задля досягнення своїх освітніх цілей. Вчений Артюшенко А. О. дає своє визначення. Мобільність студентів сприяє культурному та академічному обміну та співробітництву, зростанню особистісного капіталу та отриманню нових умінь та навичок для успішної участі в суспільстві після закінчення навчання [1].

Також вчені можуть звужувати визначення академічної мобільності та у своєму тлумаченні недооцінюють необхідність фізичного переміщення студентів у процесі академічної мобільності, умінням керувати власною освітньою діяльністю, будувати свій індивідуальний освітній маршрут, чітко переслідуючи певні цілі, прогнозувати свою професійну діяльність з урахуванням вимог нової доби та нового суспільства. Таким чином, академічна мобільність має на увазі здатність і прагнення до безперервної освіти [2].

Слід зазначити, що прихильники особистісного підходу дещо упускають значення механізмів та умов здійснення академічної мобільності, у такому разі термін "академічна мобільність" стає тотожним самовдосконаленню особистості.

У культурологічному підході відбувається акцентування на соціокультурній детермінованості академічної мобільності як інструменту культурного та інтелектуального обміну. Представники культурологічного підходу вбачають в академічній мобільності сукупність низки заходів, таких як подорож, проживання, навчання, проходження практики, проведення дослідницької роботи в іншому соціально-культурному середовищі. На думку фініського вченого Д. Хоффмана, більшість людей, які виважено приймають рішення про проведення певного періоду часу за кордоном, керують певною цікавістю та бажанням зіткнутися з культурними відмінностями. Важливо, щоб окрім "цікавості" у студентів, які беруть участь в академічній мобільності, була чітка мотивація та конкретні цілі, пов'язані з їхньою освітою. Інакше академічна мобільність може перетворитися на освітній

туризм [3].

Прибічники віртуального підходу А.Р. Дженсен включає у поняття академічної мобільності віртуальну мобільність та пересування студентів у рамках дистанційної освіти.

Важливо зазначити, що, починаючи зі Звернення європейських ректорів у Саламанці (2001 р.), у болонських документах наголошується, що "віртуальна мобільність не є заміною фізичної мобільності". Ми згодні з дослідниками, представниками перших трьох підходів, які є більш категоричними і не розглядають віртуальну мобільність як складовий елемент академічної мобільності, а дистанційне навчання як засіб академічної мобільності.

Найбільш містким є визначення, що поєднує ідеї функціонального, особистісного та культурологічного підходів. Академічна мобільність — це діяльність суб'єкта освітнього процесу, детермінована мінливими освітніми середовищами подіями, результатом якої виступає самореалізація особистості в освіті та професії [4].

В академічній мобільності виділяють наступних учасників: ініціатор академічної мобільності, суб'єкт академічної мобільності, сторона, що приймає. При цьому ініціаторами академічної мобільності є рідний виш або його підрозділи, іноземний виш або його підрозділи, держава, недержавні організації, міжнародні державні організації, підприємства, роботодавці, батьки. Суб'єктами академічної мобільності є студенти, магістранти, аспіранти, науковці, докторанти, професорсько-викладацький склад, адміністрація вишу. Роль приймаючої сторони виконують іноземні чи будь-які, відмінні від постійного місця навчання чи роботи, навчальні заклади.

За формою організації академічної мобільності слід розрізняти такі форми:

— Індивідуальні ініціативи.

Ця форма організації академічної мобільності досить широко розповсюджена. Вона реалізується через недержавні організації, міжнародні державні організації, підприємства, роботодавців. Під індивідуальною академічною мобільністю розуміється переміщення учня або співробітника, що має відношення до освіти, на певний період до іншої освітньої або наукової установи (у своїй країні або за кордоном) для навчання, викладання, проведення досліджень або підвищення кваліфікації, після чого учень, викладач, дослідник або адміністратор повертається до свого основного навчального закладу. Існують спільні освітні чи дослідницькі програми та програми подвійних ступенів.

Різнити між спільними програмами та програмами подвійних ступенів полягає у практиці видачі дипломів. У спільних програмах студенти зазвичай отримують один диплом, випущений спільно кількома вузами, а у програмах подвійних ступенів студенти отримують дипломи окремо від кожного вишу.

Останнім часом програми взаємодії між вишами активно розвиваються у напрямку:

- розширення спектра освітніх програм;
- зміцнення кооперації у дослідженнях;
- підвищення інтернаціоналізації;
- підвищення міжнародної впізнаваності та престижу вузу.

Ці програми вперше з'явилися в Європі в 1990-і рр., зростання їхньої кількості стало важливим світовим трендом, змушуючи навчальні заклади, уряди, фонди та агенції акредитації в усьому світі обмірковувати подальшу стратегію розвитку.

— "Літні" / "Зимові" школи.

Форма "літні" / "зимові" школи відносно нова форма академічної мобільності так як раніше літні практики та стажування тривалістю менше 6 місяців не входили до академічної мобільності.

У Болонському процесі розрізняють два види академічної мобільності: вхідну / вихідну "вертикальну" та вхідну / вихідну "горизонтальну" (Incoming and outgoing diploma / degree mobility, credit mobility). Участь у вертикальній мобільності передбачає повне навчання студента на ступінь у іншому ЗВО. Під горизонтальною мобільністю — навчання у приймаючому вузі протягом обмеженого періоду (семестру, навчального року). Флагманом горизонтальної мобільності у Європі є програма академічної мобільності Erasmus Mundus.

Розглянувши основні питання, що характеризують поняття "академічна мобільність" перейдемо до визначення основних перешкод його розвитку. Виходячи з повноважень ухвалення рішення про академічну мобільність, можна виділити три рівні проблем: держава, ЗВО або окремий студент (таблиця 1).

Таким чином, аналіз різних напрямків дозволяє констатувати, що проблеми розширення академічної мобільності мають різнобічний та різнорівневий характер.

Рівень розвитку академічної мобільності у конкретному виші та загалом у національній системі вищої освіти дає уявлення про ступінь інтеграції останніх у міжнародний освітній простір, про рівень доступності вищої освіти та є одним із важливих показників якості навчання. Такі негативні показники спонукали нас проаналізувати факти, що ускладнюють участь студентів у програмах академічної мобільності [5].

Розглянемо бар'єри, що перешкоджають участі в академічній мобільності. Аналіз бар'єрів дозволить, на наш погляд, розробити адекватну структуру, критерії, показники та рівні сформованої готовності, тому переходимо до аналізу бар'єрів, що ускладнюють розширення академічної мобільності.

Крім фінансового бар'єру вітчизняних здобувачів вищої освіти для слід виділити й такі фактори як:

- отримання своєчасної та повної інформації про можливості навчання за кордоном;
- суттєві відмінності у планах та програмах навчання у вузах різних країн;
- проблема перезаліку предметів та навчальних дисциплін вивчених у закордонних вишах. Прикладом такого є ситуація коли студент навчається та складає іспити в обох вишах, тому позбавлений мотивації вчитися з повною віддачею за кордоном, що перетворює мобільність на освітній туризм. Вирішення проблеми дає використання ECTS. На початковому етапі можна вико-

Таблиця 1. Рівнева характеристика перешкод академічної мобільності

Учасники	Проблеми, які стосуються компетенції учасника
Держава	• недостатнє фінансування; • суттєві відмінності в планах та програмах навчання в ЗВО різних країн; • проблеми законодавчого характеру, що виникають при реалізації спільних освітніх програм; • відсутність національних політик мобільності;
ЗВО	• суттєві відмінності у планах та програмах навчання у вузах різних країн; • проблема мотивації студентів у всіх вузах у рамках усіх програм; • відсутність інституційних стратегій мобільності; • відсутність достатнього досвіду налагодження міжнародного співробітництва; • відсутність підтримки з боку місцевих органів управління; • відсутність підтримки з боку майбутніх роботодавців; • недостатнє знання іноземної мови викладачами (для вхідної мобільності); • незадовільна робота адміністративних структур ЗВО; • недостатній фінансовий ресурс вишу; • комунікаційні проблеми: нелегко узгодити зміст спільної діяльності. • складність підтримки якості навчання відповідно до вимог партнера;
Окремий студент	• отримання своєчасної та повної інформації про можливості навчання за кордоном; • проблема перезаліку вивчених у закордонних вузах предметів та навчальних дисциплін; • мовні проблеми; • відсутність досвіду самостійного вирішення побутових та інших питань, пов'язаних із навчанням та проживанням у закордонному виші; • проблема мотивації; • незрозуміння процесу академічної мобільності.

ристовувати кредити тільки як трансфертну складову оцінки, але надалі необхідно забезпечити і складову, що акумулює, тобто на рівні факультетів вирішити питання перекладу навчальних одиниць;

— гостро стоїть питання мовної проблеми. Однак тут слід зазначити, що ситуація зі знанням іноземних мов нашими студентами останнім часом стала змінюватись. Євроінтеграційні процеси які відбуваються в Україні створюють умови для вивчення іноземних мов. Прикладом цього є створена національна програма Future Perfect, спрямована на популяризацію англійської мови та забезпечення доступності її вивчення для всіх громадян, незалежно від віку чи місця проживання;

— відсутність національних та інституційних стратегій мобільності;

— проблема мотивації студентів існує у всіх вузах у рамках усіх програм;

— відсутність прозорості та сумісності між системами вищої освіти;

— недостатність досвіду налагодження міжнародного співробітництва;

— відсутність підтримки з боку місцевих органів управління;

— відсутність підтримки з боку майбутніх роботодавців;

— проблеми законодавчого характеру, що виникають при реалізації спільних освітніх програм;

— недостатнє знання іноземних мов викладачами (для вхідної мобільності);

— незадовільна робота адміністративних структур ЗВО;

- недостатній фінансовий ресурс ЗВО;
- складність підтримки якості навчання відповідно до вимог партнера;

Держави переважно приділяють особливу увагу питанням мобільності але лише деякі європейські країни прийняли відповідну політику, щоб у системному вигляді працювати з різними видами мобільності. І багато хто вірить, що ці правила існують на місцях. Можна сказати, що лише невелика група націй розробили щось схоже на національну політику в галузі мобільності. У багатьох випадках, навіть якщо є свідчення про деякі концепції національного рівня щодо мобільності, то вони розкидані в різних документах і розпорядженнях, починаючи з міністерств освіти і науки і до питань імміграції та праці. Дослідження показало, що глибина та ширина політики мобільності різняться значною мірою. Іноді виникають сумніви, наскільки чітко держави розуміють та розрізняють різновиди мобільності, коли вони ставлять цілі та пріоритети національної політики мобільності [6].

Для кращого розуміння вважаємо необхідним наведені вище проблеми структурувати за шістьма основними і двома додатковими бар'єрами. Проранжовані в порядку зменшення значущості, структура цих бар'єрів, на нашу думку, може виглядати наступним чином:

- мовний;
- організаційний (візові, побутові проблеми, оформлення документів);
- інформаційний;
- ресурсний (недолік фінансових та інших. ресурсів);
- нормативний (проблеми визнання дипломів);
- змістовний (сумісність змісту та рівня програм);
- соціальні та культурні бар'єри (звичаї, традиції іншої держави, відмінності у менталітеті, расова ворожнеча, націоналізм);
- психологічні бар'єри (нові умови життя та навчання, сімейний стан).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Узагальнюючи результати досліджень та, виходячи з предмета нашої роботи, ми вважаємо, що класифікувати проблемні питання, що ускладнюють розвиток академічної мобільності в Україні та знижують якість результатів від участі у ній доцільно за наступними критеріями: мотиваційний, через відсутність мотивації внаслідок нерозуміння всіх переваг від участі в академічній мобільності; інформаційний, через незнання термінології, нерозуміння процесу академічної мобільності, відсутності інформації про можливості участі в стажуваннях, отриманні грантів, стипендій та іншого (частково це є і вирішення фінансових проблем); оцінювальний, через не вміння оцінити запропоновані програми з академічної мобільності та не вміння оцінити результати від участі в академічній мобільності; діяльний, через відсутність самостійного досвіду вирішення побутових проблем у зарубіжній країні та недостатній досвід роботи в команді; соціокультурний, через недостатній обсяг знань про традиції інших народів та їх менталітеті; комунікативний, через недостатній рівень володі-

ння мовою, що заважає якісно вчитися за кордоном, а також складнощі у встановленні контактів з закордонними колегами (хоча це й має бути однією з переваг участі в академічній мобільності — налагодження особистих контактів); креативний, через недостатню креативність, невміння генерувати ідеї та передбачати їх наслідки.

Література:

1. Артюшенко А. О. Особистісна мобільність і її формування у студентів економічного профілю в процесі фізичного виховання: монографія. К.: Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, 2012. 232 с.
2. Сандригайло І.О. Академічна мобільність студентів у межах болонського процесу: досвід Франції. Педагогічні науки. 2009. Частина третя. С. 299—306.
3. Hoffman D. Changing Academic Mobility Patterns and International Migration. Journal of Studies in International Education. 2009. Vol. 13, № 3. P. 347—364.
4. Підготовка майбутніх фахівців до міжнародної академічної мобільності / за ред. І.Козубовської. Ужгород: УЖНУ, 2021.
5. Костюк Т. О. Міжнародна академічна мобільність: реалії та перспективи галузевого та державного управління процесом. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 10.
6. Papatsiba V. Student Mobility in Europe: An Academic, Cultural and Mental Journey, Some Conceptual Reflections and Empirical Findings. International Perspectives on higher Education Research. 2005. Vol. 3, № 7. P. 29—65.

References:

1. Artiushenko, A. O. (2012), Osobystisna mobilnist i yii formuvannya u studentiv ekonomichnoho profilu v protsesi fizychnoho vykhovannya [Personal mobility and its formation in students of economic profile in the process of physical education], Cherkaskyi instytut bankivskoi spravy Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. Sandryhailo, I.O. (2009), "Akademichna mobilnist studentiv u mezhakh bolonskoho protsesu: dosvid Frantsii", Pedagogichni nauky, vol. 3, pp. 299—306.
3. Hoffman, D. (2009), "Changing Academic Mobility Patterns and International Migration", Journal of Studies in International Education, vol. 13, no. 3, pp. 347—364.
4. Kozubovska, I. Povidaichyk, O. Babynets, M. Baibakova, O. and Khomynets, S. (2021), Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv do mizhnarodnoi akademichnoi mobilnosti [Preparing future professionals for international academic mobility], UzhNU, Uzhhorod, Ukraine.
5. Kostiuk, T. (2016), "International academic mobility: current and perspective issues in the field and public administration", Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok, vol. 10.
6. Papatsiba, V. (2005), Student Mobility in Europe: An Academic, Cultural and Mental Journey, Some Conceptual Reflections and Empirical Findings. International Perspectives on higher Education Research, Vol. 3, no. 7, pp. 29—65.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2024 р.

Т. В. Малишівський,
аспірант, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9050-2308>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.177

КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

T. Malyshevskyi,
Postgraduate student, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

KEY TRENDS IN THE ATTRACTION OF CAPITAL INVESTMENTS IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Стаття присвячена оцінці ефективності залучення капітальних інвестицій в економіці України у період за 2013–2021 роки. Проведено аналіз інвестиційних процесів за трьома параметрами: динаміка номінального обсягу залучення капіталу за 2013–2021 рр., структура капітальних інвестицій та регіональний розріз залучення капіталу.

Встановлено, що у сфері залучення капітальних інвестицій за аналізований період спостерігались наступні тенденції:

1. Обсяги залучення капітальних інвестицій були недостатніми для забезпечення швидкого економічного зростання на етапі виходу з економічної кризи 2014 – 2015 років;

2. В структурі залучення капітальних інвестицій за аналізований період спостерігались коливання, зокрема зростання частки інвестицій у сферу сільського, лісового та водного господарства, а також у сферу послуг, в той час як частка інвестицій у промисловість та будівництво зменшувалась;

3. В окремі роки, частка залученого капіталу у сферу сільського, лісового та водного господарства номінально наближалась до частки інвестицій в переробну сферу економіки, що створює довгострокову тенденцію до примітивізації вітчизняної економіки та втрати її конкурентоспроможності на міжнародних ринках товарів;

4. Існує стійка тенденція до зменшення притоку капітальних інвестицій у сфери переробної промисловості, які володіють потенціалом до виробництва продуктів з високим рівнем складності;

5. Ефективна державна політика та створення стимулів здатне створити умови для залучення капіталу в окремі сфери, про що свідчить зростання притоку капіталу у сферу деревообробки, спричинену введенням мораторію на вивезення лісу-кругляка;

6. Присутні значні регіональні диспропорції щодо залучення капітальних інвестицій, що породжує довгострокові ризики у сфері рівномірності регіонального розвитку та появи соціальних конфліктів на економічному підґрунті.

Автори стверджують, що сформована система підходів, інструментів та механізмів у сфері публічного управління на усіх рівнях щодо залучення капітальних інвестицій була неефективною та потребує модернізації, зокрема з врахуванням міжнародного досвіду та кращих практик.

The article is devoted to the assessment of the effectiveness of attracting capital investments in the economy of Ukraine in the period for 2013 — 2021. The analysis of investment processes was carried out according to three parameters: the dynamics of the nominal volume of capital attraction for 2013 — 2021, the structure of capital investments and the regional section of capital attraction.

It was established that the following trends were observed in the field of attracting capital investments during the analyzed period:

1. The amount of capital investment was insufficient to ensure rapid economic growth after the 2014-2015 economic crisis;

2. Fluctuations were observed in the structure of attracting capital investments during the analyzed period, in particular, an increase in the share of investments in the sphere of agriculture, forestry, and water management, as well as in the sphere of services, while the share of investments in industry and construction decreased;

3. In some years, the share of invested capital in the sphere of agriculture, forestry and water management nominally approached the share of investments in the processing industry, which creates a long-term trend towards the primitivization of the domestic economy and the loss of its competitiveness on international commodity markets;

4. There is a steady tendency to decrease the inflow of capital investments into the spheres of the processing industry, which have the potential to produce products with a high level of complexity;

5. Effective government policy and the creation of incentives can create conditions for attracting capital in certain areas, as evidenced by the increase in the inflow of capital into the field of woodworking, caused by the introduction of a moratorium on the export of roundwood;

6. There are significant regional disparities in the attraction of capital investments, which creates long-term risks in the field of regional development uniformity and the emergence of social conflicts on an economic basis.

The authors claim that the formed system of approaches, tools and mechanisms in the field of public administration at all levels regarding the attraction of capital investments was ineffective and needs to be modernized, in particular, taking into account international experience and best practices.

Ключові слова: інвестиції, залучення інвестицій, інвестиційна діяльність, інвестиційна політика, економічний розвиток, публічне управління.

Key words: investments, attraction of investments, investment activity, investment policy, economic development, public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Здатність економік окремих країн забезпечувати високий рівень добробуту для своїх мешканців залежить від того, на чому спеціалізується країна. В. Галасюк, Е. Райнерт та низка інших економістів вказують на те, що різні види економічної діяльності володіють різним потенціалом до генерування доходу, а відповідно — їх мультиплікативний ефект є різним. Зокрема, за В. Галасюком, країна може спеціалізуватися на одному із 7 блоків видів економічної активності: від еміграції ("експорт" людського капіталу) до досліджень і розробок (наука та "хай тек") [3].

Одним із способів оцінки спеціалізації країни є аналіз складності її експортного кошика. Економістами із Гарвардського університету та Массачусетського технологічного університету було сформовано "Атлас економічної складності", яким запропоновано методологію кількісної оцінки економічної складності кожного продукту.

Індекс складності продукту (Product Complexity Index, PCI) — це метрика, яка використовується для оцінки складності продуктів, які експортує країна. Він призначений для надання уявлень про структуру експорту країни та відносну складність чи вишуканість її експортованих товарів. Індекс складності продукту базується на концепції, що чим складніший чи технологічно більш розвинутий продукт, тим вищий його бал PCI [15].

Якщо у 2003 році Україна займала 29 позицію за індексом складності у глобальному вимірі, то за підсумками 2021 року країна опустилась на 49 позицію, демонструючи стійку негативну тенденцію [15].

Як наслідок, українська економіка демонструвала повільніші темпи економічного зростання, аніж середні показники для групи країн з рівнем доходу нижче середнього [16].

Для того, щоб на етапі майбутнього відновлення та відбудови не допускати минулих помилок, необхідно детально проаналізувати ключові причини такого стану

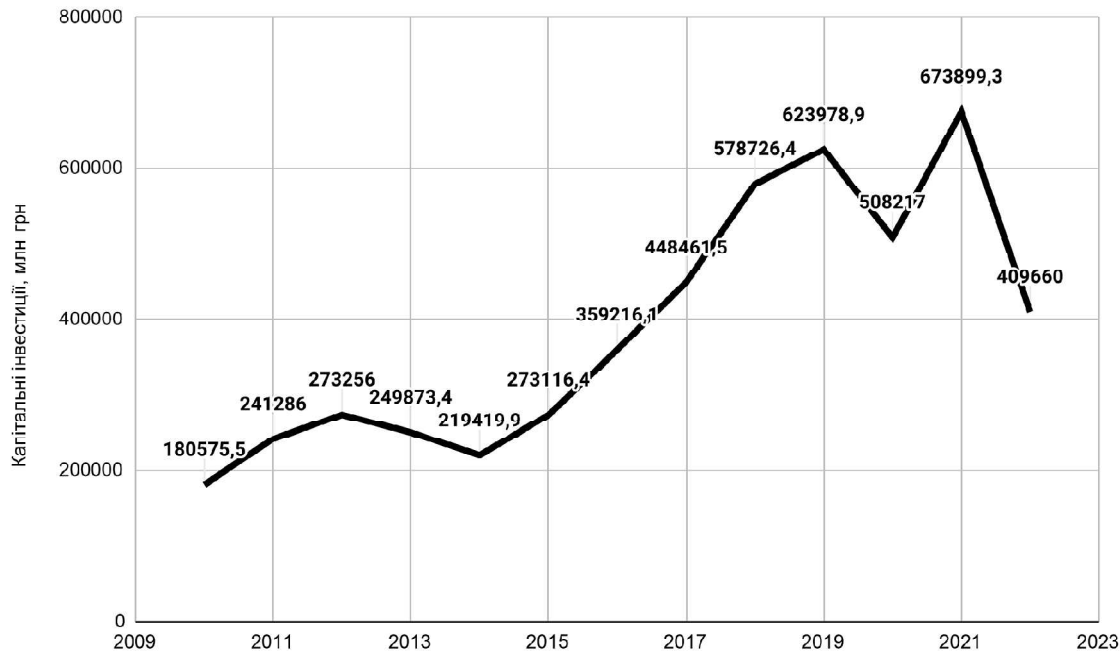

Рис. 1. Обсяги капітальних інвестицій в Україні за 2010—2022 роки, млн грн

Джерело: сформовано на основі [8].

та виявити ті тенденції, які мали місце у вітчизняній економіці. Враховуючи те, що джерелом економічного зростання є інвестиції, вважаємо за доцільне розпочати аналіз саме у даній сфері.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В наукових працях як вітчизняних, так і закордонних фахівців детально розглянуто окремі складові у сфері інвестиційної політики як на загальнонаціональному, так і на регіональному та місцевому рівнях.

Зокрема, Бондарчук Н. В. досліджувала шляхи удосконалення механізму державного управління інвестиційним розвитком регіону [2].

Коляда Т. А. працював у сфері локалізації глобальних механізмів залучення кредитних та інвестиційних ресурсів для зміцнення фінансової спроможності територіальних громад України [9].

Радіонова Н. Й. визначила пріоритети інвестування для повоєнного відновлення України та систематизувала джерела формування інвестиційних ресурсів [13].

Білик Р. С. та Гаврилук О. В. охарактеризували сучасні виклики та виокремили заходи щодо змін додаткових можливостей з поліпшення інвестиційного клімату в Україні та активнішого залучення прямих іноземних інвестицій у пріоритетні сектори національної економіки [1].

Малишівський Т. В. та Стефінін В. В. також вказали на важливість залучення іноземного капіталу як одного з ключових чинників забезпечення економічного зростання країни [10].

Денисенко О. П. аналізувала досвід залучення венчурного капіталу на прикладі таких країн як Ізраїль, Фінляндія та Казахстан.

Жерліцин Д. М. та Мартинюк Б. А. досліджували територіальні нерівності залучення інвестицій в регіональному вимірі [4].

Томашевська А. В. та Сурай І. Г. обґрунтували, що інвестиції в інфраструктурні проєкти є одним із ключових факторів розвитку та відбудови територіальних громад [14].

Проте, не зважаючи на значну кількість напрацьованих в даній сфері, така сфера наукових досліджень як аналіз структури залучення капітальних інвестицій за видами економічної діяльності залишилась поза увагою дослідників.

Зокрема, у ключовому стратегічному документі України у сфері розвитку економіки "Національна економічна стратегія 2030" [12] жодного разу не згадується питання структури капітальних інвестицій за видами діяльності, що ставить під сумнів доцільність запропонованих стратегічних цілей та шляхів їх досягнення.

МЕТА СТАТТІ

полягає у проведенні глибинного аналізу динаміки та структури залучення капітальних інвестицій в економіку України у довоєнний період та виокремлення ключових тенденцій, які мали місце у даній сфері задля подальшого напрацювання ефективних стратегічних та управлінських рішень на етапі післявоєнного відновлення та відбудови.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до трактування Державної служби статистики України, капітальні інвестиції — це витрати на придбання або виготовлення (створення) матеріальних і нематеріальних необоротних активів [11].

Капітальні інвестиції є основою економічного зростання країни, адже завдяки залученню капіталу відбувається створення нових робочих місць та з'являється потенціал до генерування нової доданої вартості.

В Україні, зокрема у період 2013—2021 рр., спостерігалась стійка тенденція до постійного зростання но-

Таблиця 1. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в Україні за 2013—2021 роки, %

Вид економічної активності	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	7,44	8,57	11,04	14,05	14,33	11,42	9,48	9,97	10,38
Промисловість	39,05	39,3	32,09	32,78	31,95	34,54	40,74	35,52	36,05
Будівництво	16,33	16,43	15,91	12,37	11,63	9,68	9,99	7,79	8,27
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,88	9,44	7,57	8,34	7,51	8,95	7,08	8,2	8,72
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,39	7,06	6,85	6,99	8,46	8,65	7,02	6,86	6,52
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,59	0,68	0,51	0,41	0,48	0,46	0,45	0,38	0,4
Інформація та телекомунікації	3,95	3,73	8,41	4,36	4,1	5,16	3,38	4,4	3,54
Фінансова та страхова діяльність	2,66	2,83	2,36	2,14	1,8	1,84	1,8	2,36	1,5
Операції з нерухомим майном	5,42	5,12	4,36	5,47	5,02	4,76	4,51	3,92	4,55
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,45	1,33	1,49	1,83	1,78	1,87	1,91	2,33	2,54
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,61	1,62	2,39	2,79	2,84	2,05	1,88	1,7	1,95
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	3,02	2,65	5,1	6,23	7,32	7,71	8,7	12,26	10,98
Освіта	0,41	0,37	0,56	0,63	0,78	0,77	0,77	0,74	0,57
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,7	0,56	0,87	1,25	1,5	1,41	1,52	2,92	3,23
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,02	0,23	0,38	0,27	0,37	0,63	0,66	0,55	0,66
Надання інших видів послуг	0,08	0,07	0,1	0,09	0,14	0,1	0,11	0,09	0,14

Джерело: сформовано на основі [6].

мінального обсягу капітальних інвестицій у річному вимірі (Рис. 1).

Зокрема, за період з 2010 по 2021 рік, обсяг капітальних інвестицій в економіці України у річному вимірі зріс із 180575 млн грн до 673899 млн грн (273,20%) [8].

Проте, зазначений обсяг залучення капіталу був недостатнім для того, щоб забезпечувати швидке економічне зростання, зокрема в період після економічної кризи 2014—2015 років.

Відновлення економіки України відбувалось повільно. Середньорічний темп економічного зростання за період з 2016 по 2019 рік становив 2,83%, в той час як аналогічний показник для групи країн за рівнем доходу нижче середнього (відповідно до методології Світового Банку) становив 4,72% [16].

Проте, обсяги залучення капіталу не є ключовим чинником повільних темпів економічного зростання. Ми вважаємо, що спрямування капітальних інвестицій у сфери, які не володіють значним потенціалом до генерування доходу та високого рівня дода-

ної вартості, призвело до зменшення рівня конкурентоздатності вітчизняної економіки, її примітивізації та нездатності до швидкого економічного зростання (Таблиця 1).

Ключовою негативною тенденцією у сфері залучення інвестицій в економіку України є зростання частки інвестицій у сектор "Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство" з 7,44% у 2013 році до 10,38% у 2021 році (пікове значення 14,33% спостерігалось у 2017 році; середній показник за аналізований період — 10,74%) [6].

Також, відбулось значне зменшення частки залучення капіталу у сфері будівництва із 16,33% у 2013 році до 8,27% у 2021 році. Оскільки такий вид економічної діяльності як "Будівництво" характеризується високим мультиплікативним ефектом, зменшення інвестицій у даній сфері несло суттєвий вплив на загальні показники економічного зростання [6].

Натомість, значно зростала частка капітальних інвестицій у такі сфери як: "Державне управління й оборо-

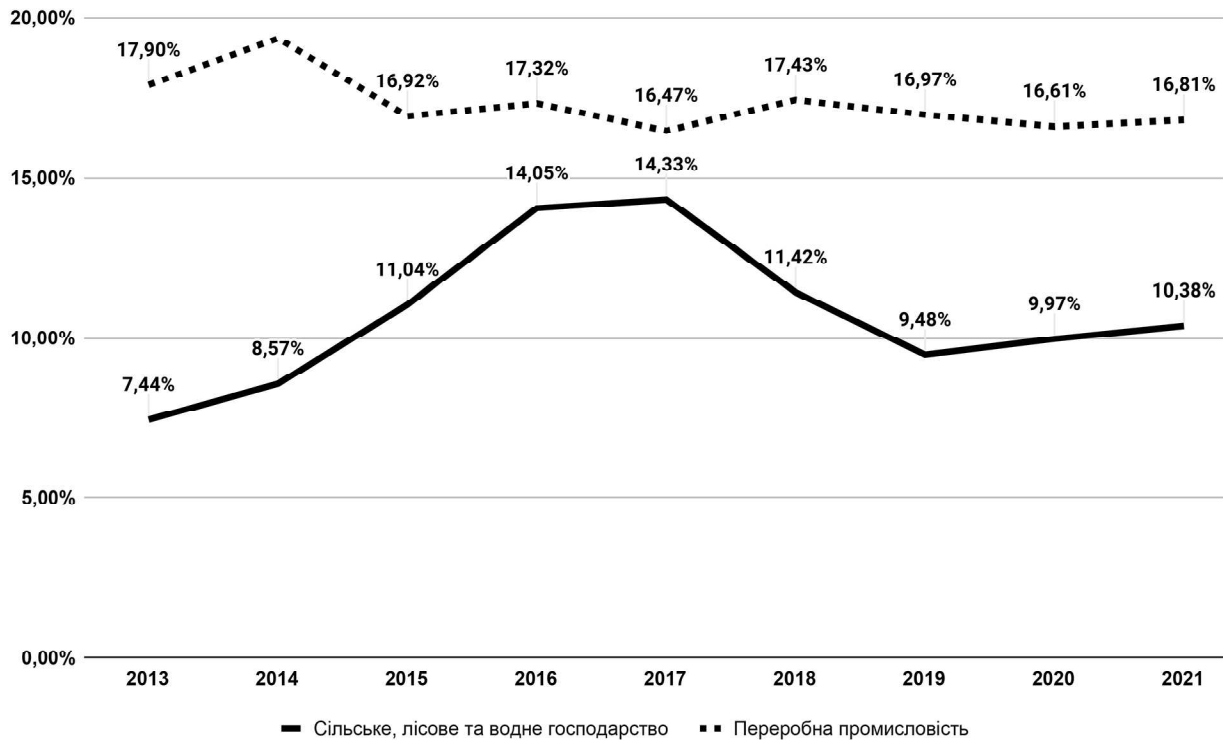

Рис. 2. Порівняння частки залучених капітальних інвестицій у переробну промисловість та сільське, лісове та водне господарство в Україні за 2013 – 2021 рр., %

Джерело: розраховано автором на основі [6; 7].

на; обов'язкове соціальне страхування" з 3,02% до 10,98%, що пов'язано з безпековими викликами країни; "Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги" з 0,7% до 3,23%, що пов'язано з викликами, спричиненими пандемією коронавірусу COVID-19 [6].

Як наслідок, частка інвестицій у сферу послуг зростає: з 37,18% у 2013 році до 44,85% у 2021 році, що вказує на скорочення притоку капітальних інвестицій у реальний сектор економіки [6].

Окремо вважаємо за доцільне розглянути залучення капітальних інвестицій у сферу "Професійна, наукова та технічна діяльність". У 2013 році частка даного виду економічної діяльності становила 1,45%, а у 2021 році зросла до 2,54%, що вказує на стійку позитивну тенденцію до зростання. Проте, навіть за таких умов, частка інвестицій у сферу наукових досліджень та розробок залишається на низькому рівні, що не несе значного впливу на здатність країни забезпечувати швидкий економічний розвиток [6].

Спостерігається негативна тенденція щодо залучення капіталу у сферу промисловості. Зокрема, в порівнянні з 2013 роком, частка інвестицій у сферу промисловості зменшилась з 39,05% до 36,05% у 2021 році (мінімальний показник — 31,95% у 2017 році; максимальний — 40,74% у 2019 році, середнє значення за аналізований період — 35,78%). Таким чином, хоча даний вид економічної діяльності і досі залишається ключовою сферою залучення капіталу, спостерігається тенденція до зменшення його частки у загальній структурі [6].

Детальний аналіз сектору промисловості України вказує на те, що тільки близько 50% — це інвестиції у сферу переробної промисловості. Частка інвестицій у

добувну промисловість — 25%, частка інвестицій у постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря — 22%; водопостачання; каналізація, поводження з відходами — 3% [7].

Як наслідок, в окремі роки, частка інвестицій у сферу сільського, лісового та рибного господарства номінально наближалася до частки інвестицій у сферу переробної промисловості (Рис. 2).

Таким чином, довгострокова тенденція вказує на зближення часток залученого капіталу у дані сфери, що прирівнюється до вектора руху країни у сферу сільськогосподарства, а не виробничої та технологічної економіки. Зокрема, базуючись на наявних даних ми можемо стверджувати, що жодна зі сфер переробної промисловості не залучила номінально більшого обсягу інвестицій, аніж сфера сільського, лісового та водного господарства.

Щодо структури переробної промисловості, спостерігаємо також невтішні тенденції.

Найбільші частки капіталу заходять у такі галузі, як: "Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів"; "Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування"; "Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність"; "Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції".

Зокрема, за підсумками 2021 року вищенаведені 4 галузі переробної промисловості абсорбували 75,16% що становить 3/4 від усього обсягу капіталу, спрямованого у сфери переробної промисловості. Напротивагу, такі галузі як "Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції", "Виробництво основних

фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів", "Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції", "Виробництво електричного устаткування", "Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань", які можуть виробляти продукцію з високим рівнем складності та технологічності, за підсумками 2021 року залучили 11,8% від загального обсягу капітальних інвестицій у сферу переробної промисловості, хоча ще у 2013 році даний показник становив 15,8% [7].

Найбільший приріст в структурі інвестицій у переробну промисловість продемонстрував такий вид економічної діяльності як виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність. Якщо станом на 2013 рік частка інвестицій у дану сферу становила 5,44%, то уже у 2021 році даний показник зріс до 16,56%. Ключовим чинником, який сприяв формуванню такої тенденції стала цілеспрямована діяльність уряду, який запровадив мораторій на вивезення лісу-кругляка з України, що сприяло зростанню притоку капіталу у переробну сферу [7].

Також, в сфері залучення інвестицій спостерігається значна регіональна відмінність як в номінальних обсягах, так і в ефективності залучення капіталу.

Зокрема, найбільшу частку капітальних інвестицій у 2021 році було спрямовано у м. Київ — 30,37%. Серед регіонів, найбільшу частку капіталу абсорбувала Дніпропетровська область — 11,65%, в той час як частка Чернівецької області становила тільки 0,64% [8].

Знівелювавши розміри території, також спостерігається значний розрив у ефективності залучення капіталу. Середній показник залучення капітальних інвестицій в розрахунку на 1 особу для України у 2021 році становив 16353,5 грн. Для Дніпропетровської області, яка також виявилась найбільш ефективною в межах України в контексті залучення інвестицій, даний показник становив 25187,9 грн, а для Чернівецької — 4817,4 грн, що в понад 5 раз менше [8].

Як наслідок, на рівні країни спостерігаються значні диспропорції в регіональному розвитку, що в довгостроковій перспективі здатно призвести до посилення соціальних конфліктів на економічному підґрунті.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Беручи до уваги проведений аналіз, можемо виокремити наступні ключові тенденції залучення капіталу, які мали місце до початку повномасштабного вторгнення.

1. Обсяги залучення капітальних інвестицій були недостатніми для забезпечення швидкого економічного зростання на етапі виходу з економічної кризи 2014—2015 років;

2. В структурі залучення капітальних інвестицій за аналізований період спостерігались коливання, зокрема зростання частки інвестицій у сферу сільського, лісового та водного господарства, а також у сферу послуг, в той час як частка інвестицій у промисловість та будівництво зменшувалась;

3. В окремі роки, частка залученого капіталу у сферу сільського, лісового та водного господарства номінально наближалась до частки інвестицій в переробну сферу економіки, що створює довгострокову тенденцію до примітивізації вітчизняної економіки та втрати її конкурентоспроможності на міжнародних ринках товарів;

4. Існує стійка тенденція до зменшення притоку капітальних інвестицій у сферу переробної промисловості, які володіють потенціалом до виробництва продуктів з високим рівнем складності;

5. Ефективна державна політика та створення стимулів здатне створити умови для залучення капіталу в окремі сфери, про що свідчить зростання притоку капіталу у сферу деревообробки, спричинену введенням мораторію на вивезення лісу-кругляка;

6. Присутні значні регіональні диспропорції щодо залучення капітальних інвестицій, що породжує довгострокові ризики у сфері рівномірності регіонального розвитку та появи соціальних конфліктів на економічному підґрунті.

Таким чином, можемо стверджувати, що сформована система підходів, інструментів та механізмів у сфері публічного управління на усіх рівнях щодо залучення капітальних інвестицій була неефективною.

Відповідно, на етапі післявоєнного відновлення та відбудови необхідно вжити заходів та сформувати таку систему стимулів та преференцій, які спонукатимуть інвесторів вкладати капітал у ті галузі, які володіють потенціалом до виробництва товарів з високим ступенем складності. В іншому випадку, вітчизняна економіка за інерцією рухатиметься у сторону примітивізації та спеціалізуватиметься на експорті людського капіталу.

Важливо також на рівні стратегічних документів (загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів), окрім встановлення цільових індикаторів щодо обсягу залучення капітальних інвестицій, також деталізувати конкретні сфери економічної діяльності з чіткими квотами щодо залучення капіталу з приставкою "не менше ніж".

Наступними кроками у даному напрямку повинна стати розробка нових управлінських систем, механізмів та інструментів в контексті формування та імплементації інвестиційної політики на усіх рівнях, а також — вивчення досвіду іноземних країн в частині індустріалізації та повоєнного відновлення і відбудови. Адже Україні, окрім фінансування об'єктів соціальної інфраструктури, також необхідні інвестиції для формування нової економічної системи, яка на відміну від попередньої, володітиме значно вищим потенціалом для генерування доходу у суспільстві.

Література:

1. Білик Р. С., Гаврилюк О. В. Сучасні проблеми залучення інвестиційних ресурсів в економіку України. Регіональна економіка. 2022. № 3. С. 106—111.
2. Бондарчук Н. В. Удосконалення механізму державного управління інвестиційним розвитком регіону. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 20 С. 139—143.
3. Галасюк В. В. Концептуальні засади трансформації економіки України: Монографія. К.: Національна академія управління. 2019. 188 с.

4. Денисенко О. П. Досвід розвитку венчурного інвестування іноземних країн на прикладі Ізраїлю, Фінляндії та Казахстану. Наукові праці НДФІ. 2011. Вип. 4. С. 22—30.

5. Жерліцин Д. М., Мартинюк Б. А. Капітальні інвестиції за регіонами України: аналіз територіальної нерівності та часових коливань. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 46. С. 67—72.

6. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010–2022 роки. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_e_bez.htm

7. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності промисловості за 2010–2022 роки. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz_19.htm

8. Капітальні інвестиції за регіонами за 2010–2021 роки. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/iki_reg/iki_reg_u/arh_kireg_u.html

9. Коляда Т. А., Прозоров Ю. В. Локалізація глобальних механізмів залучення кредитних та інвестиційних ресурсів для зміцнення фінансової спроможності територіальних громад України. Проблеми економіки. 2022. № 3. С. 149—155.

10. Малишівський Т. В., Стефінін В. В. Залучення іноземного капіталу як чинник забезпечення економічного зростання країни. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2020. Вип. 5 (145). С. 34—41.

11. Методологічні пояснення: капітальні інвестиції. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/ioz/metod_ioz.htm

12. Постанова КМУ від 3 березня 2021 р. № 179 "Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>

13. Радіонова Н. Й., Бондаренко Д. В. Залучення інвестиційних ресурсів для післявоєнного відновлення України. Формування ринкових відносин в Україні. 2023. № 12. С. 65—73.

14. Томашевська А. В., Сурай І. Г. Інвестиції в інфраструктурні проекти як ключовий фактор розвитку та відбудови територіальних громад. Наукові перспективи. Серія "Державне управління". 2023. № 7 (37). С. 65—74.

15. Country complexity ranking: Ukraine. The Atlas of economic complexity. URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/rankings>.

16. GDP growth (annual %). World Bank data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

References:

1. Bilyk, R. S. and Gavrilyuk, O. V. (2022), "Modern problems of attracting investment resources to the economy of Ukraine", *Rehional'na ekonomika*, vol. 3, pp. 106—111.

2. Bondarchuk, N. V. (2023), "Improvement of the mechanism of state management of investment development of the region", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 139—143.

3. Halasyuk, V. V. (2019), *Kontseptual'ni zasady transformatsiyi ekonomiky Ukrayiny: Monohrafiya* [Conceptual foundations of the transformation of the economy of Ukraine: Monograph], National Academy of Management, Kyiv, Ukraine.

4. Denysenko, O. P. (2011), "Experience in venture investment development of foreign countries on the example of Israel, Finland and Kazakhstan", *Naukovi pratsi NDFI*, vol. 4, pp. 22—30.

5. Zherlitsyn, D. M. and Martynyuk, B. A. (2020), "Capital investments by regions of Ukraine: analysis of territorial inequality and temporal fluctuations", *Infrastruktura rynku*, vol. 46, pp. 67—72.

6. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Capital investments by types of economic activity for 2010–2022", available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_e_bez.htm (Accessed 9 Apr 2024).

7. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Capital investments by types of economic activity of industry for 2010—2022", available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz_19.htm (Accessed 11 Apr 2024).

8. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Capital investments by region for 2010–2021", available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/iki_reg/iki_reg_u/arh_kireg_u.html (Accessed 7 Apr 2024).

9. Kolyada, T. A. and Prozorov, Yu. V. (2022), "Localization of global mechanisms for attracting credit and investment resources to strengthen the financial capacity of territorial communities of Ukraine", *Problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 149—155.

10. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Methodological explanations: capital investments", available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/ioz/metod_ioz.htm

11. Malyshivskiy, T. V. and Stefinin, V. V. (2020), "Attracting foreign capital as a factor in ensuring the country's economic growth", *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny: zb. nauk. pr.*, vol. 5 (145), pp. 34—41.

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Order "On the approval of the National Economic Strategy for the period until 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> (Accessed 7 Apr 2024).

13. Radionova, N.Y. and Bondarenko, D.V. (2023), "Attracting investment resources for the post-war reconstruction of Ukraine", *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*, vol. 12, pp. 65—73.

14. Tomashevskaya, A. V. and Suray, I. G. (2023), "Investments in infrastructure projects as a key factor in the development and reconstruction of territorial communities", *Naukovi perspektyvy. Seriya "Derzhavne upravlinnya"*, vol. 7 (37), pp. 65—74.

15. The Atlas of economic complexity (2024), "Country complexity ranking: Ukraine", available at: <https://atlas.cid.harvard.edu/rankings> (Accessed 7 Apr 2024).

16. World Bank data (2024), "GDP growth (annual %)", available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (Accessed 6 Apr 2024).

Стаття надійшла до редакції 23.04.2024 р.

Ю. С. Сабій,
аспірант, Навчально-науково-виробничий центр
Національного університету цивільного захисту України, м. Харків
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-2057-049X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.9.184

ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Yu. Sabii,
Adjunct, Training Research and Production Center of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

STATE YOUTH POLICY AS A STRUCTURAL ELEMENT OF SOCIAL SECURITY

У цій науковій статті предметом аналізу стає державна молодіжна політика, яку розглядають як значний структурний елемент у системі соціальної безпеки. Автор виходить з гіпотези, що комплексна та відповідальна молодіжна політика може стати ключем до забезпечення соціальної стабільності, а також ефективним засобом протидії соціальним ризикам і викликам, що стоять перед молодим поколінням.

Стаття включає докладний огляд основних напрямків молодіжної політики, таких як доступ до якісної освіти, підтримка зайнятості молоді, здоров'я і благополуччя, активізація участі молоді у громадському та політичному житті. Автор розглядає різноманітні державні ініціативи та програми, оцінює їхній потенціал і ефективність у контексті соціальної інтеграції та залучення молоді до активної участі в економічному розвитку.

У статті пропонуються конкретні рекомендації для підвищення ефективності молодіжної політики, зокрема розробка міжсекторальних програм, що включають співпрацю державного, приватного та некомерційного секторів, з метою розширення можливостей для молоді. Також акцентується на значенні впровадження інноваційних підходів до освіти та професійної підготовки, забезпеченні рівного доступу до ресурсів і можливостей для всіх молодих людей, незалежно від їх соціального походження.

Результати свідчать про те, що ефективна державна молодіжна політика відіграє ключову роль у вирішенні унікальних проблем, з якими стикається молодь, таких як безробіття, проблеми психічного здоров'я та соціальне безправ'я. Більше того, дослідження підкреслює, що успішна інтеграція молодіжної політики в системи соціального забезпечення не тільки приносить користь молодим людям, але й сприяє економічній стабільності, соціальній згуртованості та сталому розвитку.

In this scientific article, the subject of analysis is the state youth policy, which is considered as a significant structural element in the Social Security System. The author proceeds from the hypothesis that a comprehensive and responsible youth policy can be the key to ensuring social stability, as well as an effective means of countering social risks and challenges facing the younger generation.

The article includes a detailed overview of the main areas of youth policy, such as access to quality education, support for youth employment, health and well-being, and increased youth participation in public and political life. The author examines various state initiatives and programs, assesses their potential and effectiveness in the context of social integration and attracting young people to actively participate in economic development.

Special attention is paid to the analysis of current challenges faced by the state in the implementation of youth policy, including insufficient funding, problems of youth integration in the labor market, as well as the need to adapt to changing social and economic conditions. The authors highlight the successes and shortcomings of existing approaches, analyze prospects and opportunities for optimizing youth policy.

The article offers specific recommendations for improving the effectiveness of youth policy, in particular the development of cross-sectoral programs that include cooperation between the public, private and non-profit sectors, in order to expand opportunities for young people. It also emphasizes the importance of introducing innovative approaches to education and training, ensuring equal access to resources and opportunities for all young people, regardless of their social background.

The article concludes with a discussion of policy implications, highlighting the need for integrated strategies that adapt to changing youth needs and global trends. It calls for increased investment in the development and implementation of youth policies, and promotes a participatory approach that engages young people in decision-making processes. This study contributes to a broader discourse on social security, highlighting the importance of youth policy as a structural element in shaping viable and inclusive societies.

Ключові слова: державна молодіжна політика, соціальна безпека, соціальна інтеграція молоді, зайнятість молоді, громадська участь, превентивні стратегії.

Key words: state youth policy, social security, youth social integration, youth employment, public participation, preventive strategies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному суспільстві динамізм і життєстійкість молоді являють собою не просто демографічну характеристику, а й ключову силу, стимулюючи інновації, культурну еволюцію та економічний розвиток. Оскільки світ стикається з безпрецедентними викликами, починаючи від економічної нерівності і закінчуючи зміною клімату, роль молоді у вирішенні цих складних проблем стає все більш важливою. На цьому тлі державна молодіжна політика стає фундаментальним структурним елементом соціальної безпеки, спрямованим на використання потенціалу молодих людей, забезпечуючи при цьому їх захист, освіту і успішну інтеграцію в суспільство.

Державна молодіжна політика багатогранна і спрямована на задоволення широкого спектру потреб, включаючи освіту, зайнятість, охорону здоров'я та громадянську активність. Ця політика не є самостійними заходами, а переплітається з більш широкою системою соціального забезпечення, спрямованої на створення надійної мережі підтримки для всіх громадян. Інвестуючи в молодь, держава не тільки забезпечує добробут свого молодого населення, але й закладають основу для сталого суспільного розвитку та процвітання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Тематика державної молодіжної політики широко розглядається у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, що свідчить про значущість цієї проблеми. Однак концеп-

туальні трансформації, що відбуваються у суспільстві, ще не в повному обсязі осмислені науковцями.

МЕТА СТАТТІ

Мета цієї статті — на основі всебічного аналізу різних національних структур підкреслити важливу роль політики, орієнтованої на молодь у формуванні соціальної безпеки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Молодь — соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану та обумовлених іншими соціально-психологічним властивостями [1].

"Молодіжний фактор" багато в чому визначає спрямованість процесів, що йдуть у суспільстві, можливість соціальної стабілізації та економічного зростання. Адже покоління, що росте — це в перспективі трудовий та економічний потенціал, від якого залежить прогресивний розвиток суспільства або його занепад. Тому політика держави стосовно дітей, підлітків та молоді має будуватися так, щоб забезпечити найефективніше виховання, повноцінну освіту, успішну соціалізацію — іншими словами — соціальну безпеку для повного розкриття особистісного потенціалу.

Державна молодіжна політика — це діяльність держави, спрямовану створення правових, економічних та організаційних умов і гарантій для самореалізації осо-

бистості молоді людини та розвитку молодіжних об'єднань, рухів та ініціатив. У завдання державної молодіжної політики входить сприяння правової соціалізації, що означає осмислення основних прав та відповідальності молодих громадян України. Інформованість та розуміння в галузі державного устрою необхідні для молодого покоління, оскільки дане усвідомлення — частина соціальної безпеки. Важливо, коли людина чітко розуміє, в якій державі вона живе, усвідомлює, наскільки ефективною є інтеграція ним принципів державного устрою, оскільки це важлива складова особистої безпеки та безпеки суспільства в цілому. Функціонально-діяльнісна, практична згода означає "прийняття" загальних уявлень про способи задоволення своїх потреб, легітимну відповідність правових та моральних норм, прав та відповідальності молодих громадян.

Першим нормативним актом покликаним урегулювати це питання стала ухвалена у 1992 році Декларація "Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні" яку можемо вважати основою для подальшого розвитку державної молодіжної політики, її правової бази, практичної діяльності органів державної влади і управління, яка спрямована на сприяння повноцінного розвитку молодих громадян України [2]. Дана декларація визначила державну молодіжну політику в Україні як пріоритетний і специфічний напрямок діяльності держави та визначила механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні в тому числі через створення соціальних служб. Слід зазначити, що сутність соціальної роботи з молоддю повинна полягати в тому, що молодь не об'єкт виховання, а як його активний суб'єкт. При цьому добровільність та вибірковість найважливіші характеристики діяльності державної служби для молоді. Існування державних та муніципальних служб, які займаються вирішенням безпосередньо молодіжних проблем, зможе підвищити ефективність державної молодіжної політики. Системний погляд, який можуть здійснювати ці служби, допоможе сформувати комплексний підхід до проблем молодого покоління.

Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, при розробці національного законодавства щодо молоді слід враховувати прийняті нормативні акти та програми ЄС з цього питання. Наріжним каменем в питанні молодіжної політики є дотримання пріоритетних напрямів діяльності, до яких належать освіта, зайнятість, охорона здоров'я, навколишнє середовище, боротьба наркотичними засобами, зниження рівня злочинності серед неповнолітніх, організація дозвілля, участь молоді.

У формуванні та реалізації молодіжної політики ЄС можна виділити декілька взаємопов'язаних елементів. Молодь сама має сформулювати свої інтереси та забезпечити їм достатню підтримку, а також те що національні уряди повинні підтримувати позитивні устремління молоді, розширювати її діяльність, створювати умови для активної участі в житті суспільства.

На основі сучасного досвіду реалізації молодіжної політики на національному рівні країн-членів ЄС можемо визначити основні пріоритети у справах молоді:

- забезпечення миру (боротьба проти насильства у повсякденному житті; забезпечення посередництва у вирішенні конфліктів; міжкультурний діалог);

- освіта в галузі прав людини та забезпечення людської гідності (боротьба проти расизму, нетерпимості та різних форм дискримінації; сприяння соціальній згуртованості);

- участь та демократичне громадянство (навчання молодіжних лідерів; підтримка та розвиток неурядових демократичних молодіжних організацій та співтовариств; доступ та участь молоді у демократичних інститутах та процесах);

- підтримка розвитку прийнятної молодіжної політики (порівняльний аналіз національних програм, включаючи розвиток критеріїв оцінки; розробка плану національних дій у галузі молодіжного законодавства; інформація та консультування молоді; реалізація соціального новаторства молоді).

У цих документах визначається основна мета молодіжної політики — розглянути активну участь молоді та молодіжних організацій у суспільному житті на національному рівні та у всесвітньому масштабі. Необхідно відзначити, що визначена зазначена вище мета молодіжної політики, об'єктивно відображає основний принцип соціальної безпеки молодого покоління, а саме — активну участь молоді у всіх сферах життя громади. Ґрунтуючись на цьому становищі, у розвинених європейських країнах (Німеччина, Нідерланди, Великобританія, Франція, Італія, Бельгія, держави Скандинавії та ін.) реалізується відносно ефективна державна молодіжна політика. Однак і така політика не позбавлена проблемних питань.

Основні проблеми, пов'язані із самореалізацією молодих громадян у сучасній Європі, зводяться до наступних:

- молоді європейці пізніше входять до дорослого життя, довше зайняті процесом навчання;

- потрібно більше часу на придбання власної нерухомості; рівень шлюбності знижується, вік одруження збільшується; підвищується вік народження першої дитини, більше жінок залишаються бездітними;

- рівень безробіття серед молоді значно вищий, ніж серед інших груп працездатного населення; збільшується кількість молодих людей, які поєднують навчання з оплачуваною роботою;

- як молоді громадяни, так і їхні батьки сподіваються не на державу, не на роботодавців чи профспілки, а на самих себе, на власні сили.

- Основні проблеми, пов'язані з нерівністю молодих громадян:

- спостерігається все більше відмінностей у розподілі доходів;

- існує нерівність у доступності освіти: зростання вартості вищої освіти, з одного боку, і збільшення числа виключених зі шкіл — з іншого;

- спостерігається диференціація в отриманні роботи між різними прошарками населення. Значна кількість молоді від 15 до 19 років не працює і не навчається.

Основні проблеми, пов'язані з участю молоді:

- молоді люди позитивно налаштовані щодо демократії як форми управління, хоча вони критично налаштовані стосовно діючих інститутів;

- молоді громадяни демонструють ухилення від виборів, але це нелінійна тенденція до піків збільшення участі молоді під час політичних криз;

— членство молодих людей у політичних партіях залишається низьким, трохи вище частка у професійних спілках;

— участь молоді в акціях політичного протесту вища, ніж в інституційній політиці;

— залучення до громадських організацій є формою участі, яка широко поширена, але варіюється країнами;

— молоді жінки більш відкриті та гнучкіші пристосовуються до життя — вони є рушійною силою модернізації;

— міжпоколінні сімейні зв'язки стають більш значущими з економічних та соціальних причин [3].

Більшість європейських країн має триступеневу, каскадну структуру реалізації молодіжної політики. Законодавча база та загальні напрями її реалізації розробляються на рівні центрального уряду, який, у свою чергу, делегує можливості її здійснення регіональним та муніципальним адміністраціям. Так, в Іспанії вертикальна структура є досить складною системою. У Румунії, навпаки, основну роботу покладено на молодіжні некомерційні організації, які об'єднують незначну частину румунської молоді. І та й інша системи, на думку автора, мають як мінуси, так і плюси. Мінуси полягають у тому, що програми щодо молоді, що розробляються на федеральному рівні, не завжди враховують регіональну, національну та іншого роду специфіку при етапі реалізації, а робота, що проводиться на місцевому рівні, у свою чергу не має, в більшості випадків, комплексного, об'єктивного підходу до вирішення молодіжних проблем.

Слід зазначити і той факт, що у багатьох країнах створено різні міжвідомчі органи на національному рівні з питань молодіжної політики. Одним із найяскравіших прикладів у цьому відношенні є Японія, де в рамках Комітету з підтримки розвитку молоді кожне відомство має чітко визначену сферу відповідальності. Дисертант вважає, що подібний досвід, зрозуміло, при адаптації його до української дійсності, був би дуже корисним для організацій, які працюють із молоддю. У нашій країні часом буває складно визначити, хто і за що несе відповідальність, а це недозволено, особливо тим, хто працює з дітьми, підлітками, молоддю.

Основним інструментом участі молодих людей у молодіжній політиці є молодіжні організації, однак їхнє місце та роль у здійсненні молодіжної політики сильно варіюються і досі не мають чіткого визначення. Спостережувана останні десятиліття тенденція демонструє, що молоді люди воліють традиційним молодіжним організаціям нові форми своєї участі у житті: неформальні об'єднання; молодіжні групи, які реалізують окремі проекти чи програми [4].

Молодіжні дослідження роблять відчутний внесок у теоретичну розробку молодіжної політики та, водночас, у реалізацію практичних ініціатив. Наприклад, особливе значення для дитячої та молодіжної політики Німеччини мають доповіді про становище молоді, які подаються федеральним урядом. Поряд з аналізом розвитку молодіжної політики, доповіді містять пропозиції щодо подальшого розвитку допомоги молоді, а кожен третій дає огляд загальної ситуації у сфері підтримки молоді.

Як було зазначено, соціальні орієнтири молоді, їхні потреби та методи реалізації молодіжної політики у

Європі сильно диференційовані і залежать від культурної специфіки країни. Дослідження показують, що позитивний досвід, що переймається, не завжди можливо застосувати на практиці. З цим зіткнулися країни Центральної та Східної Європи, намагаючись використати досвід США та Західної Європи та виявивши, що отримані знання та методи потребують серйозної адаптації до національної специфіки.

Таким чином, спираючись на Європейський досвід важливим є безпосереднє забезпечення прав та законних інтересів молоді, створення та функціонування інфраструктури молодіжної політики. Саме на муніципальному рівні слід сконцентрувати фінансові та матеріально-технічні засоби. При цьому слід врахувати західноєвропейський принцип поділу повноважень між різними рівнями влади: на вищий рівень з місцевого передається проблема лише в тому випадку, якщо її вирішення неможливе шляхом власних зусиль. На думку автора, подібні положення дозволять оптимізувати ведення державної молодіжної політики та, отже, наблизити молодь до стану соціальної безпеки.

Формування соціальної політики, досягнення сталою управління вимагають чіткого правового регулювання сфери докладання зусиль, насамперед, за допомогою законодавчих актів, що визначають рамки діяльності, що регулюють взаємодії, зв'язок подій та процесів, розпорядчих та виконавчих актів. Найважливішими документами з цього погляду є законодавчі акти щодо реалізації державної молодіжної політики.

Виходячи із визнання суттєвої ролі самої молоді, її об'єднань у формуванні та реалізації державної молодіжної політики, доцільно виокремити дві групи суб'єктів регульованих правовідносин. Першу групу складають органи державної влади, органи місцевого самоврядування (за певних умов) та їх посадові особи. Другу групу суб'єктів становлять молоді громадяни та їх об'єднання. Виділення цієї групи є принципово важливим, оскільки молодь має мінімальні можливості для впливу на суспільне життя навіть у тих питаннях, які безпосередньо торкаються і її законних інтересів. Крім того, для забезпечення соціальної безпеки молоді принципово важливою є участь останньої у здійсненні державної молодіжної політики. Молодь — активний суб'єкт процесу соціальної безпеки та спрямована діяльність суб'єктних відносин (органи державної влади — молодь, молодіжні організації) якісно важлива для системи соціальної безпеки.

Отже, концептуальна база державної молодіжної політики виходить за межі концепції державної соціальної політики та потребує закріплення у спеціальних нормативних правових актах. Під час розробки базового закону про державну молодіжну політику доцільно звернути додаткову увагу на безробітних, які потребують додаткового захисту та підтримки в період пошуків робочого місця, у тому числі після закінчення професійних установ, у період професійної орієнтації та підготовки; гарантування умов для забезпечення сезонної, тимчасової, вторинної зайнятості молодих громадян, у тому числі молоді, що навчається.

Винятково актуальна потреба внесення доповнень до житлового законодавства та розробки законопроєкту щодо визначення додаткових гарантій щодо виді-

лення цільових субсидій, пільгових кредитів молодим громадянам для будівництва або придбання житла, а також умов для можливості оренди державного або муніципального житла молодими сім'ями. Беручи до уваги військову агресію проти нашої країни, особливої уваги потребує питання гарантування державної підтримки діяльності соціальних служб для дітей та молоді, які здійснюють соціально-правову, психолого-педагогічну, консультативну допомогу, діяльність з реабілітації молодих громадян, які опинилися у скрутній життєвій ситуації, додаткової державної підтримки організацій, які здійснюють роботу з дітьми та молоддю у реалізації проектів (програм) забезпечення відпочинку, оздоровлення, творчого дозвілля молоді, розвитку молодіжного та дитячого туризму.

У зв'язку із зростаючою потребою активного формування здорового способу життя молоді доцільно визначити заходи щодо формування здорового способу життя дітей та молоді, щодо запобігання смертності в дитячому та молодіжному середовищі, реалізації заходів щодо обмеження поширення серед молоді соціально небезпечних захворювань, щодо профілактики та попередження алкоголізму, токсикоманії та наркозалежності серед молодих громадян [5].

Автор вважає ці заходи принципово важливими для післявоєнного відновлення та подальшого функціонування системи соціальної безпеки молоді для можливості оптимального розкриття потенціалу останньої в сучасному українському суспільстві.

Резюмуючи значимість державної молодіжної політики як структурного елемента системи соціальної безпеки, можна зробити такі висновки. Державна молодіжна політика — це внутрішня політика держави щодо регулювання відносин молоді та держави. Формування життєздатного молодого покоління, що підрастає, є стратегічним завданням розвитку держави. Молодь — об'єкт національно-державних інтересів, один із головних факторів забезпечення розвитку держави та суспільства. Молодь несе особливу відповідальність за збереження та розвиток своєї країни, за спадкоємність історичної та культурної спадщини, за відродження своєї вітчизни.

Державна молодіжна політика, будучи складовою системи соціальної безпеки, має цілісну систему заходів правового, організаційно-управлінського, фінансово-економічного, наукового, інформаційного, кадрового характеру, спрямованих на створення необхідних умов для вибору молодими громадянами свого життєвого шляху, для відповідальної участі в відновленні України.

Реалізація державної молодіжної політики спрямована на створення правових, економічних та організаційних умов та гарантій для самореалізації особистості молодої людини, на розвиток та підтримку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, рухів та ініціатив. Державна молодіжна політика відбиває стратегічну лінію держави на забезпечення соціально-економічного, політичного та культурного розвитку України, формування у молодих громадян патріотизму та поваги до історії та культури батьківщини, до інших народів, на дотримання прав і свобод людини і громадянина [5].

Підтримка молодих людей, їхнє залучення до творчої, активної участі в житті суспільства та держави — це інвестиції у розвиток стратегічних ресурсів держави.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Становище молоді у 90-х роках ХХ століття викликало серйозну занепокоєність у зв'язку із зростанням соціально-негативних девіацій, злочинності та високої смертності молодих людей. Держава намагалася виправити існуюче становище, що підтверджується великою кількістю законодавчих актів та документів, прийнятих щодо молоді, появою молодіжних громадських організацій та посиленою роботою щодо формування державної молодіжної політики. Досвід минулих років демонструє, що державна молодіжна політика ефективна не сама по собі, а в структурі комплексної системи соціальної безпеки, необхідною складовою якої є як молодіжні спільноти, так і кожна молода людина відповідно, являючи собою активні елементи системи соціальної безпеки. Позиція дисертанта ґрунтується саме на тісному, "суб'єкт-суб'єктному" зв'язку між усіма елементами системи соціальної безпеки. Ефективно діюча державна молодіжна політика дозволить говорити про якісно позитивне функціонування соціальної безпеки в сучасній Україні, а отже значно прискорити післявоєнне відновлення нашої країни.

Література:

1. Забродський М. М. Основи вікової психології: Навч. посібник. Тернопіль, 2005.
2. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація від 15 грудня 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text> (дата звернення: 02.04.2024).
3. Chisholm L., Kovacheva S. Exploring the European Youth Mosaic: The social situation of young people in Europe: 6th European Youth Ministers Meeting. Thessaloniki, 2002, p. 65.
4. Баглик В. С. Механізми формування молодіжної політики на міжнародному рівні. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1(47).
5. Бородин Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991—2004 рр.): Монографія. Д.: Герда, 2006. 472 с.

References:

1. Zabrods'kyj, M. M. (2005), *Osnovy vikovoi psykhologii* [Fundamentals of age psychology], Herda, Ternopil', Ukraine.
 2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), Declaration "On the general principles of the state youth policy in Ukraine", available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text> (Accessed 02.04.2024).
 3. Chisholm L. and Kovacheva S., (2002), Exploring the European Youth Mosaic: The social situation of young people in Europe, 6th European Youth Ministers Meeting, Thessaloniki, Greece.
 4. Bahlyk, V. S. (2015), "Mechanisms of youth policy formation at the international level", *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, № 1 (47).
 5. Borodin, Ye. I. (2006), *Istoriia formuvannia derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini (1991—2004 rr.)* [History of the formation of state youth policy in Ukraine (1991—2004 rr.)], Herda, Dnipropetrovs'k, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 18.04.2024 р.*